

LAPSIASIAVALTUUTETTU

Lapsella on oikeus osallistua

Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2008

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ

Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2008:20

Lapsella on oikeus osallistua

Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2008

Tiivistelmä

Lapsella on oikeus osallistua.
Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2008.
Helsinki 2008. 144 s.
(Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä,
ISSN 1236-2115; 2008:20)
ISBN 978-952-00-2598-4 (nid.)
ISBN 978-952-00-2599-1 (PDF)

Lapsiasiavaltuutetun tulee lain mukaan antaa vuosittain valtioneuvostolle kertomus toiminnastaan sekä arvioida samalla lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumista. Kertomuksen ensimmäisessä osassa raportoidaan lapsiasiavaltuutetun toimiston kolmannesta toimintavuodesta. Toisen osan teemana on lasten oikeus osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluiksi.

Lapsiasiavaltuutetun työ on otettu niin hallinnossa kuin järjestöjen ja kansalaisten parissa hyvin vastaan. Vaikuttamisen keinoina korostuvat viestintä ja yhteistyöverkostojen luominen.

Vuosi 2007 oli kansallisen lapsipolitiikan ja sen koordinaation vahvistumisen aikaa. Lapsiasiavaltuutetun vaikuttamistyö keskittyi eduskuntavaaleihin ja uuden hallituksen työn alkun. Tärkein tavoite oli nostaa lasten ja nuorten hyvinvointi politiikan asialistan kärkeen.

Yhteistyö eri toimijoiden välillä tuotti tulosta. Uuden hallituksen ohjelmaan sisältyy erillinen lasten, nuorten ja perheiden politiikkaohjelma. Se sisältää lasten osallistumisen, lapsen oikeuksista tiedottamisen sekä lasten hyvinvoinnin tietopohjan parantamisen tavoitteet. Ohjelma sitoutuu kohentamaan lasten ja nuorten pahoinvointia ehkäiseviä palveluita. Poliitiikkaohjelma on lapsiasiavaltuutetun tärkeä yhteistyökumppani hallinnossa.

Vuosi 2007 oli lapsiasiavaltuutetun työssä myös lasten osallistumisen vuosi. Lapsiasiavaltuutetun toimisto vahvisti yhteydenpitoaan lapsiin ja nuoriin. Alakoulukäisille avattiin verkkosivut. Lapsia ja nuoria tavattiin sekä kouluissa että messutapahtumissa. Oppilaskuntakyselyllä koottuja lasten mielipiteitä kouluhyvinvoinnista välitettiin päättäjille. Saamelaislasten mielipiteitä selvitettiin osana Suomen, Ruotsin ja Norjan lapsiasiavaltuutettujen yhteishanketta. Kaikille kunnanjohtajille

lähetetty kirje muistutti lasten oikeudesta paikalliseen vaikuttamiseen.

Lapsen oikeuksien sopimuksesta kertova esite julkaistiin yhteistyötahojen kanssa suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Syksyllä käynnistettiin kysely lapsille ja nuorille lapsen oikeuksien toteutumisesta Suomessa. Kyselyn tuloksia hyödynnetään, kun lapsiasiavaltuutettu laatii oman raporttinsa YK:n lapsen oikeuksien komitealle syksyllä 2008.

Lapsiasiavaltuutetun toimistoon tulleiden asiakasyhteydenottojen yleisimmät aihepiirit olivat 1) lastensuojelun avo- ja sijaishuolto, 2) lasten elatus, huolto- ja tapaamisoikeusasiat, 3) kouluun liittyvät asiat, sekä 4) media, viihde, kulutus ja mainonta. Näihin liittyen kertomus sisältää ehdotuksia lainsäädännön muutostarpeista ja käytäntöjen uudistamisesta.

Vuosikertomuksen toisessa osassa arvioidaan lasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumista Suomessa. Tämän vuosikirjan teemana on lasten oikeus osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi. Asiantuntija-artikkelien aiheina ovat pienten lasten osallisuus; leikki ja leikkiminen; lapset ja nuoret kuntalaisina; saamelaislasten oikeuksien toteutuminen; lasten osallisuus lastensuojelussa; lapsen auttaminen vanhempien erossa; huoltoriidat; lasten fyysinen ympäristö; ja maahanmuuttajataustaisten lasten oikeuksien toteutuminen.

Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että suomalainen lainsäädäntö kannustaa lasten osallistumiseen. Muutoksia tarvitaan aikuisten asenteissa ja toimintakulttuurissa eri palveluissa. Päättäjät ja palveluissa työskentelevät tarvitsevat tietoa ja taitoa parempaan vuorovaikutukseen lasten kanssa eri ikävaiheissa. Oppilaskunta tulee perustaa jokaiseen kouluun. Koulun ja nuorisotyön yhteyksiä tulee tiivistää. Nuorisovaltuustot ja lasten parlamentit tarvitsevat aikuisen tukea vaikuttamistyössä. Kunnan asioista tulee tiedottaa lapsille ja nuorille ymmärrettävästi. ●

Asiasanat:
hyvinvointi, lapsen asema, lapsen oikeudet, lapset, lapsipolitiikka, lapsuus, nuoret, toimintakertomukset

Taitto

Workshop Päiviä Oy

Piirroksiset

Espoon kuvataidekoulu

Kannen kuvat

Pekka Antikainen, Panu Päiviä

Muut kuvat

Pekka Antikainen s. 42, 95

Maria Kaisa Aula s. 59

Futureimagebank s. 106

Samuli Huttunen/Keskisuomalainen s. 43

Esko Keski-Vähälä/Keskipojanmaa s. 29

Heta Lievonen/STT s. 37

Panu Päiviä s. 7, 38, 39, 62, 73, 102, 137, 138

Pekka Rötönen/Tähtikuva Oy s. 8

Suomen Lasten Parlamentti yhdistys s. 35

Toimitustyö

Kirsi Hakala

Paino

Yliopistopaino, Helsinki 2008

ISSN 1236-2115

ISBN 978-952-00-2598-4 (nid.)

ISBN 978-952-00-2599-1 (PDF)

PDF julkaistu verkossa 6/2008

www.lapsiasia.fi

Sammandrag

Barn har rätt att delta.
Barnombudsmannens årsrapport 2008.
Helsingfors 2008. 144 s.
(Social- och hälsovårdsministeriets rapporter,
ISSN 1236-2115; 2008:20)
ISBN 978-952-00-2598-4 (inh.)
ISBN 978-952-00-2599-1 (PDF)

Enligt lagen ska barnombudsmannen årligen avge en berättelse till statsrådet om sin verksamhet och utvärdera hur barnens välfärd har utvecklats och barnens rättigheter tillgodosetts. Den första delen i berättelsen rapporterar om tredje verksamhetsåret för barnombudsmannens byrå. Temat för den andra delen är barnens rätt att delta, påverka och bli hörda.

Barnombudsmannens arbete har tagits väl emot såväl inom förvaltning som i organisationer och bland medborgarna. Metoder för påverkan som framhävs är kommunikation och bildande av samarbetsnätverk.

År 2007 var en tid då den nationella barnpolitiken och koordineringen av denna förstärktes. Barnombudsmannens opinionsbildande arbete var koncentrerat på riksdagsvalet och början av den nya regeringens arbete. Det viktigaste målet var att lyfta fram barnens och de ungas välfärd främst på dagordningen.

Samarbetet mellan olika aktörer ledde till resultat. I det nya regeringsprogrammet ingår ett särskilt politikprogram för barn, unga och familjer. Det innehåller målen för barnens delaktighet, informering av barnens rättigheter samt för en förbättring av kunskapsunderlaget för barnens välfärd. Programmet förbinder sig att förbättra tjänster som förebygger ohälsa bland barn och unga. Politikprogrammet är en viktig samarbetspartner för barnombudsmannen inom förvaltningen.

År 2007 var också året för barnens delaktighet i barnombudsmannens arbete. Barnombudsmannens byrå förstärkte kontakterna med barn och unga. Webbplatser öppnades för barn i lågstadiet. Man träffade barn och unga i både skolor och mässevenemang. Barnens synpunkter på välbefinnandet i skolan samlades genom enkäter till elevkårerna förmedlades till beslutsfattare. Byrån utredde samiska barns åsikter som en del av ett samprojekt mellan barnombudsmännen i Finland, Sverige och Norge. Ett brev som sändes till alla kommunledare påminde om barns rätt till lokal påverkan.

En affisch som berättar om barnkonventionen publicerades tillsammans med samarbetsparterna på finska, svenska och engelska. På hösten inleddes en enkät till barn och unga om hur barnens rättigheter tillgodosetts i Finland. Resultaten av enkäten kommer att utnyttjas när barnombudsmannen utarbetar sin egen rapport till FN:s kommitté för barnens rättigheter under hösten 2008.

De vanligaste teman när klienter varit i kontakt med barnombudsmannens byrå var 1) ärenden som rör öppenvård och vård utom hemmet inom barnskyddet, 2) ärenden som rör underhåll, vårdnad av barnen och umgängesrätt 3) frågor med anknytning till skolan, samt 4) media, underhållning, konsumtion och reklam. Berättelsen innehåller förslag om revideringsbehov av lagstiftningen och revidering av praxis med anknytning till dessa.

Andra delen i årsberättelsen utvärderar hur barnens välfärd har utvecklats och barnens rättigheter tillgodosetts i Finland. Temat för denna årsbok är barnens rätt att delta, påverka och bli hörda. Teman i sakkunnigartiklarna är små barns delaktighet; lek och spel; barn och unga som kommuninvånare; tillgodosedandet av de samiska barnens rättigheter; barns delaktighet inom barnskyddet; hjälp till barnet vid föräldrarnas skilsmässa; vårdnadstvist; barnens fysiska miljö; och tillgodosedande av rättigheterna för barn med invandrarbakgrund.

Barnombudsmannen poängterar att den finländska lagstiftningen uppmanar till att barnen ska delta. Det behövs förändringar i de vuxnas attityder och verksamhetskultur inom olika tjänster. Beslutsfattarna och de som arbetar inom tjänsterna behöver information och färdigheter för en bättre växelverkan med barnen i olika åldersskeden. En elevkår bör inrättas i varje skola. Man bör intensifiera kontakterna mellan skolan och ungdomsarbetet. Ungdomsfullmäktigförsamlingar och barnens riksdagar behöver vuxnas stöd i det opinionsbildande arbetet. Man bör informera ungdomar om kommunala frågor på ett begripligt sätt. ●

Nyckelord:
barn, barndom, barnens rättigheter,
barnets ställning, barnpolitik, unga,
verksamhetsberättelser, välfärd

Summary

Children have the right to participate.
Annual Report 2008 of the Ombudsman for Children.
Helsinki 2008. 144 pp.
(Ministry of Social Affairs and Health reports,
ISSN 1236-2115; 2008: 20)
ISBN 978-952-00-2598-4 (pb)
ISBN 978-952-00-2599-1 (PDF)

The Ombudsman for Children must by law provide an annual report to government on her activities and offer an assessment of the implementation of the welfare and rights of children and young people in Finland. The first part of the report deals with the work of the office of the Ombudsman for Children in its third year of operation. The second part concerns the right of children to participation, influence their situation and to be heard.

The work of the Ombudsman for Children has been well received by government, non-governmental organisations and the public. The post's means of influence are weighted to information work and the creation of networks of cooperation.

2007 saw the strengthening of national child policy and its coordination. The lobbying work of the Ombudsman for Children focused on the Parliamentary elections and the start of the work of the new government. The key aim was to place the welfare of children and young people high on the political agenda.

The collaboration among different bodies produced results. The programme of the new government contains a separate child, youth and family policy programme. This includes objectives concerning the participation of children, providing information about children's rights, and improving the information base on child welfare. The programme commits the government to improving the preventive services concerning the problems faced by children and young people. The policy programme is an important cooperative partner of the Ombudsman for Children.

Within the activity of the Ombudsman for Children, 2007 was also the year of children's participation. The office of the Ombudsman for Children strengthened its contacts with children and young people. An internet site was launched for children of elementary school age. A survey among pupils' boards tackling children's opinions on wellbeing at school was submitted to decision-makers. A report was compiled on the views of Sami children as part of a joint project by

the Finnish, Swedish and Norwegian ombudsmen for children. A letter was sent to all municipal leaders reminding them of children's rights in influencing local matters.

A brochure explaining the UN Convention on the Rights of the Child was published jointly with partners in cooperation in Finnish, Swedish and English. In the autumn a survey for children and young people was initiated on the implementation of children's rights in Finland. The results of the survey will be used in the report by the Ombudsman for Children to the UN Committee on the Rights of the Child, in autumn 2008.

The most usual matters about which people contact the office of the Ombudsman for Children were 1) the quality of child protection services 2) child custody disputes 3) matters concerning school, and 4) media, entertainment, consumer affairs and advertising. The report contains proposals on these issues related to the need for changes to legislation and the reform of current practices.

The second part of the annual report assesses the realization of the welfare and rights of children in Finland. The theme of the report is the right of children to participate, exert an influence and to be heard. Articles by experts deal with participation by small children; play and playing; children and young people as local residents; the realization of the rights of Sami children; child participation in child welfare; help to children during divorce; custody disputes; children's physical environment; and the realization of the rights of immigrant children.

The Ombudsman for Children emphasises that Finnish legislation supports the participation of children. There is a need for changes in adults' attitudes and the operational environment in various services. Decision-makers and people employed in services need information and know-how to better interact with children of different age groups. There should be a student board set up in every school. There must also be a closer interface between school and youth work. Youth councils and children's parliaments need the support of adults in lobbying work. Information that is readily understandable needs to be given to children and young people on municipal issues. ●

Key words:
annual reports, childhood, child policy,
children, children's rights, situation of
children, welfare, young people

Lapsella on oikeus osallistua

Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2008

Sisältö

Tiivistelmä	3
Sammandrag	4
Summary	5
Lapsiasiavaltuutetun esipuhe	8
I OSA LAPSIAVAALTUUTETUN TOIMINTA VUONNA 2007	10
Lapsiasiavaltuutetun johtopäätökset lasten hyvinvoinnin ja oikeuksien tilasta Suomessa	10
Lapsipolitiikan vahvistumisen ja lasten osallistumisen vuosi	11
VAIKUTTAMINEN	12
Lapsiasiavaltuutettu vaikutti valtioneuvostotason ohjelmatyöhön	13
Verkostoituminen ja yhteistyö vaikuttamisen välineenä	14
Aloitteet muistuttavat lapsinäkökulmasta	15
Tiedottaminen tärkein työväline	15
Tukea nuorten itsetuhoisuuden ehkäisyyn	16
Lapsiasiavaltuutettu mediassa	17
Lapsiasianeuvottelukunta kokosi yhteisiä näkemyksiä	18
Lasten hyvinvoinnin tietopohja vahvistuu	18
Vuoden 2007 aloitteet	20
Vuoden 2007 lausunnot	23
Julkiset esiintymiset ja tiedotteet vuonna 2007	28
Julkaisut vuonna 2007	31
LASTEN OSALLISTUMINEN	32
Yhteydenpito lapsiin ja nuoriin	33
Lasten osallistumista koulussa rohkaistiin	34
Lasten näkökulmia kouluhyvinvointiin	36
LAPSEN OIKEUKSIEN SOPIMUS	40
Lapsen oikeuksien sopimuksen edistäminen	41
Saamen hanke levitti tietoa lapsen oikeuksista	42
Kansainvälinen yhteistyö	43
Lasten hyvinvoinnin seuranta	44
Toimintakertomus arvioi hyvinvoinnin tilaa	45
Vain puolet sosiaaliamiehistä käsitteli lasten asioita	46
Kansalaisyhteydenotot ja niihin perustuvat huomiot lasten hyvinvoinnista	48
HALLINTO	58
Henkilöstö, talous ja tukipalvelut	58
Vuoden 2008 toiminnan painopisteet	61
II OSA LASTEN HYVINVOINNIN KEHITYS JA LASTEN OIKEUDET	62
<i>Maria Kaisa Aula</i> Lapsiasiavaltuutetun katsaus lasten osallistumisen tilaan Suomessa	64
<i>Liisa Karlsson</i> Lasten osallisuus – lapsinäkökulmainen toiminta, päätöksenteko ja tutkimus	70
<i>Reeli Karimäki</i> Leikki ja leikkiminen on kouluikäisille lapsille tärkeää	77
<i>Anu Gretschel, Tomi Kiilakoski</i> Lapset ja nuoret: kuntalaisia, subjekteja, toimijoita	84
<i>Minna Rasmus</i> Saamelaislasten oikeuksien toteutuminen Suomen saamelaisalueella	92
<i>Mikko Oranen</i> Lapsi lastensuojelussa – ehdollista osallisuutta?	98
<i>Sirkku Niemelä</i> Lapsen auttaminen vanhempien erossa	104
<i>Marjukka Lasola</i> Lasten huoltoriidat tuomioistuimissa	109
<i>Marketta Kyttä</i> Lapsille paras fyysinen ympäristö	116
<i>Anne Alitolppa-Niitamo</i> Miten toteutuvat maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten oikeudet?	124
LIITTEET	131
Lapsiasiavaltuutetun työn perustana olevat säädökset	132
Laki lapsiasiavaltuutetusta 1221/2004	133
Valtioneuvoston asetus lapsiasiavaltuutetusta 274/2005	134
YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen keskeinen sisältö	135
YK:n lapsen oikeuksien sopimus lyhyesti	136
Lapsiasianeuvottelukunta toimikaudella 1.9.2006–31.5.2011	138
Lähteet	139

Esipuhe

Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja arvioi valtioneuvostolle ja päättäjille lasten ja nuorten hyvinvointia sekä oikeuksien toteutumista Suomessa.

Lapsiasiavaltuutetun tehtäviin kuuluu lisäksi aloitteellinen vaikuttaminen yhteiskuntapolitiikkaan sekä lasten ja nuorten mielipiteiden välittäminen päättäjille. Työn perustana on YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista.

Lapsiasiavaltuutetun kolmannen vuosikirjan teemana on lasten oikeus osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi. Lapset ja nuoret ovat oman arkensa asiantuntijoita. Lasten tärkeysjärjestys voi olla erilainen kuin aikuisten. Lasten näkökulman selville saaminen vaatii aikuisilta asennemuutosta. Tarvitaan lapsia arvostavia, kuuntelemaan ehtiviä ja vuoropuheluun halukkaita aikuisia. Myös päätökset ovat parempia, kun lasten mielipide on otettu huomioon. Vuosikirjan toisen osan artikkelit antavat näkökulmia lasten osallistumisen edistämiseen.

Suomen valtio raportoi vuoden 2008 heinäkuussa YK:lle lapsen oikeuksien toteutumisesta. Lasten osallistuminen on valittu vuosikirjan teemaksi siksi, että juuri tällä lasten oikeuksien alueella Suomessa on paljon tekemistä. Lainsäädäntö sinänsä rohkaisee Suomessa perustuslakia myöten lasten äänen kuulemiseen. Muutoksia tarvitaan aikuisten ja erilaisten palveluiden käytännön toimintatavoissa.

Ensi lokakuussa pidetään kunnallisvaalit. Vaikka alaikäisillä lapsilla ja nuorilla ei ole äänioikeutta, ovat he silti kuntalaisia, joilla on oikeus vaikuttaa kotikuntansa asioihin jo tänään. Kotikunta on lasten osallistumisen tärkein areena kodin jälkeen. Lapsilla on paljon sanottavaa päivähoidon, koulun ja lastensuojelupalveluiden järjestämisestä, liikuntapalveluista, kirjastosta sekä liikenteen ja ympäristön suunnittelusta.

Vuosikirjan ensimmäisessä osassa kerrotaan lapsiasiavaltuutetun vuoden 2007 työstä. Myös omassa työssäni pääteemana oli viime vuonna lasten osallistuminen. Se tarkoitti lasten ja nuorten tapaamisia, kyselyitä lapsille, tiedottamista lapsille sekä vaikutta-

Suomen valtio raportoi vuoden 2008 heinäkuussa YK:lle lapsen oikeuksien toteutumisesta. Lasten osallistuminen on valittu vuosikirjan teemaksi siksi, että juuri tällä lasten oikeuksien alueella Suomessa on paljon tekemistä. Lainsäädäntö sinänsä rohkaisee Suomessa perustuslakia myöten lasten äänen kuulemiseen. Muutoksia tarvitaan aikuisten ja erilaisten palveluiden käytännön toimintatavoissa.

mista aikuisiin lasten osallistumisen edistämiseksi.

Viime vuosi oli myös kansallisen lapsipolitiikan vahvistumisen vuosi. ”Lapsipolitiikka” tuli käsitteenä käyttöön nuorisopolitiikan ja perhepolitiikan rinnalla. Hallituksen lasten, nuorten ja perheiden politiikkaohjelma on lapsiasiavaltuutetun tärkeä kumppani seuraavien neljän vuoden ajan. Yhteistyössä politiikkaohjelman kanssa tavoitteena on luoda pysyviä rakenteita, jotka varmistavat lapsinäkökulmaa valtioneuvoston työssä. Tämä tarkoittaa lasten hyvinvoinnin seurannan kohentamista, lapsen oikeuksista tiedottamista, lasten osallistumisen edistämistä sekä päätösten lapsivaikutusten arvioinnin tietotaidon parantamista.

Tärkeimmät käytännön ratkaisut lasten hyvinvoinnin edistämiseksi tehdään perheissä ja kuntatasolla. Ensisijainen vastuu lasten hyvästä elämästä on vanhemmilla. Julkisen vallan tehtävänä on tukea perheitä ja varmistaa viimesijaisesti lapsen oikeudet. Kunnallisvaaleissa valitaan päättäjät, jotka ratkaisevat millaisen painoarvon lasten ja perheiden hyvinvointi paikallisesti saa. Lapsiasiavaltuutettu pyrkii vuoden 2008 aikana vaikuttamaan lasten pahoinvointia ehkäisevien palveluiden vahvistamiseksi.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston toimintaedellytykset paranivat merkittävästi vuoden 2008 alkupuolella. Sosiaali- ja terveysministeriö päätti vihdoin kahden vakinaisen viran lisäämisestä toimistoomme Jyväskylään. Tästä ministeriö ansaitsee kiitokset.

Lapsiasiavaltuutetun työ on lähtenyt ensimmäisen kolmen vuoden aikana hyvin käyntiin. Suuri ansio siitä kuuluu työhönsä sitoutuneelle ja toimeliaalle toimistomme henkilökunnalle. ●

Jyväskylässä 25.4.2008

Maria Kaisa Aula
lapsiasiavaltuutettu

I osa LAPSIASIAVALTUUTETUN TOIMINTA 2007

Lapsiasiavaltuutetun johtopäätökset lasten hyvinvoinnin ja oikeuksien tilasta Suomessa

- Lasten pahoinvointia ehkäiseviä palveluita tulee vahvistaa.
- Lasten elämään enemmän aikuisten läsnäoloa ja vähemmän yksinäisyyttä.
- Lasten elämään enemmän leikkiä ja vähemmän suorittamista.
- Lapsille enemmän mahdollisuuksia osallistua ja tulla kuulluksi.

Vuosikirjan ensimmäinen osa kertoo lapsiasiavaltuutetun toimiston työstä vuonna 2007.

Vuosikirjan toisen osan artikkeleiden teemana on lasten oikeus osallistua ja vaikuttaa.

Lapsiasiavaltuutetun tehtäviä ja työn perustana olevia säädöksiä käsitellään sivuilla 132–134. Tässä julkaisussa mainitut lapsiasiavaltuutetun dokumentit löytyvät kokonaisuudessaan verkosta www.lapsiasia.fi.

Emilia 8 v.

Lapsipolitiikan vahvistumisen ja lasten osallistumisen vuosi

Vuosi 2007 oli kansallisen lapsipolitiikan ja sen koordinaation vahvistumisen aikaa. Lapsiasiavaltuutetun vaikuttamistyö keskittyi eduskuntavaaleihin ja uuden hallituksen työn alkuun. Tärkein tavoite oli nostaa lasten ja nuorten hyvinvointi politiikan asialistan kärkeeseen.

Tiivis yhteistyö järjestöjen ja valtion nuorisoasiain neuvottelukunnan kanssa mahdollisti tavoitteen toteutumisen. Uuden hallituksen ohjelmaan sisältyy erillinen Lasten, nuorten ja perheiden politiikkaohjelma. Se sisältää lasten osallistumisen, lapsen oikeuksista tiedottamisen sekä lasten hyvinvoinnin tietopohjan parantamisen tavoitteet. Ohjelma sitoutuu kohentamaan lasten ja nuorten pahoinvointia ehkäiseviä palveluita.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto vahvisti yhteydenpitoaan lapsiin ja nuoriin.

Lapsiasiavaltuutettu avasi alakoululaisille suunnatut verkkosivut. Lapsia ja nuoria tavattiin sekä kouluissa että messutapahtumissa. Oppilaskuntakyselyllä koottuja lasten mielipiteitä kouluhuvinvoinnista välitettiin päättäjille. Lasten osallistumisen edistäminen oli valtuutetun puheiden ja luentojen avaintema koko vuoden ajan. Kunnanjohtajille lähetetty kirje muistutti lasten oikeudesta paikalliseen vaikuttamiseen.

Lapsen oikeuksien sopimuksesta kertova uusi esite julkaistiin yhteistyötahojen kanssa. Syksyllä käynnistettiin kysely lapsille ja nuorille lapsen oikeuksien toteutumisesta Suomessa. Kyselyn tuloksia hyödynnetään, kun lapsiasiavaltuutettu laatii oman raporttinsa YK:n lapsen oikeuksien komitealle syksyllä 2008.

Lapsiasiavaltuutetun työssä
korostuvat vaikuttamisen keinoina
viestintä ja yhteistyöverkostojen luominen.

Lapsiasiavaltuutetun laissa määritellyt tehtävät ovat:

- Lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen seuranta.
- Päätöksenteon vaikuttaminen lapsinäkökulmasta.
- Yhteydenpito lapsiin ja nuoriin ja heiltä saadun tiedon välittäminen päätöksentekoon.
- Lapsia koskevan tiedon välittäminen lasten parissa työskenteleville, viranomaisille sekä muulle väestölle.
- Yhteistyön kehittäminen lapsipolitiikan toimijoiden välillä.
- YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumisen edistäminen.

Vaikuttaminen

Tomas 8 v.
"Tässä pelataan maata."

Lapsiasiavaltuutettu vaikutti valtioneuvostotason ohjelmatyöhön

Lapsiasiavaltuutetun vaikuttamistyö keskittyi vuonna 2007 eduskuntavaaleihin ja uuden hallituksen työn aloittamiseen. Tavoitteena oli varmistaa lasten ja nuorten hyvinvointiasioiden sisällyttäminen uuden hallituksen ohjelmaan sekä eri hallinnonaloilla laadittaviin hallituskautta suuntaaviin erillisohjelmiin.

Lapsiasiavaltuutetun, järjestöjen ja nuorisosiain neuvottelukunnan vaikuttamisverkosto laati jo vuonna 2006 *Lasten ja nuorten hallitusohjelma* -kannanoton, jonka pohjalta puolueisiin vaikutettiin ennen ja jälkeen eduskuntavaalien. Lapsiasiavaltuutetun puolueille tekemä kysely niiden lapsipoliittista tavoitteista julkaistiin verkossa tammikuussa 2007. Lapsiasiavaltuutettu teki vanhempien alkoholinkäytön vähentämisestä ja päihdeperheiden lasten tukemisesta myös erillisen aloitteen A-klinikkasäätiön kanssa tammikuussa 2007.

Vaikuttamistyö onnistui hyvin. Poliittiset päättäjät sitoutuivat hallitusohjelmassa vähentämään lasten kasautuvaa pahoinvointia sekä siirtämään painopistettä ongelmia ehkäiseviin ja vanhemmuutta tukeviin palveluihin. Päihdepolitiikan painopisteeksi kirjattiin vanhempien alkoholinkäytön ja siitä lapsille aiheutuvien haittojen vähentäminen. Ohjelmaan sisältyi uuden lastensuojelulain kansallisen toimeenpanon varmistaminen sekä sijaishuollon painopisteen siirtäminen laitoksista perhehoitoon. Hallitusohjelmaan sisältyi myös erillinen *lasten, nuorten ja perheiden politiikkaohjelma*, joka toimii neljän vuoden ajan valtioneuvostotason lapsipolitiikan vahvistajana ja linjaajana. Lapsiasiavaltuutettu seuraa tehtyjen sitoumusten toteutumista hallituskauden aikana.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on arvioinut aiemmin suomalaista lapsipolitiikkaa liian hajanaiseksi. Lapsipolitiikan koordinaatio ja ylipäätään lapsi-

politiikan mieltäminen omana politiikka-alueenaan vahvistui merkittävästi vuoden 2007 aikana. Koordinaation vahvistamisen aloitti opetusministeriön johdolla laadittu nuorisolain mukainen valtioneuvoston *Lapsi- ja nuorisopoliittinen kehittämisohjelma vuosille 2007–2011*. Lapsiasiavaltuutettu oli työssä tiiviisti mukana asiantuntijana. Valtioneuvostossa 13.12.2007 hyväksytty kehittämisohjelma koki ensimmäistä kertaa Suomessa kaikkien hallinnonalojen lasten ja nuorten hyvinvointitavoitteet yhteen ja sitoutti päättäjiä valtioneuvostotasolla monialaiseen toimintaan.

Valtioneuvoston lapsi- ja nuorisopoliittisen kehittämisohjelman toimeenpanoa osaltaan varmistaa hallituksen Lasten, nuorten ja perheiden politiikkaohjelma, jota johdetaan opetusministeriöstä. Lapsiasiavaltuutetun ehdotukset otettiin hyvin huomioon politiikkaohjelman konkreettisten painopisteiden ja toiminnan määrittelyssä syksyn 2007 aikana.

Lapsiasiavaltuutettu keskittyi erityisesti politiikkaohjelman *Lapsilähtöinen yhteiskunta* -osion kehittämiseen. Sen tavoitteet vastaavat lapsiasiavaltuutetun aiemmin kansalliselle lapsipolitiikan kehittämiselle asettamia päätavoitteita (vrt. Lapsiasiavaltuutetun toimintakertomus 2005). Nämä ovat lasten hyvinvoinnin seurannan tietopohjan parantaminen, päätösten lapsivaikutusten arvioinnin kehittäminen, lasten osallistumisen edistäminen sekä lapsen oikeuksista tiedottaminen. Lisäksi osioon sisältyy mediakasvatuksen kansallinen vahvistaminen. Tavoitteet vastaavat myös YK:n lapsen oikeuksien komitean linjaamia YK-sopimuksen yleisiä täytäntöönpanotoimia, joita Suomen on toivottu tehostavan. Lapsiasiavaltuutettu seuraa näiden sitoumusten toteutumista.

Lapsipolitiikan kansallisen yhteistyön vahvistamista tuki myös Suomen Akatemian hallituksen alustava päätös marraskuussa 2007 aloittaa *lasten terveyden ja hyvinvoinnin tutkimusohjelman* suunnit-

telu. Lapsiasiavaltuutettu oli muiden muassa tehnyt asiasta aloitteen. Lisäksi lapsuuden tutkijoiden kansallinen verkottuminen eteni Jyväskylän yliopiston vetovastuulla ja Itsenäisyyden juhluvuoden lastenrahaston rahoituksella. Tutkijaverkosto ja ITLA järjestivät lapsiasiavaltuutetun kanssa eduskunnassa 16.10.2007 erinomaisesti onnistuneen lapsuuden tutkimuksen esittelypäivän.

Uusi hallitus laati vuoden 2007 aikana useita eri hallinnonalojen ohjelmia ja suunnitelmia, joiden lapsinäkökulman varmistamiseen vaikuttamis-työssä keskityttiin. Tällaisia olivat OPM:n *Koulutus ja tutkimus 2008–2011* (KESU) sekä STM:n *Kansallinen sosiaali- ja terveydenhuollon ohjelma 2008–2011* (KASTE). Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma huomioi tavoitteina lapsen kokonaisyhyvinvoinnin tukemisen koulussa, koulun kerhotoiminnan kehittämisen, opetusryhmäko-kojen pienentämisen sekä lapsen oikeuksien sisällyttämisen opettajankoulutukseen. Kansallisessa sosiaali- ja terveydenhuollon ohjelmassa tärkeä oli sitoumus lastensuojelulain kansalliseen toimeenpa-

noon ja ohjaukseen sekä painotus lasten ja nuorten hyvinvointipalveluiden moniammatilliseen kehittämiseen.

Verkostoituminen ja yhteistyö toimintatapana

Verkostoituminen ja yhteisten tavoitteiden hake-minen eri tahojen kanssa osoittautui tulokselliseksi toimintatavaksi lapsiasiavaltuutetun työssä.

Yhteistyötä tehdään sekä viranomaisten, järjestöjen että tutkijoiden kanssa. Eri tahot ovat suhtautu- neet yhteistyöhön innostuneesti. Lapsiasianeuvotte- lukunta on ollut aktiivinen ja asiantunteva tuki val- tuutetulle aloitteiden ja lausuntojen laadintatyössä sekä tärkeä verkosto lapsiasioiden edistämässä.

Vaikuttamisessa hallitusohjelmaan tehtiin yhteis- työtä Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi ry:n, val- tion nuorisosiain neuvottelukunnan, Nuori Suomi ry:n, Kirkkohallituksen, Lastensuojelun Keskuslii- ton sekä Terveyden edistämisen keskuksen/Lasten terveysfoorumin kanssa. Tärkeitä muita yhteistyö-

tahoja vaikuttamisessa olivat viranomaisista ope- tusministeriön nuorisoyksikkö ja lääninhallitukset sekä järjestöistä A-klinikkasäätiö sekä Kerhokeskus – koulutyön tuki ry. Yhteydenpidossa lapsiin tehtiin yhteistyötä erityisesti Kerhokeskuksen, Suomen Lasten Parlamentti yhdistys ry:n ja varhaisnuoris- järjestöjen Kuunnelkaa meitä -osallisuushankkeen kanssa.

Lapsitutkimuksen verkostoituminen eteni yhteis- työssä Itsenäisyyden juhluvuoden lastenrahaston säätiö ITLAn kanssa. Lapsen oikeuksien tiedo- tuksessa yhteistyötä tehtiin Suomen UNICEFin, Opetushallituksen, Pelastakaa Lapset ry:n sekä Barnavårdsföreningen i Finland rf:n kanssa. Keski- Suomessa tärkeitä yhteistyötahoja olivat Jyväskylän yliopisto, Stakesin Jyväskylän alueyksikkö, Keski- Suomen liitto sekä Nuorten Keski-Suomi ry.

Vuoden aikana lapsiasiavaltuutettu aloitti yh- teistyön Saamelaiskäräjien sekä Romaniasiain neu- vottelukunnan kanssa. Tavoitteena on lisätä kansal- listen vähemmistöjen lasten äänen kuulumista ja antaa heille tietoa lapsen oikeuksista heidän omalla äidinkielellään. Lisäksi perehdyttiin Lastensuojelun Keskusliiton maahanmuuttajalasten asiantuntija- verkoston työhön.

Aloitteet muistuttavat lapsinäkökulmasta

Lapsiasiavaltuutettu korosti aloitteillaan vuoden 2007 aikana lapsinäkökulman huomioimista liiken- neselonteossa ja kuluttajapolitiittisessa ohjelmassa.

Liikennepolitiikassa lapsiasiavaltuutettu pitää tär- keänä lasten omatoimisen ja turvallisen liikkumisen mahdollisuuksien tukemista. Kuluttajapolitiikassa lapsiasiavaltuutettu korosti alaikäisten oikeutta eri- tyiseen suojeluun kuluttajina. Lapsiin kohdistuvan kaupallisen vaikuttamisen määrä on lisääntynyt ja muodot moninaistuneet. Lapsiasiavaltuutettu jär- jesti yhteistyössä Kuluttajaviraston kanssa 5.9.2007 järjestöille seminaarin aiheesta.

Mediakasvatuksen kansallisen koordinaation vahvistaminen oli aiheena lapsiasiavaltuutetun ja Kerhokeskus – koulutyön tuki ry:n yhteisen asian- tuntijaryhmän aloitteessa eri ministeriöille. Aloitte-

julkistettiin opetusministeriön *Lapset ja media* -seminaarissa 27.11.2007. Mediakasvatus on liiaksi yksittäisten hankkeiden varassa. Alueelta puuttuu kansallinen kehittämisvastuu ja koordinaatiosta vastaava viranomainen.

Tiedottaminen tärkein työväline

Tiedottaminen, yleiseen mielipiteeseen vaikuttami- nen sekä osallistuminen julkiseen keskusteluun ovat lapsiasiavaltuutetun keskeisiä työvälineitä.

Viestintä on lapsiasiavaltuutetun työssä keskei- semmällä sijalla kuin tavanomaisessa viranomais- toiminnassa. Lapsiasiavaltuutettu tuo lapsinäkö- kulmaa julkiseen keskusteluun ja päätöksentekoon, pitää yhteyttä lapsiin ja nuoriin sekä välittää lapsia koskevaa tietoa.

Tiedottamisen välineitä ovat verkkopalvelu, tie- dotteet, tiedotustilaisuudet, julkiset esiintymiset sekä julkaisut ja kirjoitukset.

Lapsiasiavaltuutetun julkisten esiintymisen toistu- va teema vuoden aikana oli lasten osallistuminen ja vaikuttaminen. Myös lapsiin kohdistuvan väkival- lan sekä vanhempien alkoholinkäytön ja sen lapsil- le aiheuttamien haittojen vähentäminen oli esillä. Suomalaislasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteu- tumisen tilan yleinen arviointi toistui usein puheissa ja luennoissa. Lapsiasiavaltuutetun toimiston hen- kilöstö piti yhteensä 55 puhetta tai luentoa vuoden aikana. Esiintymisten kohderyhmänä olivat lasten kanssa työskentelevät sekä päättäjät. Kysyntää esiin- tymisille olisi huomattavasti enemmän.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston oma viestintä- väline on verkkopalvelu www.lapsiasia.fi. Vuonna 2006 avattujen sivujen tavoitteena on opastaa yh- teydenotoissa lapsiasiavaltuutetun toimistoon, tar- jota tietoa ja uutisia lapsiasiavaltuutetun työstä sekä lapsen oikeuksiin liittyvää keskeistä asiakirja-aineis- toa. Verkkopalvelun kehittämisen arvoina ovat vi- ranomaistoiminnan avoimuus, käyttäjäystävällisyys, ihmisläheisyys ja luottamuksellisuus.

Verkkopalvelu toimii pääasiassa suomen mutta rajoitetusti myös ruotsin ja englanninkielillä. Vuo- den alussa julkaistu lapsiasiavaltuutetun esite kes- kittyi verkkopalvelusta tiedottamiseen.

Lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aulan jäsenyydet työryhmissä ja toimielimissä vuonna 2007

Valtioneuvoston lapsi- ja nuorisopoliittista kehittämis- ohjelmaa laativan työryhmän asiantuntijajäsen (OPM)

Valtioneuvoston lasten, nuorten ja perheiden politiikkaohjelman johtoryhmän asiantuntijajäsen

Itsenäisyyden juhluvuoden lastenrahaston säätiö ITLAn hallitus

Lapsuuden tutkimuksen valtakunnallisen verkoston ohjausryhmä

Sisäisen turvallisuuden ohjelma (SM), Arjen turvallisuus -asiantuntijaryhmän jäsen

Suomen Unesco-toimikunta (OPM)

Lapsiasianeuvottelukunnan puheenjohtaja (STM)

Lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin neuvottelukunnan asiantuntijajäsen (STM)

Oy Veikkaus Ab:n eettinen neuvosto

Oy Yleisradio Ab:n hallitus

Teknologian ja innovaatioiden kehittämiskeskus Tekesin hallitus

Alli Paasikiven säätiön hallitus

Lapsiasiavaltuutetun toimiston edustus yhteistyöryhmissä vuonna 2007

Kuntaliiton LAPSI ARVI eli Lapsipolitiikan arviointi -hanke

Lapsivaikutusten ennakoiti ja arviointi kunta- ja palvelumuutoksissa hankkeen ohjausryhmä (Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus)

Suomen Lasten Parlamentin ohjausryhmä (Suomen Lasten Parlamentti yhdistys ry)

Tsemppaava Keski-Suomi -hankkeen ohjausryhmä (Nuorten Keski-Suomi/NUKSU ry)

Kannuste – nuorisotiedotuksen hankkeen ohjausryhmä

Jyväskylän Lasten Parlamentin ohjausryhmä

Perheväkivallan vastainen verkosto

Jyväskylän seudun osallisuustyöryhmä

Vuonna 2007 uudistettiin verkkopalvelun viisuaalista ilmettä sekä avattiin erityisesti lapsille suunnattu osio, jota on tarkemmin käsitelty luvussa Yhteydenpito lapsiin ja nuoriin. Sivuille lisättiin tietoa myös lapsen oikeuksista. Saamenkielisen verkkosivun toteutus siirtyi vuodelle 2008.

Toimintavuoden aikana lapsiasiavaltuutetun toimisto julkaisi verkkosivuilla ja toimitti tiedotusvälineille 24 tiedotetta. Omia tiedotustilaisuuksia järjestettiin Jyväskylässä kolme: oppilaskuntaselvityksen julkistus 8.3., vuoden 2006 toimintakertomuksen julkistaminen 12.6. ja pohjoismaisten lapsiasiavaltuutettujen kokouksen yhteydessä pidetty tiedotustilaisuus 1.6.. Lisäksi lapsiasiavaltuutetulla oli lapsen oikeuksien päivänä 20.11. yhteinen tiedotustilaisuus Mannerheimin Lastensuojeluliiton kanssa Helsingissä.

Lapsiasiavaltuutetun toimintakertomus vuodelta 2006 julkaistiin sosiaali- ja terveystieteiden selvityksiä -sarjassa. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä -sarjassa ilmestyivät oppilaskuntaselvityksen tulokset ja nuorten itsemurhia koskeva selvitys. Yhdessä Kerhokeskus – koulutyön tuki ry:n kanssa julkaistiin ehdotus lasten ja nuorten mediakasvatuksen tukemiseksi. Lapsiasiavaltuutetun toimiston toimintasuunnitelma vuodelle 2007 julkaistiin pdf:nä verkossa.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto toteutti yhteistyössä helppolukuiset esitteet YK:n lapsen oikeuksien sopimuksesta (tarkemmin sivulla 40). Lastensivujen ja itsemurhaselvityksen tiedotuksen tueksi tuotettiin postikortit.

Koska lapsiasiavaltuutetun toimistossa ei ole tiedottajaa, operatiivisen viestinnän työpanosta on hankittu ostopalveluina. ●

Lapsiasiavaltuutettu mediassa

Lapsiasiavaltuutetun toimintaa käsiteltiin vuonna 2007 laajimmin julkisuudessa marraskuussa. Huomiota saivat tuolloin yhdessä MLL:n kanssa tehty esitys Jokela- uutisoinnin tutkimisesta, lapsiasiavaltuutetun kannanotot lapsen oikeuksien päivän kynnyksellä, opas nuorten itsemurhien ehkäisyyn sekä lasten sivujen avaaminen.

Lapsiasiavaltuutetun oma toiminta sai runsaasti huomiota kesäkuussa, jolloin julkistettiin vuoden 2006 toimintakertomus. Toimintakertomuksesta nousi esille erityisesti huoli suomalaisten lasten lyhyestä lapsuudesta sekä henkisestä pahoinvoinnista. Arviota lasten hyvinvoinnista käsiteltiin uutisjuttujen lisäksi myös lukuisissa pääkirjoituksissa ja kolumneissa, joissa annettiin tukea lapsiasiavaltuutetun toiveelle saada lasten elämään lisää leikkiä.

Maaliskuussa julkistettua kouluhyvinvointikyselyä käsiteltiin laajasti erilaisissa medioissa. Kyselyn tuloksesta nousi erityisesti esille koululaisten huoli opettajien

kiireestä. Lapsiasiavaltuutetun aloitteista runsaimmin julkisuutta saivat terveyteen liittyvät aiheet: vanhempien alkoholinkäytön vähentäminen ja nuorten suojaaminen tupakan terveyshaitoilta. Erityisesti tupakan myynnin luvanvaraistaminen kiinnosti myös pääkirjoittajia ja kolumnisteja.

Muista kannanotoista huomiota saivat liikennepoliittiseen selontekoon liittyvä aloite sekä lapsiasiavaltuutetun suositus allekirjoittaa Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemiseksi seksuaaliselta riis-toilta ja hyväksikäytöltä. Pohjoissuomalaisissa medioissa käsiteltiin laajasti myös saamen hanketta.

Tukea nuorten itsetuhoisuuden ehkäisyyn

Lapsiasiavaltuutettu osallistui loppuvuodesta 2007 opetusministeriön kokoamaan asiantuntijaryhmään, jossa arvioitiin 7.11.2007 tapahtuneen Jokelan koulusurman vaikutuksia. Lapsiasiavaltuutettu korosti lasten ja nuorten mielenterveyden tukea, masennusoireiden tunnistamista, aikuisten läsnäoloa sekä lasten ja nuorten oikeutta tulla kuulluksi ja nähdyksi.

Lapsen oikeuksien päivänä 20.11. lapsiasiavaltuutettu ja MLL muistuttivat lapsen oikeudesta suojeluun myös tiedotusvälineiden lähteenä. Kannanotto liittyi Jokelan tapahtumien jälkeen virinneeseen keskusteluun, jossa nuoret kokosivat median toimintaa kritisoivan adressin. MLL ja lapsiasiavaltuutettu esittivät, että *Julkisen sanan neuvosto* paneutuisi oma-aloitteisesti Jokela-uutisointiin. Neuvosto voisi arvioida, onko tarvetta tarkentaa journalistin ohjeita erityisesti alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten kohtaamisesta kriisitilanteissa.

Lapsiasiavaltuutettu oli julkaissut 5.11.2007 verkkosivuillaan kasvatustieteen tohtori Tuula Uusitalon laatiman selvityksen Nuorten itsemurhat Suomessa, joka on tarkoitettu nuorten itsemurhien ehkäisyyn tueksi erityisesti lasten ja nuorten kanssa työskentelevien käyttöön.

Suomalaisnuorten itsetuhoisuus on kansainvälisesti vertaillen edelleen korkealla tasolla, vaikka se on viime vuosikymmenien aikana vähentynytkin. Masennuksesta kärsivät lapset ja nuoret tarvitsevat tukea lähiympäristöltään ja palveluista nykyistä enemmän. Selvityksen tekijä Tuula Uusitalo korostaa, että lasten ja nuorten masennuksen tunnistaminen on ensiarvoisen tärkeää itsemurhien ehkäisemisen kannalta.

Kehittämisen tarvetta on erityisesti kouluissa, psykiatrisissa ja perheiden palveluissa. Koulujen opetussuunnitelmiin tulisi sisällyttää itsetuhoisuuden ehkäiseminen osana lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämistä ja elämäntaitojen opettamista. Kouluterveydenhuollossa pitäisi pystyä löytämään paremmin masentuneet ja itsetuhoiset nuoret. Lasten ja nuorten psykiatriseen hoitoon sekä vanhemmuuden tukemiseen tarvitaan lisää resursseja. ●

Syksyn aikana käsiteltiin paikallislehdissä laajasti Suomen Lasten Parlamentin perustamista ja erityisesti oman paikkakunnan edustajien valmistautumista marraskuun istuntoon. Runsas julkisuus tuki tärkeällä tavalla tavoitetta vahvistaa lasten osallistumista Suomessa. Lapsiasiavaltuutettu mainittiin näissä yhteistyökumppanina.

Median itse esille nostamat teemat, joihin pyydettiin lapsiasiavaltuutetun kommentteja, liittyivät lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan, seksuaaliseen hyväksikäyttöön, mediaan ja kuluttamiseen (pelit, internet), perheiden arkiseen tukeen sekä rekisteröityjen pariin adoptio-oikeuteen.

Lapsiasiavaltuutettua käsittelevä mediajulkisuus oli lähes poikkeuksetta myönteistä ja kannustavaa. Lehtijutuista noin 10 prosenttia oli lapsiasiavaltuutetun aloitteita tai muuta toimintaa arvioivia pääkirjoituksia tai kolumneja.

Lapsiasiavaltuutetun toimintaa käsitteleviä lehti-, radio- tai tv-osumia oli vuonna 2007 keskimäärin 50

kuukaudessa. Eniten osumia oli marraskuussa (170), jolloin myös osumiensa levikki oli korkeimmillaan (yli 6 miljoonaa lukijaa). Vähiten näkyvyyttä oli toukokuussa (17 osumaa).

Vuonna 2006 osumia oli keskimäärin 62 kuukaudessa. Eniten yksittäisiä osumia oli tuolloin lokakuussa (130). Edellisvuoden luvut eivät ole täysin vertailukelpoisia, koska systemaattinen seuranta aloitettiin vasta kesäkuussa 2006. Hiljaisempia alkuvuoden kuukausia ei ole näin ollen mukana sen vuoden luvuissa.

Vuonna 2007 yli kolme neljännestä (79 %) osumista oli sanomalehtijulkisuutta. Aikakauslehtien osuus oli kymmenen prosenttia ja uutistoimistojen kuusi prosenttia. Sekä radio- että tv-osumia oli kumpiakkin kaksi prosenttia kaikista osumista (yhteensä 4). Lehdistä aktiivisimmin lapsiasiavaltuutetun asioita käsittelevät valtakunnalliset ja maakuntalehdet.

Vuonna 2006 jakauma mediaryhmittäin oli hyvin samansuuntainen, mutta radio- ja tv-julkisuuden osuus oli suurempi (7 %). ●

Lapsiasia- neuvottelukunta kokosi yhteisiä näkemysten

Lapsiasianeuvottelukunnan tehtävänä on edistää lasten asemaa ja oikeuksia sekä siihen liittyvää viranomaisyhteistyötä. Neuvottelukunta toimii lapsiasiavaltuutetun tukena.

Neuvottelukunta laati arvion ministeriöiden tulevaisuuskatsauksista sekä kannanoton seuraavan hallituksen ohjelmaan helmikuussa 2007.

Neuvottelukunta painotti kannanotossaan, että ministeriöiden tulisi toimissaan lisätä lasten pahoinvointia ehkäisevän työn ja ehkäisevän perhepolitiikan osuutta.

Neuvottelukunta suositti, että ministeriöt tulevaisuuden ennakkoinnissaan ottaisivat paremmin huomioon myös alle 15-vuotiaiden lasten asiat. Useat lapsen kehityksen riskitekijät ovat havaittavissa ja parhaiten korjattavissa jo varhaislapsuudessa. Työelämälinjauksissa tulee neuvottelukunnan mielestä ottaa huomioon perheen ja vanhemmuuden tukemisen tarve.

Neuvottelukunta teki yhdessä lapsiasiavaltuutetun kanssa Suomen Akatemialle aloitteen lapsuuden ja lasten hyvinvoinnin monitieteisestä tutkimusohjelmasta.

Valtioneuvoston lapsi- ja nuorisopoliittinen kehittämissuunnitelma on ollut neuvottelukunnan työssä esillä useasti vuoden aikana. Se on nähty hyväksi sektorirajat ylittävän vaikuttamisen ja kehittämisen välineeksi lasten, nuorten ja perheiden kannalta.

Lasten hyvinvoinnin tietopohja vahvistuu

Lapsiasiavaltuutettu arvioi ensimmäisessä vuodelta 2005 antamassaan toimintakertomuksessa lasten hyvinvoinnin seurantaan ja tietopohjan puutteita. Puutteiden korjaaminen ja yhtenäisen strategian luominen lasten hyvinvoinnin seurantaan sisältyy hallituksen Lasten, nuorten ja perheiden politiikkaohjelman (2007–2011) toimenpiteisiin.

Lapsiasiavaltuutettu teetti vuonna 2006 *Lasten ja nuorten elinoloja koskevat tilastot ja muut tietolähteet* -selvityksen, jota täydennettiin syksyllä 2007. Selvitys perustui valtionhallinnolle, tutkimuslaitoksille ja muille tilastointia suorittaville yhteisöille tehtyyn kyselyyn. Selvitys julkaistaan vuonna 2008 lapsiasiavaltuutetun nettisivuilla.

Selvitys osoitti, että lapsia koskevaa tietoa keruuta kehitetään monella taholla. Tiedon tuottajien yhteistyötä on kuitenkin lisättävä ja kehittämisen tuloksia hyödynnettävä mahdollisimman hyvin valtakunnallisessa lapsipolitiikassa. Lisäksi on aiheellista koordinoita lasten hyvinvointia koskevaa, eri tahojen tekemää tiedonkeruuta. Lapsiasianeuvottelukunta tekee koordinoitua yhdessä politiikkaohjelman kanssa.

Lapsiasiavaltuutettu on korostanut aloitteissaan lapsiin kohdistuvan väkivallan seurannan ja tilastoinnin kehittämistä. Lapsiin kohdistuvan väkivallan laajuuden selvittämiseksi asiasta on kysyttävä myös lapsilta itseltään. Sisäasiainministeriö päätti vuonna 2007 rahoittaa lasten ns. uhritutkimuksen, jonka toteuttavat Poliisiammattikorkeakoulu ja Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Tutkimusaineisto on kerätty koululaisilta keväällä 2008. Lasten uhritutkimus tulee toistaa jatkossa säännöllisesti 4–5 vuoden välein.

Neuvottelukunta on työnsä tueksi perustanut kaksi jaostoa: *Lapsen oikeuksien tiedotusryhmän* sekä *Lapsitiedon työryhmän*. Jaostot toimivat samalla myös hallituksen Lasten, nuorten ja perheiden politiikkaohjelman tukena sen *Lapsilähtöinen yhteiskunta* -työryhmän välityksellä.

Lapsen oikeuksien tiedotusryhmä on tehnyt selvitykset lapsen oikeuksien tiedotuksesta ja lapsen oikeuksien päivän vietosta. Selvitys osoitti, että eri tahoilla on sopimuksen tunnettuuden parantamiseksi tehty jo paljon, mutta kokoava strategia työltä puuttuu. Tiedottamiselta puuttuu valtionhallinnossa taloudellinen ja toiminnallinen vastuunjako.

Lapsitiedon työryhmä on valmistellut lasten hyvinvoinnin seurannan ja sen tietopohjan kehittämistä valtionhallinnossa käsittelevän seminaarin, joka järjestettiin helmikuussa 2008. Lisäksi työryhmä on käynyt keskusteluja Ruotsin lapsipolitiikan seurantaan laaditun järjestelmän kehittämisestä Suomen olosuhteisiin.

Neuvottelukunnalla oli vuoden aikana neljä kokousta. Neuvottelukunnan kokoonpano on sivulla 138. ●

Turvallisuuden tilan ohella lapsiasiavaltuutettu on tuonut esille tarpeen kehittää alle 12-vuotiaiden lasten terveyden ja hyvinvoinnin seurantaan sekä lastensuojelulasten hyvinvoinnin seurantaan. Kansanterveyslaitos pilotoi parhaillaan lasten terveysseurantajärjestelmää liittyen sähköisen potilaskertomuksen luomiseen neuvolassa ja kouluterveydenhuollossa. Myönteistä on myös Stakesin kouluterveyskyselyn laajentuminen ammattioppilaitoksiin.

Tietämyksessä lastensuojelun piirissä olevien lasten asemasta ja oloista on edelleen paljon kehittämistä. Lastensuojelutoimien syistä tarvittaisiin säännönmukaisesti toistuvia erillisselvityksiä. Lapsen polusta asiakkaana ja erityispalveluiden käytön kasautumisesta tarvitaan myös parempaa tietoa. Lastensuojelun tiedontuotannon, seurannan ja palveluiden arvioinnin kehittäminen tulee ottaa huomioon Stakesia ja Kansanterveyslaitosta yhdistettäessä.

Maahanmuuttajalasten sekä vammaisten ja erityistarpeisten lasten ryhmät ovat kooltaan niin pieniä, että näihin ryhmiin kuuluvista lapsista ei saada tarpeeksi tietoa väestötasoisissa kyselytutkimuksissa. Näistä ryhmistä tarvitaan säännönmukaisia erillistutkimuksia. ●

Neuvottelukunta on toimintavuoden aikana käsitellyt seuraavia teemoja:

Hallitusohjelma
lasten ja nuorten näkökulmasta

Valtioneuvoston
lapsi- ja nuorisopoliittisen
kehittämissuunnitelman laadinta ja
ohjelman toimeenpanosuunnitelma

Lasten, nuorten ja perheiden
politiikkaohjelma

Kansallinen sosiaali- ja
terveydenhuollon ohjelma
2008–2011 (KASTE)

Koulutuksen ja tutkimuksen
kehittämissuunnitelma 2008–2011
(KESU)

Lääninhallitusten peruspalvelujen
arviointisuunnitelma vuosille
2007–2011

Lastensuojelun kehittämissuunnitelma
(STM)

Lastensuojelulain toimeenpano
(STM)

Kouluhyvinvointi -hanke (OPM)

Lasten hyvinvoinnin seurantaan ja
arviointiin liittyvät ajankohtaiset
asiat

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen
määräaikaisraportoinnin prosessi
(UM)

Maahanmuuttajataustaisten
lasten ja nuorten tilanne

Vuoden 2007 aikana tehdyt aloitteet

Aloite vanhempien alkoholinkäytön ja siitä lapsille aiheutuvien haittojen vähentämisestä 31.1.2007

Lapsiasiavaltuutettu ja A-klinikkasäätiö ovat tehneet sosiaali- ja terveysministeriölle aloitteen vanhempien alkoholinkäytön ja siitä lapsille aiheutuvien haittojen vähentämisestä (31.1.2007). Peruspalveluministeri Liisa Hyssälälle luovutettua aloitetta tukevat myös Nuorten Ystävät ry, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry, Sininauhaliitto ry, Lastensuojelun Keskusliitto ry sekä Ensi- ja turvakotien liitto ry. Aloitteesta tiedotettiin jakamalla 800 julkaisua alan toimijoille ja päättäjille.

Vanhempien alkoholinkäyttö on vakavin yksittäinen lasten pahoinvoinnin syy Suomessa. Arviolta joka kymmenes lapsi elää perheessä, jossa vanhemmat käyttävät alkoholia lapsen elämää ja hyvinvointia vaarantavalla tavalla. Ongelmia ei aiheuta pelkästään näkyvä suurkulutus vaan myös vanhempien ajoittainen harkitsematon alkoholinkäyttö. Vanhempien on tärkeä huomata, miten erilaiselta alkoholinkäyttö näyttää lasten silmin ja korvin.

Alkoholiongelmaisten vanhempien lapset eivät useinkaan saa ääntään kuuluville. Varsinkin pienillä lapsilla on vähän keinoja kertoa kokemuksistaan. Siksi lähiyhteisön ja viranomaisten vastuu on keskeinen. Useita satoja lapsia syntyy vuosittain äitiensä alkoholinkäytön vuoksi vammautuneina.

Aloitteessa esitetään, että sosiaali- ja terveysministeriö ottaisi vanhempien päihdeongelmista kärsivien lasten tukemisen oman strategiansa ja käytännön toimintansa painopisteeksi. Erityisesti tämä tulee ottaa huomioon suunnitteilla olevassa kansallisessa mielenterveys- ja päihdeohjelmassa.

Lisäksi aloitteessa ehdotetaan, että päihdehuoltolokia uudistettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota perheiden tukeen ja hoitoon. Asiaan tulee kiinnittää enemmän huomiota myös ammattilaisten perus- ja jatkokoulutuksessa. Päihdeongelmaisten vanhempien lasten leimaamista ja kiusaamista on ehkäistävä tarjoamalla verkkopalveluita ja tukipuhelimia, joista lapset voivat saada matalan kynnyksen apua. Yleisessä alkoholipolitiikassa tavoitteena tulee olla vanhempien alkoholinkäytön vähentäminen esimerkiksi verotusta kiristämällä.

Lapsiasiavaltuutettu esitteli aloitteen myös eurooppalaisen ENCARE-verkoston symposiumissa Kölnissä huhtikuussa 2007. Tavoitteena on nostaa päihdeperheiden lasten ongelmat ja usein siihen liittyvä väkivalta myös EU:n esityslistalle.

Aloitteen tavoitteet sisältyvät hallitusohjelmaan. Sosiaali- ja terveysministeriö asetti marraskuussa 2007 työryhmän, jonka tehtävänä on esittää toimenpiteitä päihdeäitien hoidon varmistamiseksi sekä myös arvioida päihdeperheiden lasten saamaa tukea. Työryhmän tulee tehdä lopullinen esityksensä viimeistään vuoden 2008 lopussa. Lapsiasiavaltuutettu on jäsenenä työryhmässä ●

Aloite monitieteisestä lapsuudentutkimuksen ohjelmasta 27.2.2007

Aloitteen tekijöinä ovat lapsiasiavaltuutettu, lapsiasianeuvottelukunta, Jyväskylän yliopiston Lapset, nuoret ja kasvamisen ympäristöt -osaamiskeskittymä sekä ITLAn rahoituksella perustettu valtakunnallinen lapsuudentutkimuksen verkostointihanke. Ohjelman tarkoituksena on lasten hyvin- ja pahoinvointiin vaikuttavien tekijöiden ja yhteiskunnallisten kehityskulkujen tutkimus ja ennakointi.

Aloitteen mukaan monitieteistä lapsuuden tutkimusta tarvitaan myös kehittämään lapsipolitiikan tueksi lasten hyvinvoinnin seuranta, sen menetelmiä sekä päätösten lapsivaikutusten arviointia. Hankkeella tavoitellaan myös tutkimuksen volyymin lisäämistä sekä lapsuudentutkijoiden kansallista ja kansainvälistä verkottumista.

Suomen Akatemia ilmoitti syksyllä 2007, että tutkimusohjelman suunnittelu aloitetaan.

Pohjoismaisten lapsiasiavaltuutettujen kannanotto väkivallattoman lapsuuden edistämisestä 1.6.2007

Pohjoismaiset lapsiasiavaltuutetut kehottivat kannanotossaan Suomen, Ruotsin, Tanskan, Islannin ja Norjan hallituksia työskentelemään aktiivisesti, että YK:n syksyn 2007 yleisistunnossa nimitetään YK:lle erityisedustaja (*Special Representative*), joka vastaa lapsiin kohdistuvan väkivallan vähentämisestä. Lapsiasiavaltuutetut vaativat pohjoismaiden hallituksia olemaan aloitteellisia hankkimaan ja turvaamaan toimen edellyttämä rahoitus. Vain 18 valtiota on tähän mennessä lailla kieltänyt kaikenlaisen väkivallan lapsia kohtaan.

Suomen ulkoasiainministeriö vastasi kannanottoon kirjeellä, jossa se kertoi tukemansa aloitetta.

YK:n yleiskokous päätti 29. marraskuuta 2007 päättyneessä istunnossa, että se perustaa lapsiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseen keskittyvän erityisedustajan tehtävän. YK:n pääsihteerin erityisedustajan työn perustana on YK:n vuonna 2006 teettämä tutkimus lapsiin kohdistuvasta väkivallasta maailmanlaajuisesti.

Aloite lapsinäkökulman huomiomisesta liikenneselonteossa 29.8.2007

Lapsiasiavaltuutettu toivoo, että vuonna 2008 eduskunnalle annettava liikennepoliittinen selonteko arvioi ja ottaa kantaa myös lasten arkielikkumisen pulmiin. Aloitteen mukaan selonteossa tulee ottaa lasten kannalta tavoitteeksi kevyen liikenteen väylien rakentaminen ja valaiseminen, kohtuuhintaisten joukkoliikenteen palveluiden lisääminen sekä koulujen liikenneympäristön turvallisuuden lisääminen. Liikennepolitiikan ratkaisuilla tulee edistää lasten mahdollisuuksia liikkua omaehtoisesti kouluun ja harrastuksiin. Lasten mielipiteitä tulee myös kartoittaa ja ottaa huomioon liikennesuunnittelussa. Päätösten lapsivaikutusten arvioinnin kehittäminen sisältyy yhtenä tavoitteena myös hallitusohjelman mukaiseen lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelmaan, aloitteessa muistutetaan.

Aloite on jätetty liikenneministeri Anu Vehviläiselle.

Kirje Suomen kuntiin 1.10.2007

Lapsiasiavaltuutetun toimintakertomus vuodelta 2006 lähetettiin kaikille kunnanjohtajille. Saatekirjeessään lapsiasiavaltuutettu kiinnitti huomiota erityisesti uuteen lastensuojelulakiin. Vuoden 2008 alussa voimaan tullut laki velvoittaa kuntia seuraamaan lasten ja nuorten hyvinvointia sekä tekemään talousarvioon sidotun suunnitelman lastensuojelun järjestämisestä. Lapsiasiavaltuutettu toivoo kunnanjohtajien varmistavan, että lasten ja nuorten mielipiteitä kartoitetaan näiden hyvinvointisuunnitelmien teossa perustuslain edellyttämällä tavalla.

Aloite lapsinäkökulman huomioimisesta kuluttajapoliittisessa ohjelmassa 12.10.2007

Lapsiasiavaltuutettu esittää, että hallituksen uudessa kuluttajapoliittisessa ohjelmassa arvioidaan lasten ja nuorten asemaa kuluttajana sekä toimenpiteitä lapsen oikeuksien turvaamiseksi mainonnan, markkinoinnin ja kuluttamisen alalla. Aloite on tehty kauppa- ja teollisuusministeriölle (nyk. työ- ja elinkeinoministeriö) ja ministeri Mauri Pekkariselle.

Valtuutettu perusteli aloitetta sillä, että lapset ja nuoret ovat elinkeinoelämälle ja markkinoille lisääntyvässä määrin kiinnostava kohderyhmä. Tämä näkyy etenkin siinä, että mainontaa entistä enemmän kohdennetaan käytännössä lapsille. Alaikäisillä on oikeus myös kuluttajapolitiikan alalla erityiseen suojeluun. Kansainvälisesti eniten keskustelua on aiheuttanut lapsiin vetoava elintarvikemarkkinointi ja sen vaikutukset lasten terveyteen. Lisäksi uusi teknologia tuo uudenlaisia mainonnan ja markkinoinnin sekä kaupankäynnin välineitä. Valtuutettu kiinnitti huomiota myös mainonnan lisääntymiseen ulko- ja julkisissa tiloissa sekä tarpeeseen saada koulujen kuluttajakasvatuksen kautta tietoa ja taitoa toimia luottoyhteiskunnassa.

Kirje vaikuttajille Lapsen oikeuksista 16.11.2007

Lapsen oikeuksia koskeva esite lähetettiin lapsen oikeuksien päivän 20.11. kynnyksellä laajasti eri viranomaisille, järjestöille ja päätöksentekijöille, yhteensä noin 1 500 vastaanottajalle. Esitteessä on yhteenveto YK:n lapsen oikeuksien sopimuksesta. Saatteessa lapsiasiavaltuutettu muistutti lasten oikeudesta osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi. Lasten ja nuorten äänen kuuleminen vaatii aikuisilta aikaa ja asennemuutosta. Vaikuttajia kannustettiin lapsen oikeuksien päivänä pohtimaan, miten kukin omassa työssään voisi paremmin huomata lapsen ja nuoren tarpeet.

Ehdotus lasten ja nuorten mediakasva- tuksen kehittämiseksi 27.11.2007

Lapsiasiavaltuutetun ja Kerhokeskus – koulutyön tuki ry:n yhteisen asiantuntijaryhmän ehdotuksessa vaaditaan mediakasvatukseen yhtenäistä kehittämissuunnitelmaa sekä kansallisesta koordinaatiosta vastaavan viranomaisen määrittämisestä. Työryhmän mielestä ohjaus mediataitoihin ei tavoita tasapuolisesti kaikkia lapsia ja nuoria eikä heidän kanssaan toimivia aikuisia. Asiantuntijaryhmä koostui alan keskeisistä kansalaisjärjestö- ja viranomaistoimijoista.

Asiantuntijaryhmän mukaan lasten ja nuorten parissa toimivien eri alojen ammattilaisten koulutuksessa ei ole tarpeeksi mediakasvatuksellisia opintoja. Ryhmän mielestä lasten ja nuorten mediankäyttöä koskevaa lainsäädäntöä on tarpeen arvioida kokonaisuutena. Ehdotuksessa toivotaan myös mediakasvatukseen sekä lasten ja nuorten mediankäyttöön liittyvän tutkimuksen vahvistamista. Ryhmän mielestä tarvitaan sekä lasta osallistavaa mediakasvatusta että lasten mediasuojelua.

Vuoden 2007 aikana annetut lausunnot

Lapsiasiavaltuutettu antoi vuoden aikana yhteensä 20 lausuntoa lähinnä eri ministeriöille ja eduskunnalle. Tärkein ja vaikuttavin oli eduskunnalle vuoden 2008 talousarvioehdotukseen liittyen annettu lausunto lastensuojelulain toimeenpanon ongelmista. Myös koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmasta opetusministeriölle annettu lausunto huomioitiin hyvin päätöksenteossa. Lausunnot ovat kokonaisuudessaan lapsiasiavaltuutetun verkkosivuilla www.lapsiasia.fi.

Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien yleissopimuksen määräaikaisraportoinnin kuuleminen UM:lle 18.1.2007

Lapsiasiavaltuutettu muistutti, että lasten oikeuksien toteutumisen keskeisenä puutteena Suomessa on epätasa-arvoinen pääsy palveluihin sekä niiden epätasainen laatu. Lasten pahoinvoinnin kannalta merkittävin yksittäinen asia on lasten vanhempien liiallinen alkoholinkäyttö. Valtuutettu nosti esille myös lasten ja nuorten mielenterveyden ongelmat sekä nuorten miesten ja naisten korkeat itsemurhaluvut.

Seksuuali- ja lisääntymis- terveyden edistämisen toimintaohjelmasta 2007–2010 STM:lle 21.3.2007

Lapsiasiavaltuutettu pitää esitystä erittäin kattavana ja perusteellisenä. Toteutuessaan se edistää merkittävästi YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumista Suomessa. Tärkeä tavoite on seksuaali- ja lisääntymisterveyspalveluiden tasa-arvoisempi saatavuus eri puolilla maata.

Enemmän suuntalinjoja lapsiasiavaltuutettu olisi toivonut lapsen kehitystason ja kompetenssin määrittämiseen, kun otetaan kantaa siihen, voiko lapsi hoitaa asiaansa vanhempiensa tietämättä. Valtuutettu korosti lausunnossaan myös seksuaali- ja lisääntymisterveyteen liittyvän neuvonnan kehittämistä.

Toimintaohjelman täytäntöönpanossa lapsiasiavaltuutettu näkee tärkeänä luoda paikallisesti ja alueellisesti valmiita viranomaisten välisiä verkostoja ja malleja yhteistyöstä, jonka toimivuutta tulee myös seurata ja arvioida säännöllisesti.

EU:n perusoikeusviraston hallintoneuvoston jäsenen ja varajäsenen nimeäminen OM:lle 26.3.2007

Lapsiasiavaltuutettu katsoi, että eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri ovat luontevia edustajia hallintoneuvostoon.

YK:n naisten syrjinnän poistamista koskevasta yleissopimuksesta UM:lle 8.5.2007

Lapsiasiavaltuutettu kiinnitti lausunnossaan huomiota erityisesti tasa-arvosuunnittelun laajentamiseen peruskouluihin, tyttöjen mielenterveysongelmiin ja itsemurhamäärien kasvuun sekä mediaa, mainontaa ja markkinointia käsitteleviin kysymyksiin.

Kuuleminen EU:n komission tiedon- annosta vuotuisesta toimintastrategiasta 2008 Eduskunnan sivistys- valiokunnalle 15.5.2007

Suomen kannanotoissa aiheesta pidetään tervetulleena monivuotista ohjelmaa internetiä ja uusmediaa käyttävien lasten suojaamiseksi. Lapsiasiavaltuutetun mielestä tämä on hyvä asia, mutta Suomen tulisi myös yleisesti tukea komission tavoitteita lapsen oikeuksien vahvistamiseksi osana EU:n perusoikeuksien suojelua.

Lapsiasiavaltuutettu teki ehdotuksia siitä, miten EU voisi suojata lapsen oikeuksia internetissä.

Vastauksia
Opettajankoulutus 2020
-työryhmän kysymyksiin
OPM:lle 15.5.2007

Opetusministeriö käynnisti keväällä 2007 selvitystyön, jonka tarkoituksena oli arvioida opettajatarpeiden muutoksia vuoteen 2020 mennessä. Lapsiasiavaltuutettu painotti työryhmän kuulemistilaisuudessa opettajankoulutuksen järjestämistä niin, että se tukee koulutuksen alueellista saatavuutta ja sen edellyttämiä joustavia järjestämistapoja ja tätä kautta lasten yhdenvertaisia mahdollisuuksia koulutukseen.

Lapsiasiavaltuutettu korosti, että koulu ja opettajat tulee nähdä osana kunnan moniammatillista lapsen hyvinvointia tukevaa ja kasvatuskumppanuutta vanhempien kanssa vahvistavaa verkostoa. Opettajankoulutukseen tulee sisältyä nykyistä enemmän lasten osallistumiseen, kodin ja koulun yhteistyöhön, erilaisten oppijoiden kohtaamiseen, lasten yleiseen hyvinvointiin ja monikulttuurisuuteen liittyviä opintoja. Tämä tarkoittaa perehtymistä myös YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen.

Säädösten vaikutusten
arviointia
koskevat ohjeet
OM:lle 21.5.2007

Lapsiasiavaltuutettu esitti, että lapsiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnin oikeudelliseksi perustaksi lisätään perustuslain yhdenvertaisuus-tavoitteen ohella YK:n lapsen oikeuksien sopimus. Sopimus velvoittaa asettamaan julkisessa päätöksenteossa lapsen edun etusijalle. Tämä edellyttää väestötasolla päätösten lapsivaikutusten arviointia. Sopimus kokonaisuudessaan antaa puolestaan perustan lapsen edun määrittelylle.

Vaikutusarviointia ei tule rajata pelkästään hankkeisiin, jotka nimenomaisesti koskevat lapsiväestöä vaan arviointia tarvitaan myös yleisemmin. Lapsivaikutusten arviointia vaikeuttaa se, että asiasta on vielä riittämättömästi tietotaitoa, koulutusta ja esimerkkejä.

K13-merkittyjen
ohjelmien esittämis-
ajankohta televisiossa
Viestintävirastolle
23.5.2007

Tv-yhtiöt ovat ehdottaneet, että K13-merkityt ohjelmat voitaisiin esittää nykyisen K11-rajoituksen mukaisesti klo 17 jälkeen. Lapsiasiavaltuutettu muistutti, että uuden K13-merkinnän tarkoituksena oli nimenomaan estää ikärajoitusten liudentuminen alaspäin. Tästä syystä yhtiöiden ehdotus ei ollut kannatettava. Lapsiasiavaltuutettu ehdotti K13-merkittyjen ohjelmien esittämistä televisiossa nykyisen K15-rajoituksen mukaisesti klo 21 jälkeen. Viestintävirasto ja tv-yhtiöt päättivät myöhemmin, että K13-ohjelmat voidaan esittää klo 19 jälkeen.

Yhdenvertaisuuslain
uudistaminen
OM:lle 12.6.2007

Lapsiasiavaltuutettu piti myönteisenä sukupuolten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta koskevien lakien yhdistämistä. Uudessa lainsäädännössä tulee sisällyttää syrjintäasioiden valtuutettujen (tasa-arvo- ja vähemmistövaltuutettu) tehtäviin myös alaikäisten syrjintään liittyvien kysymysten käsittely. Syrjintäkysymykset ovat vain pieni, joskin tärkeä osa lapsiasiavaltuutetun tehtäväkenttää. Lapsiasiavaltuutettu ei myöskään käsittele syrjintävaltuutettujen tavoin yksittäistapauksia vaan keskittyy ennakolta vaikuttamiseen ja yhteydenpitoon lapsiin. Tehtävien erilaisuuden vuoksi ei ole perusteita yhdistää lapsiasiavaltuutettua ja syrjintäasioidenvaltuutettuja. Syrjintävaltuutettujen tulisi kuitenkin informoida lapsiasiavaltuutettua syrjintätapauksista, joiden osapuolina ovat lapset ja nuoret.

Mikäli toimikunta tekee esityksiä kansallisen ihmisoikeuksien seuranta- ja valvontajärjestelmän kehittämisestä kokonaisuutena, tulee tällöin huomioida myös lapsiasiavaltuutetun asema.

Sisäisen turvallisuuden
ohjelmaa valmisteleavan
hankkeen
asettamispäätös
SM:lle 6.8.2007

Lapsiasiavaltuutettu piti sisäisen turvallisuuden ohjelman painotuksia hyvinä. Sisäasiainministeriön laatimassa luonnoksessa todettiin julkisella vallalla olevan erityisen vastuun lasten turvallisuudesta.

Luonnoksessa Arjen turvallisuus -teeman linjaukset tavoittelevat erityisesti lähi-suhteissa ja työssä koetun väkivallan vähentämistä. Lapsiasiavaltuutettu muistutti, että kodin (ja työn) ohella lapset voivat joutua väkivallan kohteiksi myös kaveripiirissä, vapaa-ajalla ja koulussa sekä hoitolaitoksissa. Lisäksi kaikki väkivallan muodot (fyysinen, henkinen, laiminlyönti, hyväksikäyttö) tulee huomioida, koska ne lisäävät lasten arjen turvattomuutta.

Alkoholijuomien
varoitusmerkintöjä
valmistelleen työ-
ryhmän ehdotukset
STM:lle 14.9.2007

Lapsiasiavaltuutettu piti parhaana yksilöivää varoitusmerkintää (esim. *Alkoholi aiheuttaa syöpää tai muita terveyshaittoja sekä pysyvän kehitysvamman sikiölle*) sekä toimintaohjeen antamista (*Älä käytä alkoholia, jos suunnittelet raskautta tai olet raskaana*). Lapsiasiavaltuutettu piti tärkeänä tiedottamista alkoholin sikiölle aiheuttamista haitoista laajemminkin.

Koulutuksen ja
tutkimuksen
kehittämissuunnitelma
vuosille 2007–2012
OPM:lle 14.9.2007

Lapsiasiavaltuutetun mielestä luonnoksessa korostui liian voimakkaasti koulutus elinkeinoelämää ja kansallista kilpailukykyä palvelevana. Suunnitelmaan tulee sisällyttää vahvemmin lapsinäkökulma, koulutuksen itseisarvo ja sivistykselliset tavoitteet YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti. Koulun toimintaympäristöä tulee arvioida myös lasten ja perheiden hyvin- ja pahoinvoinnin muutoksen näkökulmasta. Kehittämisen painopisteisiin lapsiasiavaltuutettu ehdotti lisättäväksi lasten ja nuorten kouluhyvinvoinnin parantamisen sekä syrjäytymisen ehkäisyn.

Lapsiasiavaltuutettu muistutti koulun näkemisestä osana moniammatillista verkostoa kunnassa. Kouluhyvinvoinnin parantamisella tulee tavoitella kiusaamisen vähentämistä, koulupudokkaiden aktivoimista, oppimisvaikeuksien varhaista tukea, lasten osallistumisen vahvistamista, aamu- ja iltapäivätoiminnan ja kerhojen lisäämistä sekä sujuvia koulumatkatjärjestelyjä. Myös koulupäivän rakennetta tulee kehittää eheytytyn koulupäivän suuntaan vapaaehtoiselta pohjalta niin, että se tukee lasten kouluviihtyvyyttä. Kouluhyvinvointiin vaikuttavat myös ryhmien koko, koulun fyysisten tilojen ja pihojen kunto sekä ruokailun kiireettömyys.

Lapsiasiavaltuutettu ehdotti myös saamelais- ja romanilasten koulutuksellisten tavoitteiden sisällyttämistä ohjelmaan.

Yleissopimus lasten
suojelemiseksi
seksuaaliselta riistolta
ja hyväksikäytöltä
OM:lle 25.9.2007

Lapsiasiavaltuutettu suositteli Euroopan neuvoston yleissopimuksen allekirjoittamista ilman varauksia sekä kansallisten lainsäädäntömuutosten tekemistä viipymättä. Yleissopimus luo toteutuessaan kansainvälisesti yhtenäisen ja ajan tasalla olevan sääntelyn alalle. Sopimus tuo yksityiskohtaisuudessaan selvästi lisäarvoa verrattuna alalla nyt voimassaoleviin kansainvälisiin sopimuksiin. Sopimus ottaa hyvin huomioon uusien viestintäteknologioiden kehittymisen. Sopimus velvoittaa kriminalisoimaan internetissä tapahtuvan seksuaalisen hyväksikäytön valmistelun (ns. *grooming*).

Palautetta kirkon varhaiskasvatuksen kehittämissuunnitelman väliraportista
Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisryhmälle
3.10.2007

Lapsiasiavaltuutetun mielestä erityisen myönteistä ohjelmassa on painopistekohdaksi valittu *Lapsen oikeuksien toteutuminen kirkossa*. Ohjelma sisältää myös tavoitteen kirkon päätösten lapsivaikutusten arvioinnista. Tavoitteiden toteutuminen edellyttää koko kirkon lapsipoliittisen ohjelman tekemistä sekä huomiointia kirkon lainsäädännön ja työjärjestysten uudistamistyössä.

Valtioneuvoston lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelma 2007–2011
OPM:lle 12.10.2007

Lapsiasiavaltuutetun arvio ohjelmasta oli myönteinen. Ohjelma on laaja-alainen ja monipuolinen linjaus lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin kannalta tärkeitä kansallisista tavoitteista ja toimenpiteistä. Ohjelma edesauttaa kokonais kuvan muodostumista eri ministeriöiden vastuista ja velvollisuuksista. Ohjelma on ylipäätään ensimmäinen asiakirja, jossa on koottu yhteen sekä lapsi- että nuorisopolitiikan tavoitteet. Luonnos ottaa selkeästi lähtökohdaksi YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen.

Lapsiasiavaltuutettu ja lapsiasianeuvottelukunta olivat korostaneet ohjelman valmistelussa seuraavia tavoitteita: 1) lasten pahoinvointia ehkäisevän työn vahvistamista niin, että lasten huostaanottojen tarve vähenee, 2) YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen sitoutumista ja siihen liittyvän tiedotuksen tehostamista, 3) päätösten lapsivaikutusten arvioinnin kehittämistä ja vakiinnuttamista osaksi päätöksentekoa, 4) lasten hyvinvointia koskevan tietopohjan parantamista, sekä 5) lasten osallistumista tukevien käytäntöjen ja rakenteiden vahvistamista. Nämä aihealueet on otettu ohjelmassa kiitettävästi huomioon.

Ohjelman jalkauttaminen kuntiin ja maakuntiin tulee kytkeä uuden lastensuojelulain mukaisten talousarvioon sidottujen kuntatasoisten lasten hyvinvointisuunnitelmien laadintaan.

Lausunto lastensuojelulain toimeenpanosta
Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan sosiaali- ja työjaostolle 23.10.2007

Lapsiasiavaltuutettu kokosi lausuntoon tietoja lääninhallituksista. Sen perusteella kuntien valmistautuminen lain voimaantuloon vuoden 2008 alusta oli hyvin alkutekijöissä. Suurissa kunnissa tilanne oli parempi kuin pienissä.

Kuntien toimeenpanon kipukohtia ovat pätevien sosiaalityöntekijöiden puute, lisätyn valtionosuuden tosiasiallinen käyttäminen lastensuojeluun, tiedonkulun puutteet eri hallinnonalojen välillä sekä kuntayhteistyön lisäämisen tarve.

Lapsiasiavaltuutettu katsoi, että lastensuojelulain toimeenpano tulee kytkeä PARAS-hankkeeseen kuntayhteistyön lisäämiseksi. Lisäksi tulee laatia lakia täydentävät lastensuojelun kansalliset linjaukset esimerkiksi valtioneuvoston periaatepäätöksen muotoon. Ehkäisevän lastensuojelutyön ja avohuollon henkilöstömitoituksista tulee valmistautua säätämään asetuksella. Valtion ja kuntien tulee hakea keinoja pätevien lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden saatavuuden ja alalla pysymisen varmistamiseksi.

Lapsiasiavaltuutettu katsoi lisäksi, että STM:n hallinnonalan strategisissa tavoitteissa talousarviossa tulisi näkyä paremmin lasten ja perheiden hyvinvointi, koska se on myös hallitusohjelman painotus.

Kuulemistilaisuus neuvolatyön ja kouluterveydenhuollon asetuksen valmistelusta
STM:lle 2.11.2007

Lapsiasiavaltuutettu kannattaa neuvolatoiminnan, kouluterveydenhuollon ja opiskeluterveydenhuollon nykyistä vahvempaa ohjausta asetuksella. Palvelut toteutuvat alueellisesti hyvin epätasaisesti.

Neuvolassa on tärkeä tukea koko perheen hyvinvointia sekä tunnistaa ajoissa lapsen oppimisvaikeudet. Vanhempien alkoholinkäyttöongelmien ja väkivallan tunnistamista tulee tehostaa. Sekä neuvolassa että kouluterveydenhuollossa tulee kuulla lasten omia näkemyksiä.

Lakiehdotus tupakkalain muuttamisesta
STM:lle 19.11.2007

Lapsiasiavaltuutettu kannattaa sosiaali- ja terveysministeriössä laadittua luonnosta tupakkalain muutoksiksi. Tupakkatuotteiden myynnin luvanvaraistaminen mahdollistaa nykyistä tehokkaammin alaikäisille myynnin valvonnan. Lapsiasiavaltuutettu esitti tätä asiaa joulukuussa 2006 yhdessä Sosiaali- ja terveydenhuollon tuotevalvontakeskuksen kanssa tekemässään aloitteessa. Muita tarpeellisia lainmuutoksia olisivat tupakkatuotteiden hallussapidon kieltäminen alaikäisiltä sekä tupakan välittämisen alaikäisille säätämisen rangaistavaksi. Tupakointi tulisi päiväkotien ja oppilaitosten ohella olla kiellettyä myös muilla vastaavilla pääasiassa kahdeksaatoista vuotta nuoremmille tarkoitetuilla ulkoalueilla (esimerkiksi leirikeskukset).

Markkinointia koskevien säännösten uudistaminen
OM:lle 7.12.2007

Euroopan parlamentin ja neuvoston sopimattomista kaupallisista menettelyistä antaman direktiivin (2005/29/EY) täytäntöönpano edellyttää kuluttajansuojalain (38/1978) ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamista. Lapsiasiavaltuutettu kannattaa työryhmäehdotuksia.

Kuluttajansuojalakiin lisättäisiin tässä yhteydessä markkinoinnin hyvän tavan vastaisuutta määrittävä pykälä, jossa on huomioitu alaikäisiin kohdistuvan markkinoinnin erityiset rajoitukset. Lapsiasiavaltuutettu ehdottaa, että lakiesityksen perusteluissa viitataan YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen sekä arvioidaan alaikäisiä koskevia säännöksiä kootusti. Lapsiasiavaltuutettu ehdottaa harkittavaksi pieniin lapsiin kohdistuvan mainonnan kieltämistä kokonaan.

Sosiaaliamies-toiminnan kehittäminen
19.12.2007

Lapsiasiavaltuutettu kannattaa ehdotuksia sosiaaliamiestoiminnan organisoinnista, riippumattoman aseman vahvistamisesta, työn ja osaamisen sekä seurannan ja valvonnan kehittämisestä. Nämä varmistaisivat työn tasalaatuisuutta. Lapsiasiavaltuutettu arvioi, että sosiaaliamiestoiminta on huonosti kuntalaisten tiedossa. Samoin sosiaaliamiestoimintaa hoidetaan eri puolilla maata hyvin eritasoisesti.

Jatkotyötä varten lapsiasiavaltuutettu korostaa erityisesti rahoituksen siirtämistä valtiolle, lasten ja nuorten asemaa asiakkaina sekä sosiaaliamiesten tiedottamista myös kouluissa.

Julkiset esiintymiset vuonna 2007

LAPSIAIAVALTUUTETTU MARIA KAISA AULA

9.1.2007 Erilainen, Samanlainen, Pyhä. Kirkon lapsi- ja nuorisotyön neuvottelupäivät, Jyväskylä, puhe: *Mitä ihmiselle saa tehdä?*

24.1.2007 Terve Kunta -päivät, Helsinki, puheenvuoro: *Lasten hyvinvointi – toteutuvatko puheet*

6.2.2007 Mieli 2007 -kansalliset mielenterveyspäivät, Seinäjoki, puheenvuoro: *Lapsen hyvä arki*

7.2.2007 Lastensairaaloiden ylilääkäreiden kokous, Helsinki, puheenvuoro

8.2.2007 Lapset, tunteet ja tietoyhteiskunta -seminaari, Tampere, avauspuheenvuoro

13.2.2007 Lasten kulttuuriviikot, Kotka, pääpuhujana Toteutuvatko Suomessa lasten oikeudet? -seminaari

14.2.2007 Lapsen oikeuksien sopimus -tilaisuus (UM), Helsinki, paneelimuotoinen keskustelutilaisuus

21.2.2007 Pohjois-Suomen lastensuojelupäivät, Rovaniemi, avausluento: *Vanhemmuus lapsen hyvinvoinnin perustana*

6.3.2007 Kahtia jakautuva lapsuus – näkökulmia lasten ja nuorten hyvinvoinnista Turun lapsi- ja nuorisotutkimuskeskuksen avajaiset, puhe: *Näkökulmia lasten hyvinvoinnin seurannan ja tutkimuksen kehittämistarpeisiin*

28.3.2007 Lapsityön ohjaajien ja lapsityön teologien neuvottelupäivät, Naantali, puhe: *Kohti lapsen kaltaista yhteiskuntaa!*

29.3.2007 Sukupuoli ja nuoret – eväitä käytännön työhön -seminaari, Pohjoismaiden ministerineuvosto, Espoo, paneelikeskustelu

30.3.2007 Lapsen rinnalla -palkinnon julkistaminen, Lapsi-messut, Helsinki

12.4.2007 Tilastokeskuksen Suomalainen lapsi 2007 -teoksen julkaisuseminaari, Helsinki, kommenttipuheenvuoro

19.4.2007 2nd Encare Symposium "Alcohol and Violence in Families: What about the children?" Köln, Saksa, luento: *Children's rights viewpoint on parental alcohol problems – conclusions and suggestions from a policy development perspective*

25.4.2007 Valtakunnalliset nuorisotyöpäivät 2007, Jyväskylä, puhe: *Lasten oikeus osallistua ja tulla kuuluksi*

27.4.2007 Jyväskylän Seudun Päihdepalvelusäätien viisivuotisjuhlaseminaari, valtiovalan tervehdys, Jyväskylä

10.5.2007 Yhteisistä ohjelmista yhteisiin toimiin, työseminaari lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivallan vähentämisen toimenpiteistä, Helsinki, puheenvuoro: *Lapsen etu väkivallan vähentämisessä*

15.5.2007 Osallistuva oppilas – yhteisöllinen koulu -seminaari, Helsinki, alustus: *"Miten nuo pienet osaa ajatella niin fiksumusti"*

25.5.2007 Perheväkivaltaa koskevan näyttelyn avaaminen, Kirkkopäivät, Turku

25.5.2007 Kirkkopäivät, Turku, puhe: *Missä on aarteesi – siellä on sydämesi, pohdintaa pyhästä ja pahasta*

29.5.2007 Väestöliiton Perhe kaikissa poliitikoissa -seminaari, Helsinki, paneelikeskustelu: *Perheystävällistä työpaikkaa etsimässä*

11.6.2007 Keski-suomalainen vauvaforumi, koulustilaisuus vauvaperheitä kohtaaville Keski-Suomen alueella, Jyväskylä

19.6.2007 Pohjoismainen seminaari lapsen oikeuksien sopimuksesta, Suomen suurlähetystö, Tukholma, puheenvuoro: *How to develop national monitoring process of CRC in Finland and future possibilities for Nordic co-operation*

2.8.2007 Nuoret lainrikkoojat -seminaari, Tampere, luento: *Lasten elinolot, kasvuympäristö ja riskitekijät*

16.8.2007 Koulurauhan julistus -tilaisuus Mäntykallion koulu, Jämsä, tervehdys

19.8.2007 Ponikuninkuusravit, Jyväskylä, avauspuhe: *Harrastaminen on lapsen oikeus*

29.8.2007 Kouluterveyspäivät, Jyväskylä, puhe: *Lasten ja nuorten hyvinvoinnin nykytila ja haasteet*

6.9.2007 Lapsi vai Pikku-Kuluttaja? -seminaari yhteistyössä Kuluttajaviraston kanssa, Helsinki, avauspuheenvuoro: *Lapsen oikeudet kuluttajana*

25.9.2007 Kouluterveyskäräjät, Helsinki, yhteenvetopuheenvuoro

26.9.2007 Studia generalia -luento, Avoin yliopisto, Helsinki, luento: *Lapsen oikeudet*

Lapsiasiavaltuutettu keskustelemassa nuorten kanssa osallisuushankkeen etenemisestä Kokkolassa 24.10.2007.

LAKIMIES JOHANNA AALTO

24.3.2007 Perhepäivähoitajien 24. valtakunnalliset koulutus- ja neuvottelupäivät, Jyväskylä, lapsiasiavaltuutetun toimiston tervehdys

21.4.2007 Suomen sosiaalifoorumi, Helsinki, luento lapsiperheiden köyhyydestä

26.5.2007 Turun Mahdollisuuksien tori -tapahtuman keskustelutilaisuus, alustus: Suomen lasten oikeuksien ja hyvinvoinnin toteutumisen arviointia lapsiasiavaltuutetun työn ja YK:n vuosituhattavoitteiden näkökulmasta

LAPSIAIANEUVOVTELU-KUNNAN SIHTEERI, PROJEKTIPÄÄLLIKKÖ AULI PAAVOLA

8.10.2007 Lapsemme ja perheemme voivat hyvin 2015 -seminaari Näkökulmia lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin tulevaisuudessa, Seinäjoki, kommentit Seinäjoen kaupungin lapsi- ja perhepoliittisen ohjelmatyön toimenpide-esityksistä

LAKIMIES PÄIVI GYNTHNER

21.9.2007 Romaniasiain neuvottelukuntien neuvottelupäivät teemalla Romaniperheet ja lapset koulutuspuln varrella, Hämeenlinna, luento: *Utopiasta olennaiseen, koulutuksen lainsäädäntö romanien ja osaamisvajeen näkökulmasta*

SUUNNITTELIJA PÄIVI TUONONEN

17.4.2007 Oppilaskuntien ohjaavien opettajien koulutus, Nuorten Keski-Suomi, Jyväskylä, lapsiasiavaltuutetun toiminnan ja lasten hyvinvointiselvityksen esittely

13.6.2007 Lasten ja nuorten tarpeet ja hyvä hallinto -seminaari, Lahti, puheenvuoro: *Lapsella on oikeus osallistua ja tulla kuuluksi*

4.9.2007 Superkirtsi-mediakasvatustietue, Varkaus, puheenvuoro: *Lööpit osana lasten kasvuympäristöä*

5.9.2007 Superkirtsi-mediakasvatustietue, Joensuu, puheenvuoro: *Lööpit osana lasten kasvuympäristöä*

13.9.2007 Superkirtsi-mediakasvatustietue, Jyväskylä, puheenvuoro: *Lööpit osana lasten kasvuympäristöä*

10.10.2007 Superkirtsi-mediakasvatustietue, Turku, puheenvuoro: *Lööpit osana lasten kasvuympäristöä*

Lapsiasiavaltuutetun tiedotteet vuonna 2007

- 9.1.2007 Lapsia suojattava tehokkaammin tupakan terveyshaitoilta
- 18.1.2007 Vaalit lähestyvät – mitä puolueissa ajatellaan lasten hyvinvoinnista?
- 31.1.2007 Vanhempien alkoholikäytöstä lapsille aiheutuvia haittoja vähennettävä
- 23.2.2007 Ennalta ehkäisevää työtä on vahvistettava huostaanottotarpeen vähentämiseksi
- 8.3.2007 Lapset toivovat enemmän vaikutusmahdollisuuksia koulussa
- 28.3.2007 Lapsiasiavaltuutettu toivoo vanhemmille enemmän aikaa olla kotona
- 25.4.2007 Lasten hyvinvointi esillä hallitusohjelmassa
- 27.4.2007 Päihdeperheiden lapset tarvitsevat enemmän tukea
 - 1.6.2007 Lapsiasiavaltuutetut selvittävät saamelaislasten oikeuksia
 - 12.6.2007 Lapsiasiavaltuutettu: Lasten elämään enemmän leikkiä ja aikuisten läsnäoloa
- 29.6.2007 Maria Kaisa Aula Tekesin hallitukseen
- 6.9.2007 Saamelaisten lasten oikeuksia koskevat haastattelut alkavat
- 5.10.2007 Liikenneselontekoon myös lapsinäkökulma
- 11.10.2007 Seksuaaliseen toimintaan suostuttelun kriminalisointi yleissopimukseen
- 24.10.2007 Lasten kuuleminen ja ennaltaehkäisevä työ tärkeää
- 5.11.2007 Uudesta julkaisusta tukea nuorten itsetuhoisuuden ehkäisyyn
- 13.11.2007 Lapsiasiavaltuutettu avaa nettisivut lapsille
- 19.11.2007 Lasten osallistuminen vaatii aikuisilta aikaa
- 20.11.2007 Koulusta lasten osallistumisen foorumi
- 20.11.2007 Lapsiasiavaltuutetun ja MLL:n kannanotto Jokela- uutisoinnista
- 26.11.2007 Näkyvätkö lapset sosiaaliamiesten työssä?
- 27.11.2007 Mediakasvatukseen kansallinen koordinaatio tarpeen
- 29.11.2007 Lapset ja perheet tarvitsevat tukea mahdollisimman varhain
- 14.12.2007 YK:lle erityisavustaja vähentämään lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa

Lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aulan kirjoituksia 2007

- Lapsella on oikeus olla lapsi* (Pohjanmaa-hankkeen nettikolumni, 1/2007)
- Kannattaa kysyä lapsilta* (Taide- ja kulttuurialan ammattijärjestön lehti TAKU 2/2007)
- Rahaa vai rikasta elämää?* (Kotimaa 15.3.2007)
- Rohkenetko avata silmäsi?* (Kolumni Kotimaa-lehdessä 5/2007)
- Lapsille tarpeen oma hallitusohjelma* (Helsingin Sanomat 5.4.2007)
- Lapsenkaltainen kirkko* (Kotimaa !8/2007)
- Päihdetyössä kuultava myös lasta* (Helsingin Sanomat, Vieraskynä 14.5.2007)
- Lapset maalla – luonnossa vai autossa?* (Maaseudun Tulevaisuus 21.5.2007)
- Lasten tarpeista tarvitaan lisää tietoa* (Helsingin Sanomat, Vieraskynä 2.7.2007)
- Leikitään vielä!* (Kotimaa 2.8.2007)
- Lasten kirkko 2015?* (Kotimaa 13.9.2007)
- Miten lapset Suomessa voivat?* (TAKU 3/2007)
- Onko mainokseton lapsuus mahdollinen?* (Kotimaa 43/2007)

Julkaisut vuonna 2007

www.lapsiasia.fi > Aineistot > Omat julkaisut

Anu-Leena Arponen:
"MITEN NUO PIENET OSSAA AJATELLA NUIIN FIKSUSTI" – LASTEN MIELIPITEITÄ ARKIYMPÄRISTÖSTÄÄN
 Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 1:2007. Julkaistu verkossa 3/2007. 57 sivua.

LAPSIASIAVALTUUTETUN TOIMISTON TOIMINTASUUNNITELMA VUODELLE 2007
 Sosiaali- ja terveysministeriön sisäiset julkaisut. Julkaistu verkossa 3/2007. 18 sivua.

LAPSIASIAVALTUUTETUN TOIMINTAKERTOMUS VUODELTA 2006
 Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:33. Helsinki 2007. 140 sivua. Pdf julkaistu verkossa 6/2007. 106 sivua.

Tuula Uusitalo:
NUORTEN ITSEMURHAT SUOMESSA
 Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 2:2007. Julkaistu verkossa 11/2007. 34 sivua.

EHDOTUS LASTEN JA NUORTEN MEDIKASVATUKSEN KEHITTÄMISEKSI
 Lapsiasiavaltuutetun ja Kerhokeskus – koulutyön tuki ry:n asiantuntijaryhmän kannanotto 27.11.2007. Lapsiasiavaltuutetun toimisto ja Kerhokeskus – koulutyön tuki ry. Helsinki 2007. 10 sivua.

■ Lapset haluavat vaikuttaa enemmän koulun arkeen eli tilojen viihtyisyyteen, ruokailuun sekä koulupäivän rakenteeseen sekä opetukseen liittyviin asioihin. Tämä käy ilmi lapsiasiavaltuutetun tekemästä selvityksestä, jossa kysyttiin ala- ja yläkouluikäisten mielipiteitä muun muassa kouluviihtyvyydestä, kuntien palveluista, turvallisuudesta, alkoholipoliitikasta sekä vaikutusmahdollisuuksista. Selvitys tehtiin yhteistyössä opetusministeriön Osallistuva oppilas – yhteisöllinen koulu -hankkeen kanssa. Selvityksen toteutti korkeakouluharjoittelija Anu-Leena Arponen.

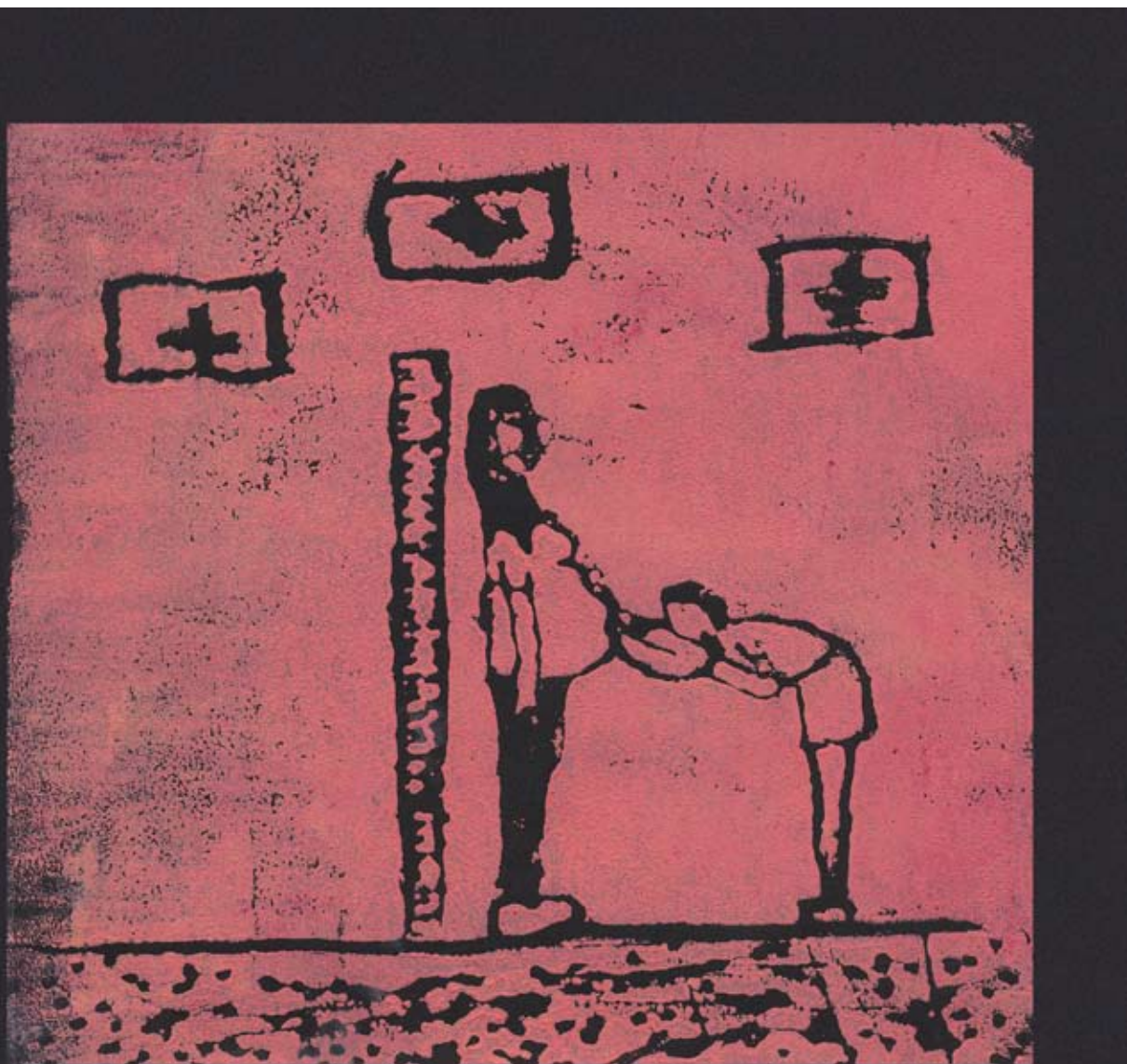
■ Vuosittaisessa toimintasuunnitelmassaan lapsiasiavaltuutettu kuvaa tehtäviensä painopisteet ja niiden liittymisen eri hallinnonalojen toimintaan. Toimintasuunnitelma annetaan tiedoksi valtioneuvostolle.

■ Lapsiasiavaltuutettu antaa vuosittain kertomuksen toimialtaan. Vuoden 2006 toimintakertomuksen alkuosassa raportoidaan lapsiasiavaltuutetun toimiston ensimmäisestä kokonaisesta toimintavuodesta. Toisessa osassa lapsiasiavaltuutettu arvioi lasten hyvinvoinnin kehitystä ja lasten oikeuksien toteutumista. Aihetta käsitellään lisäksi kymmenessä asiantuntija-artikkelissa. Toimintakertomuksen kumpikin osa sisältää lapsiasiavaltuutetun ehdotuksia lainsäädännön muutostarpeista ja käytäntöjen uudistamisesta.

■ Lapsiasiavaltuutetun teettämä selvitys Nuorten itsemurhat Suomessa on tarkoitettu nuorten itsemurhien ehkäisyä tueksi. Julkaisu antaa tietoa itsemurhariskin tunnistamisesta ja siltä suojaavista tekijöistä. Se on tarkoitettu erityisesti lasten ja nuorten kanssa työskentelevien käyttöön. Selvityksen on tehnyt kasvatustieteen tohtori Tuula Uusitalo.

■ Ohjaus mediataitoihin ei tavoita tasapuolisesti kaikkia lapsia ja nuoria eikä heidän kanssaan toimivia aikuisia, arvioi Lapsiasiavaltuutetun ja Kerhokeskus – koulutyön tuki ry:n yhteinen asiantuntijaryhmä. Ryhmä on julkistanut ehdotuksensa, jossa vaaditaan mediakasvatukseen yhtenäistä kehittämissuunnitelmaa sekä kansallisesta koordinaatiosta vastaavan viranomaisen määrittelemistä.

Lasten osallistuminen

Ira I I v.
"Odottaville äideille järjestetään aina kunnollinen ja hyvä terveydenhoito. Lasta hoidetaan äidin vatsassa syntymään asti."

Yhteydenpito lapsiin ja nuoriin

Yhteydenpito lapsiin ja nuoriin ja heidän mielipiteidensä välittäminen päätöksentekijöille laajeni vuoden 2007 aikana monin tavoin. Lapsia ja nuoria tavattiin sekä kouluissa että messuta-pahtumissa. Keskusteluiden teemana oli erityisesti kouluhyvinvointi. Lapsiasiavaltuutettu avasi alakoululaisille suunnatut verkkosivut. Saamen hankkeessa kerättiin mielipiteitä yli 80 saamenkieliseltä yläkoulu- ja lukiolaiselta saamelaisalueella.

Suomen, Ruotsin ja Norjan lapsiasiavaltuutetut aloittivat vuoden 2007 syksyllä yhteisen hankkeen saamelaislasten ja nuorten oikeuksien selvittämiseksi. Hanketta rahoittivat Euroopan unionin Interreg-rahasto ja Lapin lääninhallitus. Tavoitteena oli saada saamelaislasten ja nuorten omat mielipiteet kuuluville sekä edistää lasten ja nuorten osallistumista saamelaisten itsehallintoalueella.

Lapsiasiavaltuutettu haki alkuvuodesta yhteistyökumppaneikseen keskisuomalaisia peruskouluja. Yhteistyöaloitteeseen saatiin kymmenen vastausta (Jyväskylän normaalikoulu, Jyväskylän kristillinen koulu sekä Keltinmäen ja Kuokkalan koulut Jyväskylästä; Jokelan, Puuppolan ja Luonetjärven koulut Jyväskylän maalaiskunnasta; Uuraisten koulukeskus; Mäntykallion koulu ja Korven koulu Jämsänkoskelta; Tahkonpolun koulu Pihtiputaalta). Yhteistyökoulut osallistui- vat vuoden aikana lasten nettisivujen kehittämistyöhön ja vastasivat lapsen oikeuksia koskevaan kyselyyn. Lapsiasiavaltuutettu vieraili vuoden aikana kahdessa yhteistyökoulussa. Kouluvierailuja jatketaan vuonna 2008.

Lapsiasiavaltuutettu perusti myös lasten osallistumisen asiantuntijaryhmän. Lasten osallistumiseen perehtyneet asiantuntijat koottiin yhteiseen palaveriin Jyväskylään kesäkuun alussa. Ko-

**Suomen perustuslaki 6 §:
Lapsia on kohdeltava
tasa-arvoisesti yksilöinä ja
heidän tulee saada vaikuttaa
itseään koskeviin asioihin
kehitystään vastaavasti.**

koontumisessa jaettiin viimeisimpiä kuulumisia lasten osallistumishankkeista eri puolilta Suomea. Yhteisesti pohdittiin toimenpiteitä lasten osallistumisen edistämiseksi sekä valtakunnallisella tasolla että lapsiasiavaltuutetun työssä.

Lapsiasiavaltuutettu oli mukana suunnittele- massa Suomen Lasten Parlamentin perustamis- istuntoa Tampereelle 9.11.2007. Lapsiasiaval- tuutettu osallistui istunnon ohjausryhmään sekä eduskunnan neuvottelukunnan kokoontumisiin. Lapsiasiavaltuutettu tapasi perustamisistun- nosa tuoreita lapsiparlamentaarikkoja eri puolilta Suomea. Yhteistyötä SLP:n kanssa jatketaan 2008 aikana.

Lapsille avattiin marraskuussa omat verkkosi- vut, jotka toimivat lapsiasiavaltuutetun verkko- palvelun yhteydessä osoitteessa www.lapsiasia.fi > Lasten sivut. Sivujen kautta lapsiasiavaltuutettu pitää yhteyttä lapsiin ja tiedottaa lapsen oikeuksi- en sopimuksesta. Lapset voivat puolestaan tuoda esille omia mielipiteitään ja ottaa yhteyttä lapsi- asiavaltuutettuun. Kohderyhmänä ovat erityisesti 6–12-vuotiaat lapset.

Sivusto on suunniteltu ja sitä kehitetään yhteistyössä Jyväskylän yliopiston Agora Centerin kanssa. Sivun tunnushahmona toimii lasten oikeuksien kissa Sisu.

Lapset ovat osallistuneet sivujen suunnittelu- ja kehittämistyöhön alusta lähtien. Lapsilta saatujen ideoiden ja palautteen perusteella on kehitetty niin sisältöä, rakennetta kuin visuaalista ilmettäkin. Sivuilla käsitellään vaihtuvia teemoja, joista lapset mm. keskustelevat, äänestävät ja tuottavat julkaistavaksi tarinoita ja piirustuksia.

Vuoden 2008 aikana sivujen kehittämistyöhön etsitään kummiryhmiä alakouluista eri puolilta Suomea. Kuluvan vuoden aikana myös Sisu-kissa aloittaa kiertueensa vierailemalla lasten luona eri paikkakunnilla. Sisu välittää terveisiä niin lapsiasiavaltuutetulta lapsille kuin lapsilta valtuutetulle.

Lasten sivujen pilotoinnissa ovat olleet mukana Fiskarin koulu ja esiopetusryhmä (Pohja), Kortepohjan jälkkäri (Jyväskylä), Mäntykallion koulu (Jämsänkoski), Normaalkoulu (Jyväskylä), Halsilan koulu (Jyväskylä), Tampereen Lasten Parlamentti ja Kotkan Lasten Parlamentti.

Lapsiasiavaltuutettu tapasi lapsia ja nuoria vierailuilla ja messuilla eri puolilla Suomea. Tapaamisissa lapsiasiavaltuutettu keskusteli lasten kanssa muun muassa siitä, mitkä asiat lasten elämässä kaipaavat parantamista ja miten kouluviihtyvyyttä voitaisiin edistää.

Yhteydenpitoa päiväkotikäisiin lapsiin on käynnistetty jyväskyläläisen Honkaharjun päiväkodin kanssa. Lapsiasiavaltuutetun toimistossa on ollut esillä lasten tekemää taidetta kausittain vaihtuvista aiheista.

Lasten osallistumista koulussa rohkaistiin

Lasten vaikutusmahdollisuuksien lisääminen erityisesti koulussa oli esillä lapsiasiavaltuutetun vaikuttamistyössä. Taustana oli lapsiasiavaltuutetun oma selvitys *"Miten nuo pienet ossaa ajatella niin fiksumi"* – Lasten mielipiteitä arkiympäristöstään. Se julkaistiin Jyväskylässä Keljonkankaan koululla 8.3.2007 yhdessä oppilaskunnan kanssa.

Lasten sivut:

- tiedottavat lapsen oikeuksista ja lapsiasiavaltuutetun toiminnasta
- käsittelevät lasten elämää koskevia ajankohtaisia aiheita
- rohkaisevat lapsia vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin
- antavat lapsille mahdollisuuden jakaa kokemuksiaan ja mielipiteitään.

Lasten ja nuorten tapaamiset vuonna 2007

- Next Step -messut, Jyväskylä 24.–5.1.
- Kotkan Lasten Parlamentti, Kotka 13.2.
- Oppilaskunta-aktiivien tapaaminen (NuK-Su), Jyväskylä 20.3.
- ToukoFest -koululaismessut, Jyväskylä 28.–29.5.
- Mäntykallion koulu, Jämsänkoski 16.8.
- Ponikuninkuusravit, Jyväskylä 19.8.
- Inarin nuorisovaltuusto, Inari 22.8.
- Jyväskylän normaalikoulu, Jyväskylä 11.9.
- My Way -nuorisomessut, Jyväskylä 2.–3.10.
- Kokkolan osallisuushanke ja Pohjanmaa-hanke, Kokkola 24.10.
- Suomen Lasten Parlamentin perustamisistunto, Tampere 9.11.
- Tampereen Lasten Parlamentti, Tampere 15.11.
- Tampereen Nuorisofoorumi, Tampere 15.11.
- Kaisaniemen ala-aste, Helsinki 20.11.
- Nuorisovaltuustojen liitto, Helsinki 3.12.
- Hesan Nuorten Ääni, Helsinki 3.12.
- Keltinmäen koulun oppilaiden vierailu lapsiasiavaltuutetun glögitilaisuudessa, Jyväskylä 19.12.

Suomen Lasten Parlamentti

Suomen Lasten Parlamentin perustamisen taustalla on vuonna 2006 hyväksytty nuorisolaki, jonka tavoitteena on lasten kuulemisen ja osallistumisen edistäminen. Lasten parlamentin perustaminen tukee valtakunnallisesti ja paikallisesti lasten osallistumista, lasten ja nuorten yhteiskuntatietoisuuden lisäämistä ja sosiaalista vahvistumista.

Marraskuussa 2007 perustettu valtakunnallinen Suomen Lasten Parlamentti toimii pääosin verkossa sekä järjestää vuosittain yhden kokoontumisen. Edustajansa parlamenttiin nimesi vuonna 2007 yhteensä 224 kuntaa.

Suomen Lasten Parlamentti antaa 7–12-vuotiaille lapsille vaikuttamiskanavan, mutta myös viranomaisille ja päättäjäille mahdollisuuden kysyä ja selvittää erilaisia asioita suoraan lapsilta. Tavoitteena on lisäksi edis-

tää yhteistyötä ja virikkeitä lasten aseman kehittämiseksi sekä tuottaa materiaalia, koulutusta ja neuvontaa lasten paikalliseen demokratiakasvatukseen.

Suomessa toimivien kuntakohtaisten Lasten Parlamenttien määrä lähestyy kymmentä ja nuorisovaltuustoja tai vastaavia nuorten vaikuttamisfoorumeita on jo 150 paikkakunnalla. Ensimmäinen Lasten Parlamentti aloitti Tampereella vuonna 2001. Lasten parlamenttien perustamisessa avustaa kuntia opetusministeriön tuella toimiva Suomen Lasten Parlamentti yhdistys ry, joka vastaa Lasten Parlamentin valtakunnallisesta toiminnasta. Lapsiasiavaltuutettu on Lasten Parlamentin yhteistyökumppani. ●

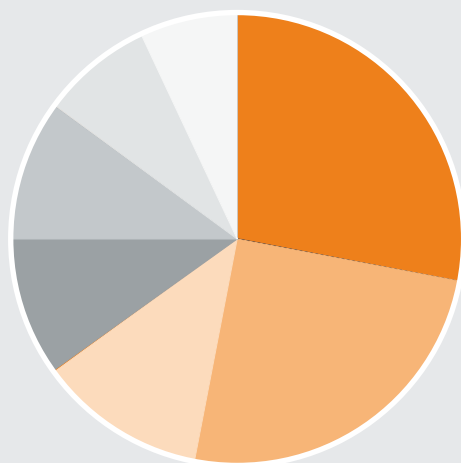
Suomen Lasten Parlamentin perustamisistunto pidettiin Tampere-talossa 9.11.2007.

Kuudesluokkalainen Anna-Reetta Saukkonen ja viidesluokkalainen Nina Mononen (oik.) kertovat lapsiasiavaltuutetulle Jyväskylän Keljonkankaan koulun oppilaiden mielipiteistä oppilaskuntaselvityksen julkistamistilaisuudessa 8.3.2007.

Lasten näkökulmia kouluhyvinvointiin

- koulu fyysisenä tilana
- kouluun sosiaaliset suhteet
- välitunnit ja piha
- ruokailu
- opetus, oppisisällöt
- koulupäivän rakenne
- muut: kuri, tapahtumat

Lasten ja nuorten maininnat viihtyisän koulun piirteistä lapsiasiavaltuutetun kyselyssä syksyllä 2006. N=567

Lapsiasiavaltuutetun selvityksessä viihtyisän koulun piirteissä korostuivat koulun fyysiseen tilaan, välituntijärjestelyihin ja ruokailuun liittyvät teemat (yhteensä 42 %). Toinen keskeinen viihtyisän koulun määrittäjä olivat koulun sosiaaliset suhteet (25 %) eli suhteet opettajiin, vertaisryhmään sekä yleinen ilmapiiri. Sosiaalisissa suhteissa tärkeimmät kouluviihtyvyyttä parantavat tekijät olivat ”hyvät, kivat ja rennot” opettajat, kiusaamisen vähentäminen, mukavat kaverit sekä yhteishengen vahvuus koulussa ja luokassa. Erittymisesti yläkoulussa korostuvat opettajien ”reiluus” ja nuorten oikeudenmukainen kohtelu.

Lasten ja nuorten ehdottamat parannukset koulun fyysisiin tiloihin ja pihaan olivat suhteellisen pieniä asioita, jotka tekisivät koulusta paremmin ”lasten ja nuorten näköisen”, kauniimman, kodikkaamman, ”vähemmän ankean tai virastomaisen”, terveemmän ja yhteisöllisyyttä mahdollistavan. Esimerkkejä lasten ja nuorten mainitsemista asioista ovat siistimmät vessat; sohvia, penkkejä ja pöytiä koulun yhteisiin tiloihin; oleskelutilat oppilaille, värikkäämmät seinät sekä kauniit tekstiilit, viherkasveja, riittävästi tilaa naulakoille, raikas ja lämmin sisäilma, ehjät ja siistit opiskelutarvikkeet, lisää liikunta- ja leikkivälineitä pihalle, penkkejä ulos, nurmikkoa ja kasveja, välineiden hyvä kunnossapito. Pihavälineet ja välitunnin tärkeys korostui alakouluissa. Yläkoululaiset toivoivat myös vaihtoehtoja ulk välitunnille etenkin, jos piha ei ole toiminnallinen.

Ruokailussa toivottiin riittävästi terveellistä ja laadukasta ruokaa, välipalamahdollisuuksia sekä ruokaruu-

Selvitys tehtiin yhteistyössä opetusministeriön Osallistuva oppilas – yhteisöllinen koulu -hankkeen kanssa. Selvityksen pohjana olleet ryhmäkeskustelut ala- ja yläkouluikäisille toteutettiin syksyllä 2006. Keskusteluihin osallistui runsaat 3 400 lasta ja nuorta 68 kunnasta.

Lapset halusivat vaikuttaa enemmän koulun arkeen eli tilojen viihtyisyyteen, ruokailuun sekä koulupäivän rakenteeseen liittyviin asioihin. Kouluviihtyvyyden lisäämiseksi lapset kohentaisivat erityisesti koulun ja pihan fyysistä ympäristöä

sekä vähentäisivät kiusaamista. Lisäksi kouluruuan laatu ja määrä sekä etenkin riittävän ajan varaaminen ruokailuun toistuivat lasten ja nuorten ehdotuksissa.

Lasten mielestä liikunta- ja vapaa-ajan palvelut olivat tärkeimmät kunnan palvelut. Toiseksi eniten mainintoja sai kirjasto. Lapset toivoivat aikuisilta enemmän tukea oman elämänsä asioissa. Kyselyn tuloksista on julkaistu artikkeli lapsiasiavaltuutetun toimintakertomuksessa vuodelta 2006. ●

haa eli riittävästi aikaa ruokailulle. Ruokailuun liittyvät asiat toistuivat ylipäätään useissa kyselyn muissakin kohdissa (koulussa parannusta kaipaavat asiat, kouluviihtyvyys, koulupäivän rakenne ja vaikutusmahdollisuudet). Koulupäivän rakennetta koskevissa toiveissa yleisin oli ruokatunnin pidentäminen. Eräissä kouluissa ruokailutauko oli vain 15 minuuttia. Vastauksissa oli toiveita myös ylipäätään välituntien pidentämisestä etenkin alakouluissa. Oppisisältöihin ja opetukseen liittyvät toiveet liittyivät valinnaisuuden ja taideaineiden lisäämiseen, työrauhaan, monipuolisiin opetusmenetelmiin ja läksyjen suureen määrään.

Oppilailta kysyttiin kyselyssä myös vaikutusmahdollisuuksista koulussa. Juuri kouluviihtyvyyden kannalta tärkeimpinä pitämiinsä asioihin eli koulun tiloihin, pihaan ja ruokailuun lapset ja nuoret kokivat voivansa

vaikuttaa vähiten. Näissä asioissa vaikutusmahdollisuuksia toivottiin lisää. Eniten omia vaikutusmahdollisuuksia nähtiin koulun sosiaalisissa suhteissa ja ilmapiirissä.

Koulun fyysiset tilat ja pihat voivat sekä tukea että heikentää kouluhyvinvoinnin henkistä ilmapiiriä ja sosiaalisia suhteita. Lapsi ja nuori käy koulua kaikin aistein. Kaunis sekä lapselle ja nuorelle omanoloinen kouluympäristö luo mielihyvän kokemuksia. Koulun siisteys, hyväkuntoisuus ja turvallisuus viestittävät myös lasten, nuorten ja koulutyön arvostamisesta. Välituntitoimintaa ja ruokailua tulee kehittää koulupäivää rytmittävinä hengähdyshetkinä.

Lasten ja nuorten ehdottamat kouluviihtyvyyttä kohentavat uudistukset eivät välttämättä merkitse suuria rahallisia kustannuksia. Uudistuksia voidaan tehdä myös hyvin paikallisesti ja koulukohtaisesti. Enemmänkin on kyse siitä annetaanko lasten ja nuorten omille kokemuksille kehittämistyössä tilaa.

Kouluhyvinvointia koskevassa tutkimuksessa tarvitaan strukturoitujen kyselyiden ohella myös laadullista ja syventävää tietämystä siitä, miten lapset ja nuoret itse määrittelevät koulussa viihtymistään ja hyvinvointiaan. Syventävä, lasten ja nuorten omia näkemyksiä luotaava tutkimus voisi antaa myös vastauksia siihen, miksi WHO-koululaistutkimuksessa 2000/2001 Suomessa oli muihin OECD-maihin verrattuna vähiten lapsia, jotka ilmoittivat pitävänsä koulusta ”hyvin paljon” (alle 10 prosenttia). ●

Lapsiasiavaltuutetun selvityksen perusteella kouluhyvinvoinnin parantamisessa tulee kiinnittää huomioita:

- 1) kiusaamisen vähentämiseen ja hyvään koulun ilmapiiriin
- 2) viihtyisään ja terveyttä tukevaan fyysiseen ympäristöön,
- 3) taukojen ja virkistykseen lisäämiseen koulupäivään sekä
- 4) lasten ja nuorten omien mielipiteiden selvittämiseen ja vaikutusmahdollisuuksiin.

Messuilla, kouluvierailuilla sekä muissa tapaamisissa lapset ja nuoret toivat lapsiasia-valtuutetun tietoon monenlaisia huolenaiheita.

”Jokainen lapsi on samanarvoinen ja ansaitsee hyvän elämän.”

(nuori 15 v.)

LAPSET JA NUORET TARVITSEVAT AIKUISTEN AIKAA JA HUOLENPITOA.

”Useilla lapsilla on vanhemmiksi sopimattomat vanhemmat. Lelut, vaatteet yms. eivät välttämättä tee onnelliseksi, vaan myös huolehtivaiset ja rakastavat vanhemmat.” (alakoululainen)

”Osa vanhemmista antaa lastensa mennä miten tykkää ja voi ostaa viinaa tai muuta sellaista. Ei hyvä.” (yläkoululainen)

LASTEN JA NUORTEN PÄIHEIDENKÄYTTÖÖN ON PUUTUTTAVA. AIKUISET OVAT TÄRKEITÄ ROOLIMALLEJA LAPSELLE.

”Nuoret ja lapset rupeavat juomaan entistä nuorempina. On hurjaa kuinka ala-asteikäisiäkin näkee humalassa. Tälle asialle olisi siis tehtävä jotain.” (nuori 19 v.)

”Päihteet sekä aikuisten että yhä nuorempien jopa lasten päihteidenkäyttö on hirveää katseltavaa!!!” (nuori 18 v.)

”Enemmän päihdevalistusta! Ja aikuisten päihteidenkäyttö kuriin. Aikuisten pitäisi toimia parempana roolimallina lapsille.” (nuori 15 v.)

”Vanhempien pitäisi välittää enemmän siitä, missä seuras lapset liikkuvat. Lapsille tulisi asettaa kunnolliset rajat, ettei liian nuorena tulisi tehtyä turhia kokeiluja niiden asioiden suhteen, jotka eivät lapsuuteen kuulu.” (nuori 20 v.)

”Alkoholistien ja muitten päihteiden käyttäjien lapsia tulisi pystyä auttamaan enemmän.” (nuori 16 v.)

NUORILLE ILMAISIA HARRASTUKSIA JA LISÄÄ MIELEKÄSTÄ TEKEMISTÄ VAPAA-AJALLE.

”Pitäisi olla enemmän tekemistä, koska kun ei ole tekemistä, pitää ryypätä ja riehua.” (nuori 14 v.)

”Syrjäisemmillä seuduilla harrastusmahdollisuuksia pitäisi parantaa. Omalla kunnalla se on vähäistä, ehkä harrastukset vähentäisi syrjäytymistä.” (nuori 14 v.)

”Vapaa-aikatoimintaa KAIKENLAISILLE nuorille. Koska ei kaikki ole urheilullisia tai musikaalisia ja heillekin pitää olla toimintaa.” (nuori 14 v.)

”...olis sellasia harrastuksia johon kaikilla on mahdollisuus osallistua.” (nuori 15 v.)

”Lisää harrastusmahdollisuuksia ku kaikki on nii kallista!” (nuori 15 v.)

LISÄÄ PAIKKOJA, JOISSA VIETTÄÄ AIKAA ILTAISIN JA VIIKONLOPPUISIN.

”Pienillä paikkakunnilla hauskanpitopaikat. Nuoriso pomp-pii urheilukenttien katsomoissa.” (nuori 16 v.)

”Nuorille ei ole tarpeeksi ajanviettopaikkoja. Kunnat eivät tarjoa esim. treenikämppejä, mistä on huutava pula.” (nuori 17 v.)

”Lisää aikuisten valvomia ”hauskanpitopaikkoja”, koska on parempi et nuoret pitää hauskaa valvottuina kuin yksikseen.” (nuori 18 v.)

KOULUVIIHTYVYYTTÄ VOITAIISIIN PARANTAA NIIN, ETTÄ ...

”Koulukiusaamiseen puututtaisi entistä paljon tehokkaammin, eikä kenenkään elämän tarvitsisi kiusaamisesta pilaantua.” (nuori 15 v.)

”Kouluruuan pitäisi olla parempaa. (alakoululainen)

”Olisi pienemmät luokat! Nuoret ja lapset saisivat tällöin parempaa opetusta.” (nuori 16 v.)

”Siellä olis enemmän välituntekemistä...” (nuori 15 v.)

”Käytävälle lisää penkkejä, ettei tarvitsisi istua lattialla.” (nuori 15 v.)

LAPSIPERHEIDEN TOIMEENTULOA PITÄISI PARANTAA. LAPSILISÄ TULISI ULOTTAA KAIKILLE ALAIKÄISILLE. OPINTOTUKI TULISI MYÖNTÄÄ MYÖS VANHEMPIENSA LUONA ASUVILLE NUORILLE.

”Että vanhemmat sais lapsista enemmän lapsilisiä.” (nuori 15 v.)

NUORTEN MIELENTERVEYSONGELMIIN PITÄISI SAADA APUA AJOISSA.

”Masennuksen ja stressin hoitamiseen ei panosteta. Yleisimmin nuorelle tarjotaan joko pillereitä tai nyökkäilyjä.” (nuori 17 v.)

LASTEN JA NUORTEN MIELIPITEET TULEE HUOMIOIDA PAREMMIN KAIKESSA PÄÄTÖKSENTEOSSA.

”Kannustamaan nuorten mielipiteitä eikä tuomita niitä heti.” (yläkoululainen)

”Se, ettei poliitikot (ja ylipäätään aikuiset) ota lapsia ja nuoria tosissaan. Mitä hyötyä on nuorisovaltuustosta, jos kunnan isät ja äidit vain nauravat sille?” (nuori 21 v.)

”Kaikkien mielipiteet pitäisi ottaa hyvin huomioon, että kaikki saisivat vaikuttaa.” (nuori 16 v.)

NUORET TOIVOVAT VANHEMMILTAAN SEKÄ VAPAUTTA ETTÄ RAJOJA.

”Ehkä ne (aikuiset) jo vaikuttaa tarpeeks, nuorten pitää kuitenkin oppia huolehtimaan itsestään, aikuisten ei pidä tunkea joka asiaan.” (yläkoululainen)

”Suuret päätökset pitäisi tehdä vanhempien kanssa.” (yläkoululainen)

MISTÄ ASIOISTA SYNTYY HYVÄ NUORUUS?

”Turvallisuudesta, siitä, että on joku johon luottaa ja jolta saa turvaa vaikeina aikoina.” (yläkoululainen)

”Turvallisuudesta, siitä, että kelpaat kenelle vain.” (yläkoululainen)

”Perheestä ja läheisten rakkaudesta, turvallisuuden tunteesta, säännöistä.” (yläkoululainen)

”Siitä, että saa olla oma itsensä, toteuttaa unelmiaan, elää rakastavassa perheessä ja ympärillään paljon ystäviä, harrastaa asioita mistä nauttii, käydä koulua kohtuudella ja tuntea, että sinua arvostetaan virheidesi kanssa.” (yläkoululainen)

TOIVOISIN OMAAN KOTIINI TAI PERHEESEENI LIITTYEN, ETTÄ...

”Perheeni pysyisi kasassa myös tulevaisuudessa.” (nuori 14 v.)

”Minua kuunneltaisiin ja että ongelmani otettaisiin vakavasti, vaikka ne kuulostaisivat aikuisten korviin lapsellisilta.” (nuori 15 v.)

”Perheeni voisi viettää enemmän aikaa yhdessä.” (nuori 15 v.)

TOIVOISIN OMAAN ELÄMÄÄNI LIITTYEN, ETTÄ...

”Että minun ei tarvitsisi tehdä päätöksiä liian nopeasti.” (nuori 15 v.)

Lapsen oikeuksien sopimus

Tuukka 11 v.
"Lapsi saa uskoa siihen uskoon, johon hän on syntynyt, eivätkä muut saa pilaila hänen uskonnollaan."

Lasten oikeuksien sopimuksen edistäminen

Vuoden 2007 aikana lapsiasiavaltuutettu lisäsi lapsen oikeuksista tiedottamista avaamalla lapsille oman verkkopalvelun sekä tuottamalla sopimuksesta yhteistyönä esitteen. Esitehankkeessa olivat mukana Suomen UNICEF, Pelastakaa Lapset ry, Kerhokeskus – koulutyön tuki ry, Suomen Lasten Parlamentti yhdistys ry, Opetushallitus ja varhaisnuorisojärjestöjen Kuunnelkaa meitä -osallisuushanke. Ruotsinkielisen esitteen jakelusta vastasi Barnavårdsföreningen i Finland r.f.

Yhdessä toteutettu esite on nuorille ja aikuisille tarkoitettu helppolukuinen lyhennelmä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksesta. Esitettä painettiin suomeksi (27 000), ruotsiksi (15 000) ja englanniksi (4 000). Lisäksi esitteestä valmistettiin verkkokäyttöön sopiva, helposti tulostettavissa oleva verkkoesite vastaavilla kielillä. Verkkoesite löytyy lapsiasiavaltuutetun verkkopalvelusta www.lapsiasia.fi > Tiesitkö, että lapsilla on omat oikeudet?

Lapsen oikeuksien esite lähetettiin lapsen oikeuksien päivän 20.11. kynnyksellä 1 500 päättäjälle. Saatekirjeessä pääteemana oli lasten osallistuminen. Ministereille, kansanedustajille, kunnanjohtajille ja järjestövaikuttajille lähetetyssä kirjeessä muistutettiin, että lasten ja nuorten äänen kuuleminen vaatii aikuisilta aikaa ja asennemuutosta. Lasten osallistuminen oli teemana myös lapsiasiavaltuutetun lapsen oikeuksien päivään liittyvässä tiedotteessa (Lasten osallistuminen vaatii aikuisilta aikaa 19.11.2007).

Lapsen oikeuksien sopimuksesta tehtiin myös alakouluikäisille tarkoitettu *Minun oikeuteni* -esite. Tätä esitehanketta koordinoi UNICEF. Esite käännettiin suomeksi, ruotsiksi ja romaniksi.

Saamen hankkeessa lapsiasiavaltuutetun projektityöntekijä piti saamelaisalueen 11 yläkoulussa ja lukiossa oppitunnit lapsen oikeuksien sopimuksesta. Syksyllä aloitettiin saamenkielisen lapsen oikeuksien esitteen käännöstyö.

Tiesitkö, että lapsilla on omat oikeudet?
Did you know that children have their own rights?
Visste du att barn har egna rättigheter?
Dihetgo, ahte mánáin leat iežaset vuoigatvuodat?

Tiesitkö, että lapsilla on omat oikeudet?
Esite löytyy lapsiasiavaltuutetun verkkopalvelusta www.lapsiasia.fi

Seurakuntien ja kirkon kannustaminen lapsen oikeuksien näkökulman vahvistamiseen oli esillä lapsiasiavaltuutetun puheissa ja kirjoituksissa vuoden aikana. Lapsiasiavaltuutettu oli mukana suosittelemassa seurakunnille lapsen oikeuksien päivän viettämistä ”Kekkerinä” lasten kanssa. Tärkeä yhteistyökumppani on Lasten keskus ry. Kirkon varhaiskasvatuksen suunnitelmissa oli esillä päätösten lapsivaikutusten ennakointi.

Suomi antaa neljännen määräaikaisraporttinsa lapsen oikeuksien toteutumisesta YK:lle heinäkuussa 2008. Suomessa raportointia koordinoi ulkoasiainministeriö, joka kerää lausunnot raporttia varten muilta viranomaisilta ja järjestöiltä keväällä 2008. Lapsiasiavaltuutettu laatii myös oman arvionsa suoraan maaraaportit käsittelevälle YK:n lapsen oikeuksien komitealle syksyllä 2008. Lapsiasiavaltuutettu korostaa raportoinnissa lasten omaa näkökulmaa.

Valmistautuminen raportointia varten aloitettiin vuoden 2007 syksyllä käynnistämällä valta-

kunnallinen kysely 4.–9.-luokkalaisille. Kyselyllä haluttiin kartoittaa lasten ja nuorten mielipiteitä heidän oikeuksiensa toteutumisesta kotona, koulussa, vapaa-ajalla ja päätöksenteon tasolla. Kyselyn toteutuksessa tärkeimpiä yhteistyökumppaneita olivat Kerhokeskus – koulutyön tuki ry ja Suomen Lasten Parlamentti yhdistys ry.

Lapsilta ja nuorilta kysyttiin avoimilla kysymyksillä mitkä asiat heidän elämässään olivat hyvin, mitkä asiat kaipaavat parantamista ja missä asioissa he halusivat enemmän osallistua ja vaikuttaa. Kyselyn tulokset julkaistaan loppuvuodesta 2008.

”Lapsen oikeudet ovat aikuisten velvollisuuksia, toteaa lapsiasiavaltuutettu. Hän on oikeassa. Me aikuiset voimme uudistaa rakenteita ja luoda edellytyksiä lasten hyvälle elämälle. Niin löydämme taas lapsen.”

Ote Lapuan hiippakunnan piispan Simo Peuran joulukirjeestä 2007

Saamen hanke levitti tietoa lapsen oikeuksista

Projektityöntekijä Minna Rasmus tapasi ja haastatteli loka-marraskuussa 2007 koululaisia Suomen saamelaisalueen kaikissa yläkouluissa ja lukioissa. Hankkeeseen osallistui 87 saamelaiseksi itsensä määrittelevää lasta ja nuorta, joista tyttöjä oli 52 ja poikia 35. Kaikki täyttivät kyselykaavakkeen ja lisäksi 36 oppilasta osallistui pienryhmähaastatteluihin.

Koulut toimivat saamelaisalueella Kilpisjärvellä, Hettassa, Vuotsossa, Ivalossa, Inarissa, Sevettijärvellä, Utsjoella ja Karigasniemellä. Kaikissa kouluissa on saamen kielen opetusta. Minna Rasmus piti myös jokaisessa koulussa oppitunnin, jossa kerrottiin lapsiasiavaltuutetun työstä, YK:n lapsen oikeuksien sopimuksesta sekä saamelaislasten oikeuksia selvittävästä hankkeesta. Oppitunnit pidettiin pohjoissaameksi ja suomeksi.

Saamen hankkeeseen liittyvä Suomen oma raportti sekä Ruotsin, Norjan ja Suomen lapsiasiavaltuutettujen yhteinen raportti julkaistaan keväällä 2008. Hankkeen tuloksista on artikkeli tämän vuosikirjan sivulla 92. ●

Maria Kaisa Aulan (vas.) vieraana Jyväskylässä kollegat Lena Nyberg Ruotsista, Charlotte Guldberg Tanskasta, Reidar Hjermann Norjasta ja Ingbjorg Rafnar Islannista.

Kansainvälinen yhteistyö

Lapsiasiavaltuutettu osallistui kansainväliseen yhteistyöhön pohjoismaiden, Euroopan ja maailmanlaajuisella tasolla.

Lapsiasiavaltuutettujen pohjoismainen kokous pidettiin Jyväskylässä 31.5.–1.6.2007.

Kokouksessa tiedotettiin Suomen, Ruotsin ja Norjan yhteisestä saamelaislasten oikeuksia selvittävästä hankkeesta. Pohjoismaiset lapsiasiavaltuutetut lähettivät yhteisen kannanoton maidensa ulkoministeriöille YK:n pääsihteerin erityisedustajan tehtävän perustamisesta lapsiin kohdistuvan väkivallan vähentämisessä. Pohjoismailta toivottiin edustajalle tukea ja rahoitusta.

Pohjoismaista yhteistyötä käsittelee kokouksessa neuvonantaja Joachim Clausen Pohjoismaisesta lapsi- ja nuorisoyhteistyön komiteasta (NORD-BUK), joka on Pohjoismaiden ministerineuvoston neuvonantava elin. Lapsiasiavaltuutetut vierailivat Ensi- ja turvakotien liiton Jyväskylän avopalveluyksikkö Ainosissa, jossa on erikoistuttu päihdeäitien tukemiseen.

Maaliskuussa 2007 Suomen, Ruotsin ja Norjan lapsiasiavaltuutetut osallistuivat yhteiseen paneelikeskusteluun Hanasaassa Suomen pohjoismaiden neuvoston puheenjohtajuuskautensa seminaarissa ”Nuoret ja sukupuoli”.

Suomen lapsiasiavaltuutetun toimisto hyväksyttiin jäseneksi Euroopan lapsiasiavaltuutettujen verkostoon ENOCiin. Verkosto kokoontui Barcelonassa 19.–21.9.2007. Pääteemana kokouksessa olivat vammaisten lasten oikeudet.

Euroopan lapsiasiavaltuutettujen yhteistyö Euroopan neuvoston sekä Euroopan komission kanssa tiivistyi. EU:ssa yhteistyö liittyi komission lapsen oikeuksien strategian suunnitteluun. Lakimies Johanna Aalto osallistui Berliinissä 4.6.2007 järjestettyyn ensimmäiseen EU:n lapsen oikeuksien foorumiin.

Lapsiasiavaltuutettujen toinen maailmanlaajuisen kokous järjestettiin New Yorkissa 10.12.2007. Lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aula osallistui kokoukseen sekä sen jälkeen 11.–12.12.2007 pidettyyn YK:n korkean tason istuntoon vuoden 2002 lasten erityisistunnon toimenpiteiden seurannasta. Lapsiasiavaltuutettu kuului Suomen delegaatioon YK-kokouksessa. Lapsiasiavaltuutettu piti puheenvuoron koulutuksen laatua ja väkivallan vähentämistä käsittelevässä pyöreän pöydän keskustelussa. Oli myönteistä, että Suomen hallitus tuki puheenvuorossaan YK-kokouksessa UNICEFin ja muiden pohjoismaiden tavoin lapsiasiavaltuutettuviranomaisten perustamista uusiin maihin. ●

Lasten hyvinvoinnin seuranta

Janina 9 v.
"Tässä minä olen noin viisi vuotta, minulla on söpö pandakarhu sylissä ja pehmoiset yösupat."

Toimintakertomus arvioi hyvinvoinnin tilaa

Lapsiasiavaltuutettu julkaisi valtioneuvostolle osoitetun toimintakertomuksen vuoden 2006 toiminnastaan sekä lasten hyvinvoinnin ja oikeuksien tilasta 12.6.2007. Vuosikirjaa lähetettiin kansallisille päättäjille, viranomaisille, järjestöille ja tutkijoille sekä jokaiseen kuntaan yhteensä runsas 1300 kappaletta. Kunnanjohtajille osoitetussa lähetekirjeessä korostettiin lasten oikeutta osallistua ja vaikuttaa erityisesti silloin, kun kunnat ryhtyvät laatimaan uuden lastensuojelulain mukaisia lasten hyvinvoinnin suunnitelmia.

Lasten hyvinvoinnin kehitystä ja lasten oikeuksien tilaa Suomessa kuvattiin vuoden 2006 toimintakertomuksessa kymmenen asiantuntija-artikkelin kautta. Artikkelit syvensivät edellisen vuoden toimintakertomuksessa esitettyä arviota lasten hyvin- ja pahoinvoinnista sekä lasten elinolojen seurannan tietopohjan puutteista. Artikkelien aiheina olivat lasten perus- ja ihmisoikeudet, lasten sivistykselliset oikeudet, lapsiin kohdistuva väkivalta, seksuaalisen kaltoinkohtelun kokemukset, lasten ja nuorten itsemurhat, lasten näkemykset arkiympäristöstään, koululaisten terveys, pohjoismainen vertailevat tutkimus lasten hyvinvoinnista sekä pienet lapset ja televisio.

Lapsiasiavaltuutetun ehdotukset lasten hyvinvoinnin ja lasten oikeuksien tilan kohentamiseksi vuoden 2006 toimintakertomuksessa:

- Vanhempien alkoholinkäyttöä ja siitä lapsille aiheutuvia haittoja on vähennettävä.
- Lastensuojelun ehkäisevää perhetyötä sekä perheiden kotipalvelua on lisättävä.
- Lasten ja nuorten, erityisesti tyttöjen, mielenterveysongelmien tunnistamiseen, ehkäisyyn ja hoitoon tarvitaan aiempaa vahvempia toimenpiteitä.
- Lapsiin kohdistuvan väkivallan sekä seksuaalisen hyväksikäytön yleisyydestä on riittämättömästi tietoa. On perustettava toistuviin mittauksiin perustuva lapsiuhritutkimus, jota varten kerätään tietoa lapsilta itseltään.
- Luovuus ja leikki suojaavat lapsen mielenterveyttä. Harrastusten, lastenkulttuurin ja taideopetuksen tasa-arvoa on parannettava.
- Erilaisia harrastusmahdollisuuksia tulee tuoda enemmän koulun yhteyteen. Liikunta- ja kirjastopalvelut ovat lapsille tärkeitä.
- Sekä perusopetuksen että päivähoiton ryhmäkokoja on pienennettävä, jotta aikuisilla on enemmän aikaa kuulla lasta.
- Lasten vanhempien mahdollisuuksia viettää aikaa lastensa kanssa on parannettava helpottamalla työajan lyhentämistä sekä tukemalla perheystävällisiä toimintatapoja työpaikoilla.
- Koulun fyysisen ympäristön kohentaminen parantaa kouluviihtyvyyttä. Siihen kuuluvat hyvän ilmanlaadun varmistaminen, lasten työolot, välituntivarusteet, koulutilojen mukava sisustus sekä siisteys. Koulupäivässä ruokailulle on varattava riittävästi aikaa.
- Lasten osallistumisen ja kuulluksi tulemisen käytänteitä on kehitettävä paikallisesti, alueellisesti ja kansallisesti. Peruskoulun oppilaskuntatoimintaa on tuettava.
- Lapsiperheiden köyhyyden vähentäminen tukee lasten osallisuutta ja terveyttä.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto aloitti syksyllä 2007 selvityksen, jossa arvioidaan kuntien sosiaaliamiesten vuoden 2006 raportit lapsinäkökulmasta. Raportit kertovat sosiaaliamiehille tulleista yhteydenotoista sekä sisältävät heidän arvionsa asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehityksestä kunnassaan. Raporttien avulla haetaan tietoa lapsen oikeuksien toteutumisesta kuntien sosiaalipalveluissa. Samalla selvitetään sosiaaliamiesten omaa tietoisuutta lapsen asemasta asiakkaana sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksesta.

Selvitys perustuu lääninhallituksilta saatuihin 149 sosiaaliamiesten raporttiin. Sen laati korkeakouluharjoittelija Anu Hänninen Jyväskylän yliopistosta. Selvitys julkaistaan kokonaisuudessaan vuonna 2008.

Kansalaisyhteydenottoja tuli vuoden aikana lapsiasiavaltuutetun toimistoon 412 kappaletta, mikä oli jonkin verran vähemmän kuin vuonna 2006. Yhteydenottojen yleisimmät teemat olivat samat kuin aikaisemminkin: lastensuojelu, huoltoriidat, kouluasiat ja media. Lastensuojelua koskevien yh-

teydenottojen suhteellinen osuus kasvoi ja mediaa koskevien yhteydenottojen vastaavasti väheni edelliseen toimintavuoteen verrattuna. Vuonna 2007 saapuneista yhteydenotoista noin kolmeen neljästä oli voitu vastata maaliskuun 2008 alkuun mennessä. Henkilökunnan vähäinen määrä hidastaa kansalaisyhteydenottoihin vastaamista. Yhteydenottoja käytetään aineistona ja tukena vaikuttamistyössä. Yhteydenottoja on käsitelty tarkemmin sivuilla 48–57. ●

Raportit 2006: Vain puolet sosiaaliamiehistä käsittelee lasten asioita

Sosiaaliamiesten tehtävänä on seurata asiakkaan oikeuksien ja aseman kehitystä kunnassa ja antaa siitä selvitys kunnanhallitukselle. *Lapset sosiaaliamiesten raporteissa* -selvityksen aineistona olivat kunnanhallituksille tehdyt raportit vuodelta 2006. Käytettävissä ollut aineisto kattaa 82 prosenttia Manner-Suomen kunnista.

Yllättäen vain runsas puolet raporteista (52 %) sisälsi lapsia koskevia sosiaalipalvelu-asioita. Myönteistä kuitenkin oli, että muutamissa raporteissa käsiteltiin hyvin perusteellisesti lapsen asemaa ja oikeuksia ottaen huomioon myös YK:n lapsen oikeuksien sopimus.

Lasten palveluita koskevista maininnoista raporteissa ylivoimaisesti suurin ryhmä eli 63 prosenttia käsittelee lastensuojelua. Seuraavaksi eniten mainintoja oli perheoikeudellisista asioista (12 %) ja päivähoitosta (9 %).

Lastensuojeluasioissa eniten esillä olivat sosiaalityöntekijän rooli, sijaishuolto ja perhehoito sekä asiakkuuden alku ja avohuollon palvelut. Perheoikeudellisissa asioissa eniten sosiaaliamiehiä työllistivät elatukseen

liittyvät asiat sekä vanhempien erimielisyydet lapsen elatus-, huolto- ja tapaamisasioissa. Päivähoidossa nousi erityisesti esille erityistä tukea tarvitsevan – vammaisen tai muuten erityisiä järjestelyjä tarvitsevan – lapsen asiat. Erityistarpeeseen lapseen liittyviä kysymyksiä nousi esille myös muissa aihepiireissä.

Korkeakouluharjoittelija Anu Hännisen tekemän selvityksen tulosten perusteella on syytä korostaa lastensuojelupalveluiden laadun ja lapsilähtöisyyden varmistamista. Tärkeänä välineenä tähän on sosiaalityöntekijöiden osaamisen parantaminen niin, että lasten näkökulmat ja oikeus osallistua omien asioidensa käsittelyyn huomioidaan. Nämä ovat tavoitteena myös uudessa lastensuojelulaisissa. Selvitys tuo esille myös tarpeen parantaa perheiden varhaista tukea ja ehkäisevää lastensuojelua.

Raportteihin yhdenmukaisuutta

Sosiaaliamiesten työn lähtökohtana on nykyinen sosiaalihuollon asiakkaan asemaa ja oikeuksia koskeva lainsäädäntö. Laki korostaa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti lapsen edun erityistä huomiointia sosiaalihuollon asioissa.

Vuoden 2006 raportissaan lapsen oikeuksia käsittelee perusteellisesti vain muutama sosiaaliamies. Tämän perusteella ei voida kuitenkaan riittävästi arvioida sosiaaliamiesten tietoisuutta lapsen erityisasemasta asiakkaana. Raportit eivät ole yhteismitallisia ja niiden teemat voivat vuosittain vaihdella. Joillekin sosiaali-

asiamiehille tulee ylipäätään vuosittain vain muutamia yhteydenottoja. Sosiaaliamiesten tietoa lapsen oikeuksista on syytä kuitenkin lisätä.

Lainsäädäntö ei ohjeista sosiaaliamiesten raportin sisältöä. Niinpä raportit ovat hyvin eritasoisia ja -pituisia. Sosiaali- ja terveysministeriön sosiaaliamiesten toimintaa arvioinut työryhmä on ehdottanut, että raporttien yhdenmukaisuutta lisättäisiin. Tämä tuottaisi myös valtakunnallisesti paremmin hyödynnettävää tietoa sosiaalipalveluiden tilasta.

Lapsi tai nuori harvoin yhteydessä

Osana lapsiasiavaltuutetun toimiston selvitystä lähetettiin pienimuotoinen kysely 13 sosiaaliamiehelle, jotka olivat sisällyttäneet lapsinäkökulmaa raportteihinsa. Kyselyssä tiedusteltiin muun muassa lasten omia yhteydenottoja sosiaaliamieheen ja sosiaaliamiehen mielipidettä kunnan kehittämistarpeista lapsen oikeuksien näkökulmasta.

Lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta vastauksissa korostui ehkäisevän lastensuojelun ja varhaisen tuen puute. Kyselyn perusteella ilmeni myös, että lapset ja nuoret ottavat itse yhteyttä sosiaaliamiehiin hyvin harvoin. Nämä yhteydenotot liittyvät yleensä lastensuojeluun.

Valtaosa lapsiasiavaltuutetun toimistoon tulevista kansalaisyhteydenotoista koskee yksittäisen lapsen tai perheen tilannetta, johon toivotaan neuvoa tai toimintaohjetta – esimerkiksi sitä, mihin tahoon asiassa

pitäisi olla yhteydessä. Yhteydenottaja ohjataan usein sosiaaliamiehen tai lääninhallituksen puoleen.

Kummankin esimerkin perusteella voi päätellä, ettei sosiaaliamiesten tehtäviä tai roolia tunneta kovin hyvin. Sosiaaliamiestoiminnasta tulee tiedottaa kunnassa niin, että se tavoittaa myös lapset ja nuoret sekä heidän vanhempansa. Lapset ja nuoret tulee myös mieltää nykyistä kattavammin asiakkaiksi, joiden oikeuksien toteutumista tulee edistää. Tätä tukee myös YK:n lapsen oikeuksien komitean huomio siitä, että lapsella itsellään tulee olla oikeus tehdä valitus omassa asiassaan.

Tiedottamista sosiaaliamiestoiminnasta tulee lisätä myös kouluissa. Koska koulukuraattori on sosiaalityöntekijä, voi koulun oppilashuollon nähdä olevan luonteva osa sosiaaliamiesten työkenttää. ●

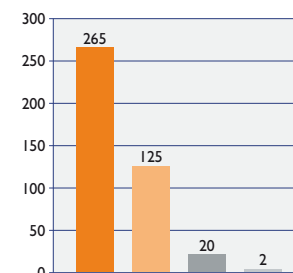
Anu Hänninen:
Lapsinäkökulma ja lapsen oikeudet sosiaaliamiesten raporteissa

Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 2:2008. 35 sivua. Julkaistu verkossa 5/2008 www.lapsiasia.fi

Kansalaisyhteydenotot ja niihin perustuvat huomiot lasten hyvinvoinnista

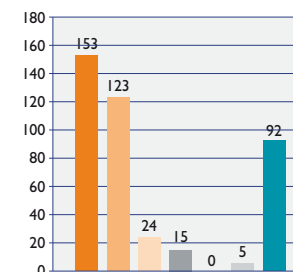

Nelia 7 v.
"Kuvassa leikitään sokkoa."

YHTEYDENOTTOTAPA

- sähköposti
- puhelin
- kirje
- tapaaminen

LÄÄNIT

- Etelä-Suomen lääni
- Länsi-Suomen lääni
- Itä-Suomen lääni
- Oulun lääni
- Ahvenanmaa (0)
- Lapin lääni
- ei tiedossa

Tässä luvussa kuvataan lapsiasiavaltuutetun toimistoon vuoden 2007 aikana tulleita kansalaisten ja viranomaisten yhteydenottoja lasten oikeuksista ja niihin liittyvistä huolenaiheista. Yhteydenottoja tuli vuoden aikana yhteensä 412. Näistä on käsitelty 72 prosenttia (tilanne 5.3.2008). Yhteydenottoja käytetään aineistona vaikuttamistyössä.

Yhteydenottojen kokonaismäärä laski hieman edellisvuodesta (vuonna 2006 yhteydenottoja oli 641). Yhteydenottojen määrä on silti toimiston henkilöstövoimavaroihin nähden edelleen suuri. Tämän takia vastauksen saaminen kestää edelleen yhteydenottajan näkökulmasta monessa tapauksessa kohtuuttoman pitkään.

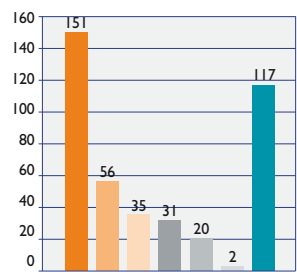
Yhteydenottoja tuli keskimäärin 34 kappaletta kuukaudessa. Yhteydenottoja kasautui tiettyihin ajankohtiin. Yhteydenottoja oli runsaasti lapsen oikeuksien päivän tienoilla marraskuussa sekä ylipäätään lapsiasiavaltuutetun mediassa näkyvien kannanottojen yhteydessä. Marraskuussa yhteydenotot monesti käsitelivät lasten oikeuksia ja kohtelua yleisesti.

Yleisin yhteydenottotapa oli sähköposti. Huomattavan paljon sähköpostiyhteydenottoja tuli lapsiasiavaltuutetun verkkosivuilla www.lapsiasia.fi olevan lomakkeen kautta. Yksilö- ja perhekohtaista lastensuojelua ja huolto-riitoja koskevat yhteydenotot tulivat kuitenkin pääosin puhelimitse.

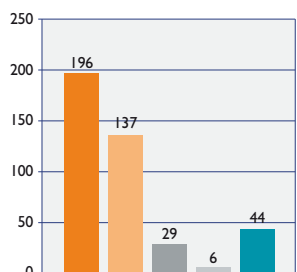
Yhteydenottojen alueellinen jakautuminen noudattelee eri läänien väestönsuusia. Suurin osa eli noin 67 prosenttia yhteydenotoista saapui Etelä- ja Länsi-Suomen läänien alueelta. Ahvenanmaalta ei yhteydenottoja tullut yhtään.

Eniten lapsiasiavaltuutettuun ottivat yhteyttä lasten vanhemmat – erityisesti äidit. Vanhempien osuus kaikista yhteydenotoista oli noin 50 prosenttia. Noin 17 prosentissa tapauksista yhteydenottaja oli joko lapsen isovanhempi tai muu läheinen. Viranomaisten yhteydenottoja kokonaismäärästä oli noin viisi prosenttia. Hyvin harvoin yhteydenottaja oli lapsi itse: lasten itsensä tekemiä yhteydenottoja tuli lapsiasiavaltuutetun toimistoon vain kaksi kappaletta. Monet yhteydenottajat olivat myös muita kuin lapsen läheisiä tai lasten kanssa työskenteleviä viranomaisia.

Yleisimmin yhteydenotoissa kysyttiin lapsiasiavaltuutetun toimistosta neuvoja tai toimintaohjeita. Tällöin tiedusteltiin oikeaa asiaa käsittelevää tahoja tai esitettiin kuvaus yksittäisen lapsen tai perheen tilanteesta. Tilannekuvaus tuotiin usein valtuutetun tietoon laajemman ilmiön tai ongelman esimerkkitapauksena. Monesti tilannekuvauksen esille tuoneet odottivat lapsiasiavaltuutetun ottavan aihepiirin esille vaikuttamistyössään tai herättävän aiheesta julkista keskustelua. Jonkin verran yhteydenottajat toivat esiin konkreettisia toiminta- tai ratkaisuehdotuksia esitettyihin tilanteisiin. Varsinaisia laki- tai

YHTEYDENOTTOJAJA
 äiti
 isä
 lapsen muu läheinen
 isovanhempi
 viranomainen
 lapsi
 muu

ODOTUKSET
 neuvojen tai toimintaohjeiden saaminen
 tilannekuvaus
 avun saaminen yksittäiseen tilanteeseen
 laki- tai säännösmuutosehdotus
 muu

säännösmuutosehdotuksia tuli määrällisesti vähän. Sosiaaliamiehen ja lääninhallituksen rooli ja tehtävät eivät olleet useinkaan yhteydenottajien tiedossa. Yhteydenottajia ohjattiin näille tahoille.

Monissa yhteydenotoissa pyydettiin suoranaista kannanottoa tai apua yksittäiseen lapsen tai perheen tilanteeseen. Lapsiasiavaltuutettu ei lainkaan ratkaise tai ota kantaa yksittäistapauksiin eikä voi puuttua muiden viranomaisten tekemiin päätöksiin. Yksittäisten tapausten perusteella hän voi kuitenkin ottaa yhteiskunnallisella tasolla kantaa lapsen edun ja oikeuksien toteutumiseksi aloitteiden ja lausuntojen muodossa. Valtuutetun kannanotot liittyvät kysymyksiin, joilla on periaatteellista ja laajempaa merkitystä.

Lasten oikeuksien näkökulmasta palveluiden ja hallinnon kokonaisuus oli monelle yhteydenottajalle vaikeasti hahmotettava ja monimutkainen. Lapsiasiavaltuutetun toimiston voimavarat ovat riittämättömät tehokkaan lapsen oikeuksiin liittyvän neuvontapalvelun tarjoamiseen. Tätä varten tarvitaan kansallisesti muita järjestelyjä.

Kansalais- ja viranomaisyhteydenotoista kertynyt aineisto on arvokas tietolähde lapsiasiavaltuutetun vaikuttamistyössä. Yhteydenottojen avulla saadaan ajankohtaista tietoa lasten ja perheiden hyvinvoinnista sekä lasten oikeuksien toteutumiseen liittyvistä uusista ilmiöistä.

Vuonna 2007 lapsiasiavaltuutettu avasi alakouluikäisille suunnatun verkkopalvelun Lasten sivut. Sitä kehitetään vuorovaikutteisena yhteydenpito-kanavana lapsiin. Tietoa lapsilta hankitaan myös erillisten kyselyjen kautta. Lapsille ja nuorille ei ole erityisesti tiedotettu mahdollisuudesta ottaa suoraan yhteyttä lapsiasiavaltuutettuun sähköpostitse tai puhelimitse. Syynä on toimiston pieni henkilöstömäärä ja vastausten viipyminen sen vuoksi pitkään. Mikäli lasten yhteydenottoihin rohkaistaisiin, niihin tulisi kyetä vastaamaan pikaisesti.

Monet lasten ongelmat on ratkaistava ensisijaisesti paikallisesti. Erityisesti lastensuojeluasioissa ja huoltoriidoissa yhteydenotot muistuttavat sosiaaliamiehille tulevia yhteydenottoja. Lapsiasiavaltuutettu on korostanut sosiaaliamiesten työn kehittämistä niin, että he tiedottaisivat omasta työstään paitsi lasten vanhemmille myös lapsille ja nuorille itselleen esimerkiksi kouluissa.

Valtion aluehallinnon oikeusturva- ja valvontatehtävät (nyk. lääninhallitukset) ovat parhaillaan uudelleen arvioitavana. Ratkaisuisia tulee ottaa huomioon tarve neuvoa ja mahdollisesti sovitella paikallisissa lasten oikeuksiin liittyvissä kiistatilanteissa kunnan ja kuntalaisen välillä. Kanteluiden ohien tulee kehittää joustavampia välineitä ongelmatilanteiden ratkaisemiseen.

Lastensuojelu, huoltoriidat, kouluasiat ja media korostuivat yhteydenotoissa

Vuoden 2007 yhteydenotoissa neljä yleisintä aihepiiriä – lastensuojelu, huoltoriidat, kouluasiat ja media – pysyivät samoina kuin aiempinakin vuosina. Aiheiden keskinäinen suuruusjärjestys kuitenkin muuttui.

Yleisimmäksi yhteydenottojen aihealueeksi nousi lastensuojelu (17 % yhteydenotoista). Toiseksi eniten yhteydenottoja tuli lasten elatukseen, huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyen (16 %). Kolmantena ryhmänä olivat kouluun liittyvät asiat (15 %).

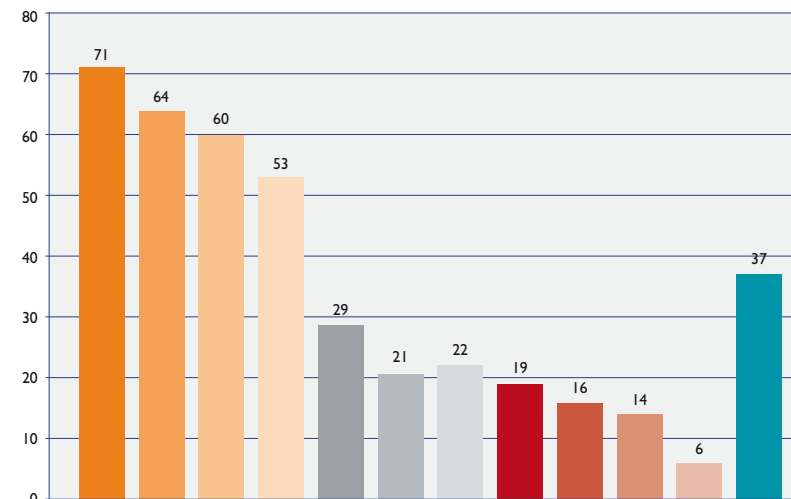
Neljännän ryhmän eli media- ja mainonta-asioiden osuus pieneni edellisestä vuodesta (nyt 13 %). Vuonna 2006 media-aiheisten yhteydenottojen määrää lisäsi kiivaana käynyt lööppikeskustelu. Tuolloin media ja mainonta oli aiheryhmistä suurin. Vastaavanlaista ajankohtaista ilmiötä ei ollut vuoden 2007 aikana.

Yhteydenottojen kokonaismäärä vuoden aikana oli 421. Neljään yleisimpään aihepiiriin kuuluu noin 60 prosenttia yhteydenotoista.

Loput yhteydenotot jakautuivat hyvin samoihin aihepiireihin kuin aiempinakin vuosina: yleiset huolet lasten kohtelusta, terveydenhuolto, päivähoito, seksuaalinen hyväksikäyttö ja väkivalta, toimeentulo, työn ja perheen yhteensovittaminen, muut kunnan palvelut sekä muut kysymykset. Näissä yleiset huolet lasten kohtelusta -ryhmä kasvatti osuuttaan, päivähoito osuus sen sijaan laski verrattuna edelliseen vuoteen.

Muut kysymykset -ryhmä jäi vuonna 2007 pienemmäksi kuin edellisvuonna, koska yksittäisten henkilöiden toistuvia sähköposteja yksittäisistä aiheista ei tullut niin paljon. Tämä myös pienensi yhteydenottojen kokonaismäärää verrattuna vuoteen 2006, jolloin yhteydenottoja oli 641.

Pääpiirteittäin vuoden 2007 yhteydenotoista esiin nousevat teemat ovat hyvin samankaltaisia kuin vuonna 2006. Seuraavassa esitellään lyhyesti aihealueiden keskeistä sisältöä ja niistä tehtyjä johtopäätöksiä. Tässä yhteydessä käydään läpi tärkeimmät esille poimitut ja useimmin toistuvat aiheet – yksittäisiä yhteydenottoja ei käsitellä suuren määrän ja laajan aiheiden hajonnan takia. Vuonna 2007 tulleiden yhteydenottojen käsittely lapsiasiavaltuutetun toimistolla jatkuu edelleen. Lapsiasiavaltuutettu arvioi, millä tavoin hän nostaa esille julkisuudessa johtopäätöksissä tehtyjä huomioita tai tekee aloitteita toisille viranomaisille tai muille toimijoille. ●

YHTEYDENOTTOJEN AIHEET
 lastensuojelun avo- ja sijaishuolto
 lasten elatus, huolto ja tapaamisoikeus
 kouluun liittyvät asiat
 media, viihde, kulutus ja mainonta
 yleiset huolet lasten kohtelusta
 terveydenhuolto
 päivähoito
 seksuaalinen hyväksikäyttö ja väkivalta
 toimeentulo
 työn ja perheen yhteensovittaminen
 muut kuntien palvelut
 muut kysymykset

Lastensuojeluasiat

Kaksi kolmasosa lastensuojeluaiheisista yhteydenotoista koski eri tavoilla tyytymättömyyttä sosiaalityöntekijän tai sosiaalitoimen menettelyyn jossain lastensuojelun vaiheessa alkaen ennalta ehkäisevästä työstä ja lastensuojeluilmoitusten käsittelystä sekä päätynyt sijaishuoltopaikkojen tiheään vaihtumiseen. Noin 10 prosentissa tapauksia kuvattun tilanteen taustalla oli vanhempien välinen huolto- tai tapaamisoikeusriita, jossa lapsen asiaan oli tarvittu myös lastensuojelun apua.

Lastensuojeluilmoituksen tekemisestä oli kysymyksiä sekä lapsen läheisiltä että lasten vanhemmilta. Läheiset kokivat neuvottomuutta ja pohtivat mahdollisuuksia nimettömän ilmoituksen tekemiseen ”välien menettämisen pelossa”. Ilmoitusten käsittelyaika koettiin liian pitkäksi. Lisäksi tuotiin esiin huolestuneisuutta lastensuojeluviranomaisen voimattomuudesta tai haluttomuudesta puuttua perheen tilanteeseen lapsen edun vaatimalla tavalla. Vanhemmat puolestaan saattoivat arvostella lapsestaan tehdyn lastensuojeluilmoituksen perusteluja.

Terveydenhoidosta vastaaville viranomaisille ehdotettiin lastensuojeluilmoitusten järjestelmällistä tekemistä lapsen tullessa sairaalaan humaltumisen vuoksi, vaikka kyseessä olisi hänen ensimmäinen kokeilukertansa.

Ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön yhteydenotoissa korostettiin perheiden kotiavun saamisen tärkeyttä sekä perheen ja perhetyöntekijöiden välisen luottamuksen saavuttamisen merkitystä. Sosiaalitoimelta toivottiin parempaa neuvontaa ja ohjausta kunnassa tai alueella tarjolla olevien erilaisten tukitoimien pariin.

Sosiaalityöntekijän kutsu lapsen asioita koskevaan keskusteluun saatettiin kokea vanhempien tai perheen taholta uhkaavana. Huostaanoton välttämättömyydestä yksittäisissä tilanteissa oli erimielisyyttä vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden kesken. Keskusteluyhteys ja keskinäinen ymmärrys oli jäänyt vajavaiseksi. Yhteydenotoissa tuli esiin väitteitä, että lapsen psykiatrinen jatkohoito olisi ollut kiinni siitä, antaisivatko vanhemmat ottaa lapsensa huostaan.

Lapsiasiavaltuutetulta pyydettiin apua valitusprosessien pitkän kestoajan ja kustannusten nousun katkaisemiseen. Vanhemman psyykkistä sairautta hoitavalta taholta toivottiin parempaa menettelyä lapsen aseman ja vanhemman hoitojärjestelyn yhteensovittamisessa. Tähän toivottiin myös valtakunnallista ohjeistusta.

Sijaishuollossa esille tuli vanhempien huoli sijoituspaikkojen palvelun laadusta ja valvonnan vähyydestä. Sijoituspaikkojen tiheä vaihtuvuus nähtiin lapsen kannalta ongelmalliseksi. Edellisten vuosien tavoin isovanhemmat kertoivat jääneensä ulkopuolelle sijoitettujen lastenlastensa elämästä.

Sosiaalityöntekijöiden ja sijoitusvanhempien koettiin eräissä tapauksissa rajoittavan liiaksi yhteydenpitoa lapsen ja vanhempien sekä lapsen ja isovanhempien välillä sekä hankaloittavan lapsen kotiin palaamista. Yhteyttä ottaneet sijaisvanhemmat puolestaan toivoivat omalle toiminnalleen parempia edellytyksiä. Sijoituksen alkaessa toivottiin puolen vuoden ajalta äitiyspäivärahan suuruista korvausta toiselle sijaisvanhemmista kotiin jäämisen mahdollistamiseksi. •

LAPSIAVAALTUUTETUN HUOMIOITA:

■ Palveluiden laatuun liittyvät yhteydenotot kertovat edelleen kuntien sosiaalitoimen voimavarojen vähäisyydestä, osaamisen vajeista sekä henkilöstön vaihtuvuuden aiheuttamista ongelmista. Uuden lastensuojelulain toimeenpanossa vaikeana ongelmana on pula pätevästä lastensuojelun sosiaalityöntekijöistä. Eri ministeriöiden ja kuntien vastuulla on ryhtyä asiassa toimenpiteisiin.

■ Uuden lastensuojelulain toimeenpanoa tulee seurata ja arvioida kokonaisuutena mukaan lukien laissa säädetyt lastensuojeluilmoitusten käsittelyajat.

■ Sijaishuollon laadun arviointia, kehittämistyötä ja valvontaa tulee vahvistaa.

■ Ehkäisevässä työssä tulee vahvistaa lapsiperheiden kotipalvelua ja perhetyötä.

■ Kuntien tulee varata riittävästi aikaa lastensuojeluasioden puhelinpalveluun niin, että neuvoja kyetään antamaan paikallistasolla.

Lapsen huolto- ja tapaamisoikeusasiat sekä elatus

Yhteydenottajat toivat esiin huolensa sosiaaliviranomaisten puolueellisuudesta huolto- ja tapaamisoikeusasiensa käsittelyssä. Annetut selvitykset tai lausunnot koettiin useimmiten äidin puolesta kantaa ottaviksi tai perustuvan ainoastaan toisen vanhemman näkemyksiin. Selvitysten laadun kannalta nähtiin tärkeäksi sen laatijoiden vähimmäiskoulutusvaatimusten määrittäminen. Sosiaaliviranomaisilta toivottiin puuttumista vaikeisiin perhetilanteisiin, erityisesti tukea lapsen ja etävänhemman tapaamiselle.

Käräjäoikeuksien huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia ratkaisuja moitittiin monista näkökulmista. Lapsiasiavaltuutetulle ehdotettiin käräjäoikeuksien henkilökunnan lisäkouluttamista huoltoasioiden käsittelyyn tai vaihtoehtoisesti asioiden käsittelyn siirtämistä sosiaalitoimelle. Lapsiasiavaltuutetun toivottiin vaikuttavan mainittujen puutteiden poistamiseksi vaikkapa siten, että Suomeen voitaisiin perustaa erityiset perheoikeudet.

Lapsen mielipiteen merkitystä ja sen huomioimista kysyttiin huollosta sopimisen tultua ajankohtaiseksi sekä riitatilanteissa. Muutama yhteydenotto tuli aiheesta, jossa lapsi oli täyttämässä 12 vuotta ja tiedusteltiin tämän tulevaa ikään perustuvaa oikeutta kieltäytyä toisen vanhemman tapaamisesta. Tätä nuorempien osalta vanhemmat toivat esiin ongelmana tapaamisten toteutumisen uhkasakkojen avulla, vaikka etävänhemmaa tapaamaan haluton lapsi vanhemman mielestä kärsi tapaamisesta.

Vuoden 2006 yhteydenottojen tavoin vanhemmat kertoivat runsaasti riitelystä lapsen asioista toisen vanhemman

kanssa, vaikka huollosta olisi aiemmin tehty sopimus tai asiaan olisi saatu jonkin oikeusasteen ratkaisu. Erityisen ongelmallista vanhempien välillä näytti olevan lapsen asuinpaikasta sopiminen sekä tapaamisten toteutuminen sovittun mukaisesti. Tiedonkulussa etävänhemmalle oli ongelmia ja toisen vanhemman kykyä huolehtia lapsesta epäiltiin. Lapsi ylipäänsä tuntui joutuvan näissä tilanteissa vanhempiensa välisen valtakampailun välikappaleeksi.

Etävänhemminä oleville huoltajille toivottiin eräisiin epäkohtiin yhteiskunnallisia parannuksia, niin että lapsella voisi olla kaksi osoitetta tai Kela-korttia.

Muutamia yhteydenottoja tuli isovanhemmilta, jotka toisen vanhemman vastustuksen vuoksi eivät olleet saaneet tavata lapsenlastaan. Yhteydenottoja tuli myös henkilöiltä, jotka halusivat jatkaa kanssakäymistä entisen puolison aiemmasta liitosta oleviin lapsiin. Yhteydenottajat olivat aiemmin osallistuneet useiden vuosien ajan lapsen elämään, mutta eivät enää eron jälkeen saaneet tavata lasta biologisen vanhemman vastustuksen vuoksi.

Yhteydenottajat pitivät elatusavun ja -tuen määriä sekä toisen vanhemman maksuvelvollisuutta vaikeaselkoisina asioina. Vanhasta parisuhteesta olevien lasten arvosteltiin pääsevän parempaan laskennalliseen asemaan kuin elatusvelvollisen uuden perheen lasten. Käräjäoikeuksien ratkaisuja pidettiin vaihtelevina elatusavun suuruuden määrittämisessä, jolloin lasten koettiin olevan eriarvoisessa asemassa. Yksinhuoltajille toivottiin parempia lapsilisiä. Lapsiasiavaltuutetulta kysyttiin myös lapsen isyyden selvittämiseen liittyneistä asioista. •

LAPSIAVAALTUUTETUN HUOMIOITA:

■ Arviolta noin viisi prosenttia huoltoriidoista kärjistyy ja pitkittyy. Nämä ovat vakava ongelma lasten hyvinvoinnin kannalta. Ehkäisevää parisuhteen psykososiaalista tukea ja perheneuvontaa tulee lisätä sekä erotilanteessa korostaa sovittelua ja lapsinäkökulman huomioimista. Sekä sosiaalityön lastenvalvonnan että perheneuvonnan palveluihin tarvitaan lisää voimavaroja.

■ Huoltoriitakierteiden katkaisemisen keinoja tulee etsiä myös oikeusjärjestelmää ja siellä toimivien asiantuntijoiden ja osaamisten kehittämällä. Oikeusprosessista tulee saada lapsiystävällisempi.

■ Lapsen elatusavun määrittämisestä laaditun oikeusministeriön ohjeistuksen toimivuutta tulee arvioida.

Kouluun liittyvät asiat

Kouluun liittyvissä yhteydenotoissa korostuivat edellisvuoden tapaan lasten koulumatkajärjestelyt. Suurin osa yhteydenotoista käsitteli pitkiä koulumatkoja ja pitkiä odotusaikoja kouluajan ja kuljetusten välillä. Myös huoli lasten koulumatkojen turvallisuudesta tuli vanhempien yhteydenotoista esiin. Lisäksi yhteydenottajat olivat huolissaan epäselvyyksistä koulukyytipäätösten tekemisessä ja pienten lasten itsenäisestä koulumatkojen kulkemisesta. Kouluverkon supistuminen nähtiin huolestuttavana lasten pitenevien koulumatkojen kannalta.

Koulukiusaamista koskevissa yhteydenotoissa korostui edellisvuotta selvemmin opettajien epäasiallinen käytös oppilaita kohtaan. Toki myös oppilaiden keskinäisestäkin koulukiusaamisesta oltiin lapsiasiavaltuutettuun yhteydessä. Opettajien epäammattilliseen käyttäytymiseen puuttuminen koettiin paikallisesti kuitenkin hankalaksi. Kunnan viranomaisilta koettiin saatavan tähän huonosti apua. Koulukiusaamisen yleisyydestä tehtävät kyselyt olivat myös esillä yhteydenotoissa.

Opetuksen sisältöön liittyviä yhteydenottoja tuli useita. Suurten ryhmäkokojen koettiin haittaavan opetuksen laatua, koska opettajalla jää silloin lapsille vähemmän aikaa. Esille tuli erilaista opetuksen sisällön kritiikkiä ja kehittämisehdotuksia.

Erityistä tukea vaativien oppilaiden tarpeet nousivat esiin yhteydenotoissa. Erityisen tuen tarpeisiin vastaaminen entistä paremmin nähtiin haasteellisena muun muassa henkilöstön riittämättömän osaamisen takia.

Yhteydenottoja tuli myös koulunkäynnin aloittavan lapsen koulun määrääntymisestä, kouluruoasta ja ruokailutauon pituudesta sekä esiopetuksesta. Lapsen yksityisyydensuoja kouluympäristössä herätti myös kysymyksiä. Yhteydenottoja tuli lisäksi seuraavista aiheista: pääsykoekäytännöt, kielivähemmistöt, koululaisten iltapäivätoiminta ja iltapäivähoito, rikostaustaisen henkilön ottaminen henkilökuntaan, vanhempien informointi ja kuunteleminen lapsen asioissa sekä liikkuminen koulupäivän aikana koulualueen ulkopuolella. •

LAPSIASIAVALTUUTETUN HUOMIOITA:

■ Opetusministeriö on sitoutunut koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa vuosille 2008–2011 seuraamaan koulumatkaan käytettyjen aikojen kehitystä ja koulumatkajärjestelyjä. Tavoitteena on suunnitelman mukaan erityisesti pienten koululaisten kuljetusaikojen pitäminen kohtuullisena. Keväällä 2008 julkistettavassa läänien peruspalveluiden arvioinnissa on Lapin ja Itä-Suomen lääneissä selvitetty myös vanhempien mielipiteitä matkajärjestelyistä silloin kun lapsen koulumatka on yli 40 kilometriä. Lapsiasiavaltuutettu korosti koulumatkajärjestelyjen arvioinnin tarvetta aloitteessaan opetusministeriölle vuonna 2006.

■ Ruotsissa ja Norjassa on kyselytutkimuksilla arvioitu myös opettajien epäasiallisen käytöksen tai oppilaaseen kohdistaman kiusaamisen yleisyyttä. Kriteereistä riippuen siitä on ilmoittanut 1,7–5 prosenttia oppilaista. Suomessa vastaavaa tietoa saadaan Poliisiammattikorkeakoulun tekemästä lasten ns. uhritutkimuksesta vuonna 2008.

■ Lapsiasiavaltuutettu on keskustellut OAJ:n yhteydessä toimivan opetusalan eettisen neuvottelukunnan kanssa opettajan epäammattillisen toiminnan tilanteista ja neuvottelukunnan mahdollisuuksista antaa asiaan ohjeistusta. Myös opetusministeriön ja kuntien sivistystoimen tulee paneutua asiaan.

Media, viihde, kulutus ja mainonta

Vuonna 2007 mediaa, viihdettä, kulutusta ja mainontaa koskevissa yhteydenotoissa kommentoitiin eniten mainontaa. Vanhemmat olivat huolissaan mainosten sisällöstä niiden esittäessä lapsen kasvulle ja kehitykselle sopimattomia aihepiirejä kuten seksiä ja väkivaltaa. Yhteydenotoissa tuli esille myös mainostamisen eettisyys – millaisin keinoin lapset houkutellessaan ja ehdollistetaan ostamaan tuotteita ja palveluja. Myös ikäraajat ja niiden pois jättäminen esimerkiksi elokuvakerhon markkinoinnissa herättivät kysymyksiä.

Toiseksi eniten yhteydenottoja tässä aihepiirissä tuli lehtiä ja lööppejä koskien. Useimmiten aikuiset ilmoittivat lapsille sopimattomasta teksti- ja kuvamateriaalista. Lööppiin osalta kaikissa yhteydenotoissa oltiin huolissaan nimenomaan niiden vahingollisuudesta lapsille. Ongelmia nähtiin juuri lukemaan oppineiden lasten kannalta. Lehtien välittämää arvomaailmaa yleensäkin ja sen vaikutuksia lasten kehitykseen kritisoitiin. Lehtien tekstiviestipalstoilta toivottiin varovaisuutta siitä, ettei niissä saatettaisi lapsia tai aikuisia julkisen pilkan kohteeksi.

Tv-ohjelmia koskevissa yhteydenotoissa tuotiin esiin laajasti ohjelmien lapsille sopimattomat sisällöt. Esille tuli kritiikkiä myönteisestä suhtautumisesta huumeiden ja muiden päihteiden käyttöön sekä vähemmistöjen syrjintään. Väkivaltaan ja seksiin liittyvien aiheiden koettiin tihkuvan aikuisten maailmasta

lapsillekin suunnattujen ohjelmien sisältöihin. Pelottavan kuvamateriaalin näyttämistä lasten televisionkatseluaikaan esimerkiksi illan elokuvien mainoksina kritisoitiin.

Esimerkkejä lapsikuulijoille sopimattomista sisällöistä tuotiin esille myös radiosta. Lisäksi vedottiin radion lastenohjelmien ja musiikkiohjelmien puolesta.

Kulutusta koskien yhteydenottoja tuli muun muassa erilaisista tuotteista: piristäviä aineita sisältävistä karkeista, tupakatuotteista muistuttavista makeisista ja t-paitojen teksteistä.

Lapsen asemasta mediassa oltiin huolissaan. Aikuiset toivat lapsiasiavaltuutetun tietoisuuteen tapauksia, joissa lapsi asetettiin kyseenalaiseen tilanteeseen omaan ikäänsä nähden. Esimerkiksi lapsen alistaminen seksuaalisovalle puheelle julkisesti herätti kritiikkiä. Mediaan liittyvissä yhteydenotoissa uutena näkökulmana tuli esiin julkisuuden henkilöiden lasten asema. Lasten koettiin joutuvan hankalaan asemaan julkisuudessa näkyvien vanhempiensa takia.

Lisäksi yhteydenottoja tuli koskien internetiä ja viihdettä. Internetiä koskevissa yhteydenotoissa nostettiin esiin lapsipornomateriaalin helppo saatavuus ja informoitiin yksittäisistä linkeistä, jotka veivät lapsille sopimattomille sivustoille. Viihdettä koskien kritisoitiin yleisötahtumien ikärajoja/ikärajattomuutta suhteessa tapahtuman sisältöön sekä tiedusteltiin pelikahviloiden ikärajoja. •

LAPSIASIAVALTUUTETUN HUOMIOITA:

■ Lapsiasiavaltuutettu on ehdottanut lapsia kuluttajana koskevia tavoitteita valtioneuvoston kuluttajapolitiiseen ohjelmaan, josta päätetään vuoden 2008 alkupuolella. Lapsilla on kuluttajina oikeus erityiseen suojeluun ja nykyisen sääntelyn riittävyys tulee arvioida.

■ Lapsiasiavaltuutettu on ehdottanut mediakasvatukseen parempaa kansallista koordinaatiota ja kattavuutta. Neuvontaa ja valistusta median käyttöön tarvitaan paitsi lapsille itselleen myös vanhemmille ja kasvattajille. Tv-kanavien tulee lisätä tiedotusta ikärajojen merkityksestä.

■ Liikenne- ja viestintäministeriö on julkaisut vuoden 2007 aikana arvion television kotimaisten lastenohjelmien sisällöstä. Sen mukaan kaupallisten kanavien lastenohjelmista lähes 40 prosenttia sisälsi selkeää väkivaltaa. Yleisradion lastenohjelmat eivät sisältäneet selkeää väkivaltaa. Selvityksen taustalla olivat lapsiasiavaltuutetun aloite ja keuruulaisten nuorten adressi vuonna 2006. (www.mintc.fi)

■ Lapsiasiavaltuutettu tuo vaikuttamistyössä esille radion lastenohjelmien ja lastenmuusiikin lisäämisen tarvetta.

Muut aiheet

Lasten kohtelu ja oikeudet yleisesti -alaryhmässä yhteydenottajat korostivat vanhempien vastuullista roolia kasvattajina ja tasapainoisen lapsuuden luojina. Erotilanteiden pulmat tulivat esille. Yhteydenottajat kertoivat yksittäisiä tapauksia, joissa lapsia syrjittiin, jätettiin yksin tai kohdeltiin välinpitämättömästi. Ongelmana ovat myös aikuisten alkoholin käytön ja tupakoinnin lapsille aiheuttamat haitat. Lisäksi kannettiin huolta lasten joidenkin harrastusten suorituskeskeisyydestä ja liiallisesta vaativuudesta. Myös erityislusten oikeudet olivat aiheena.

Päivähoitoasioissa edellisvuoden tapaan yhteydenottajat arvostelivat päivähoiton laatua sekä suuria ryhmäkokoja. Henkilöstön ja lasten välistä suhdelukua katsottiin kierrettävän säästösyistä. Laadun puutteina tulivat esille sopimattomat tilat, ruoanvalmistus keskuskeittiössä ja saamenkielisen päivähoiton puute. Päivähoitoon toivottiin tarkempaa valvontaa sekä myös henkilöstön soveltuvuuden selvittämistä. Yhteydenottajat kertoivat myös päivähoitopaikan saamisen vaikeudesta erityistilanteissa (lapsen allergia, vuoro- ja viikonloppuhoito). Päivähoitomaksuissa nollamaksuluokan säilyttämistä kannatettiin.

Työn ja perheen yhteensovittamiseen liittyen puututtiin yksinhuoltajien jaksamiseen. Esille tulivat myös vaikeudet lastenhoidon järjestämisessä iltaisin ja viikonloppuisin sekä vuorotyössä myös silloin kun perheessä on pieniä koululaisia. Työelämään kaivattiin perheystävällistä asennemuutosta ja vanhempien parempia mahdollisuuksia osa-aikatyöhön. Sairaalan lapsen hoidosta yhteyttä ottaneet katsoivat, että myös yli 10-vuotiaan lapsen vanhemmalle tulisi saada oikeus palkalliseen kolmen päivän vapaaseen.

Terveydenhuoltoon liittyvissä kysymyksissä eniten yhteydenottoja tuli tupakointiin liittyen: tupakointirajoituksia lasten ja nuorten suojelemiseksi pidettiin tärkeinä. Myös lasten altistuminen kotona tupakansavulle on ongelma. Päihdeäitien osalta perättiin tahdonvastaisen hoidon mahdollisuutta syntymättömän lapsen terveyden varmistamiseksi. Lasten psykiatrasta hoitoa toivottiin kehitettävän perhemyönteisemmäksi. Lapsilla teetettävissä lääketieteellisissä tutkimuksissa nähtiin eettisiä ja lainopillisia pulmia. Yhteydenotoissa tuli esille myös neuvolatyön laatu, masentuneiden äitien tukeminen, erityislusten palvelut sekä huoli synnyttäjien pitkästä matkoista sairaalaan Pohjois-Suomessa.

Seksuaalisen hyväksikäytön yhteydenotoissa koettiin epäkohtana hidas tutkimuksiin pääsy ja oikeusprosessin pitkä kesto. Hyväksikäyttöepäilyjen kahtalainen rooli huoltajuuskiistoissa nähtiin ongelmallisena. Toisaalta epäilyjä ei aina oteta viranomaisten osalta vakavasti, tai toisaalta toinen vanhemmista voi käyttää tekaistuja syytöksiä toista vanhempaa vastaan. Jotkut yhteydenottajat halusivat koventaa seksuaalirikollisten tuomioita. Väkivaltaa koskevissa yhteydenotoissa päällimmäiseksi nousi huoli siitä, ettei lapsen oma sana todistajana paina riittävästi aikuisen sanaa vastaan.

Toimeentuloa koskevat yhteydenotot olivat tiedusteluja erilaisista etuuksista sekä arvostelua tukijärjestelmän puutteista. Huoli lapsiperheiden ja erityisesti yksinhuoltajien köyhyydestä oli yksi ydinteemoista. Lapsilisää toivottiin jatkettavan kahdeksaentoista ikävuoteen ja alimpaan äitiyspäivärahaan toivottiin korotusta. Erotilanteissa tulisi huomioida erilaisissa tuissa lapsen molemmat vanhemmat, joiden luona hän asuu. Ajoneuvoveroa kritisoitiin lapsiperheitä syrjiväksi – sen nähtiin tuovan ylimääräisiä kustannuksia monilapsisille perheille, jotka joutuvat hankkimaan tavallista isompia autoja käyttöönsä.

Muihin kuntien palveluihin liittyvissä yhteydenotoissa oltiin tyytymättömiä lasten kohteluun esimerkiksi julkisissa liikennevälineissä, kirjastojen myöhästymismaksuissa ja liikenneturvallisuuden arvioinnissa. Lapsiystävällisyyttä perättiin myös asuinympäristöjen suunnitteluun niin, että leikkipaikkoja lisättäisiin.

LAPSIASIAVALTUUTETUN HUOMIOITA:

- Päivähoitolain kokonaisuudistuksessa tulee tavoitteena olla hoitoryhmien koon pienentäminen ja henkilökunnan riittävän määrän varmistaminen.
- Lastenhoitopalveluissa tulee huomioida myös työssäkäyvien yksinhuoltajien ja vuorotyötä tekevien vanhempien tarpeet pienten koululaisten ilta- ja viikonloppuhoidon järjestämisessä. Tämä vaatii valtiolta ja kunnilta nykyistä laajempaa kehittämistyötä.
- Lapsiasiavaltuutettu painottaa kannanotoissaan sosiaaliturva-asioissa lapsilisän ikärajan korottamista 18 vuoteen sekä lapsiperheiden köyhyyden vähentämistä.
- Vanhempien mahdollisuuksia saada palkatonta vapaata sairaalan lapsen hoitoa varten tulee laajentaa kaikkiin alakouluikäisiin.
- Seksuaalisen hyväksikäytön palvelukokonaisuuksien ja oikeusprosessin toimivuutta eri puolilla maata tulee arvioida lapsinäkökulmasta sekä varmistaa lasten yhdenvertainen kohtelu.

Hallinto

Henkilöstö, talous ja tukipalvelut

Lapsiasiavaltuutetun toimisto toimii omana tuloksikkona Jyväskylässä sosiaali- ja terveysministeriön perhe- ja sosiaaliosaston yhteydessä. Toimisto sijaitsee Wanha Lääni -nimisessä virastotalossa osoitteessa Cygnaeuksenkatu 1 B 3 krs.

Sosiaali- ja terveysministeriö tarjoaa lapsiasiavaltuutetun toimistolle seuraavat tukipalvelut:

- yleis- talous ja henkilöstöhallinto
- atk-palvelut ja atk-tuki
- kirjasto-tietopalvelu

Toimiston vakituiset henkilöstövoimavarat olivat lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aula, osastosihteeri Pirkko-Liisa Rautio sekä lakimies Johanna Aalto (31.7.2007 saakka). Lapsiasiavaltuutettu oli osittaisella hoitovapaalla (työaika noin 80 prosenttia). Johanna Aalto siirtyi 1.8.2007 virkavapaalle auskultoimaan Rauman käräjäoikeuteen. Hänen sijaisenaan toimi 1.8.–31.12.2007 VTT Päivi Gynther. Kasvatustieteen maisteri Päivi Tuononen toimi määräaikaisena suunnittelijana vuoden 2007 ajan. Fil. yo Anu Hänninen toimi korkeakouluharjoittelijana 1.10.–31.12.2007. Hän laati selvitystä sosiaaliasiamiesten raporteista.

FK Taru Koljonen toimi tilapäisenä toimistosihteerinä ja osastosihteerin lomasijaisena. Hän on myös analysoinut ja tilastoinut vuoden 2007 kansalaisyhteydenotot. Koljosen työpanos ostettiin Varamiespalvelun kautta.

Vuoden aikana toimistolle vuokrattiin uusi huonetila Länsi-Suomen lääninhallitukselta. Tällä varauduttiin kahden viran lisäämiseen toimistoon sekä tilapäisten työntekijöiden tarpeisiin. Virkalisäykset toteutuivat vuoden 2008 puolella.

Lapsiasianeuvottelukunnan sivutoimisena sihteerinä (1,5 päivää viikossa) toimi projektipääl-

likkö Auli Paavola Lastensuojelun Keskusliitosta. Kulut sisältyvät lapsiasianeuvottelukunnan toimintamenoihin.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto hankki toimeksiantosopimuksen perusteella palveluita Infor Consulting Oy:ltä Helsingistä (tiedotuksen tuki), viestintätoimisto Medita Communication Oy:ltä Jyväskylästä (tiedotuksen tuki), Workshop Päiviä Oy:ltä Helsingistä (graafinen ja visuaalinen suunnittelu), Team Ware Oy:ltä Helsingistä sekä Thomas Raehalmeelta Codecenter Oy:stä Jyväskylästä (verkkopalvelu), Jyväskylän yliopiston Agora Game Lab:lta (lasten verkkosivut), toimittaja-viestintäkonsultti Kirsi Hakalalta (toimintakertomuksen toimitustyö) sekä FM Minna Rasmukselta (saamen hanke). Käännöspalveluita ostettiin Mark Wallerilta (englanti), Kristian Forsmanilta (ruotsi) ja Malena Torvalds-Westerlundilta (ruotsi). Tiedotusvälineiden seurantapalvelu ostettiin Cision Oy:ltä.

Pohjoismaisten lapsiasiavaltuutettujen saamelaislasten oikeuksia selvittävää hanketta rahoitti Euroopan unioni ja Lapin lääninhallitus. Tämä ei sisälly lapsiasiavaltuutetun toimintamäärärahoihin vaan on toteutettu talousarvion ulkopuolisena hankkeena. Hankkeeseen varattu rahoitus on Suomen osalta 27 000 euroa 1.5.2007–31.4.2008. Hankkeen hallinnoi Ruotsin lapsiasiavaltuutetun toimisto.

DOKTORI asiakirjanhallintajärjestelmän käyttöönotto aloitettiin, mutta sitä viivästi ministeriöstä tullut tieto järjestelmän pikaisesta päivitystarpeesta. Kokonaisuudessaan järjestelmä otetaan käyttöön vuoden 2008 aikana.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston palkka- ja toimintamäärärahat sisältyvät valtion talousarviossa sosiaali- ja terveysministeriön toimintamenojen momentille. Vuoden 2007 aikana lapsiasiavaltuutetun toimiston toimintamenoihin kului 387 000 euroa. Näistä kului palkkoihin noin 210 000 euroa ja muihin menoihin 177 000 euroa.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston henkilökuntaa keväällä 2008: Taru Koljonen sylissä lasten oikeuksien kissa Sisu, Pirkko-Liisa Rautio, Anne Hujala, Auli Paavola ja Päivi Tuononen. Anne Hujala aloitti ylitarkastajana 1.5.2008. Taru Koljonen toimii osastosihteerin sijaisena.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston virat ja tehtäväkuvaukset:

Lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aula

- toiminnan ja talouden suunnittelu
- toiminnan yleinen johtaminen
- STM:n tulosyksikön esimiehen tehtävät
- vaikuttamistyö: aloitteet, lausunnot, puheet päätöksenteon seuranta, lasten elinolojen seuranta, tiedotukseen liittyvät asiat, yhteistyöverkostojen kokoaminen

Lakimies Johanna Aalto (virkavapaalla 1.8.2007–31.7.2008, sijaisena 1.8.–31.12.2007)
lakimies Päivi Gynther ja I.2.–31.7.2008 ylitarkastaja Auli Paavola)

- lausuntojen ja aloitteiden valmistelu
- asiakaspalvelun organisointi ja siitä vastaaminen
- päätöksenteon seuranta
- lapsiasianeuvottelukunnan toisena sihteerinä toimiminen
- koulutustilaisuudet lasten kanssa työskenteleville

Osastosihteeri Pirkko-Liisa Rautio

- lapsiasiavaltuutetun sekä lakimiehen sihteerinä toimiminen
- matka-asioiden hoitaminen sekä matkalaskujen laadinta
- henkilöstöasioiden sihteeritehtävät
- laskujen käsittely, tiedonhaku tehtävät ja asiakirjojen säilytys
- www-sivujen päivittäminen ja tiedotteiden välittäminen tiedotusvälineille
- virastomestarin tehtävät
- toimistossa tarvittavien tavaroiden, lehtien, kirjojen tilaukset selvitystöineen
- toiminta turvallisuusvastuuhenkilönä
- lapsiasianeuvottelukunnan tekniset sihteeritehtävät

Ma. suunnittelija I.3.2008 alkaen ylitarkastaja Päivi Tuononen

- yhteydenpito lapsiin ja nuoriin
- lasten osallistumisen asiantuntijatehtävät
- lapsen oikeuksista tiedottaminen
- tiedonhaku tehtävät lapsiasiavaltuutetulle
- julkaisujen ulkoasun suunnittelun tuki

Muista toimintamenoista suurin erä oli ulkopuolisten palveluiden ostot (viestintäpalvelut, lasten verkkosivujen suunnittelu, julkaisujen visuaalinen suunnittelu) noin 91 000 euroa. Seuraavaksi suurimpia eriä olivat matkat noin 39 000 euroa sekä toimistopalvelut ja siinä erityisesti painatuspalvelut 36 000 euroa.

Tämän lisäksi lapsiasiavaltuutetun toimiston menoja sisältyy sosiaali- ja terveysministeriön yhteisiin menoihin. Näitä ovat tilojen vuokra ja eräät tukipalvelut (postitus, toimistotarvikkeet), kiinteän puhelimen kustannukset, atk-laitteet ja

matkapuhelimet, lehtien ja kirjojen tilaukset, tilojen irtaimisto ja muu sisustus. Näistä menoista on tiedossa, että toimitilavuokraa maksettiin noin 15 000 euroa sekä postitus- ja toimistotarvikkeiden noin 5 000 euroa.

Vuonna 2006 määrärahoja käytettiin palkkoihin ja muihin menoihin yhteensä 277 000 euroa. Määrärahan käyttö kasvoi siis vuoteen 2006 verrattuna noin 110 000 eurolla eli 40 prosentilla. Vuonna 2006 palkkamäärärahat olivat 62 000 euroa pienemmät ja muut määrärahat 48 000 euroa pienemmät kuin vuonna 2007. •

Yhteenveto lapsiasiavaltuutetun toimiston toimintamenoista vuonna 2007

	määräraha	käyttö
PALKAT JA SOTU	230 000	209 835
MUUT TOIMINTAMENOT YHTEENSÄ	161 000	177 008
• palkkiot ja sotu	6 000	3 756
• aineet tarvikkeet ja tavarat	3 000	1 744
• kokoustilojen vuokrat	2 000	144
• toimistopalvelut (painotyöt ja matkapuhelin)	23 000	36 268
• henkilöstöpalvelut (koulutuspalvelut)	1 500	825
• muut palvelut (ulkopuoliset ostopalvelut)	96 500	91 121
• matkakulut (kotimaa ja ulkomaa)	28 000	39 577
YHTEENSÄ KÄYTTÖ	391 000	386 843

Vuoden 2008 toiminnan painopisteet

Arvioimme lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa

- Valmistelemme oman arvion YK:n lapsen oikeuksien komitealle.
- Selvitämme tätä varten lasten omia mielipiteitä.
- Raportoimme saamelaislasten oikeuksien toteutumisesta yhdessä Ruotsin ja Norjan lapsiasiavaltuutettujen kanssa.
- Kokoamme tietoa sosiaaliamiesten raporteista lapsinäkökulmasta.
- Osallistumme lasten oikeusturvapäivien järjestämiseen.
- Selvitämme romanilasten oikeuksien toteutumista.

Edistämme lasten osallistumista ja vaikuttamista

- Välitämme vuosikirjassa päättäjille tietoa ja arvioita lasten osallistumisen tilasta Suomessa.
- Lisäämme omia tapaamisia lasten ja nuorten kanssa.
- Teemme yhteistyötä keskusomalaisten koulujen kanssa.
- Osallistumme valtakunnallisen Suomen Lasten Parlamentin suunnitteluun.
- Kehitämme alakouluikäisille suunnattua verkkopalvelua.

Vahvistamme lapsinäkökulmaa päätöksenteossa

- Välitämme lasten ja nuorten hyvinvoinnin linjauksia kunnallisvaaleja varten puolueille.
- Varmistamme uuden lastensuojelulain toimeenpanoa.
- Muistutamme päättäjiä vanhempien alkoholinkäytön haitoista lapsille.
- Seuraamme uuden päivähoitolain ja perhehoitolain valmistelua.
- Varmistamme liikenneselonteon ja kuluttajapoliittisen ohjelman lapsinäkökulmaa.
- Vahvistamme sosiaali- ja terveysministeriön lapsinäkökulmaa.
- Suuntaamme sisäisen turvallisuuden ohjelmaa lapsiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseen.
- Kokoamme lapsiasianeuvottelukunnan avulla näkemystä lapsipolitiikasta yli hallinnonalarajojen.
- Edistämme lapsuuden tutkimusta ja sen välittämistä päättäjille.

Lapsipolitiikan koordinaatio vahvistuu ohjelmien kautta

- Tuemme valtioneuvoston lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman toimeenpanoa.
- Suunnittelemme lasten, nuorten ja perheiden politiikkaohjelman osana lapsilähtöistä Suomea.
- Valmistaudumme lapsen oikeuksien yhteiseen viestintäkampanjaan vuonna 2009.

Verkostoituminen, yhteistyö ja tiedottaminen tärkeitä

- Avaamme pohjoissaamenkielisen verkkopalvelun.
- Teemme kansainvälistä yhteistyötä pohjoismaisesti ja Euroopassa (ENOC).
- Vahvistamme sidosryhmätiedotusta.

II osa LASTEN HYVINVOINNIN KEHITYS JA LASTEN OIKEUDET

Elina 9 v.

Maria Kaisa Aula	• Lapsiasiavaltuutetun katsaus lasten osallistumisen tilaan Suomessa	s. 64
Liisa Karlsson	• Lasten osallisuus – lapsinäkökulmainen toiminta, päätöksenteko ja tutkimus	s. 70
Reeli Karimäki	• Leikki ja leikkiminen on kouluikäisille lapsille tärkeää	s. 77
Anu Gretschel, Tomi Kiilakoski	• Lapset ja nuoret: kuntalaisia, subjekteja, toimijoita	s. 84
Minna Rasmus	• Saamelaislasten oikeuksien toteutuminen Suomen saamelaisalueella	s. 92
Mikko Oranen	• Lapsi lastensuojelussa – ehdollista osallisuutta?	s. 98
Sirkku Niemelä	• Lapsen auttaminen vanhempien erossa	s. 104
Marjukka Lasola	• Lasten huoltoriidat tuomioistuimissa	s. 109
Marketta Kyttä	• Lapsille paras fyysinen ympäristö	s. 116
Anne Alitolppa-Niitamo	• Miten toteutuvat maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten oikeudet?	s. 124

Lapsella on oikeus osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi

Lapsiasiavaltuutetun vuosikirjan toinen osa arvioi lasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumista. Tällä kertaa pääteemana on lasten oikeus osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi.

Tähän on kaksi syytä. Ensinnäkin Suomen valtio raportoi vuoden 2008 heinäkuussa YK:n lapsen oikeuksien komitealle lapsen oikeuksien toteutumisesta. Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että lasten osallistumien oikeuksien käytännön toteutumisessa Suomessa on vielä paljon tekemistä.

Toiseksi ensi lokakuussa 2008 pidetään kunnallisvaalit. Vaikka alaikäisillä lapsilla ja nuorilla ei ole äänioikeutta, ovat he silti kuntalaisia joilla on oikeus vaikuttaa kotikuntansa asioihin jo tänään. Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa, että kuntien päättäjien sekä palveluissa työskentelevien

on tarpeen selvittää ja kuulla lasten ja nuorten mielipiteitä. Tämä koskee niin päivähoitoa, koulua, lastensuojelua kuin ympäristön ja liikenteen suunnitteluakin. Kotikunta on lasten osallistumisen tärkein areena.

Suomalainen lainsäädäntö kannustaa lasten osallistumiseen. Muutoksia tarvitaan aikuisten asenteissa ja toimintakulttuurissa eri palveluissa. Aikuiset tarvitsevat myös tietoa ja taitoa siitä, miten lasten mielipiteitä eri ikävaiheissa parhaiten kuullaan. Lasten omaa tietoa ja toimijuutta tulee arvostaa nykyistä enemmän. Samalla se kasvattaa lapsia yhteisöllisyyteen ja toisten mielipiteiden huomioon ottamiseen.

Lapsiasiavaltuutettu arvioi artikkelissaan lasten osallistumisen tilaa Suomessa sekä kokoaa vuosikirjan artikkeleiden yhteisiä teemoja.

Lapsiasiavaltuutetun ehdotukset lasten osallistumisen ja kuulluksi tulemisen edistämiseksi:

- Lapsille ja vanhemmille tarvitaan enemmän yhteistä aikaa, mitä tukee esimerkiksi vanhempien työajan lyhentäminen.
- Palveluissa toimivat aikuiset sekä päättäjät tarvitsevat enemmän koulutusta vuorovaikutukseen eri-ikäisten lasten ja nuorten kanssa.
- Lasten kuulemisen taitoja tarvitsevat myös kuntien teknisen toimen ja kaavoituksen suunnittelijat ja päättäjät.
- Riittävän pienet opetus- ja hoitoryhmät kouluissa ja päivähoitodossa edistävät lasten kuulluksi tulemistä.
- Jokaiseen kouluun tulee perustaa oppilaskunta.
- Koulun johdon tehtävä on varmistaa oppilaskuntaa ja sen ohjaamista arvostava kulttuuri.
- Koulun ja nuorisotyön yhteyksiä tulee tiivistää.
- Lasten itseilmaisua myös taiteen ja kulttuurin keinoin tulee tukea.
- Jokaiseen kuntaan tulee perustaa lasten parlamentti ja nuorisovaltuusto tai vastaava, jota aikuiset tukevat ja auttavat vaikuttamistyössä.
- Kunnan toiminnasta tulee tiedottaa lapsille ja nuorille heille ymmärrettävällä kielellä.
- Kuntien tulee selvittää lasten ja nuorten omia mielipiteitä, kun ne tekevät lastensuojelulain mukaisia hyvinvointisuunnitelmia.
- Lasten mahdollisuutta saada äänensä kuuluviin mediassa on tarpeen edistää.
- Oikeudenkäyntiprosessia tulee kehittää lasten ja nuorten ikä- ja kehitystason paremmin huomioivaksi.
- Oikeus osallistua kuuluu myös maahanmuuttajalapsille, vammaisille sekä laitoksissa eläville lapsille.

Lapsiasiavaltuutetun katsaus lasten osallistumisen tilaan Suomessa

MARIA KAISA AULA
LAPSIASIAVALTUUTETTU

Jotta lapset saisivat entistä laajemmin osallistua itseään koskeviin ratkaisuihin kotona sekä koulussa ja muissa palveluissa, aikuisten asenteiden on muututtava. Aikuisten on oivallettava, että lasten tärkeysjärjestys on usein toinen kuin aikuisten. Aikuisten on tarpeen antaa aikaa ja tarkistaa tapaansa toimia. Lasten osallistumisen tueksi tarvitaan lapsia arvostavia, kuuntelemaan ehtiviä ja keskustelemaan halukkaita aikuisia. Myös nuoret tarvitsevat aikuisia ottamaan mielipiteet vastaan ja huomioon.

Sofia 10 v.
"Huoneeni on ihana:
tapetit, sänkyyni, kääpiöhamsterini, tuolini."

YK:n lapsen oikeuksien sopimus on Suomea oikeudellisesti velvoittava ihmisoikeussopimus. Sen periaatteet kiteytetään usein kolmeen kohtaan. Lapsella on oikeus tulla suojelluksi. Lapsella on oikeus riittäviin voimavaroihin. Lapsella on oikeus osallistumiseen. Suojelu ja osallistuminen käyvät siis sopimuksessa käsi kädessä. Lapsella on oikeus olla pieni, suojattu ja turvassa mutta samalla lapsella on oikeus olla aktiivinen ja saada mielipiteensä huomioon otetuksi.

Suojelunäkökulma lasten hyvinvointiin tunnetaan ja tiedetään Suomessa kohtalaisen hyvin. Sen sijaan osallistumisen ja vaikuttamisen oikeus ei ole yhtä lailla tuttu.

YK-sopimuksen mukaan osallistumiseen kuuluvat

- 1) lapsen oikeus vapaasti ilmaista mielipiteensä,
- 2) aikuisten velvoite ottaa lapsen näkemykset huomioon iän ja kehitystason mukaisesti sekä
- 3) lapsen oikeus tulla kuulluksi myös oikeudellisissa ja hallinnollisissa toiminna, jotka häntä koskevat.

Lapsen oikeuksien sopimus korostaa vanhempien ensisijaista vastuuta lapsen kasvattamisessa ja valtion velvollisuutta tukea vanhempia. Myös osallistumiseen kasvattaminen on siis lähtökohtaisesti vanhempien velvollisuus. Lapsella on oikeus tulla kuulluksi ja osallistua myös kodin päätöksentekoon.

Lapsia tulee kohdella yhdenvertaisesti. Oikeudet kuuluvat kaikille eli esimerkiksi erilaisiin kielellisiin tai kulttuurisiin vähemmistöryhmiin ja alkuperäiskansoihin kuuluville, maahanmuuttajalapsille, vammaisille, lastensuojelun piirissä oleville tai laitoksissa asuville lapsille.

YK-sopimuksen vaativa lähtökohta on lapsen edun asettaminen päätöksenteossa etusijalle. Se edellyttää erilaisten päätösten lapsiin kohdistuvien vaikutusten parempaa ennakoitua ja arviointia. Päätösten lapsivaikutusten arviointi edellyttää sekin lasten ja nuorten omien mielipiteiden selvittämistä päätösten pohjaksi.

Lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä on taattava oikeus vapaasti ilmaista ne kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Tämän toteuttamiseksi lapselle on annettava erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa tai hallinnollisissa toiminna joko suoraan, edustajan tai toimielimen välityksellä.

YK:n lapsen oikeuksien sopimus 12 artikla

Perustuslaki muistuttaa lasten tavasta toimia ja ajatella

Lapsen osallistumisen oikeudet on sisällytetty hyvin Suomen lainsäädäntöön. Lainsäädäntö tukee monin tavoin lasten osallistumista ja vaikuttamista kunnassa sekä erityisesti koulussa. Lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteet näkyvät ensinnäkin Suomen uudessa perustuslaissa, joka hyväksyttiin vuosituhannen vaihteessa. Perustuslain kuudennen pykälän mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.

Perustuslaki ei rajaa lapsen osallistumista tietyn ikäisiin. Se velvoittaa päättäjää sekä palveluissa kasvatus- ja hoitotilanteissa työskentelevää perehtymään lapsen kehitykseen ja sovittamaan osallistumisen tavat sen mukaisesti. Jotta lapset voivat aidosti osallistua ja tulla kuulluksi, tarvitaan parempaa tietoa lapselle ominaisesta tavasta toimia ja ajatella. Aikuisille tutut toimintamuodot eivät useinkaan sovellu lapsille. Tarvitaan uskallusta antaa pienillekin lapsille mahdollisuus kertoa omasta maailmastaan. Tästä kirjoittaa vuosikirjan artikkelissaan dosentti Liisa Karlsson.

Reeli Karimäki syventää artikkelissaan lasten oman toiminnan ja leikin maailmaa. Myös kouluikäisille leikki on lapsen tapaa käsitellä asioita. Leikki voi antaa lapsen ajatuksille, kokemuksille ja tunteille hahmon tai muodon. Hän korostaa tarvetta kuun-

nella lapsia tarkasti, koska aikuiset luovat julkisen keskustelun ja tutkimuksen kautta koko ajan kuvaa lapsista ja lapsuudesta.

Sirkku Niemelä kertoo artikkelissaan tavoista keskustella lapsen kanssa vanhempien vaikeuksista ja kriiseistä. Huolimatta perheen vaikeuksista lapsella on oikeus olla lapsi ja elää ikätasoistaan elämää. Huoltakin voi lähestyä kielellä, jota lapsi ymmärtää.

Nuorisolaki on lisännyt vaikuttajaryhmiä

YK-sopimuksen velvoitteet ja perustuslain linjaukset lasten osallistumisesta näkyvät 2000-luvulla säädetyissä nuorisolaissa ja lastensuojelulaissa. Vuonna 2006 voimaan tulleen nuorisolain (8 §) mukaan kuntien tulee kuulla lapsia ja nuoria heitä koskevissa asioissa. Lisäksi on syytä muistaa, että kuntalaki tai hallintolaki eivät rajaa täysi-ikäisiin veloitettua tiedottaa kunnan palveluista, selvittää kuntalaisten mielipiteitä tai järjestää neuvontaa palveluista. Nuorisolaki on vauhdittanut erityisesti lasten ja nuorten vaikuttajaryhmien, nuorisovaltuustojen ja lasten parlamenttien perustamista kuntiin.

Anu Gretsches ja Tomi Kiilakoski pohtivat artikkelissaan lapsia aktiivisina kuntalaisina. Heidän mielestään lasten huomioiminen kuntalaisina edellyttää monia muutoksia kuntien toiminnassa. Vaikuttajaryhmän perustaminen ei yksistään riitä. Samaan aikaan päättäjien tulee jakaa tietoa lapsille ja nuorille heille ymmärrettävällä kielellä. Toiseksi kunnassa tulee olla osallistumista tukevia aikuisia, jotka ovat saaneet riittävän koulutuksen lasten ja nuorten kanssa toimimiseen. Kolmanneksi tarvitaan toimintakulttuuria, jossa lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus osallistua aidosti itseään koskeviin keskusteluihin.

Minna Rasmus kertoo artikkelissaan saamelaisalueella asuvien saamelaislasten ja nuorten näkemyksistä omasta hyvinvoinnistaan ja oikeuksiensa toteutumisesta. Saamelaislapset ovat kuntalaisia mutta samalla myös oman itsehallintoalueensa jäseniä. Saamelaisesta itsehallinnosta vastaavien saamelaiskäräjien on tarpeen kehittää omia tapojaan kartoittaa ja ottaa huomioon lasten ja nuorten mielipiteitä.

Lapset mukaan lastensuojelun suunnitteluun

Vuoden 2008 alussa voimaan tulleessa lastensuojelulaissa on vahvistettu olennaisesti lasten oman mielipiteen selvittämisen ja kuulemisen velvoitteita. Lastensuojelussa, kuten muissakin lasten ja nuorten palveluissa, aikuiset lapsen kehityksen ja kasvatuksen asiantuntijoina ovat käyttäneet lapsen ääntä. Uusi laki velvoittaa hyvin täsmällisesti kuulemaan lapsia ja nuoria, kun valmistellaan ja tehdään päätöksiä heitä koskevasta yksilö- ja perhekohtaisista lastensuojelutoimista. Laki velvoittaa lisäksi nuorisolain tapaan ottamaan lasten mielipiteet huomioon myös lastensuojelupalveluita kehitettäessä.

Mikko Oranen kuvaa artikkelissaan lasten osallisuutta lastensuojelussa sekä asiakkaina että toiminnan kehittäjinä. Lastensuojelun piirissä olevat lapset tarvitsevat suojelua mutta myös mahdollisuutta osallistua heitä koskevien asioiden käsittelyyn. Lastensuojelun kentällä on kehitetty 2000-luvulla paljon lasten osallistumista tukevia uusia työkäytäntöjä, välineitä ja menetelmiä. Niiden vaikutuksista käytännön lastensuojelutyöhön on vielä vähän tietoa.

Vähiten kehitystyötä ja kokemuksia on Orasen mukaan vielä siitä, miten lapset voivat osallistua lastensuojelupalveluiden suunnitteluun ja arviointiin. Lastensuojelun asiakkaina olevilla lapsilla on kuitenkin palveluista paljon kokemuksia, joista voidaan keskustella myös yleisellä tasolla. Nämä kokemukset tulee ottaa huomioon, kun kunnat tekevät lastensuojelun 12 §:n mukaisia suunnitelmia lastensuojelun järjestämisestä ja kehittämisestä.

Lapsen oikeuksien sopimus korostaa lapsen kuulemistuomista oikeusistuimissa mutta myös oikeusprosessin soveltamista lasten iän ja kehitystason tarpeisiin. Yleisin oikeudessa käsiteltävä lapsia koskeva asia on vanhempien erotilanne, jossa vanhemmat eivät kykene sopimaan lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta.

Tutkimusjohtaja Marjukka Lasola arvioi artikkelissaan, että käräjäoikeuksissa ratkotaan vuosittain noin 2 000 lapsen huoltoa koskevaa riitaa. Vaikeita ns. huoltoriitakierteitä näistä on noin 500. Enemmistö näistä perheistä on ollut myös lastensuojelun asiakkaina. Riitely haittaa vakavasti tämän ryhmän lasten

mielenterveyttä. Lapsen ääni ei näissä riidoissa tule kuulluksi. Marjukka Lasola esittää, että tehostetun sosiaalityön ja sovittelun ohella tarvitaan myös uusia oikeudellisia keinoja katkaista huoltoriitakierteitä.

Lastensuojeluasiakkaiden ohella toinen usein haavoittuvassa asemassa oleva lasten ryhmä ovat maahanmuuttajalapsat. Anne Alitolppa-Niitamo arvioi artikkelissaan maahanmuuttajalasten oikeuksien toteutumisen pulmakohdista Suomessa. Maahanmuuttajilla ei useinkaan ole ääntä, kieltä eikä tarpeellisia verkostoja osallistumiseen ja vaikuttamiseen. Päättäjillä tai palveluiden järjestäjillä ei myöskään ole aina tarpeeksi tietoa maahanmuuttajalasten erilaisista tarpeista. Olennaista on lisätä tiedonhankintaa, tutkimusta sekä palveluissa toimivien ammattilaisten vuorovaikutusta maahanmuuttajalasten, nuorten ja heidän perheidensä kanssa.

Koulu on tärkein vaikuttamisen foorumi

Koulu on lasten vaikuttamisen paikallisista foorumeista tärkein. Opetussuunnitelman valtakunnalliset perusteet (2004) huomioivat kiitettävästi lasten osallistumisen. Tavoitteeksi on kirjattu peruskouluisten osallistumista vahvistavien valmiuksien kehittäminen. Opetussuunnitelman perusteet kirjavat oppilaiden oikeuden vaikuttaa ja ottaa vastuuta yhteisten asioiden hoidosta sekä koulussa että omissa paikallisyhteisöissä eli esimerkiksi kotikunnassa.

Vuonna 2007 tuli voimaan oppilaskunnan asemaa perusopetuksessa vahvistava lainmuutos. Sen mukaan myös peruskoulussa oppilailta tulee olla mahdollisuus esimerkiksi oppilaskunnan kautta ilmaista mielipiteensä koulunsa toimintaan liittyvistä, oppilaita yhteisesti koskevista asioista.

Käytännössä koulu voi toimia useilla tavoilla lasten osallistumisen ja vaikuttamisen foorumina kunnassa. Koulu voi ensinnäkin toimia esimerkkinä yhteisöstä, jossa aikuisilla on aikaa kuulla lapsen mielipiteitä ja ottaa hänet huomioon arjen tilanteissa. Osallistumista kouluyhteisössä ovat myös tukioppilastoiminta, vertaissovittelu, koululehden tekeminen tai harrastuskerhojen järjestäminen.

Koulun oppilaskunnat tekevät lapsia ryhmä-

nä näkyväksi koulun päätöksenteossa sekä luovat vaikuttamiseen jatkuvuutta. Oppilaskunnat ovat perinteisesti keskittyneet juhlien ja tapahtumien järjestämiseen, mikä vahvistaa koulun yhteisöllisyyttä ja me-henkeä. Sen lisäksi koulun johdon ja opettajien tulee käyttää oppilaskuntia aktiivisesti keskustelukumppanina ja myös lasten mielipiteiden kartoittajana. Aiheet voivat liittyä esimerkiksi opetusmenetelmiin ja -sisältöihin, järjestyssääntöihin, kiusaamisen vähentämiseen, ruokailuun tai piha- ja sisustusratkaisuihin.

Myös koulun opetussisällöt voivat olla osallistavia. Erityisesti yhteiskuntaopin opetuksessa tulee tarjota lapsille ja nuorille mahdollisuuksia soveltaa oppimiaan taitoja käytännössä. Myös monet muut koulun aihealueet voidaan toteuttaa osallistavasti. Tällaisia ovat terveys- ja kuluttajakasvatus, liikennekasvatus tai ympäristökasvatus.

Koulu tarjoaa parhaimmillaan kanavan myös laajempaan lasten mielipiteiden välittämiseen eteenpäin kotikunnassa tai asuinalueella. Monen kunnan vaikuttajaryhmät eli Lasten Parlamentit ja nuorisovaltuustot rakentuvat jo nyt oppilaskuntien perustalle. Koulun ja nuorisotyön välisten yhteyksien vahvistaminen voi myös tukea lasten laajempaa osallistumista kotikylän, lähion tai kunnan asioiden suunnitteluun. Myös oppilashuollon henkilökunta on hyvä nähdä osana lasten osallistumisen verkostoa koulussa.

Osallistumista koulussa on viime vuosien aikana edistettykin monilla tavoilla. Esimerkiksi opetusministeriön hankkeeseen *Osallistuva oppilas – yhteisöllinen koulu* osallistui vuosina 2003 – 2007 lähes sata kuntaa. Hankkeessa tuettiin oppilaskuntatoimintaa koulussa, osallistuvaa toimintakulttuuria sekä koulun suuntautumista lähiyhteisössä vaikuttamiseen. Samat tavoitteet ovat jatkuneet vuonna 2007 alkaneessa Opetushallituksen Lasten ja Nuorten Foorumissa sekä Tulevaisuuskasvatus -hankkeessa. Eniten on edistynyt oppilaskuntatoiminta yläkouluissa. Alakouluisten osallistumisen mahdollisuuksissa on vielä paljon tekemistä.

Muutosta kohti lapsen osallistumista rohkaisevaa koulua voidaan tukea ja vauhdittaa etenkin opettajankoulutuksessa. Toimivien rakenteiden ohella lasten osallistumisen tueksi tarvitaan myönteistä il-

mapiiriä koko opettajayhteisössä sekä myös koulun johdon tukea ja kannustusta (Manninen 2007). Myös oppilaskuntatoiminnan ohjaamisen ja siihen osallistumisen arvostusta koulu yhteisössä tulee vahvistaa.

Lapsi fyysisen ympäristön vaikuttajana

Lapsille fyysinen ympäristö on hyvän ja turvallisen elämän kulmakivi. Lapsi elää ja kokee kaikin astein kotipihaan, lähistön teillä, puistoissa ja metsissä, koulun ja päiväkodin pihoilla ja sisätiloissa. Lapsiasiavaltuutetun oppilaskunnille tekemässä kyselyssä kouluviihtyvyydestä lapset ottivat esille erityisen paljon pihaan ja sisustukseen liittyviä asioita. Viihtyisyys, terveellinen ja turvallinen ympäristö on myös lapsen ja lapsuuden arvostamista. Koulutusta lasten mielipiteiden huomioimiseen tarvitaan siis sosiaali- ja koulutoimen lisäksi myös kuntien teknisessä toimessa.

Marketta Kyttä kertoo artikkelissaan esimerkkejä lapsille parhaista elinympäristöistä kaupungissa ja maaseudulla sekä lasten mielipiteiden selvittämisen menetelmistä. Lapsille hyvässä elinympäristössä on mahdollisuuksia itsenäiseen liikkumiseen ja paljon toimintamahdollisuuksia. Liikkumisen kannalta olennaista on koulujen, päiväkotien ja leikkipuistojen sijoittelu sekä kevyen liikenteen väylät. Toimintamahdollisuuksia antavat erityisesti asuntojen läheisyydessä sijaitsevat vihervaluut, metsät ja puistot. Suomessa on vielä paljon lasten kannalta hyviä asuinalueita, joiden säilyminen tulee turvata.

Toteutuvatko hyvät säännökset käytännössä?

Säännökset lasten osallistumisesta ja vaikuttamisesta näyttävät Suomessa siis olevan kohtuullisen hyvät. Ne eivät ole lasten osallistumisen kehittämisen esteenä. Pulmat ovat enemmänkin osallistumisen käytännöissä sekä arjen toimintatavoissa erilaisissa palveluissa. Kuntien kesken erot lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuuksissa ovat suuret. Koulun ohella kunnan tärkeitä palveluita lasten kannalta ovat liikunta- ja vapaa-ajanpalvelut sekä kirjasto. Erityisesti näissä tulee kehittää tapoja kuulla lapsia asiakkaina.

Eniten tietoa lasten osallistumisen kokemuksista on koulun piiristä. Kouluterveyskyselyssä keskimäärin puolet yläluokkalaisista ja 40 prosenttia lukiolaisista koki (2005/2006), ettei heidän mielipiteitään oteta huomioon koulutyötä kehitettäessä. Samana vuonna yläluokkien pojista joka kolmas ja tytöistä 29 prosenttia koki, ettei tule koulussa kuulluksi. Lukiossa joka viides koki, ettei tule koulussa kuulluksi. (Pietikäinen 2007).

Lasten ja nuorten vaikuttamismahdollisuuksia koulussa on vertailtu kansainvälisessä CIVIC-tutkimuksessa (Suutarinen 2000, 2002). Suomalaisilla nuorilla on sinänsä hyvät perustiedot yhteiskunnasta ja vaikuttamisesta. Sen sijaan heidän arvionsa käytännön vaikutusmahdollisuuksista koulussa ovat vuonna 1999 tehdyssä kyselyssä kansainvälistä keskiarvoa heikommat. Suomi ei ole ollut mukana tuoreemmissa CIVIC-vertailuissa. Muissa pohjoismaissa nuoret osallistuvat Suutarisen mukaan oppilaskuntatoimintaan tai koulun päätöksentekuelinten työhön yli kaksi kertaa enemmän kuin Suomessa. Parantamisen varaa siis vielä on.

Osallistumisen monet tavat

Osallistuminen ja vaikuttaminen eivät ole pelkästään asioista päättämistä. Osallisuus sisältää monia erilaisia ja eritasoisia asioita ikään kuin jatkumolla (Oranen 2006, Thomas 2002). Osallisuus alkaa valinnasta osallistuuko lapsi vai ei. Siihen kuuluu mahdollisuus saada tietoa ja mahdollisuus vaikuttaa prosessiin. Osallisuus sisältää mahdollisuuden ilmaista itseään sekä saada tarpeen mukaan tukea ja apua itseilmaisuun. Lopulta osallisuuteen kuluu myös mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin. Lapsella tulee olla oikeus eri vaiheissa valita oma osallistumisen tapansa ja myös olla osallistumatta.

Lapset ovat myös keskenään erilaisia. Kaikkia lapsia ei kiinnosta samanlainen vaikuttaminen. Johanna Kiili (2006) on väitöskirjassaan löytänyt erityyppisiä ”lapsivaikuttajia”. Kiili tyypittelee lapsia muutoshaluisiin, kriittisiin, toiminnallisiin ja lapsikeskeisiin. Muutoshaluiset ja kriittiset haluavat vaikuttaa aikuisten kanssa sekä isoihin lähiyhteisön asioihin että pieniin arjen asioihin. Toiminnallisille

tärkeintä on tapahtuminen ja tekeminen. Lapsikeskeiset suhtautuvat aikuisiin varauksellisesti ja haluavat toimia lasten kesken. Osallistumisessa tulee muistaa lasten erilaiset tarpeet ja toiveet.

Lasten osallistumisen edistämiseksi kotona, koulussa ja muissakin palveluissa tarvitaan ensisijaisesti aikuisten asenteiden muuttamista. Aikuisilta tarvitaan oivallusta siitä, että lapset osaavat ajatella fikusti, ja että lasten tärkeysjärjestys on usein erilainen kuin aikuisten. Aikuisilta tarvitaan aikaa ja toimintatapojen muuttamista. Lasten osallistumisen tueksi tarvitaan lapsia arvostavia, kuuntelemaan ehtiviä ja keskustelemaan halukkaita aikuisia. Myös nuoret tarvitsevat aikuisia ottamaan mielipiteet vastaan ja huomioon.

Aikuisilta tarvitaan erityisiä taitoja ja valmiutta työskennellä yhdessä ja ottaa lasten kokemukset aidosti huomioon. Parhaimmillaan aikuisen ja lapsen suhde on vastavuoroinen. Vastavuoroisuus tarkoittaa toimimista yhdessä niin, että aikuisella ja lapsella on omat näkökulmansa ja tehtävänsä. (Oranen 2006.)

Lasten- ja nuorten kulttuuritoiminta on osa lasten osallistumisen ja itseilmaisun rohkaisemista ja tukemista. Lapsi voi ilmaista mielipiteensä monella tavalla esimerkiksi maalauksen tai näytelmän muodossa. Kuva voi sanoa enemmän kuin tuhat sanaa. Aivan pientenkin lasten näkemyksiä on onnistuneesti kerätty ns. sadutusmenetelmän avulla. Tästä kertoo artikkelissaan Liisa Karlsson.

Osallistuminen ei tarkoita päättäjän vastuun vyöryttämistä lapselle silloin, kun se ei ole hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaista. Vaikka päätös ei olisi lapsen mielipiteen mukainen, lapsi ja nuori osaa arvostaa sitä, että häneltä on kysytty. Lasten ja nuorten tulee saada palautetta siitä, mihin heidän mielipiteensä ovat vaikuttaneet ja miten ne on otettu huomioon.

Osallistuminen voimaannuttaa ja kiinnittää yhteisöön. Osallistuminen tuo parhaimmillaan myös yksilölle tunteen siitä, että ”minä olen lapsena tärkeä”. Se ei tee lapsista pikkuaikuisia vaan antaa arvoa lapsen oman iän ja kehitystason mukaiselle tiedolle ja ilmaisulle. Lasten ja nuorten osallistuminen ja vaikuttaminen saa myös olla hauskaa.

Lasten ja nuorten parempi osallistuminen on varmasti myös kunnan kannalta hyödyllistä. Lapsilta ja nuorilta saatu tieto kunnan palveluista tai koulun arjesta tuottaa parempia päätöksiä. Osallistumisen kulttuuriin kasvaminen jo koulussa kasvattaa lapsia ja nuoria sivistyneiksi ja vastuullisiksi suomalaisiksi, jotka ovat kiinnostuneita lähiyhteisöstään ja sen hyvinvoinnista.

Jos lapsen mielipidettä arvostetaan, sitä on aikaa kuulla ja hänelle annetaan vastuuta, lapsi oppii myös vastuuta kantamaan. Kyse on myös laajemmasta kansalaisyhteiskunnasta. Kansalaistaidot ovat osa yleissivistystä, joka antaa taitoja yhteisössä elämiseen, toisen mielipiteen huomioon ottamiseen ja vastavuoraisuuteen. •

Lasten osallisuus – lapsinäkökulmainen toiminta, päätöksenteko ja tutkimus

LIISA KARLSSON

LIISA KARLSSON ON KASVATUSTIETEEN TOHTORI, DOSENTTI HELSINGIN YLIOPISTOSSA SEKÄ PUHEENJOHTAJA LAPSET KERTOVAT JA TOIMIVAT RY:N TUTKIJAVEKOSTOSSA (WWW.EDU.HELSINKI.FI/LAPSETKERTOVAT). HÄN ON KEHITTÄNYT JA TUTKINUT MUUN MUASSA LASTEN ASEMAA JA OSALLISUUTTA, LASTEN KULTTUURIA SEKÄ LAPSITOIMINTAA JA SADUTUSMENETELMÄÄ.

Lapsilla on oikeus tulla kuulluksi, oikeus ilmaista itseään ja tulla kohdelluksi tasa-arvoisesti. Oikeus tulla kohdelluksi kehitystään vastaavalla tavalla edellyttää, että tiedämme, millainen on lasten tapa toimia ja ajatella. Aikuisille tutut toimintamuodot eivät useinkaan sovellu lapsille. Tarvitaan uskallusta antaa pienillekin lapsille mahdollisuus kertoa omasta maailmastaan.

Oona 9 v.
"Lapsella on oikeus omiin mielipiteisiin."

Jotta lapset voivat olla aidosti osallisia ja aktiivisia toimijoita, tarvitaan tietoa lasten näkökulmista ja ajatuksista. Lisäksi tarvitaan tietoa siitä, miten lasten kanssa tulisi toimia, mitkä ovat lapsille luontaisia tapoja toimia. On siis käännyttävä asiantuntijoiden eli lasten puoleen.

Lapsilta kysyminen tuntuu luonteelta tiedonhankinnan keinolta. Aikuiselle tutut toimintamuodot eivät kuitenkaan aina sovellu lapselle. (Karlsson 2005.) Erilaisissa instituutioissa, kasvatus- ja opetustilanteissa aikuisilla on määräävä asema vuorovaikutuksessa ja he tekevät paljon kysymyksiä lapsille (Gutiérrez 1995, 2008; Riihelä 1996). Aikuinen on äänessä jopa 70–90 % toimintahetken tai oppituntin ajasta päiväkodissa ja koulussa.

Tutkimusten mukaan ammattilaisten kysymykset ovat usein epäaitoja. (Esim. Tizard & Hughes 1984; Palincsar & al. 1993; Wertsch 1998; Keravuori 1988; Leiwo & al. 1987; Riihelä 1996; Mäkinen 1996; Lavinto 1998; Myllylä 1998.) Niiden avulla ei aina haluta selvittää, mitä lapsi todellisuudessa ajattelee, vaan halutaan, että hän vastaa aikuisen toivomalla tavalla. "Mitä sanotaan kun tulee tuttu vastaan?", "Onko terveellistä syödä lunta?", "Mikä on Bulgarian pääkaupunki?", "Ryhdyimme tutkimusseikkailuun. Mitä alamme tutkia?" Näihin kysymyksiin aikuisella on valmis vastaus, jonka hän odottaa lapsen sanovan ääneen. Harvemmin halutaan tietää, mitä lapsi itse pohtii. Siksi lapsi on tottunut siihen, että aikuinen odottaa häneltä tiettyjä vastauksia.

Niin on monesti myös silloin, kun aikuinen keskustelee lasten kanssa. Keskustelussakin aikuinen ottaa helposti aloitteentekijän ja johdattavan kyselijän osan. Mitä pienempi lapsi on, sitä vähemmän luontevaa hänen on istahtaa paikalleen ja vastaila kysymyksiin. Tutkimukset ovat osoittaneet, että aikuinen saattaa esittää vuoropuhelussa pitkiä kysymyssarjoja, joihin lapsi vastaa yhdellä tai kahdella sanalla (esim. Tizard & Hughes 1984; Riihelä 1996). Monesti tilanne tuntuu väkinoiseltä. Vaikka esittäisi-kin aitoja kysymyksiä, on kysymyksen asettajalla aina valta. Hän määrittelee sen aihepiirin, josta ajatuksia

tulisi ilmaista. Entä jos lapsen mielestä onkin tärkeä jokin muu asia, jota aikuinen ei osaa ottaa esiin?

Kolmas lähestymistapa on kuunnella ja seurata lasta ja käyttää lapsille ominaisia leikin ja mielikuvituksen elementtejä. Silloin mielenkiinnon kohteeksi nousee se, mitä lapsella on sanottavana, minkä lapsi kokee oleelliseksi. Saduttamiseen pohjaavat, narratiiviset toimintatavat perustuvat sille, että kuuliija on aidosti kiinnostunut siitä, mitä kertoja haluaa kertoa (vrt. myös Bruner 1996). Toisen kertomaa pidetään mielenkiintoisena ja tärkeänä kuulla. Asetelma kääntyy: lapsi kertoo, pohtii ja kysyy, aikuinen keskittyy kuuntelemaan. Aikuisella on vain näennäisesti passiivisempi asema, mutta todellisuudessa hänen on oltava erittäin valpas ja herkkä kuuntelija ja oivaltaja. Kyseessä ei ole yksisuuntainen kuuleminen, vaan osin hiljainen mutta vastavuoroinen dialogi. (Karlsson 1999, 2000, 2003, 2005.)

Sadutusmenetelmällä kirjataan lapsen, nuoren tai ryhmän kertomus kertojaa ohjailematta. Kertoja valitsee aiheen, tavan kertoa ja sen, mihin kertomusta saa käyttää. Kirjata voidaan myös säveliä (esim. tarinasäveltäminen, Hakomäki 2007), leikkejä (esim. Karimäki 2005), keskusteluja tai muuta toimintaa. Tallentaa voi myös valokuvaamalla ja videoimalla. Sadutustutkimuksissa on tullut esiin, että säännöllisesti sadutettu lapsi rohkaistuu kertomaan ajatuksistaan erilaisissa tilanteissa. Lapset ja nuoret vahvistavat itsetuntoaan ja luottamustaan omiin kykyihinsä ja näkemyksiinsä (Karlsson 1999, 2000).

Lisäksi lapsia myös havainnoidaan kun he toimivat arjessa tai järjestetyissä tutkimustilanteissa. Videoimalla voidaan tarkastella sitä, miten lapset toimivat ja mistä puhuvat tiettyssä tilanteessa tiettyjen ihmisten läsnä ollessa (esim. Strandell 1994, Riihelä 1996, Metsomäki 2006).

Lapsi ei matki, vaan todella ajattelee, kokeilee, ihmettelee ja miettii vakavasti asioita.

Lapsinäkökulman mukaan ottamisessa ja osallistavassa toiminnassa ei ole kysymys siitä, että unohdetaan kokonaan aikuisen tuomat näkökulmat. Aikuisilla – vanhemmilla, ammattilaisilla, tutkijoilla ja päättäjillä – on arvokasta tietoa ja kokemusta. Lapsinäkökulmainen toiminta ja tutkimus perustuvat yhteisönäkökulmaan yksilökeskeisyyden sijaan. Myös lapsen maailmasta nousee esiin yhteisön merkitys, yhdessä tekeminen ja leikkiminen. Yhteisöllinen näkökulma perustuu siihen, että kaikilla osapuolilla on todellinen mahdollisuus tuoda esiin omia ajatuksiaan, ja siihen, että on halu ja välineitä asettua toisten asemaan.

Lapsinäkökulma ja osallistava toiminta ei tarkoita aikuisten näkökulmien unohtamista.

Perinteisissä aikuiskeskeisissä toimintatavoissa lapsen ääni hukkuu hyvin helposti, vaikka hän-tä olisikin tarkoitus kuulla. Siksi lasten tuottaman tiedon, osaamisen, kokemusten ja toimintatapojen saamiseen esiin on kiinnitettävä erityistä huomiota. Asiasta tarvitaan vielä paljon perustutkimusta soveltavan tutkimuksen lisäksi. Sekä historiallista tarkastelua, makro- ja mikronäkökulmaa että niiden yhteen sovittamista kaivataan kokonaisuuden luomiseen. Aina tiettyssä tilanteessa ja toiminnassa mukana olevat henkilöt muodostavat aivan erityisen kokonaisuuden. Siksi on yleisen tiedon lisäksi kuul-tava juuri niitä ihmisiä, joiden kanssa kulloinkin toimitaan (Karlsson 2005; vrt. myös Rusanen 2008).

Lapsinäkökulmainen tutkimus on uusi käsite. Sil-lä tarkoitan tutkimusta, jossa haetaan lasten koke-muksia, näkökulmia, painotuksia ja tapoja ilmaista asioita. Se yhdistetään kulttuuriseen, sosiaaliseen ja historialliseen kontekstiin. Lapsinäkökulmaisessa tutkimuksessa syvennytään eri-ikäisiin – jopa syn-tyttömiinkin – lapsiin ja heidän tapaansa toimia ja kommunikoida, kasvaa ja oppia sekä luoda omaa ja yhteistä kulttuuria. Eri tieteenalat eivät rajoita tutkimuskohdetta tai analyysia, vaan tarkastelun lähtökohtana on lasten elämä ja lapsuus kokonais-valtaisena ilmiönä. Siksi tutkimukset ovat usein monitieteisiä, tieteidenvälisiä ja/tai poikkitieteisiä.

Lapsinäkökulma vaikuttaa koko tutkimusprosessiin eli tutkimustehtävään ja -kysymysten muotoiluun, aineiston keruuseen, tutkimusmenetelmän valin-taan, analyysiin ja johtopäätösten tekemiseen. Lap-sinäkökulmaiseen tutkimukseen ei siis riitä se, että se jollain tapaa käsittelee lapsia tai lapsitoimintaa.

Projektinäkökulma

Hesan Nuorten Ääni -hanke (2008) on saanut moni-vuotisen jalansijan helsinkiläisissä kouluissa. Hank-keen ideana on, että koululaiset saavat yhteisesti päättää parannuskohteista koulussaan. Ongelmana on ollut, että rahoitus on tullut kiinteistön huoltoon liittyvistä määrärahoista, minkä vuoksi lapset ovat voineet valita parannettaviksi vain tiettyjä kohteita. Joissakin kouluissa oppilaat ovat jo siirtyneet seuraavalle kouluasteelle ennen kuin heidän esittämänsä parannukset on vuosien päästä saatu toteutettua. Projektien haasteena onkin taata se, että lapset nä-kevät pohdintoillaan olevan todellista merkitystä, ja näyttää, että lasten kannalta oleellisia parannuksia voidaan tehdä. Vaikeutena on sitouttaa kaikki tahot, jotta projektin koko prosessi voidaan toteuttaa lapselle merkityksellisen ajan puitteissa. Kaivataan vielä toimintamuotoja, jotka olisivat luontevia lap-sille, aivan pienimmillekin. Projekteihin pohjaavassa kehittämistoiminnassa on myös vaikeaa taata pitkä-jänteinen, tutkimustietoon perustuva ja kriittinen teoriaperustan edelleen kehittäminen.

Kouvolan seudulla käynnistyi vuonna 2007 lasta osallistava lapsiturvallisuushanke. Siinä eri alojen ammattilaiset uskaltautuivat – mutta vasta epäily-jen ja kriittisen pohdinnan jälkeen – kuuntelemaan 3–12-vuotiaita. Lapset valokuvasivat toimintaym-päristöään ja kertoivat tarinoita paikoista, joissa on mukavaa ja missä tylsää olla. Palotarkastajat, katu- ja puisto-osaston ammattilaiset, terveystarkastajat, fysioterapeutti, insinööri ja tapaturmatilastojen kehittäjät keskittyivät lasten sanomaan koulun ja päivähoidon työntekijöiden ja päättäjien lisäksi. Jo-kainen löysi työnsä kehittämiseen sellaisia näkökul-mia, joita ei aiemmin ollut tullut ajatelleeksi (Lonka 2007; Karlsson 2007). Ongelmana projektissa on, miten toiminta jatkuu projektin päätyttyä. Olisi

Lapset tulevat ja lähtevät hoidosta

Lapset tulevat ja lähtevät hoidosta (Karlsson 1999, 141–142) on lasten ryhmässä ker-toma sadutettu tarina. Viisivuotiaat halusivat kertoa hoidosta. Perhepäivähoitaja kirjasi kertomuksen juuri kuten lapset sen kertoivat. Jokainen lapsi on keksinyt omat vuo-roosanansa. Pojat keksivät äitinsä ja Pinja per-hepäivähoitajan vuoroanat. Tarinaa lukiessa jää pohtimaan, millaisen käsityksen lapset ovat saaneet siitä, mikä on aikuisille tärkeää lastenhoidossa. Lasten esittämää näkemystä tukee tutkimus, jonka mukaan vanhemmat ja hoitajat puhuvat paljon enemmän lasten syömisestä kuin lapsille niin tärkeästä leikistä (Metsomäki 2006).

(Karlsson 1999, 141–142 ja Lasten satuja ja tarinoita 1995–2005.)

HENKILÖT:
perhepäivähoitaja (pph) = Pinja
Asta (äiti) = Leevi
Ulla (äiti) = Miika
Sarianna (äiti) = Tero
ympäriällä häärivä lapsia = Ari

Asta: Hei, minä tuon Lassi-pojan hoitoon.
Pph: Joo, milloin te huomenna tuotte hoitoon?
Asta: Tuon ruokailuun, tänään haen kuudelta.
Pph: Miten te näin aikaisin tänään tulitte hoitoon?
(Huomautus: Lassi tulee yleensä viimeisenä hoitoon, mutta tänä aamuna oli ensimmäinen.)
Asta: Näinpoikkeustapauksessa mulla alkaa työt näin aikaisin.
Pph: Menkää vaan, kyllä me pärjätään.

Ulla: Tässä tulee Mikael.
Pph: Hyvä, että tulitte oikeaan aikaan, kun puuro palaa kohta pohjaan. Pistäpä se Mikael tuolille.
Lähtekää vaan töihin, jos on kiire.
Ulla: Ei mulla oo mihinkään kiire.
Pph: Mitäs minun pitikään sanoa.
Ulla: Tiaanpa lähteä. Hei, hei.

Sarianna: Päivää.
Pph: Milloin lapsi huomenna tulee hoitoon?
Sarianna: Ennen puuroa.
Pph: Parempi, että olis ilman ruokailua. Kyllä se vois syö-dä muitten perässä. Onpa tällä lapsella pitkä tukka.
Sarianna: Joo, se on kasvanut. Mulla on kiire töihin.
Pph: Hei, hei.

ILTAPÄIVÄLLÄ
Pph: Kyllä sun lapses pärjäs, mutta kyllä se hotki ruoat.
Ulla: Vai niin.
Pph: Saadaan vähän puhutuksi. Huomenna tuutte taas.
Ottakaa tuo teidän lapsenne.
Ulla: Tulen taas huomenna oikeaan aikaan. Heippa.

Sarianna: Päivää.
Pph: Tulitte hakemaan lasta. Kyllä se on ollut tosi hyvä.
Söi sopivaan tahtiin. Ei tule mahanpuruja.
Sarianna: Joo-joo, joo-joo. Parturiin pitäis viedä.
Pph: Tulkaa huomenna taas. Lassi jäi vielä.
Sarianna: Tiaanpa panna oven kiinni ja lähteä. Hei, hei.
Pph: Hei, hei.

Pph: Kyllä se lapsi on pärjännyt tosi hyvin.
Ei oo mahanpuruja. Milloin huomenna tuutte?
Asta: Varmaan ruokailuun, että lapsi saa kunnan ruoan.
Voin hakea kuudelta. Mulla oli töitten keskellä juteltavaa yhden kaverin kanssa. Oot varmaan huomannu, että vartittunni tuun aina myöhässä.
Pph: Missä oot töissä?
Asta: Konservatoriolla minä.
Pph: Ja kampaattekin siellä aina. No, hei, hei.
Asta: Hei ja kiitos.

myös ratkaistava, kuinka aikuisten ja lasten aitoon vuoropuheluun perustuvat toimintatavat saadaan laajempaan käyttöön.

Lasten maailmassa

Pienen lapsen maailmassa on kyse tiukasti päämäärähakuisen tekemisen tai tuottamisen sijaan leikin, mielikuvituksen ja toiminnan maailmassa olemisesta. Lapsen ajattelua innostaa leikillisuus aivan eri tavalla kuin aikuista, jonka ajattelu saattaa olla muistin ja tulkintatottumusten vietävissä. Aikuisilla on myös monia ennakkokäsityksiä lapsesta ja heidän taidoistaan ja kehitymisestään, jotka estävät näkemästä uutta. Koska lapsella on erilainen tapa suhtautua elämään kuin aikuisella, lapsen tapa ajatella ei avaudu kovin helposti aikuisen silmälle ja korvalle. (Karlsson 2005.)

Tutkimusten mukaan jo vastasyntynyt hakee aktiivisesti kontaktia, ihmettelee ja ottaa asioista selvää omalla, lapselle luontaisella tavallaan. Siksi hän osaa jo muutaman ensimmäisen elinvuoden jälkeen äidinkielen, kävellä, hyppiä, juosta, leikkiä, toimia isän kanssa toisin kuin mummin tai päivähoitajan kanssa, piirtää, laulaa, hassutella, vihastua, ilahduttaa, kiusata, tanssia, nautiskella tai murjottaa. Jo pienellä lapsella on paljon ainutlaatuisia kokemuksia ja tietoa.

Lapsen tapa ajatella ja toimia on aikuisen näkökulmasta omintakeinen ja yllätyksellinen ja se seuraa aikuiselta unohtuneita ajatuspolkuja ja polkujen käyttötapoja. Lapsi ei matki sillä tavoin kuin aikuinen asian helposti tulkitsee. Lapsi todella ajattelee, kokeilee, ihmettelee ja miettii vakavasti asioita, jotka hän kokee mielenkiintoisiksi. Vaikka lapsen sanavarasto olisikin suppeampi kuin aikuisten, sen ei tarvitse estää havainnoinnin tarkkuutta. Ehkä toisinaan on

päinvastoin. Lapselle voi olla selvä, että nähtävissä ja sanottavissa oleva eivät aina loksahda helposti yhteen. Lapsi saattaa nähdä tarkemmin ja voi näin käyttää asiaa kuvaavia sanoja ja ilmaisuja osuvammin ja tuoreemmin kuin aikuinen, joka tyytyy helposti totunnaisiin ilmaisuihin ja vakiintuneisiin toimintatapoihin. Tämä ajattelun ja toiminnan erilaisuus oudoksuttaa ja voi jopa eksyttää aikuisen, jolloin aikuinen näkeekin vain puutteet ja ongelmat.

Lapset ovat aktiivisia ja kykenevät vuorovaikutukseen jo syntymästään. Pienimmät lapset toimivat, leikkivät, pohtivat ja tutkivat, kasvavat, oppivat ja valloittavat maailmaa yhtä aikaa. Se on intensiivistä ja jokahetkistä olemista. Eri alojen ammattilaiset ja vanhemmat ovat tottuneet tulkitsemaan omalla tavallaan näkemäänsä tai lukemaansa. Monipuolinen havainnointi vaatii uudenlaista asennoitumista – kuuntelemista ja tuntemista, haistamista ja ais-

timista, tunnustelua ja kohtaamista. Tarvitaan uskallusta antaa pienimpienkin lasten itsensä kertoa ajatuksistaan ja omista maailmoistaan.

Sen sijaan, että lapsille suunnitellaan tekemistä, johon heillä ei ole mahdollista vaikuttaa ja olla aloitteellinen, on kyse siitä, onko aikuisilla menetelmiä huomata, kuulla ja ymmärtää, mitä lapset heille kertovat. Muutoksen täytyy siksi tapahtua ennen kaikkea aikuisten ajattelussa ja toimintatavoissa. Lasten näkökulmat, toimintatavat ja oma kulttuuri kaikessa laajuudessaan ja monisyisyydessään ovat arvoituskellisia ja salaperäisiä. Ne kätkevät jotakin sellaista, jota aikuisten ei tarvitse aina edes ratkoa, sellaista, josta 4-vuotias Ville sanoi: ”Tähän maailmaan ei saa tulla!”. Lasten omassa kulttuurissa on jotakin hulluttelevaa ja ihmettelevää, tuoretta ja leikillistä, pohtivaa ja maagista, hetkessä olevaa ja iloista, mikä sopisi myös aikuisten toimintakulttuureihin.

Lasten paikka historiassa

Lasten osallisuus ja vaikuttaminen ovat suhteellisen uusia käsitteitä. Lapsen asema, tasa-arvo ja aktivoivat menetelmät sekä yhteistoiminta ovat kuitenkin puhuttaneet pitkään. Jo 1700-luvulla toi sveitsiläis-ranskalainen Jean-Jacques Rousseau (1762) esiin lapsen erityisyyden. Ranskan vallankumouksen vaatimus vapaus, veljeys, tasa-arvo ja sitä kautta ihmisoikeudet alkoivat näkyä monessa yhteydessä, myös lapsista puhuttaessa ja ovat muo- vanneet nykyeurooppalaisen maailmankuvaa ja elämäntapaa.

1800-luvulta lähtien on joisakin pedagogisissa suunnauksissa (kuten kansakouluu- aate, reformipedagogit Pestalozzi, Fröbel, Montessori, Dewey, Freinet, Fraire, Reggioemilialaisuus) nostettu esiin aktiivisesti toimiva lapsi ja nuori. Ruotsalainen Ellen Key (1900) arvosteli sil-

loista lapsikäsitystä, lasta työvoimana ja lasten elinolosuhteita ja nosti esiin keskustelun lapsen asemasta. Hänen kirjansa mukaan 1900-luku julistettiin lapsen vuosisadaksi.

Pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa on korostettu tasa-arvoa. 1970-luvulla luotiin muun muassa päivähoito-

järjestelmä, joka nyt perustuu lapsen subjektiiviseen osallistumisoikeuteen, sekä peruskoulu, joka on järjestelmänä kansainvälisesti ainutlaatuinen. Mikään lapsen tai nuoren kouluvalinta ei katkaise jatkokoulutusmahdollisuutta.

1900-luku muodostui lapsen kannalta ainakin isien vuosisadaksi, sillä vuosisadan loppupuolella ovat isät ryhtyneet aivan uudella tavalla osallistumaan lastensa elämään ja kasvatukseen.

Tasa-arvoisen kasvatuksen, opetuksen ja turvallisuuden korostaminen ovat toisaalta johtaneet siihen, että moderni lapsuus on pitkälle institutionalisoitu. Lapset käyvät päivähoitossa ja koulussa, osallistuvat moniin harrastuksiin ja kerhoihin. Muun ajan lapset ovat yleensä vanhempiensa tai muiden hoitajien valvonnassa. Koskaan ei lapsi ole ollut yhtä tiiviisti aikuisen tarkkailun, kasvatuksen, opetuksen ja

virikkeitä antavan toiminnan kohteena kuin tämän päivän Suomessa. Se aika, jonka lapset ja nuoret viettävät omissa vertaisryhmissään, on samanaikaisesti kaventunut. Heikoimmassa asemassa olevat lapset voivat vauraassa Suomessa yhä huonommin. Ongelmat kasaantuvat yhä enemmän samoille lapsille, kun tarkastellaan sekä fyysisiä että psyykkisiä indikaattoreita (esim. Bardy & Salmi & Heino 2001; Erkkola & al. 2007).

Keskustelua lapsikeskeisyydestä ja lapsilähtöisyydestä ryhdyttiin käymään etenkin 1980-luvulta lähtien. Tämä näkyy YK:n lapsen oikeuksien sopimuksena (1989), joka ratifioitiin lähes kaikissa maissa. Suomen perustuslain (1999, 6 §) mukaan: ”Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti” (vrt. myös lastensuojelulaki 2007, 5 §).

Subjektuuden käsite alkoi korostua 1990–2000-luvulla. Nykyaikaisilla menetelmillä tehty vauvatutkimus toi esiin aivan uuden, osaavan ja aktiivisen sikiön ja vastasyntyneen, jolla on kokemuksia ja tietoa, tunteita ja ajatuksia (Deloache & Brown 1990, 108; Trevarthen 1979; Corsaro 1997, 2003). Esimerkiksi lapsi kykenee jo kohdussa tunnistamaan usein kuulemansa runon tai laulun (Eswaran & al. 2002; Huotilainen & al. 2003; von Hofsten 2004). Ryhdyttiin painottamaan lapsen ääntä ja moniäänisyyttä lapsitoiminnassa ja tutkimuksessa (esim. Esiopetuksen suunnittelun lähtökohtia 1996; Karlsson & Riihelä 1991; Alanen 1992; Strandell 1994; Kauppinen & Riihelä & Vesanen 1995; Bardy & al. 1992; Karlsson 1999). Huomattiin, että lapsilla on omaa kulttuuria, joka on omaileimaista ja arvokasta (esim. Karlsson 1999, 2003, Riihelä 2000).

Olennaista oli, että lasta ei enää käsitetty passiiviseksi aikuisen toiminnan kohteeksi, vaan aktiiviseksi ja ajattelevaksi toimijaksi, yhteisön rakentajaksi. Tässä ajattelussa ei enää keskitytä ”ei-vielä-valmiseen” ihmiseen eli lapsen puutteisiin ja siihen, mitä hän ei tiedä, vaan lähdetään kysymään, mitä lapsi jo osaa. Ongelmakeskeisyydestä ja huolipuheesta luopuminen mahdollistaa myös monipuolisemman kuvan saamisen lapsista ja toiminnasta. Tutkimuksissa myös ryhdyttiin tarkastelemaan lasten omia näkökulmia, toimijuutta ja todellisen vaikuttamisen ehtoja sekä lasta informanttina ja kansatutkijana (*barn som medforskare*) (esim. Christensen & James 2000, Schultz Jørgensen & Kampmann 2000, Karlsson 2005, 2007; Brembeck 2008). •

Elämän monisyisyys ja kokonaisvaltaisuus

Lasten osallisuudelle on pienin askelin luotu pohjaa niin tutkimuksessa, käytännön työssä kuin poliittisessa päätöksenteossa. Näkemys on syventynyt ja tarkentunut, toisinaan kääntynyt pääläelleen. Mil-laista arkea tämän päivän lapset elävät? Millä lasten osallisuuden askelmalla olemme eri ympäristöissä nyt ja mitkä ovat seuraavat portaavat kussakin toimintakulttuurissa?

Ihmisen toimintaan ja erilaisiin ratkaisuihin vaikuttavat kulttuuriset tottumukset, yhteiskunnallinen tilanne, organisaatioiden toimintatavat ja historialliset seikat. Lisäksi vaikuttavat toimijan ja toimijayhteisön käsitykset, kokemukset ja käsillä olevat voimavarat ja toimintamenetelmät sekä sosiaalis-kulttuurinen ympäristö. On kuljettava pitkä matka uudesta tiedosta viralliseen päätöksentekoon ja edelleen suomalaisen lapsen arkitodellisuuteen. Kuten edellä tuli esiin, on osoittautunut, että lasten arjessa osallisuus ei vielä kovin usein toteudu. Tämä näkyy erilaisissa kasvat-, hoito ja opetustilanteissa. Lapsi on vielä monesti aikuisten toimenpiteiden yksisuuntainen kohde.

Lapsen toimintaa tai toimintaa lasten kanssa voidaan eritellä useasta näkökulmasta. Kun lapsi nähdään yksilökeskeisesti toiminnan keskiössä, hän joutuu silloin paradoksaalisesti toiminnan kohteeksi. Siihen voivat osallistua myös lapset itse. Silloin toiminnan kehittäminen ja toimintatapojen muuttaminen nousevat keskiöön sen sijaan, että pohdittaisiin, miten lasta yksipuolisesti valistetaan tai muokataan tulevaa varten.

Uutta luovat yksittäiset projektit tai tutkimukset eivät yksin riitä. Toimintakäytännöt eivät muutu, jos ei pohdita ja kyseenalaisteta perinteisiä kohteellistavia käsityksiä hoidosta, kasvatuksesta ja opetuksesta sekä lapsen, aikuisen ja yhteisön merkityksestä. Myös käsitys tiedosta ja tietämys lapsille ominaisista toimintatavoista ovat oleellisia. Lapsi on syytä nähdä aktiivisena osallistujana, jolla on sellaista tietoa ja näkemyksiä, jota kenelläkään muulla ei ole. Lapsi on varteenotettava pieni kansalainen, jota on sekä mielenkiintoista että välttämätöntä kuunnella. Näis-

tä lähtökohdista voidaan toiminnassa saavuttaa erilaisia päämääriä kuin perinteisen lapsinäkemys-käytännön kautta. Jopa samaa toimintamuotoa voidaan käyttää kohteellistavasti ja arvioivasti tai voimavarakeskeisesti, toista arvostavasti ja yhteisöllisesti.

Monitieteinen käsitys lapsesta, tiedosta, leikistä sekä toimimisesta lapsen kanssa on tarpeen. Lisäksi tarvitaan uutta tietoa siitä, mitä lapsi ajattelee, miten hän toimii, oppii ja kehittyy yhdessä muiden kanssa erilaisissa toimintaympäristöissä. Uuteen tietoon pohjautuvia menetelmiä tulisi ottaa laajamittaisesti käyttöön ja samalla kehittää uusia. Lisää kehittämishankkeita kaivataan. On myös muistettava, että lapsen arki ei muutu pelkästään erillisin projektein, jotka sinänsä ovat tärkeitä tutkimus- ja kehittämistoiminnassa. Hallinnossa, käytännön työssä, koulutuksessa ja tutkimuksessa tarvitaan jatkuvuutta ja laaja-alaisuutta. Valtionhallintoon tarvitaan virkoja, joiden ydintehtävänä olisi kehittää ja koordinoita toimintaa lasten osallisuuden näkökulmasta. Olisi perustettava monitieteinen tutkimusohjelma selvittämään lasten osallisuutta ja sen edistämistä sekä yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Suomessa ei ole vielä ainuttakaan professuuria, jonka tehtävänä olisi lasten näkökulma tai lasten toiminta ja kulttuuri tai osallisuus.

Lapsilla on oikeus tulla kuulluksi, oikeus ilmaista itseään ja tulla kohdelluksi tasa-arvoisesti. Perustuslakiin kirjoitettu oikeus siitä, että lapsia tulee kohdella kehitystään vastaavasti edellyttää, että tiedämme, millainen on lasten tapa toimia ja ajatella. Vain silloin voimme kuunnella, mitä heillä on sanottavana. •

Leikki ja leikkiminen on kouluikäisille lapsille tärkeää

REELI KARIMÄKI

FILOSOFIAN MAISTERI REELI KARIMÄKI ON KOULUIKÄISTEN LASTEN LEIKINTUTKIJJA HELSINGIN YLIOPISTOSTA, KULTTUURIENTUTKIMUKSEN LAITOKSELTA. HÄN TOIMII MYÖS LAPSET KERTOVAT JA TOIMIVAT RY:N TUTKIJAJVERKOSTON VARAPUHEENJOHTAJANA.

ARTIKKELI ON VALMISTUNUT SUOMEN AKATEMIAN TUTKIMUSHANKKEESSA SUKUPUOLTEN TUOTTAMINEN LASTEN KULTTUUREISSA (122561).

Leikki antaa lapsen ajatuksille, kokemuksille ja tunteille hahmon tai muodon. Myös kouluikäisille leikki on tärkeää. Uusimmissa lapsitutkimuksissa on korostettu lasten osallisuutta omaa elämäänsä koskevissa tapahtumissa ja päätöksissä. Lapsia onkin tärkeää kuunnella tarkkaan, koska aikuiset luovat julkisen keskustelun ja tutkimuksen kautta kuvaa lapsista ja lapsuudesta.

Mari 7 v.
"Työt leikkivät sokkoa."

Mitä nykypäivän kouluikäiset helsinkiläislapset leikkivät? Tässä artikkelissa luon kuvaa siitä, millaiset leikit tyttöjä viehättävät ja mitkä leikit saavat puolestaan pojat innostumaan sekä millaisiin leikkeihin media ja tietokonepelit innostuttavat lapsia. Kouluikäiset lapset leikkivät paljon ja leikkiminen on heille tärkeää.

Leikkiä on lähes mahdotonta asettaa minkään tyhjentäväksi rakennetun luonnehdinnan alle. Yhtenä leikin tärkeimmistä lähtökohdista pidän leikinomaisuuden kokemusta leikitapahtumassa. Leikkiä voi kuvata henkiseksi asenteeksi, suhtautumiseksi todellisuuteen. Leikki on lasten omaa kulttuuria, jota lapset luovat ja elävät itseään ja tätä hetkeä varten. Sitä ei ole tarkoitettu siirrettäväksi seuraaville sukupolville toisin kuin aikuisten luoma kulttuuri, joka on luotu usein juuri tulevaisuutta ajatellen.

Lapsista on ihana leikkiä. 12-vuotias helsinkiläistytö kiteyttää leikin syvimmän olemuksen toteamalla: ”Leikkiessä elämä tuntuu elämisen arvoiselta”.

Leikkiessä elämä tuntuu elämisen arvoiselta!

Artikkeli perustuu tutkimusaineistooni, jonka olen kerännyt väitöskirjaani varten 7–13-vuotiaiden helsinkiläisten koululaisten nykypäivän leikeistä. Koululaiset ovat kirjoittaneet yli 800 leikkikuvausta, jotka antavat monipuolisen kuvan leikkien ja leikkiympäristöjen rikkaudesta ja moninaisuudesta. Kaikki tutkimusaineistoni leikkijät ovat kaupunkilaislapsia.

Millaiset leikit viehättävät tyttöjä?

Kotileikit ovat edelleen 2000-luvulla yksi suosituimmista tyttöjen leikkien teemoista. Kouluikäiset laajentavat usein kotileikin käsittämään monia perheitä ja sukuja. Lapset leikkivät kotia itsellään, nukeilla ja barbeilla, mutta ihmishahmot eivät ole kotileikissä välttämättömyys, vaan ne voidaan usein vaihtaa oikeastaan mihin vain, kuten kinder-yllätyksiin, pikkueläimiin, kiviin, peikkoihin, superpalloihin tai pehmoleluihin. Tämä ei aiheuta oleellisia muutoksia kotileikin kulkuun. Kotileikin idea pysyy samana riippumatta siitä kenen tai keiden kotia leikitään.

”Vielä viime vuonna leikin serkkuni kanssa barbeilla. Vaikka asuimme kaukana toisistamme, näimme toisemme ainakin kerran kuukaudessa. Leikimme barbeilla joka kerta. Jos saimme uusia barbeja otimme ne mukaan. Rakensimme niille talot ja autot. Keksimme nimet ja aloimme leikkiä. Molemmilla oli omat barbiperheet, joihin kuului äiti, 1–2 siskoa ja 1–2 pikkusiskoa sekä lemmikkejä. Perheet olivat rikkaita. Isät olivat ulkomailla aina työmatkoilla. Joskus tuli pyörremyrskyjä tai tulvia tai jopa maanjäristyksiä. Barbit asuivat yleensä Kaliforniassa tai New Yorkissa. Barbeilla oli keittiöt ja kaikenlaista pikkutavaraa. Keksimme mielikuvituksen avulla kaikenlaista tekemistä barbeille. Esim. sänky muuttui uima-altaaksi ja pyöräkyppäri avaruusautoksi. Puheet improvisoimme, joskus leikki meni keskusteluksi siitä mitä kaikkea haluaisimme. Joskus barbitalon mielikuvitukseksaaseen sisustamiseen meni jopa kaksi tuntia.”

– helsinkiläinen 11-vuotias tyttö –

Edellisessä esimerkissä yksi kyseisen barbileikin esikuvista on amerikkalainen televisiosarja Kauniit ja rohkeat. Mutta kuten tuosta lyhyestä leikkikuvauksesta voi päätellä, ei leikki suinkaan ole täynnä draamaattisia ihmissuhteita kuten tv-sarjassa. Tavallisten arkielämän tilanteiden lisäksi siinä on televisiosarjoista poikkeavia seikkailuja, mullistuksia, äkillisiä juonenkäänteitä ja iloista yhdessäoloa. Äidit ja lapset leikkineen muodostavat perheiden rungot isien ollessa usein työmatkoilla. Kodin sisustamiseen käytetään paljon aikaa. Välillä unohdutaan haaveilemaan omasta tulevaisuudesta.

Olenaisena osana tyttöjen leikkeihin kuuluvat myös eläimet. Toisinaan leikkiin otetaan oikeat lemmikit mukaan, ja niille rakennetaan erilaisia harjoitusratoja ja tempupisteitä. Toisinaan taas tytöt kuvittelevat olevansa itse eläimiä tai leikkivät leikkieläimillä. Eläinleikkeihin liittyy myös paljon ammatteja, kuten eläinlääkäri, valmentaja tai koirakouluttaja.

Tyttöjen kirjoittamista ammattileikeistä suosituimpia ovat kuitenkin kampaaja, kaupan myyjä ja opettaja sekä poliisivoimiin liittyvät ammatit.

”Ammattileikki. Jokainen valitsee haluamansa ammatin. Ammatteihin otetaan kaikenlaisia tavaroita (esim. kampaaja ottaa hiusharjan, ponnareita, pinnejä yms.). Yksi on pankkiiri ja häneltä saa hakea rahaa. Pankkiiri merkkää summan ylös ja kun on hakenut rahaa kolme kertaa joutuu maksamaan pankille takaisin. Monopolin (peli) rahat ovat rahoja. Kirjastossa vuokrataan kirjoja. Kaikki käyvät toisillaan asiakkaina. Joskus kun leikki käy tylsäksi, niin sammutetaan valot ja käydään varastamassa toisilta tavaroita. Silloin saa yleensä makeat naurut.”

– helsinkiläinen 5.-luokkalainen tyttö –

Millaiset leikit saavat pojat innostumaan?

Helsinkiläisten poikien suosimia leikkejä on valtava määrä. Pidettyjä leikkejä ovat vakoiluleikit; leikit, joihin kuuluu kiipeily; avaruusleikit; leikit legoilla, johon olennaisena osana kuuluu rakentaminen. Pojat kertovat leikkivänsä karanteita poikia, katoavaa kolikkoa, erilaisia autoleikkejä, mutta myös pehmoleluilla, kotieläimien kanssa, kotia ja kaupunkia. Leikkejä on yhtä monta kuin on leikkijöitäkin.

Selvästi suosituin leikkien aihe helsinkiläispoikien keskuudessa on sota- ja taisteluleikit. Sotaa on mahdollista leikkiä kotona, metsissä ja pihalla. Sotaleikillä voi olla myös täysin kuvitteellinen tai ”mahdoton” ympäristö, kuten avaruus tai ritariaika. Ympäristö vaikuttaa sotaleikin laatuun: mahdollisuus rakentaa majoja tai taistella syrjäisellä paikalla jne. Varusteet ja tavarat, joita leikeissä käytetään vaihtelevat kaupan kuulapysyistä itse tehtyihin puuaseisiin ja erilaisiin luonnosta saataviin materiaaleihin, kuten kävyt, kivet, kepit ja lehdet.

Sota- ja taisteluleikeissä suosittuja ovat myös erilaiset koulutusleikit. Median mukanaan tuomat hahmot näkyvät myös taisteluleikeissä. Taisteluleikistä suosituin on Pokemon-taisteluleikki. Seuraavassa leikkikuvauksessa Pokemon-majuri kouluttaa kaikkia halukkaita alokkaita, ja sitten he lähtevät testaamaan taitoja oikeissa taisteluissa. Lapset ovat itse Pokemoneja, ja heillä on Pokemon-nimet.

”Sotilasleikissä me ollaan Pokemoneja. Majuri on meidät kouluttanut, majuriksi pääsee helposti, sillä siinä pitää ajatella kaikkea. Joku aina hermostuu oikeasti kun Pokemon-majuri opettaa taistelua. Tämä on vähän niin kuin Suomen armeija, mutta me ollaan Pokemoneja. Me osoittelimme kavereitten kanssa toisiamme ja sanoimme pam ja sitten se jota osui se kaatuu ja on maassa 10 sekuntia ja sitten leikki taas jatkuu. Sitten kun jommankumman puolen joku henkilö on ollut 19 kertaa maassa se joutuu vartijaksi eikä voi enää ampua. Sitten kun toisen joukkueen kaikki sotilaat on ollut 10 kertaa maassa, ne häviää. Majurin pitäisi olla selvillä tästä, mutta se on vaikeaa. Kiviä me käytämme yleensä pomeina ja granaatteina, tai sitten käytämme pieniä kiviä luoteina mutta emme tietenkään tähtää päähän vaan tähtäämme ainoastaan vyötärön alapuolella. Yleensä vain jalkoihin, ei ylempään. Tätä me harjoittelemme taisteluleikissä. Minä olen yleensä aluksi vartija, koska sitten kun joku muu joutuu vartijaksi minä en enää voi joutua vartijaksi, koska minä olin aluksi jo. Minä yleensä olen sitten meidän joukkueen pelastaja, ja se joka pelastaa maailman.”

– helsinkiläinen 11-vuotias poika –

Kirjoittamisessaan sotaleikkien kuvauksissa pojat usein korostavat, ettei leikissä saa vahingoittaa ketään. Kuulasotaleikeissä, joka on yksi suosituimmista sotaleikeistä, lapset kirjoittavat myös suojavausteiden, kuten suojalasien, tarpeellisuudesta ja siitä, että leikin paikka on tarkoin valittava, ettei ulkopuolisia satu.

Aika ajoin herää keskustelu siitä, pitäisikö sotaleikit kieltää, pitäisikö vanhempien pidättäytyä ostamasta sotaleluja lapsilleen. Lapset eivät leikkiesään kuitenkaan harjoittele ”oikeaa” elämää varten tai opettele asioita tulevaisuutta silmällä pitäen. He eivät tee niin leikkiessään kotia eivätkä tee niin leikkiessään sotaa. Lapset eivät myöskään pelaa erilaisin pelikonein tai käytä internetiä harjoittaakseen visuaalista lukutaitoaan, vaan he leikkivät ja pelaavat, koska se on heistä hauskaa.

Media ja leikkiminen

Leikki on lapsen elämässä lähes koko ajan läsnä. Leikki ja lapsen monet muut toimintamuodot ja toiminta-alueet ovat lapsen elämässä rinnakkain, ne ovat toistensa varassa ja toisiinsa vaikuttaen.

Lapset ottavat aineksia leikkeihinsä heitä ympäröivästä todellisuudesta. Median sisällöt kietoutuvat myös osaksi lasten leikkimisen todellisuutta. Mediatulvasta lapset valikoivat aineksia leikkeihinsä omien tarpeidensa mukaisesti. Lasten leikkien sisällöt kuvastavat lasta kiinnostavia asioita, ja niitä ilmiöitä, joita he mielessään pohtivat.

Kuinka paljon lapset ottavat aineksia leikkeihinsä mediasta, lienee mahdotonta tarkkaan arvioida. Toisinaan lapset ottavat vain leikin toimijan nimen mediasta, välillä taas nimen lisäksi myös joitakin aiheita. Joskus taas lapset kertovat leikkivänsä elokuvaa, peliä, uutisia tai tv-sarjaa. Jokainen leikki on kuitenkin sisällöltään erilainen, vaikka esikuvana olisi samaokuva, toimija tai tapahtuma. Ei ole olemassa kahta samanlaista leikkiä. Ulkopuolisen on usein vaikea havaita, mikä media-aihe leikin taustalla on, mikäli lapset eivät sitä itse kerro. Usein lapset myös yhdistelevät samaan leikkiin eri medioista tutuksi tulleita aiheita ja hahmoja, kuten seuraavasta leikin kuvauksesta voi päätellä.

”Pokemon/Formula. Kimi, Samu ja minä leikitään joka päivä illalla Pokemon/Formula leikkiä. Se on musta tosi kiva leikki ja mun nimi on siinä leikeissä Pikachu ja Kimin nimi on Squortle, Samun Charmander yleensä mä voitan Charmander on toka ja Squirtle kolmas. Me kaikki oltiin samassa tallissa ja sen nimi on McLaren. Mut me alotetaan tää leikki ihan alusta.”

– helsinkiläinen 9-vuotias poika –

Huoli siitä, että tietokonepelaaminen olisi syrjäyttänyt lasten kuvitteluleikit kokonaan, on turhaa. Sen sijaan voidaan kysyä, tarjoaako pelien maailma lasten leikkeihin virikkeitä ja innoitteita.

Seuraavassa esimerkissä on helsinkiläisen 11-vuotiaan pojan kuvaus leikeistä, jonka pojat ovat siirtäneet virtuaalitodellisuudesta osaksi omaa leikkimisen todellisuuttaan. Tässä leikeissä lapset rakentavat yhdessä suurta

draamaa ja seikkailua. Sama leikki voi jatkua useita viikkoja, mutta leikin loppumisen syy on lähes aina sen kaatuminen omaan mahdollisuuteensa. Me lopetetaan yhteisestä sopimuksesta sitten, kun tapahtumat ei voi olla enää totta, kun ne ei tunnu enää todellisilta. Sitten me alotetaan taas ihan uus juttu.

”Future Cop L.A.P.D. Leikimme meillä ja metsässä kaverini Samulin kanssa joka päivä Tulevaisuuden Poliiseja, jotka suojelevat Los Angelesia kriminaaleilta. Rosvot ovat karanneet ja valloittavat eri alueita sekä ottavat panttivankkeja. Minä ja Samuli esitämme Robotteja, jotka eliminoivat Rosvoja eri alueilta, kuten viimekerralla jolloin pelastimme Poliisin tuholta, kun ne eivät vankiloissa ole. Tällä hetkellä ollaan juutuksessa viholliskeskityksessä meritutkimusalueella, kun sukellusveneet tulevat aina yllättäen. Saamme aina kun yksi alue on turvattu uuden aseiden. Studio Land oli vaiken taso”.

– helsinkiläinen 11-vuotias poika –

Tämän pojan esimerkissä leikkiin ja leikin sääntöihin on ollut todennäköisesti innoittajana peli, koska leikin tapahtumat ovat monella tasolla. Kuvaillessaan leikin eri tasoja lapset kertovat, että leikeissä on ensin selviytyttävä määrätystä tehtävistä tai toiminnasta siirtyäkseen eteenpäin, seuraavalle, vaikeammalle tasolle, aivan kuten digitaalisissa peleissä.

Lasten mielikuvitusleikeissä on toisinaan havaittavissa leikin muuttumista pelillisemmiksi. Näissä tietokonepelimäisissä leikeissä lapset itse luovat säännöt ja leikin tarinat keskenään leikin edetessä, toisin kuin peleissä, joissa sääntöjä ja kehyskertomusta ei voi muuttaa. He eivät siis ota pelien valmiita tarinoita toistaakseen niitä leikkien vaan luovat pelien pohjalta kokonaan uuden oman leikin.

Digitaalisten pelien ja leikin raja on entisestään hämärtyneessä. Onkin perusteltua puhua pelillisemmistä ja leikinomaisemmista tavoista suunnitella ja käyttää pelituotteita. Peleihin liitetään usein läheisesti mielikuva kilpailutilanteesta. Kuitenkaan moniin peleihin ei enää liity kilpailua.

Lapset pelaavat tietokonepelejä yhdessä. Erityisesti peleissä, joissa rakennetaan esimerkiksi huvipuisto,

ostoskeskus tai eläintarha tai elämysimulaattoripeleissä, käyvät lapset keskenään jatkuvaa neuvottelua, sopimista ja hyväksymistä kulloisestakin valinnasta. Varsinaisen pelaamisen lisäksi digitaalisten pelien ympärille on rakentunut valtavan laaja lasten keskinäinen keskustelu- ja tiedonvaihtokulttuuri. Lapset auttavat toisiaan läpäisemään pelejä erilaisten vihjeiden ja peleissä käytettävien koodien avulla.

Lapset käyttävät tietokonetta luovasti perinteisten menetelmien ohessa myös maalaamiseen, piirtämiseen, säveltämiseen, rakentamiseen, animaatioiden ja elokuvien tekemiseen sekä tarinoiden kertomiseen. Kuvitteellisen tilan luominen ja siinä liikkuminen yhdistää ja lähentää digitaalista pelaamista ja ”perinteistä” leikkimistä. Pelaamisen ja leikkimisen eroista puhuttaessa lapset korostavat leikkimisen tuomaa hyvää oloa, kun taas pelatessa väliin tulee turhautunut, väsynyt tai hermostunut olo, jos jatkuvasti epäonnistuu. Omissa mielikuvitusleikeissä ei voi epäonnistua.

Lapsen mielikuvitus leikkipaikkana

Lasten huoneet Helsingissä tuntuvat olevan nykyäänä täynnä sekä leluja, leikkitarvikkeita että erilaisia pelikoneita. Kouluikäisillä lapsilla on kuitenkin paljon myös sellaisia leikkejä, joihin he eivät leluja tai tavaroita tarvitse, vaan leikkiminen tapahtuu kokonaisuudessaan lapsen mielikuvituksessa. Seuraavassa on yksi esimerkki leikeistä, joka tapahtuu ajatusten tasolla. Leikkikuvauksesta näkyy lapsen rikas fiktiivinen mielenmaisema.

”Leikin nimi on VUOHI. Minä leikin sitä joskus automaatoilla. Olen itse keksinyt sen. Sitä leikitään näin: Ensin kuvittelet nukkuvan vuohen autosi katolle. Sitten laitat radion päälle. Niin että vuohi kuulee musiikin ja herää. Sitten se hyppää autosi katolta ja alkaa kävellä tai tehdä temppuja musiikin tahdissa. Temppuja voi tehdä erilaisissa katulampuissa tai liikennemerkeissä, joiden ohi kuljet autollasi. Vuohi voi osata: lentää, hyppiä, tanssia, tehdä kärrynpyöriä tai voltteja, tai ihan mitä vain keksit. Ainaat säännöt ovat nämä: auton pitää liikkua, samaten kuin vuohenkin. Musiikin pitää kuulua ja mielikuvitusta pitää käyttää”.

– helsinkiläinen 11-vuotias tyttö –

Tytöt, pojat ja leikkiminen

Aineistoni mukaan 7–13-vuotiaat tytöt ja pojat eivät useinkaan hakemalla hakeudu leikkimään yhdessä. He leikkivät keskenään silloin, kun ovat jostain muusta syystä samassa paikassa, kuten koulussa, iltapäiväkerhossa tai sukulaisten luona. Suosituimmat yhteisleikit ovat pihaleikkejä.

Pihaleikkiperinne elää, uudistuu ja muuttuu koko ajan. Leikkikuvausten mukaan pihaleikit ovat sitä hausempia, mitä useampia leikkijöitä on mukana. Koulut ja leikkipuistot tarjoavat yhteisleikkeihin hyvät mahdollisuudet tältäkin kannalta. Suosituimpia pihaleikkejä nykyään Helsingissä ovat erilaiset hippaleikit, poliisi ja rosvo sekä kirkonrotta eli kirkkis.

Tarkastellessani keräämäni aineistoa leikkien toimijoiden mukaan (prinsessa, barbi, nukke, noita, poliisi, pokemon, sotilas) leikit näyttäisivät eriytyvän tyttöjen ja poikien leikkeihin melko selkeästi. Mutta jos tarkastelen sitä, mitä leikeissä tapahtuu, millaisia tapahtumaepisodeja leikeissä on, niin jako tyttöjen ja poikien leikkeihin ei ole enää niin selkeä. Tutkimuksessani leikeissä leikkiroolit eivät siis aina välttämättä määrää leikin tapahtumia. Tarkoitetaan, että esimerkiksi tyttöjen leikkimässä leikeissä äiti, noita, prinsessa tai barbi voi joutua ja joutuukin yhtä hurjiin seikkailuihin kuin poikien leikeissä esimerkiksi sotilas tai pokemon-hahmo.

Leikki voi lasten leikkiessä muuttua muotoaan, muuntua ihan uudeksi leikiksi tai sitten toisenlaiseksi toiminnaksi. Toisinaan sekä tytöt että pojat tietoisesti muuttavat leikin joksikin muuksi tekemiseksi, jota he eivät kutsu enää leikiksi. Esimerkiksi omien leikkien dokumentointi on sekä tyttöjen että poikien kesken verraten tavallista. Siis leikki ikään kuin siirretään tarinaksi, sarjakuvaksi, elokuvaksi, lehdeksi tai piirrokseksi. Lapset dokumentoivat leikkijään lähinnä itseään varten.

Lasten vanhemmat ja leikki

Vanhemmat mieltävät usein lasten leikit ja leikkimisen ikään kuin oikean elämän harjoitteluksi. Puhuesaan leikeistä arvostavasti vanhemmat korostavat leikin kehittävyttä ja lapsen oppimista leikin kautta.

Vanhempien tuntuu olevan vaikea arvostaa las-

ten omaehtoista leikkiä, leikkiä sinänsä. Sitä mitä leikissä todella tapahtuu, pidetään harvemmin sellaisenaan merkityksellisenä. Oma tutkimusaineistoni on myös tästä hyvä esimerkki. Se on osoittanut, etteivät vanhemmat tiedä juuri mitään lastensa leikeistä eivätkä ainakaan niiden sisällöistä.

Tutkimukseeni osallistuneet lapset eivät ole useinkaan oma-aloitteisesti kertoneet leikeistään vanhemmilleen. Lapset ovat itse sitä mieltä, ettei vanhempien kuulukaan kaikista leikeistä ja asioista tietää, ja toisaalta he arvelevat, etteivät vanhemmat edes ehdi olla kaikista heidän asioistaan selvillä tai kiinnostuneita, ja leikki on yksi niistä. Syitä, miksi leikeistä ei vanhemmille kerrota, on monia.

”Ensin me leikimme minun kavereitten Tiian ja Annikan kanssa aarteen etsintää. Me etsimme romua, jotka sitten nimeämme vanhoiksi. Me perustamme museon jonnekin lähelle. Meillä on jo auton osia, joille annoimme kivat nimet: mui-nainen patsaanpala, faaraoiden luotiteline, faaraoiden lintsin pomputin = soitin = kärrynpyörä. Meidän museomme tulee kahvila ja sisäänpääsy on 5 mk. Me menemme 25.5. liikkatunnilla etsimään taas aarteita läheisiltä vallihautoilta. Meillä on rautaiset nelionmuotoiset nimilaput ja olemme tehneet meidän museon nimikyltinkin veistoluokassa. Meidän museon nimi piti olla Antime (etunimiemme kirjaimet), mutta nimikylttiin ei mahtunut e:tä, joten siinä lukee Antim. Meillä ei ole vielä paikkaa, mihin teemme sen, ehkä metsään. Vanhemmat eivät tietenkään tiedät tästä vielä mitään, voivat vaikka kieltää vallihautoilla juoksemisen.”

– helsinkiläinen 10-vuotias tyttö –

Tästä kuvauksesta käy selkeästi ilmi lasten pelkäävän vanhempiansa kieltävän tämän leikin, jos saisivat siitä tietoa.

Sen sijaan leikkiympäristöistä aikuiset ja vanhemmat ovat kiinnostuneita. He ovat huolissaan lasten fyysisistä leikkipaikoista. Pääsääntöisesti kuitenkin ulkona leikkivä lapsi herättää vanhemmissa hyväksymisen tunteita, siitäkin huolimatta, että lapset leikkivät ilman aikuisen valvontaa.

Kotona, turvallisessa ympäristössä pelaavasta lapsesta ollaan myös huolissaan terveyssyistä. Liikkuminen koetaan ensiarvoisen tärkeäksi ja vanhemmat ovatkin iloisia erilaisten itsellään pelattavien digitaalisten pelien lisääntymisestä, kuten tanssimatot, urheilupelit jne. Virtuaaliset leikkiympäristöt tuntuvat tuottavan lasten vanhemmille hankaluuksia. Useat vanhemmat kokevat, että on lähes mahdotonta valvoa lasten ystäväpiiriä internetissä tai leikkipaikkoja siellä. Eivätkä lapset omien sanojensa mukaan läheskään kaikkea vanhemmilleen kerro, eivät niin virtuaalisista kuin muistakaan leikkipaikoistaan.

Aikuisen tulee valvoa, miten ja millaisia laitteita ja sovelluksia lapset käyttävät sekä millaisiin sisältöihin lapset ovat niiden kautta yhteydessä. Internetin käyttöön liittyvistä vaaroista ja mahdollisista haitoista varoitellaan jatkuvasti julkisessa keskustelussa. Lasten vanhemmille on suhteellisen helposti saatavilla tietoa internetin käyttöön liittyvistä vaaroista ja konkreettisia neuvoja nettiturvallisuuden lisäämiseksi. Neuvoista ja tiedosta huolimatta vanhempien on vaikea kontrolloida lapsen toimintaa ja kaveripiiriä internetissä.

Arkikokemukseeni perustuen voin sanoa, että vanhemman on käytännössä muulla tavoin kuin pelaamalla digitaalisia pelejä tai käyttämällä yhdessä lapsen kanssa sovelluksia lähes mahdotonta tarkkaan tietää niiden sisällöistä. Se on yksi monista syistä, jonka vuoksi aikuisen olisi hyvä antaa edes välillä lapsen johdattaa heidät yhdessä seikkailemaan virtuaaliseen todellisuuteen, pelien ja leikkien maailmaan. Aikuisen kannattaa pysähtyä kuuntelemaan, ihmettelemään ja ihastelemaan lasten leikkien sisältöjen rikkautta ja niitä luovuutta uhkuvia tapoja yhdistellä asioita, jotka ovat ominaisia juuri lapsille.

Lasten osallisuus tutkimuksessa ja julkisessa keskustelussa

Viimeaikaisessa lapsitutkimuksessa on korostettu lasten osallisuutta omaa elämäänsä koskevissa tapahtumissa ja päätöksissä. Lasta halutaan nyt enenevässä määrin ymmärtää ja tutkia oman elämänsä ja arkensa tekijänä, ei vain aikuisten toiminnan potentiaalisesti kehittyvänä kohteena. Suomalaisessa folkloristisessa ja kansatieteellisessä leikkitutkimuk-

sessä lapset ovat olleet osallisina jo lähes 100 vuotta. Lapset ovat olleet aktiivisesti osallisina tutkimusaineiston tuottamiseen ja toimineet joissain tutkimuksissa kansatutkijoina.

Lapset siis osallistuvat lapsuutta määrittäviin keskusteluihin ja keskusteluihin lasten kokemusmaailmasta lapsinäkökulmaisten tutkimusten kautta. Siksi on ensiarvoisen tärkeää, miten me aikuiset näitä tutkimuksia teemme, tulkitsemme ja käytämme. On tärkeää kuunnella lapsia tarkkaan. Olemme vastuussa lapsille siitä, millaisen kuvan lapsista ja lapsuudesta me aikuiset luomme lapsinäkökulmaisen tutkimuksen kautta.

Olen tavannut jokaisen tutkimukseeni osallistuneen lapsen. Kerätessäni tutkimusaineistoani kouluissa lapset olivat kiinnostuneita siitä, minkälaisen kirjan kirjoitan. Heitä kiinnosti myös, että mitä kaikkea aion tehdä sillä leikkiedolla, jonka olen heiltä saanut. Osa lapsista selvensi kirjoittamaansa leikin kuvausta piirroksin, jotkut lapset tulivat keskustelemaan välitunnilla kanssani kirjoittamastaan leikistä. Lapset halusivat selvästi varmistaa, että olin ymmärtänyt leikin, niin kuin he olivat tarkoittaneet. Tärkeää heille oli, että yritän antaa mahdollisimman totuudenmukaisen kuvan leikeistä ja leikkien tarinoista.

Lopuksi

Olen edellä kuvannut välähdyksimäisesti kouluikäisten tyttöjen ja poikien ajatuksia omista leikeistään. Mitä elementtejä leikki tarvitsee? Lapset tuovat ennen kaikkea leikkiin itsensä, omat ajatuksensa, mielikuvansa ja tapansa toimia. Leikkiminen lähtee omasta persoonasta. Ei ole kahta samanlaista leikkiä. Kari Uusikylä kirjoittaa, että parhaimmillaan luovuus ilmenee rohkeana ja aitona itsensä toteuttamisena, ja että luovan ihmisen ominaisuuksia ovat muun muassa riippumattomuus, uskallus ottaa riskejä ja olla omaperäinen. Tätä kaikkea lapsi on leikkiessään.

Leikkiin ja leikin kehittymiseen tarvitaan kuitenkin aikaa ja kiireettömyyttä. Leikki on tärkeää lapselle ja nuorelle, se on yksi tapa ottaa maailman haltuun, se on tapa käsitellä asioita. Leikkiminen ja leikki voivat antaa lapsen ajatuksille, kokemuksille ja

Vuonna 1926 Suomalaisen Kirjallisuuden Seura lähetti Kouluhallituksen välityksellä kaikille maan kansakouluille ”Ohjelman vanhain kansanomaisten leikkitapain kilpakeruuta varten”. Tämä maisteri T.E. Okkolan alkuun laittama kilpakeräys tuotti kaikkiaan 129 000 leikkiä, joista 79 000 ovat seikkaperäisiä leikin kuvauksia ja loput 50 000 mainintoja leikeistä.

tunteille hahmon tai muodon. Leikki ja leikkiminen on kykyä ja mahdollisuuksia katsoa sisäänpäin. Ja on hyvä muistaa, että lasten mielestä leikkiessään elämäntuntu elämisen arvoiselta! •

Lapset ja nuoret: kuntalaisia, subjekteja, toimijoita

ANU GRETSCHEL
TOMI KIILAKOSKI

FILOSOFIAN TOHTORI ANU GRETSCHEL ON KAJAANILAINEN TUTKIJAJOKA TYÖSKENTELEE NUORISOTUTKIMUSVERKOSTOSSA. HÄN ON ERIKOISTUNUT TUTKIMAAN JA KEHITTÄMÄÄN NUORTEN JA KUNNAN VÄLISTÄ VUOROVAIKUTUSTA SEKÄ KUNNALLISTA NUORISOTYÖTÄ.

FILOSOFIAN MAISTERI TOMI KIILAKOSKI ON OULLULAINEN TUTKIJAJOKA ON TUTKINUT NUORTEN OSALLISUUTTA, YHTEISKUNNALLISTA KASVATUSTA JA KULTTUURIFILOSOFIAA. HÄN ON MYÖS KOULLUTTANUT OPETTAJIA JA YHTEISÖPEDAGOGEJA.

Lasten huomioiminen aktiivisina kuntalaisina edellyttää monia muutoksia kuntien toiminnassa. Vaikuttajaryhmien perustaminen ei yksin riitä, vaan päättäjien tulee jakaa tietoa lapsille ja nuorille ymmärrettävällä kielellä. Kunnassa tulee myös osallistumista tukevia aikuisia, jotka ovat saaneet riittävän koulutuksen lasten ja nuorten kanssa toimimiseen. Tarvitaan myös toimintakulttuuria, jossa lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus osallistua aidosti itseään koskeviin keskusteluihin.

Meri 9 v.
"Istun sängyllä omassa huoneessa.
Pehmustelen sänkyä ja menen nukkumaan."

Kunnallinen päätöksenteko on prosessi, jossa kuntalaisilla on eritasoisia mahdollisuuksia vaikuttaa siihen, minkälaiseksi heidän asuin- ja toimintaympäristönsä muotoutuu. Alle 18-vuotiaat muodostavat päätöksenteon kannalta erityisen joukon, sillä heidän edustajiaan ei ole vaaleilla valittujen edustajien joukossa. Eri lait, kuten perustuslaki, kuntalaki, nuorisolaki ja perusopetuslaki takaavat kuitenkin lapsille ja nuorille tiettyjä suoria osallistumisen mahdollisuuksia, joiden laajuus on porrastettu ikäkausittain. Näin heille on haluttu luoda edellytykset olla mukana yhteisessä päätöksenteossa muutenkin kuin vain leikkinä tai harjoittelemassa.

Lapsipsykologi Mary John on ehdottanut, että lasten oikeus käyttää valtaa olisi nähtävä tärkeänä osana lasten oikeuksia. Voidakseen aikanaan toimia yhteiskunnan täysivaltaisina jäseninä lapset tarvitsevat hänen mukaansa kykyä arvioida, miten eri tahot käyttävät valtaa ja mihin ne pyrkivät omalla toiminnallaan. Jotta lapset oppisivat vallasta, heillä on itsellään oltava mahdollisuus käyttää valtaa. Lapsille ei voi opettaa, miten tullaan kansalaisiksi, kohtelematta heitä jo valmiiksi kansalaisina: ihmisinä, joilla on mielipiteitä, näkemyksiä, halua toimia – persoonina, joilla on oma ääni. (John 2003, 48–49.)

Kunnallisessa päätöksenteossa tulisi huolehtia siitä, että päätöksissä on otettu huomioon lapsinäkökulma ja että ne ovat lapsiystävällisiä. Aikuiden tekemien päätösten lapsiystävällisyys ei kuitenkaan lisää lasten itsensä toimijuutta. Lasten parhaan ajattelu ja lasten kuuleminen onkin voitava erottaa lasten varsinaisesta toimijuudesta. (Ks. myös Gretschel 2002, 92.)

Kunnallinen toimija toimii itse tai on mukana toimimassa yhteisten asioiden eteen. Hän on yhteisönsä tunnustama tekijä, jolla on sekä valtaa että vastuuta. Hän ei ole vain huolenpidon ja suojelun kohde. Tavoitteena tulisi kuntatasolla olla lasten ja nuorten subjektius eli se, että lapset ja nuoret voisivat pysyvästi olla – ja tietää olevansa – ajattelijoita ja toimijoita omassa asioissaan.

Kun lasten ja nuorten osallistumisen ja vaikutta-

Oikeus käyttää valtaa on tärkeä osa lasten oikeuksia.

misen mahdollisuuksia kehitetään, pyrkimyksenä on luoda todellisen osallistumisen prosesseja. Kunnan tulisi toiminnallaan todistaa lapsille ja nuorille, että heillä on mahdollisuus käyttää valtaa ja puhua äänellä, jota kuunnellaan. Tärkeää on tarjota lapsille ja nuorille kokemus, että he ovat toimijoita, joilla on merkitystä. Tässä kirjoituksessa on keskitytty käsittelemään kaikkien alle 18-vuotiaiden oikeutta osallistua subjekteina kunnalliseen päätöksentekoon.

Jos kunnan toiminnot ovat vain valmiiden, aikuisten laatimien toimien kohdentamista lapsiin ja nuoriin, annetaan kuva, että kansalaisen roolina on olla vain passiivinen vastaanottaja, alamainen. Vaihtoehtoisessa mallissa lapset ja nuoret ovat toiminnan subjekteja, jotka voivat ja haluavat rakentaa maailmaa omien päämääriensä näköiseksi. Lasten subjektuuden arvostaminen tarkoittaa valmiutta uuden kohtaamiseen. Subjektilla on vapaus toimia toisin, olla eri mieltä, katsella maailmaa omin silmin ja tunnustella sitä omin käsin (de Beauvoir 2007, 82). Kokemusten mukaan lapset ja nuoret tahtovat ja osaavat olla mukana ideoimassa, suunnittelemassa, päättämässä, toteuttamassa ja arvioimassa itseään koskettavia asioita tapahtuivatpa kehittämistoimet sitten kotona, taloyhtiössä, asuinalueella, lähiliikuntapaikan suunnittelussa, päiväkodissa, koulussa tai oppilaitoksessa, nuorisotalolla...

Lapsuuden ja nuoruuden yhteinen haaste

On syytä korostaa nuoruuden alkua ikävaiheena, jossa lapsi alkaa asteittain irtautua kodin ja kasvattajiensa yksinomaan määrittelemästä maailmasta. Griffinin mukaan nuoruutta on perinteisesti hahmotettu elämänvaiheena lapsuuden ja aikuisuuden välillä. Jonkinlaisen kapinallisuuden ja voimakkaan reagoinnin on katsottu kuuluvan tähän vaiheeseen. Yhteiskuntaan kriittisesti suhtautuvat tutkijat ovat korostaneet, että nuoruutta rakennetaan yhteiskunnallisesti ottamalla

mukaan erilaisiin valtarakenteisiin tai sulkemalla niiden ulkopuolelle. (Griffin 1997.)

Lapset ovat tiettyyn ikään saakka enemmän aikuisten kuin vertaistensa tai vertaiskulttuuriensa vaikutuspiirissä – myös vapaa-ajallaan. Lasten kanssa elävät aikuiset sekä mahdollistavat että myös toisaalta estävät lasten kuntalaisiksi kasvua. Aikuisten itselleen ottama vastuu kaikkien yhteisten asioiden hoitamisesta estää lapsia ajattelema ja toimimasta oman lähiympäristönsä asioissa. Niissä tapauksissa, joissa aikuisten päätöksentekomonopoli on saatu murrettua, on kunnissa suhtauduttu lasten ilmaise-miin ajatuksiin ilahtuneesti.

Yhtä ilahtuneesti eivät kuntien toimijat välttämättä suhtaudu sellaisiin suunnitelmiin, joita erilaisia monimutkaisia vaikutteita maailmalta imeneet nuoret esittävät. Pahimmassa tapauksessa ne aikuiset, jotka kohtaavat nuorten yrityksen tulla subjekteiksi kunnan asioissa, ovat jo kauan sitten lakanneet ymmärtämästä nykynuorten maailmaa ja heidän arvokkaaksi kokemiaan asioita. Voidakseen toimia menestyksellisesti nuorten kanssa, on tärkeää ylläpitää kommunikaatiosuhdetta eri elämämaailmojen välillä (ks. myös Jokinen & Pohjola 2007, 189). Yhteiskunnallisesti katsoen kunnat voivat hylkiä nuoria tai avata oviaan heille. Nuoret taas työstävät oman elämänsä subjektuiksi olemalla välittämättä tietyistä valtarakenteista ja osallistumalla joihinkin toisiin. Tässäkään asiassa ei ero nuoruuden ja lapsuuden välillä ole selvä, vaan kaikki esitetty pätee osittain myös lasten ja aikuisten keskinäisen ymmärtämisen suhteisiin.

Jotta kunnalliset palvelut voisivat myös tältä osin kehittyä, on rakennettava järjestelmiä lasten ja nuor-

Aikuisten itselleen ottama vastuu yhteisistä asioista estää lapsia ajattelema ja toimimasta.

ten huomioimiseksi. Eri-ikäisille, erilaisissa elämäntilanteissa oleville ja erilaisista asioista kiinnostuneille lapsille ja nuorille on tarpeen osoittaa erilaisia toimimisen, vaikuttamisen ja mukaan ottamisen kehyksiä. Saksassa oli havaittu 15- ja 18-vuotiaiden olevan vähemmän tyytyväisiä omiin vaikutusmahdollisuu-

siinsa kuin 12-vuotiaiden. Syyksi on epäilty nuorten iän myötä lisääntyvää halua vaikuttaa enemmän ja aiempaa haasteellisimpiin asioihin. Jotta tämä tavoite toteutuisi, heille tulisi tarjota asteittain enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa. Toisaalta syy voi olla, että tarjottuja yhdessäpäättämisen mahdollisuuksia ei ollut osattu sovittaa vastaamaan kasvavien nuorten tarpeita ja kiinnostuksia. (Fatke & Schneider 2007, 71–74; Meinhold-Henschel 2007, 12.)

On siis hyvä tunnistaa sekä lapsuuden ja nuoruuden keskenään erilaiset elämämaailmat, mutta myös ylipäättään lasten ja nuorten tarpeiden eroavaisuudet suhteessa aikuisiin. Lapset ja nuoret kasvavat muita väestöryhmiä nopeammin ulos entisistä tarpeistaan ja kiinnostuksen kohteistaan, vaihtavat päiväkodista kouluun ja koulusta toiseen. On valitettavaa, että lasten ja nuorten suunnitelmat toteutuvat edes osittain vasta vuosien päästä niiden laatimisesta (Koskinen 2007, 138). Suunnitelman tehneet lapset ja nuoret eivät useinkaan silloin ole enää läsnä eivätkä sen vuoksi pääse kokemaan todellista osallisuuden tunnetta. (Lisätietoa ks. esim. Kiilakoski 2007, 12–14).

Jotta lapset ja nuoret voitaisiin ottaa huomioon aktiivisina kuntalaisina, vaaditaan joitakin perustavia muutoksia kuntien toimintaan. Jeremy Roche (1997) on korostanut, että palvelujen tulisi muuttua ainakin kolmin tavoin: Päätäjien tulisi muuttaa toimintaansa siten, että he jakavat tietoa myös lapsille ja nuorille. Tämän voi katsoa edellyttävän myös informaation saattamista lasten ja nuorten kannalta ymmärrettävälle kielelle. Toiseksi tulisi huolehtia, että on olemassa aikuisia, jotka ovat saaneet riittävän koulutuksen ja perehdytyksen lasten ja nuorten kanssa toimimiseen. Kolmanneksi olisi pyrittävä rakentamaan toimintakulttuuria, jossa lapset ja nuoret voivat aidosti osallistua itseään koskeviin keskusteluihin. Rochen huomiot ovat näkyvissä myös suomalaisessa keskustelussa. Käymme seuraavassa läpi kolmen esimerkin kautta sitä, kuinka lasten ja nuorten kuntaa on rakennettu Suomessa päiväkodeissa, kouluissa ja ylipäättään kunnallisessa päätöksenteossa.

Vaikuttajaksi jo viisivuotiaana?

Jo pieni lapsi voi keskeisen elämänpiirinsä puitteissa kokea, että hänellä on oma ääni. Lapsen minuuksa ja käsitys omasta toimijuudestaan rakentuu vuorovaikutuksessa hänelle merkityksellisten aikuisten ja vertaisryhmän parissa. Hänen käsityksensä omasta roolistaan toimijana rakentuu kotona, kun hän osallistuu perheen yhteisten asioiden suunnitteluun, jopa perhekokouksissa (Huotari 2007). Myös kaveripiirissä, joka onkin keskeinen kasvattaja, kasvetaan toimijaksi. Lisäksi jo lapsetkin voivat seurata ja ymmärtää mediaa ja käyttää sitä oman toimijan roolinsa edistämiseen (Jokinen & Pohjola 2007).

Lapsella on jo varhaisessa vaiheessa kyky ottaa kantaa oman lähiympäristönsä toimintaan.

Päivi Virkin mukaan lasten oman arvioinnin ja näkemysten tulisi olla osa toimivaa päivähoidon arkea – myös laadunarvioinnin näkökulmasta.

Lappeenrannassa viisivuotiaat kertoivat näkemysnsä hoitopaikkojensa toiminnan laadusta tempupelikorttien avulla. Lapset kertoivat Lappeenrannan päivähoidosta pääosin hyvää. Lapset olivat myös subjekteja: suurta osaa heistä oli totuttu miettimään yhdessä, mitä he itse haluaisivat ja voisivat hoitopaikoissaan tehdä. Suurimmalla osalla heistä oli ollut myös mahdollisuus osallistua esimerkiksi leikkipaikkojen suunnitteluun. (Virkki 2007, 31–38.)

Leikkiympäristöjen suunnittelu on eräs niistä asioista, joista perinteisesti ovat huolehtineet nimenomaan aikuiset. Päiväkotona on esimerkki kunnallisesta palvelusta, jossa lapsia kasvatetaan tietynlaisiksi toimijoiksi. Ei ole samantekevää, ovatko he toiminnan suunnittelun kohteita vai toimijoita. Erilaisissa aikuisten ja lasten välisissä kohtaamisissa rakennetaan kuvaa siitä, mikä oikeus ihmisillä on ylipäättään vaikuttaa omaan lähiympäristöönsä.

Osallistuminen koulussa

Koulu on kansalaisuuteen kasvamisen keskeinen paikka. Koulun eräs tehtävä on ohjata kansalaisuuteen ja demokratiaan. Kasvatusfilosofi John Deweyn tavoin voidaan todeta, että demokratiaan kasvattaminen onnistuu parhaiten demokraattisella kasvatuk-

sella, jossa jokaisella on tilaisuus osallistua yhteiseen toimintaan, oppia sen sisältöä sekä omaksua yhteistoiminnan henkeä (Dewey 1997, 22). Onnistuessaan koulu itsessään on yhteisönsä jäsenten demokraattinen pienoisyhteiskunta (Torney-Purta 2001, 25; Suutarinen 2006a, 118). Koulun eri oppiaineiden puitteissa lasten ja nuorten olisi voitava osallistua myös laajempiin lähiympäristön ja koko kunnan kehittämistä koskeviin kysymyksiin (Karjula 2006).

Koulu on kansalaisuuteen kasvamisen keskeinen paikka.

Kun keskustellaan lasten ja nuorten osallistumisesta, on välttämätöntä käsitellä valtakysymyksiä. Osallistuminen edellyttää, että perinteisiä toimintamalleja muutetaan. Saksalaisen määritelmän mukaan lapset ja nuoret ovat täysipainoisia toimijoita vasta, kun aikuiset ovat luovuttaneet omaa valtaansa ja kun lasten ja nuorten mahdollisuudet määritellä ympärillä olevaansa ovat samanaikaisesti lisääntyneet (Fatke 2007, 20; Fatke & Schneider 2007, 68.) Esimerkiksi luokan istumajärjestyksen muuttamisen lasten tai nuorten päätöksellä pitäisi olla helppo asia, sillä siihen ei liittyne samantaisia valtakysymyksiä kuin esimerkiksi opetussuunnitelman kehittämiseen. Käytännössä jo se, että istumajärjestyksestä saavat päättää istujat itse, vaatii kuitenkin demokratiaan kasvattamisen syvällistä ymmärtämistä. Muutoin sitä voidaan helposti pitää turhana, vain aikaavievänä pelinä (ks. Niemi 2007, 51–52).

Koulujen oppilaskuntien roolia on haluttu viime vuosina korostaa. Tämä liittyy toisaalta haluun turvata osallistuvan demokratian käytänteitä, toisaalta huolestuttaviin tutkimushavaintoihin siitä, ettei suomalainen koulu onnistu luomaan oppilaisissa innostusta yhteisten asioiden hoitamiseen. Vuosituhannen vaihteessa toteutettu kansainvälinen IEA/Civic-tutkimus osoitti, että suomalaisnuorilla on hyvät tiedot demokratian perusteista, mutta myönteisiä kansalaisasenteita heillä oli vähän. Myös yhteiskunnalliseen toimintaan he osallistuivat poikkeuksellisen vähän. (Suutarinen 2006b, 6.) Elokuusta 2007 lähtien on perusopetuslakiin tehty lisäys (47a §) velvoittanut

kouluja turvaamaan, että oppilaat pystyvät lausumaan mielipiteensä koulun yhteisistä asioista. Tämä voi tapahtua esimerkiksi oppilaskunnan kautta. Oppilaskunnasta olisikin hyvä kehittää toimija, jolla on todellista valtaa ja vastuuta koulun toiminnasta (Manninen 2007, 120).

Yllä esitetyt esimerkit kuvaavat, kuinka monella eri tasolla oppilaiden osallisuus koulussa voi toteutua. On arvioitu, että koulun tämänhetkinen toimintakulttuuri ei vielä tue osallisuuden kaikkia muotoja. Koulun toimintakulttuurin uudistaminen on perinteisesti tapahtunut hitaasti. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että koulu ei voisi muuttua ja ettei sen kannattaisi pyrkiä kehittymään mahdollisimman demokraattisin periaattein toimivaksi yhteisöksi.

Lapset ja nuoret kunnallisessa päätöksenteossa

Lasten ja nuorten osallistumisen oikeus on tarpeen turvata kaikilla heille merkityksellisillä areenoilla. Erityisen kentän muodostaa kunnallinen edustuksellinen päätöksenteko: alle 18-vuotiaat eivät ole äänioikeutettuja eivätkä he voi olla jäsenenä lautakunnissa eivätkä kunnallisissa päätöksentekokokouksissa. Heidän osallistumiselleen on siis ollut rakenteellinen este, jota viime aikoina on pyritty poistamaan erityisesti luomalla lasten parlamentteja, nuorisovaltuustoja ja muita nuorten vaikuttajaryhmiä.

Pienelläkin lapsella on kyky ottaa kantaa oman lähiympäristönsä toimintaan.

Jotta vaikuttaminen olisi mahdollista, asenteita ja toimintakulttuureja on tarpeen muuttaa. Pelkkä lasten tai nuorten vaikuttajaryhmän perustaminen ei vielä riitä. Saman aikaan kunnan tulisi tehdä joitakin lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuuksia vahvistavia rakenteellisia ratkaisuja: olisi nimettävä aikuisia vastuuhenkilöitä hallinnossa ja lapsia ja nuoria erityisesti koskevilla toimialoilla ja olisi huolehdittava ylipäättään henkilöstön perehdyttämisestä asiaan. Lisäksi kunnan johtosääntöä pitäisi muuttaa niin, että se tukisi lasten ja nuorten osal-

lisuutta. Esimerkiksi nuorisovaltuustolle voitaisiin antaa asema kunnan lautakunnissa (Andersson 2007). Myös lasten ja nuorten kunnallisessa vaikuttamisessa tulisi turvata aito toimijuus vallan uusjaon avulla. Pahimmillaan vaikuttajaryhmät ovat vain näennäisdemokratiaa, parhaimmillaan kunnan päätöksentekoa rikastava ja uusia näkökulmia tuova tekijä.

Lastenparlamenttien, joita on noin 10–20 kunnassa, ja nuorisovaltuustojen ja nuorten vaikuttajaryhmien, joita on noin joka toisessa kunnassa, kenties tärkein tavoite on luoda ja tuoda lasten ja nuorten näkökulmaa kunnalliseen päätöksentekoon. Näiden ryhmien käyttöön on usein annettu omaa toimintarahaa siksi, että tärkeiden asioiden nopea toteuttaminen olisi mahdollista.

Tähänastiset kokemukset monista kunnista osoittavat, että toimivien lasten ja nuorten vaikuttamisjärjestelmien perustaminen kuntiin on odotettua vaikeampaa. Paperille niitä on helppo suunnitella: lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelman mukaan jokaisessa Suomen kunnassa tulisi olla toimiva 5–17-vuotiaita koskeva vaikuttamis- ja kuulemisjärjestelmä vuoteen 2010 mennessä (Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelma 2007, 36).

Todellisen innostuksen herättäminen esimerkiksi nuorisovaltuuston toimintaa kohtaan, samoin kuin ryhmän hengissä pitäminen silloin, kun nuoret ikäluokat vaihtuvat, vaativat ohjaajalta tai aiemmin ryhmässä toimineilta nuorilta paljon työtä ja aikaa uusien perehdyttämiseen ja ryhmäyttämiseen (Gretschel 2007, 115). Lasten ja nuorten muodollinen vaikuttamisen asema kunnallisessa päätöksentekokoneistossa ei siis riitä, ellei lasten ja nuorten aitoa kiinnostusta yhteisten asioiden hoitoon saada herätettyä yksilö- ja ryhmätasolla.

Osallisuus lähiympäristössä rikastaa elämää

Tässä artikkelissa on keskitytty lasten ja nuorten vaikuttamismahdollisuuksiin kunnallisessa päätöksenteossa. Lapset ja nuoret ovat kuntalaisina yhtä tärkeitä kuin muutkin ikäryhmät. Kun lasten ja nuorten kansalaisuudesta huolehditaan jo varhaisessa vaiheessa, luodaan edellytyksiä tulevaisuuden

osallistuvalla ja edustuksellisella demokratialle. Valmius toimia yhteisössä ja yhteiskunnassa ei synny tyhjästä. Siihen kasvetaan ja kasvatetaan. Lasten ja nuorten osallistaminen päätöksentekoon on heidän oikeuksistaan huolehtimista. Se on yhteisöllisyydestä huolehtimista.

Lapset ja nuoret tuntevat oman elämäntilanteensa paremmin kuin aikuiset.

Lasten, nuorten ja yhteisöjen kannalta osallisuuden edistäminen voi olla itseisarvo, mutta sillä on myös välineellistä arvoa. Lapsilla ja nuorilla on perusteltuja näkemyksiä itsestään ja omasta elinympäristöstään. Oman elämäntilanteensa he tuntevat paremmin kuin aikuiset. He voivat myös tuoda esiin asioita, jotka aikuisten näkökulmasta saattavat unohtua tai jäädä kokonaan huomaamatta. Se, että nämä seikat otetaan huomioon, voi parantaa kunnallista päätöksentekoa ja edistää kunnallisten palveluiden käyttäjien tyytyväisyyttä. Ja mikä tärkeintä, omasta lähiympäristönsä ja -yhteisönsä

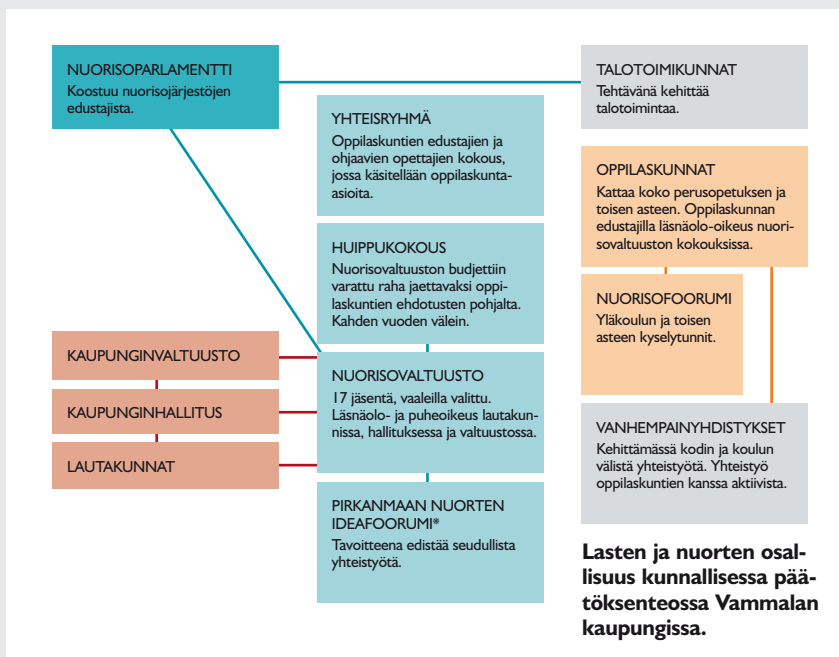
asioiden kehittämisestä kiinnostuneiden lasten ja nuorten elämä ja ajattelu on lähiasioilla rikastettu ja rakastettu.

Lasten ja nuorten subjektiivisuus tulee kirjoittaa näkyviin jo yhteisiä asioita suunniteltaessa. On eri asia kirjoittaa tavoitteeksi, että pyritään lisäämään lähiliikuntapaikkojen määrää kuin että pyritään lisäämään lähiliikuntapaikkojen määrää niin, että lapset ja nuoret ovat itse mukana niitä suunnittelemassa ja toteuttamassa (esim. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelma 2007, 65). Jokaisen suunnittelun asian suhteen on ilmaistava täsmällisesti, keiden halutaan olevan toiminnan subjekteina.

Suomalaisten kuntien viimeisten kymmenen vuoden aktiivisuus lasten ja nuorten subjektiivisuuden edistämiseksi alkaa tuottaa tulosta. Suomalaisista 15-vuotiaista nuorista jo 65 prosenttia oli joksinkin tai täysin sitä mieltä, että nuoret voivat vaikuttaa kuntansa tai kaupunkinsa nuorten asioihin (Myllyniemi 2007, 82; henkilökohtainen tiedonanto 28.1.2007). Kuntien palvelurakenteen uudistamisessa tulisi huolehtia, että lasten ja nuorten kasvavalle kuntalaisuudelle jää tilaa myös eri kuntien organisaatiokaavoja yhteen sulatettaessa. •

Lapset ja nuoret Vammalan päätöksenteossa

Teksti perustuu *Lasten ja nuorten kunta* -kirjassa julkaistuihin Jari Anderssonin artikkeleihin. Kasvatustieteen maisteri Andersson on Vammalan kaupunginvaltuuston puheenjohtaja ja Sylvään-Marttilan koulun rehtori. Anu Gretscher & Tomi Kiilakoski: *Lasten ja nuorten kunta*. Nuorisotutkimusverkosto, Opetushallitus ja Humanistinen ammattikorkeakoulu. Helsinki 2007.

* Pirkanmaan ideafoorumit: Vuonna 2007 Pirkanmaan 33 kunnasta 15:ssä oli nuorisovaltuusto. Nämä ryhmät kokoontuvat Pirkanmaan ideafoorumissa. Sen tapaamisissa käsitellään eri alueiden nuorisopolitiikkaa koskevia kysymyksiä ja esitellään kuntien nuorisotoimintaa. Ideafoorumien tavoitteena on edistää seudullista yhteistyötä ja rohkaista kuntia perustamaan omia nuorisovaltuustojaan.

Huoli äänestysaktiivisuuden laskusta ja osallistumattomuudesta päätöksentekoon sai Vammalan kaupungin hakemaan kokeilukunnaksi valtakunnalliseen Nuorten osallisuushankkeeseen. Tavoitteena oli luoda nuorille aito ja oikea vaikuttamiskanava (nuorisovaltuusto) sekä parantaa myös virallisia vaikuttamisen mahdollisuuksia jo olemassa olevissa virallisissa toimielimissä: valtuustossa, hallituksessa ja lautakunnissa.

Vammalan nuorisovaltuusto

- aloittanut toiminnan v. 2000 (valtuustoaloite 1998)
- 17 jäsentä, 13–18-vuotiaita
- toimikausi kaksi vuotta
- valitaan vaaleilla, jotka järjestetään kouluilla ja nuorisotiloissa
- pitää kokouksia noin kerran kuukaudessa
- valitsee keskuudestaan puheenjohtajan, varapuheenjohtajan, sihteerin, tiedotusvastaavan, nettivastaavan ja bändivastaavat
- valitsee muun muassa eri tapahtumien suunnittelua ja järjestämistä varten työryhmiä
- valtuustolla on oma talousarvion määräraha kaupungin nuorisopalvelujen vastuualueella (15 000 euroa vuonna 2008)

- toimintaa avustavat nuorisotoimenjohtaja ja nuorten osallisuushankkeen koordinaattori
- Nuorisovaltuuston yhdellä-kahdella edustajalla on läsnäolo ja puheoikeus kaupunginvaltuustossa ja -hallituksessa, vapaa-aika-, perusturva-, sivistys-, rakennus-, maaseutu- ja teknisessä lautakunnassa, Pirkanmaan ideafoorumissa ja Pirkanmaan nuorten edustajistossa. Edustaja nuorisovaltuustosta on lisäksi esimerkiksi Nuorten osallisuushankkeen ohjausryhmässä ja Lasten ja nuorten kirjapäivien työryhmässä.
- Nuorten osallisuushankkeessa on kehitetty nuorisovaltuuston toimintaa: koulujen oppilaskuntien puheenjohtajille on annettu osallistumisoikeus nuorisovaltuuston kokouksiin ja koulujen edustajien kanssa järjestetään huippukokous, jossa pohditaan yhdessä nuorten tärkeiksi kokeimia asioita. (Ks. kuvio.)
- Nuorisovaltuustojen ja luottamushenkilöiden on saatava koulutusta aina uuden kauden alkaessa. Osallisuuteen kasvattaminen ja lasten ja nuorten huomioiminen sekä koustekniikkaan liittyvien seikkojen koulutus on myös hyvä liittää osaksi pysyviä toimia. Lautakuntien puheenjohtajille ja esittelijöille on järjestetty koulutusta siitä, miten huomioida nuori toimielimen kokouksessa. Sen lisäksi nuoria on ohjeistettu siitä, miten valmistautua kokoukseen.

Rakenteet tukemaan osallisuutta

Kun ensimmäisiä osallisuutta parantavia toimia aloitettiin, aloitettiin myös rakenteiden muuttaminen. Oli tehtävä muutoksia hallintosäätöön, koska lasten ja nuorten edustus haluttiin valtuustoon, kaupunginhallitukseen ja eri lautakuntiin.

Hankkeella oli myös vastustajansa. Erityisesti epäiltiin, että nuoret häiritsisivät päätöksentekoa. Myös salassapitosäädöksistä haluttiin tehdä este nuorten osallistumiselle. Epäiltiin, ettei kuntalaki mahdollista nuorten toimielimiin osallistumista. Nuorten tuleminen osaksi päätöksentekoa nähtiin lisäävän työtaakkaa ja hidastavan päätöksentekoa. Nämä kannanotot jäivät yksittäisiksi, mutta olivat hyödyllisiä valmistelun kannalta.

Koska hallintosäännön on oltava linjassa kuntalainsäädännön kanssa, lisäysten lainmukaisuus varmistettiin Kuntaliiton juristien kanssa. Hallintosäännön avulla varmistettiin nuorisovaltuuston rooli ja annettiin sille yhdenvertainen asema suhteessa muihin virallisiin toimielimiin. Hallintosäätöön kirjattiin nuorisovaltuusto toimielimenä seuraavasti: *Lisäksi kaupungilla on nuorisovaltuusto, jonka valinnasta ja tehtävistä määrätään vapaa-aikalautakunnan hyväksymässä toimintasäännössä.* (Vammalan kaupungin hallintosäätö, kvalt. 8.12.2003/115 §, 2 mom.)

Vammalan kaupungin kaupunginvaltuuston työjärjestykseen kirjattiin nuorten läsnäolo- ja puheoikeus seuraavasti: *Nuorisovaltuuston valitsemilla edustajilla on läsnäolo- ja puheoikeus kaupunginvaltuuston kokouksissa.* (Kvalt. 28.10.2002/17 §.)

Sen lisäksi, että nuorilla oli oma nuorisovaltuusto ja laaja edustus eri päätöksentekokielimissä, heille myönnettiin myös oma budjetti. Nuorisovaltuusto sai käyttöönsä 10 000 euron budjetin (nyk. 15 000 euroa/vuosi). Tämäkin herätti keskustelua, mutta pian huomattiin, että nuorten suhtautuminen rahankäyttöön on vähintäänkin yhtä vastuullista kuin aikuisten.

Nuorisovaltuuston budjettiin päätettiin varata rahaa jaettavaksi joka toinen vuosi niin sanotussa huippukokouksessa. Ensimmäisen kerran näin tapahtui vuonna 2007. Kokous jakaa rahaa oppilaskuntien perusteltujen ehdotusten perusteella. Asioista äänestetään, eivätkä kaikki ehdotukset tule hyväksytyiksi: myös pettymyksiin on kasvatettava. Lisäksi järjestetään vuosittain nuorten foorumi yläkoulussa ja toisella asteella. Foorumeissa käydään keskustelua oppilaiden ja kunnan päättäjien välillä. Oppilaskunnat vastaavat foorumeiden aihekokonaisuuksista.

Toiminnalle jatkuvuutta

Hyviä osallisuushankkeen aikana tehtyjä kokeiluja on otettu osaksi pysyviä rakenteita. Näitä ovat esimerkiksi vuotuiset kyselytunnit alueen oppilaitoksissa. Johtavat luottamushenkilöt ja virkamiehet vierailevat kaupungin kouluissa, joissa järjestetään tunnista kahteen tuntiin kestävä kyselytunti. Oppilaat saavat esittää heitä vaivaavista asioista kysymyksiä suoraan päättäjille. Samalla luottamushenkilöt ja viranhaltijat saavat kasvat. Yhdessä koulujen kanssa suunnitellen kyselytunneista on tullut varsin suosittuja ja odotettujakin. Keskeistä kyselytuntien suhteen on jatkuvuus. Jatkossa on tarkoitus järjestää kyselytunteja myös isoimmilla alakouluilla.

Toinen onnistunut toimintatapa on vuosittaiset nuorisovaltuuston, kaupunginvaltuuston ja -hallituksen ja lautakuntien puheenjohtajien, esittelijöiden sekä johtoryhmään osallistuvien viranhaltijoiden yhteistapaamiset. Näissä tapahtumissa on ollut mahdollista rakentaa yhteistä toimintakulttuuria ryhmätöiden ja keskustelujen avulla. Myös kyselytunnit, joissa aikuiset kyselevät nuorilta, on koettu onnistuneiksi: tilaisuuksissa on päästy monissa asioissa eteenpäin. Erityisesti nuorille tilaisuuksista on se hyöty, että tutustuttuaan päättäjiin nuorten on helpompi ottaa heihin yhteyttä. Myös toisin päin yhteydenotot onnistuvat vaivattomammin.

Lapset ja nuoret viettävät merkittävän ajan koulussa tai oppilaitoksissa. Millään muulla hallintokunnalla ei ole niin hyvää kontaktipintaa nuoriin kuin niillä. Tästä syystä ne ovat luontaisimpia toimintakenttiä lasten ja nuorten osallisuuden lisäämiseksi. Hyvä toimintamuoto ovat oppilaskunnat. Oppilaskuntatoimintaa on ollut pitkään yläkouluissa ja toisella asteella, ja erityisesti lukioissa oppilaskunnat ovat olleet aktiivisia. Vammalassa päätettiin laajentaa oppilaskuntatoimintaa kaikille perusopetuksen luokka-asteille ja tehostaa sitä peruskoulun yläluokilla sekä laajasti toisella asteella.

Lasten ja nuorten huomioon ottaminen ei ole aina helppoa. Viranhaltijoilla on yleensä suuri määrä töitä ja tehtäviä. Valmistelun pitää edetä tietyssä aikataulussa. Ei ole vaivastonta järjestää kuulemistilaisuuksia, lähettää kutsuja ja kyselyitä eri toimijoille. Kuitenkaan nuorten huomioimisen ei pitäisi olla hankalaa, vaan sen tulisi olla osa normaalia toimintaa. Jos koulussa on valmisteilla peruskorjaus, on otettava mukaan oppilaiden edustus. Se ei vaadi muuta kuin sen, että kutsu lähetetään myös nuorille, annetaan heille mahdollisuus osallistua kokouksiin ja rohkaistaan esittämään kysymyksiä, kommentoimaan ja kertomaan mielipiteensä. •

Saamelaislasten oikeuksien toteutuminen Suomen saamelaisalueella

MINNA RASMUS

FILOSOFIAN MAISTERI MINNA RASMUS ON KOTOISIN YLÄ-TENOLTA. TÄLLÄ HETKELLÄ HÄN ASUU OULUSSA JA TYÖSKENTELEE TUTKIJANA GIELLAGAS-INSTITUUTISSA OULUN YLIOPISTOSSA. HÄN TEKEE VÄITÖSKIRJAA SAAMELAISTEN ASUNTOLAKOKEMUKSISTA.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 2008: I. 54 sivua.

Minna Rasmus:
"Sápmelašvuohta lea dego skean̄ka"
"Saamelaisuus on kuin lahja"

Saamelaislasten hyvinvointi ja heidän oikeuksiansa toteutuminen Suomen saamelaisalueella

Suurin osa saamelaisnuorista pitää saamelaisuuttaan hyvin myönteisenä asiana ja heillä on vahva saamelainen identiteetti. Tätä on erityisesti vahvistanut pitkäjänteinen työ saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen puolesta. Lapsiasiavaltuutetun toimisto toteutti syksyllä 2007 saamelaisten kotiseutualueella kyselyn, jonka avulla kerättiin lasten ja nuorten mielipiteitä ja kokemuksia hyvinvointiinsa vaikuttavista tekijöistä.

Lapsiasiavaltuutetun selvitykseen osallistuneista nuorista valtaosa oli ylpeitä saamelaisuudestaan. Kaukana ovat ajat, jolloin saamelaista taustaa piiloteltiin jopa parhaimmiltä ystäviltä. Vuosikymmenien työskentely saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen puolesta on selvästi vahvistanut saamelaisnuorten etnistä identiteettiä. Nuoret tiesivät, että aina ei ole näin ollut. Vanhempien kokemukset koulussa ja asuntolassa eivät ole jääneet nuorilta pimentoon. Vaikka valtaosa nuorista on ylpeitä saamelaisuudestaan, nuorten joukossa on niitä, joille etninen identiteetti ei ole helppo asia. Jotkut kirjoittivat, että saamelaisuus ei merkitse heille mitään.

Saamen kieleen kasvamisesta ja saamelaisesta identiteetistä on tullut entistä useammille tietoinen valinta. Suuret kielet ja ylikansallinen kulttuuri dominoivat kaikin tavoin ympäristöä. Saamelainen elää kielten ja kulttuurien risteysasemalla. Lähes kaikki saamenkieliset ovat kaksi- tai jopa kolmekielisiä. (Aikio-Puoskari 2002: 104.)

Pienryhmähaastatteluihin osallistuneet nuoret kertoivat, että saamelaisia ei syrjitä. Tämän voi tulkita niin, että avointa syrjintää ei enää olisi. Haastatelluista vain kaksi kertoi, että heitä on joskus kiusattu etnisen taustansa vuoksi. Muutoin nuorilla oli pelkästään myönteisiä kokemuksia saamelaisuudestaan.

Saamelaisnuoret ovat kotiseuturakkaita: vajaa 70 prosenttia ei halua asua Rovaniemen eteläpuolella. Ky-

selyssä 42 prosenttia haluaisi palata pohjoiseen koulut käytyään, 25 prosenttia haluaisi asua Rovaniemellä. Nuoret kokivat Rovaniemen hyväksi vaihtoehdoksi, koska se on Lapissa, eikä ole kovin kaukana kotoa.

Nuoret sanoivat arvostavansa eritoten pohjoisen puhdasta luontoa, rauhallisuutta, turvallisuutta ja lunta. Myös porotalous, saamen kieli ja suku mainittiin monessa kaavakkeessa. Vastausten perusteella voi sanoa, että lähes kaikki saamelaisnuoret arvostavat kotiseutuaan. Vain yksi nuori kirjoitti, että pohjoisessa ei ole mitään hyvää. Suurena huolena nuorilla oli se, saako pohjoisesta töitä opiskelujen jälkeen. Mikäli saamelaisalue halutaan pitää asuttuna, tulisi valtiovallan aluepoliittisin keinoin tukea saamelaisten edellytyksiä palata halutessaan takaisin kotiseuduilleen.

Nuorten ja heidän vanhempiensa hyvinvointi

Selvitykseen osallistuneista nuorista valtaosa voi hyvin. Sama koski vanhempia: lähes kaikki olivat tyytyväisiä elämäntilanteeseensa. Selvityksen ulkopuolelle jäi kuitenkin nuoria, jotka eivät halunneet osallistua kyselyyn. Esimerkiksi huostaan otettuja saamelaislapsia oli haastateltujen joukossa vain yksi.

Vaikka suurin osa perheistä voi hyvin, joukossa on nuoria, joiden vanhempi tai molemmat vanhemmat juovat. Vanhempien päihdeongelma koskee tämän selvityksen mukaan yhdeksää prosenttia saamelaisnuorista. Luku saattaa olla suurempi, sillä kysymykset olivat avoimia. Nuorilta ei kysytty vanhempien alkoholinkäytöstä, vaan he kirjoittivat tai kertoivat siitä itse. Vaikka nuoret kirjoittivat vanhempiensa alkoholinkäytöstä, he kertoivat kaiken kotona olevan hyvin. Kukaan nuorista ei maininnut, kuka huolehtii heistä vanhemman tai vanhempien juodessa.

Vuonna 1994 ja 2004 toteutettujen väestötasoisten tutkimusten mukaan joka kymmenes suomalaislapsi varttuu perheessä, jossa vanhempien päihdeidenkäyttö aiheuttaa lapsille eriaisteisia akuutteja ja pysyviä haittoja (Peltoniemi 2005). Olisi tärkeää tehdä jatkotutkimusta siitä, miten suuri osa saamelaislapsista todellisuudessa kasvaa päihdeperheessä. Jo vanhem-

pien satunnainenkin harkitsematon alkoholinkäyttö voi aiheuttaa lapsessa turvattomuutta.

Saamelaisten alkoholinkäytöstä on Suomessa tehty kaksi opinnäytetyötä (Laakso 2004, Näkkäläjärvi 2006). Laajempaa tutkimusta aiheesta ei ole. Pohjoisin A-klinikka sijaitsee Kemijärvellä, jonne pohjoisimmista saamelaisalueen kylistä on matkaa useita satoja kilometrejä. Pohjoisin laitoshoitopaikka on Lapin päihdekliniikka Muurolassa, joka sijaitsee Rovaniemeltä 25 kilometriä etelään. Päihdepalveluita saamelaisalueella tulisi vahvistaa.

Saamelaisalueen koulujen rooli

Saamelaisalueen koulujen rooli saamen kielten ja saamelaiskulttuurien ylläpitäjänä on kiistaton. Suomen valtio on 1990-luvun alkupuolelta tukenut aiempaa vahvemmin saamenkielistä opetusta sekä oppimateriaalin tuotantoa. Myös lainsäädäntö velvoittaa järjestämään saamen kielen opetusta ja saamenkielistä aineopetusta saamelaisalueella. Vuosittain noin 500 lasta osallistuu saamenkieliseen opetukseen. Perusopetuksessa noin 150 oppilasta opiskelee joko kokonaan tai pääosin saamen kielellä. Yläkoulussa noin 30 oppilasta opiskelee saamen kieltä äidinkielenään.

Vaikka laki takaa saamelaislapsille oikeuden omaan kieleensä, saamelaislapset ovat saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen suhteen edelleen hyvin eriarvoisessa asemassa keskenään. Osa nuorista saa verkko-opetusta äidinkielessään kaksi tuntia viikossa, kun taas toiset voivat opiskella lähes kaikkia oppiaineita saameksi.

Saamenkieliseltä opetukselta puuttuu jatkuvuutta. Pätevistä saamenkielistä aineenopettajista on pulaa. Toinen ongelma on se, että vaikka nuori olisi opiskellut biologiaa pohjoissaameksi koko kouluikänsä, hän ei voi kirjoittaa sitä saameksi ylioppilaskirjoituksissa.

Yllättävin tutkimustulos oli kuitenkin se, että saamelaislapsille ei opeteta heidän nykyään neljässä valtiossa asuvan kansansa historiasta juuri mitään. Haastatellut opettajat ja rehtorit pitävät osasyynä saamelaisten historian opetuksen puuttumiseen siitä, että sitä ei ole sisällytetty opetussuunnitelmaan.

Syyksi mainitaan myös se, että saamelaisten historiaa käsitteleviä oppikirjoja ei ole. Tämä tarkoittaa sitä, että saamelaislapsi voi käydä koulunsa saamen kielellä 12 vuoden ajan ilman että hänelle sinä aikana hänelle opetetaan saamelaisten paikallista ja yleistä historiaa juuri lainkaan. Vuosien aikana tulevat tutuiksi kaikkien muiden kansojen tarinat, muttei oma.

Suomen opetusministeriön hyväksymät perusopetuksen opetussuunnitelman valtakunnalliset perusteet (1.8.2006) velvoittavat ottamaan saamelaisoppilaiden opetuksessa huomioon sen, että saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jolla on oma kieli ja kulttuuri. Opetuksen tulisi suunnitelman mukaan tukea oppilaiden alkuperäistä identiteettiä ja antaa mahdollisuudet oman kielen oppimiseen ja kielellisten valmiuksien kehittämiseen. Sen tulee myös edistää oman kulttuurin, historian ja pohjoismaisen saamelaisyhteistyön tuntemusta ja tietoisuutta saamelaisista kansana ja yhtenä maailman alkuperäiskansoista. Saamelaisalueen kuntien ja koulujen laatimissa koulukohtaisissa opetussuunnitelmissa opetussuunnitelman perusteet eivät käytännössä toteudu.

Saamelaisnuorten vapaa-aika

Saamelaisnuoret olivat tyytyväisiä muun muassa kavereihinsa, metsästys- ja kalastusmahdollisuuksiin, harrastusmahdollisuuksiin, nuorisotaloon, seurakunnan kerhoihin ja leireihin. Tyytymättömyyttä aiheuttivat kerhotoiminnan puuttuminen, yksinäisyys ja harrastusmahdollisuuksien puuttuminen.

Ylivoimaisesti eniten vastauksia tuli nuorisotilojen puuttumisesta. Vastauksissa oli selviä alueellisia eroja. Kuntakeskuksissa (Ivalo, Hetta, Utsjoki) nuoret olivat tyytyväisempiä vapaa-aikaansa kuin muualla asuvat saamelaisnuoret. Mainittujen paikkakuntien nuorilla oli enemmän harrastusmahdollisuuksia kuin pienemmissä paikoissa asuvilla. Nuorisotiloja kaivattiin kipeästi suurimmassa osassa saamelaisaluetta.

Kunnat ovat järjestäneet eniten liikuntaan liittyviä toimintoja. Nuoret olivat hyvin tyytyväisiä vapaa-ajan toimintaan siellä, missä sitä järjestettiin. Nuoret mainitsivat myös kyliä, joissa ei ole lainkaan kunnan järjestämiä kerhoja. Nuorten vastauksissa ei ole yhtään mainintaa saamenkielistä kerhoista, mutta harva

niitä edes toivoi. Toisaalta tämä on odotettava tulos: jos toimintaa ei järjestetä suomeksi, harva osaa vaatia sitä omalla äidinkielellään.

Vain yhdessä vastauksessa toivottiin saamenkielistä teatteria. Parissa pienryhmäkeskustelussa nuoret toivoivat omalle kylälle kirjastoa. Kuntakeskuksissa on kirjastoja, mutta pienemmissä kylissä ei. Muutamissa kylissä käy kirjastoauto, esimerkiksi Kilpisjärvellä keran kuukaudessa.

Vähemmistön vähemmistöt

Saamelaisryhmistä inarin- ja kolttsaamelaiset ovat erityisen haavoittuvia kielen osalta. Vuonna 1998 nuorin inarinsaamea äidinkielenään puhuva oli 12-vuotias. Yhtään alle kouluikäistä puhujaa ei ollut. (Aikio 1999: 59.) Tilanne on kuitenkin kohentunut kymmenessä vuodessa: alle kouluikäisten lasten kielitaitoa on elvytetty kielipesämenetelmällä, jonka lähtökohtana on kielivähemmistön asema. Menetelmän tavoitteena on saada elvytettyä oma kieli, jota lapsen kotona tai muussa ympäristössä käytetään vähän tai ei ollenkaan. Kielipesässä kieltä hyvin taitavat aikuiset lisäävät ja aktivoivat lapsen kielitaitoa arkipäivän toimien, leikkien ja askartelun avulla. Peruserätyytenä on, että kaikki tapahtuu kielikylpykielillä.

Vuoden 2008 alussa inarinsaamen kielipesässä on yksitoista lasta, joista muutama on aloittanut koulun, kertoo kielipesän johtaja Ritva Kangasniemi. Hänen mukaansa alle kouluikäisiä inarinsaamea äidinkielenään puhuvia on kolme. Kangasniemen arvion mukaan 7–18-vuotiaita inarinsaamen puhujia on noin 20, joista suurin osa on kaksikielisiä. (Kangasniemi 2008.) Inarinsaamen puhujia on nykyään noin 360 (Olthuis 2008).

Myös kolttsaamelaisen kielitilanne oli 1990-luvulla heikko. Nuorimmat äidinkielenään puhuvat olivat yleensä yli 50-vuotiaita. (Aikio 1999: 59.) Opetusneuvos Satu Mosnikoff (2008) kertoi, että vuonna 2008 alle 8-vuotiaita koltansaamea äidinkielenään puhuvia on kolme. Hän arvioi, että alle 18-vuotiaita koltansaamen puhujia on noin kymmenen. Suurin osa heistä on kaksikielisiä. Kangasniemi ja Mosnikoff sanovat, että kielipesillä on ollut erittäin suuri rooli inarin- ja koltansaamen elpymisellä. Keväjärvelle (Iva-

losta kolmetoista kilometriä itään) on suunnitteilla koltansaamen kielipesä. Määräraha on jo myönnetty, mutta vetäjä ja paikka ovat vielä haussa.

Kotiseutualueen ulkopuolella

Oma lukunsa ovat saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolelle asuvat saamelaislapset. Saamelaiskäräjien (2008) mukaan 70 prosenttia alle 18-vuotiaista saamelaislapsista asui saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella vuonna 2007. Hankkeen alkuvaiheessa kaksi vanhempaa otti yhteyttä projektityöntekijään. He kyselivät, miksi projektissa ei haastatella saamelaisalueen ulkopuolella asuvia lapsia ja nuoria. Syynä tähän oli se, että EU:n ja Lapin lääninhallituksen hankkeelle antama rahoitus koski pelkästään saamelaisaluetta.

Nykyisen perusopetuslain mukaan saamen kieltä ja saamenkielistä opetusta voidaan/tulee antaa saamelaislasten ja -nuorten oikeudesta oman äidinkielen tai omalla äidinkielellä annettavaan opetukseen ei ole laissa mainintaa. Siitä huolimatta muiden muassa Oulun kaupunki sekä Haukiputaan ja Oulunsalon kunnat ovat tarjonneet vanhempien pyynnöstä saamelaislapsille mahdollisuuden opiskella saamen kieltä peruskoulussa.

Suomen saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvien saamelaislasten ja -nuorten oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin jää osin toteutumatta. Kotiseutualueen ulkopuolella asuvien saamelaislasten ja -nuorten asema kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien suhteen on myös ristiriidassa YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen artiklan 30 kanssa. Ko. artiklan mukaan vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaan kuuluvalla lapsella on oikeus nauttia omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan ja käyttää omaa kieltään. Kyseinen artikla ei erittele lapsia asuinpaikan mukaan tai rajoita oikeutta saamelaisaluelle.

Tulevaisuuden haasteet

Kyselyn tarkoituksena oli antaa saamelaislapsille ja -nuorille mahdollisuus kertoa, mitä he toivovat

Kysely saamelaislapsille

■ Syksyllä 2007 toteutettiin lapsiasiavaltuutetun saamelaislapsille ja -nuorille suunnattu kysely, jonka avulla haluttiin tuoda esille lasten ja nuorten mielipiteitä ja kokemuksia omaan hyvinvointiinsa vaikuttavista tekijöistä. Tavoitteena oli saada tietoa saamelaisten lasten oikeuksien toteutumisesta ja vahvistaa lasten mahdollisuuksia tulla kuulluiksi sekä kansallisesti että saamelaisten oman itsehallintojärjestelmän kautta. ●

paikallisilta ja kansallisilta päättäjiltä. Tähän asti saamelaislasten ja -nuorten ja heidän vanhempien terveydestä ja hyvinvoinnista on tehty neljä tutkimusta: yksi Pohjois-Suomessa 1960-luvulla ja kolme Norjassa 1990-luvulla (Kvernmo 2004: 224). Koska aihetta on tutkittu vain vähän, Suomen, Ruotsin ja Norjan selvitykset ovat tuoneet uutta ja tarpeellista tietoa saamelaislasten ja nuorten oloista Pohjoismaissa.

Suurin osa kyselyyn osallistuneista saamelaisnuorista ja heidän vanhemmistaan olivat innostuneita hankkeesta. Erityisen hyvänä asiana pidettiin sitä, että projektityöntekijä kävi kaikissa saamelaisalueen kouluissa. Vain yhdessä koulussa nuoria oli vaikea saada innostumaan selvityksestä. Osa nuorista totesi, että mitään parannuksia ei ole luvassa, vaikka heidän mielipiteitään kartoitetaan. Samaisen kou-

lun opettaja sanoi, että heidän koulullaan käy tutkijoita yhteen, mutta mitään konkreettista ei tapahdu. Opettaja toivoi, että projekteihin ohjattavat rahat voitaisiin käyttää asioiden parantamiseen: projektien tulokset täytyy toteuttaa.

Selvitys tulisi nähdä alkukartoituksena. Avoimissa kysymyksissä jää paljon hyvinvoinnin ongelmia huomiotta. Selvityksessä on kuitenkin tullut esille asioita, joihin pitäisi voida vaikuttaa poliittisella tasolla. Olisi myös tärkeää selvittää edelleen vanhempien päihdeongelmien vaikutusta saamelaislasten ja -nuorten hyvinvointiin. Myös huostaan otettujen ja kotiseutualueen ulkopuolelle sijoitettujen lasten elinoloja tulisi tutkia. Millaisissa perheissä nämä lapset kasvavat nykyään ja otetaanko heidän kulttuurinen taustansa huomioon sijaiskotiä etsittäessä? Tärkeää olisi tutkia myös lasten seksuaalista hyväksikäyttöä. Pohjois-Norjassa on tullut esille useita lasten seksuaalisia hyväksikäyttötapauksia, jotka ovat järkyttäneet pohjoisen saamelaiskylä. Ilmitulleista

ja epäillyistä hyväksikäyttötapauksista on uutisoitu laajasti ja niistä on keskusteltu julkisuudessa. Saamelaisyhteisön ja saamelaisinstituutioiden on ollut pakko ottaa asiaan kantaa. Suomen saamelaisten keskuudessa aihe on edelleen tabu – niin saamelaisyhteisöjen kuin päättäjienkin keskuudessa.

Saamelaisten sosiaalisia ongelmia on tutkittu vähän. Niiden tutkiminen pienen vähemmistön keskuudessa on aina vaikea ja haasteellinen tehtävä. Suurena pelkona on saamelaisyhteisöjen leimautuminen. Projektin aikana käytiinkin keskustelua aikuisten kanssa siitä, kenellä on oikeus tuoda esille vaikeita asioita, jotka koskettavat saamelaisia. Kuluuko tämä oikeus saamelaisille itselleen, tutkijoille vai instituutioille? Ja kuuluuko se suomalaisille vai saamelaisille tutkijoille ja instituutioille? Eräs haastateltava sanoi, että ongelmista puhuminen voidaan nähdä myös saamelaisten leimaamisena, etenkin jos asian esiintuoja on suomalainen. •

LAPSIASIAVALTUUTETUN JOHTOPÄÄTÖKSET

- Saamelaiset vanhemmat tarvitsevat tukea kasvatukseen sekä läsnäoloon lastensa elämässä. Vanhemmat eivät omassa lapsuudessaan ole voineet käyttää saamen kieltä koulussa. Monella heistä on kielteisiä kokemuksia asumisesta asuntolassa etäällä kodista.
- Vanhempien alkoholinkäyttöä vähentävää päihdetyötä saamelaisalueella tulee lisätä.
- Suomen, Ruotsin ja Norjan valtioiden tulee lisätä yhteistyötä saamenkielisen opetuksen jatkuvuuden varmistamiseksi. Tähän tarvitaan lisää oppimateriaalia, aineenopettajia sekä oppisisältöihin tietoa saamelaisten historiasta.
- Valtion, saamelaiskäräjien ja kuntien yhteistyönä tulee laatia saamelaisen historian ja kulttuurin huomioiva opetussuunnitelma saamelaisalueen kouluille.
- Suomessa tulee tehdä saamen kielen ja kulttuurin opetuksen kansallinen arviointi.
- Tietoa saamelaisista tulee sisällyttää myös suomenkielisten oppilaiden opintoihin kaikkialla maassa. Saamelaisen nykykulttuurin tuntemusta tulee lisätä esimerkiksi viestintäkampanjalla.
- Opettajat tarvitsevat täydennyskoulutusta pohjoisen monikulttuurisuuden ymmärtämisessä.
- Saamelaisalueen ulkopuolella asuvien lasten oikeus saamen kielen opetukseen tulee varmistaa.
- Saamelaiskäräjien tulee välittää tietoa toiminnastaan lapsille ja nuorille sekä perustaa nuorisovaltuusto.
- Opetusministeriön ja saamelaiskäräjien yhteistyötä tarvitaan saamelaisen nuorisotyön vahvistamiseksi. Saamelaisnuorten ja heidän koulujensa välisiä yhteyksiä voidaan luoda myös internetpalveluilla.
- Harrastusmahdollisuuksia ja kokoontumispaikkoja nuorille tarvitaan saamelaisalueella myös kirkonkylä ulkopuolella.
- Suomen, Ruotsin ja Norjan Yleisradioiden yhteistyötä saamelaislasten ja nuorten palveluissa tulee jatkaa ja lisätä.

Suomen saamelaiset

Saamelaiset ovat Euroopan unionin alueella ainoa alkuperäiskansaksi luokiteltu etninen ryhmä. He ovat myös neljän valtion alueella asuva vähemmistö, jolla on oma kieli ja kulttuuri.

Saamelaiset jakaantuvat maantieteellisesti siten, että Norjassa asuu noin 40 000–45 000, Ruotsissa 15 000–25 000, Suomessa noin 9 300 ja Venäjällä noin 2 000 saamelaista. Saamelaisten perinteiset asuinalueet ulottuvat Keski-Norjasta ja Keski-Ruotsista Suomen pohjoisosan yli Kuolan niemimaalle.

Suomen saamelaisalue käsittää Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat kokonaisuudessaan sekä Sodankylän kunnan pohjoisosan, Vuotson alueen. Alue on 35 000 neliökilometrin suuruinen. Alueeseen sisältyy erityinen koltta-alue toisen maailmansodan jälkeen Suomeen muuttaneille kolttsaamelaisille.

Suomen saamelaisväestö jakaantuu kielellisesti kolmeen ryhmään: pohjois-, inarin- ja kolttsaamelaisiin.

Alueellisesti laajin kieliryhmä on **pohjoissaame**, jonka eri murteita puhuvat niin Tenon saamelaiset, Kautokeinin ja Enontekiön saamelaiset kuin Pohjois-Ruotsin saamelaisetkin. Se on myös vahvin kirjakieli. (Lehtola 1997: 10.) Karkean arvion mukaan pohjoissaamen puhujia Suomessa on noin 2 500–3 000 (Samallahti 2008.)

Inarinsaamelaiset ovat saamelaisten joukossa yksi pienimpiä säilyneitä vähemmistöjä ja ainut kieliryhmä, joka asuu yhden valtion rajojen sisällä. Inarinsaamelaisia arvioidaan olevan noin 900. (Lehtola 1997: 64.)

Kolttsaamelaiset kuuluvat itäsaamelaisiin kielensä ja perinteidensä puolesta. Äidinkielenään kolttsaamea puhuu noin 350 ihmistä. Kolttsaamelaiset

ovat melkein kokonaisuudessaan joutuneet jättämään alkuperäisen kotiseutualueensa Venäjällä.

Saamelaisilla alkuperäiskansana on Suomen perustuslain mukaan oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Heillä on itsehallinto kotiseutualueellaan kieltä ja kulttuuria koskevissa kysymyksissä. Itsehallintoa varten saamelaiset valitsevat vaaleilla saamelaiskäräjät.

Saamen kielilaisia säädetään saamelaisten oikeudesta käyttää omaa kieltään (pohjoissaame, inarinsaame tai koltansaame). Kielelliset oikeudet rajoittuvat pääasiallisesti saamelaisten kotiseutualueen kuntien palveluihin. •

Lapsi lastensuojelussa – ehdollista osallisuutta?

MIKKO ORANEN

PSYKOLOGIAN LISENSIAATTI MIKKO ORANEN ON ERIKOISTUNUT KASVATUKSEN JA KEHITYKSEN KYSYMYKSIIN. HÄN TYÖSKENTELEE KEHITTÄMISPÄÄLLIKKÖNÄ ENSI- JA TURVAKOTIEN LIITOSSA. ORANEN OLI MUKANA SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖN LASTENSUOJELUN KEHITTÄMISOHJELMASSA (2004–2007).

Lastensuojelun piirissä olevat lapset tarvitsevat sekä suojelua että mahdollisuutta osallistua heitä koskevien asioiden käsittelyyn. Lastensuojelun kentällä on kehitetty lasten osallistumista tukevia käytäntöjä ja välineitä. Vähiten kokemuksia on siitä, miten lapset voivat osallistua lastensuojelupalveluiden suunnitteluun ja arviointiin. Ketkä voisivat olla siinä parempia asiantuntijoita kuin lastensuojelun asiakkaat? Lasten ja nuorten osallisuus pitää ottaa huomioon myös silloin, kun kunnat tekevät lastensuojelulain mukaisia suunnitelmia lastensuojelun järjestämisestä ja kehittämisestä.

Anna-Sofia 7 v.
"Lapsella on oikeus syödä ja elää terveellisesti joka päivä."

Eräs lastensuojelun asiakkaana ollut nuori tiivistä lastensuojelun tehtävän: "Lastensuojelu on sitä, että tuetaan, ja sit jos ei ole enää mitään tuettavissa, niin sit niiku suojellaan" (Kivistö 2006, 115). Tuoreen lastensuojelulain (417/2007) mukaan lastensuojelun tehtävänä on turvata lasten kehityksen edellytykset tukemalla vanhempia ja vaikuttamalla kasvuolosuhteisiin sekä suojelemalla lasta silloin, kun hän on vaarassa. Tavoitteena on lapsen edun toteutuminen kaikissa tilanteissa.

Lastensuojelu on siis olemassa lasta varten. Mutta miltä lastensuojelu näyttää lapsen osallisuuden näkökulmasta? Mikä on lapsen oman toiminnan rooli lastensuojelussa? Millä ehdoilla hän voi ja saa olla mukana? Mihin asti lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ääni kuuluu?

Matka lasten suojelusta lastensuojeluun

Suomalaista lastensuojelun järjestelmää voi tarkastella kaksitasoisena: Perustan erityiselle lastensuojelutyölle muodostavat koko lapsiväestöä ja perheitä koskevat poliittiset linjaukset, päätökset ja käytännön toimia koskevat ratkaisut sekä sosiaali- ja terveydenhuollon ja koulutuksen peruspalvelut. Kaikilla yhteiskunnan toimijoilla on siis vastuu lasten suojelusta. Tästä näkökulmasta lasten ja nuorten osallistuminen päätöksentekoon ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen on osallistumista myös lastensuojeluun. Kuntatasolla nuorisovaltuustot, oppilaskunnat ja lasten parlamentit käsittelevät myös sellaisia teemoja ja asioita, joilla on yhteys lastensuojelutyöhön.

Ehkäisevää lastensuojelua on lastensuojelulain mukaan peruspalveluissa, kuten neuvolassa, päivähoitossa, koulussa ja nuorisotyössä annettava erityinen tuki silloin, kun lapsi ja perhe eivät ole varsinaisen lastensuojelun tarpeessa. Varsinaisen lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun piiriin siirrytään silloin, kun lapsen kehitys vaarantuu joko vanhempien tai lapsen oman toiminnan takia. Lastensuojelun tuki kattaa kaiken lapsille ja perheille erilaisten palvelujen kautta tarjotun avun sekä erityiset lastensuojelun avohuollon tukitoimet. Lisäksi lapsen

kehityksen edellytyksistä ja turvallisuudesta voidaan huolehtia sijoittamalla lapsi kodin ulkopuoliseen hoitoon lyhyeksi tai pidemmäksi ajaksi. Suomessa varsinaisen lastensuojelun järjestämisen vastuu on annettu kunnille.

Suurin osa lastensuojelusta toteutuu avohuollossa, jonka piirissä oli vuonna 2006 lähes 60 000 lasta. Huostaanotto on lastensuojelussa äärimmäinen toimenpide, joka koskettaa vain osaa lastensuojelun asiakkaista. Lapsia ja nuoria oli vuonna 2006 kodin ulkopuolelle sijoitettuna noin 16 000 eli 1,2 prosenttia kaikista alle 18-vuotiaista. (Lastensuojelu 2006.)

Lastensuojelu voi puuttua lapsen ja perheen elämään myös vastoin näiden tahtoa. Tässä lastensuojelu eroaa ratkaisevasti monista muista yhteiskunnan palveluista. Puuttumisen pakko koskee lastensuojelun työntekijöitä, joiden on tietyissä tilanteissa toimittava, ja perheitä, jotka saattavat päätyä lastensuojelun asiakkaisiksi lainkaan sitä haluamatta. Työntekijöiden velvollisuutta puuttua "perheen pyhyteen" on kutsuttu jopa lastensuojelun kirotuksi tehtäväksi (Saurama 2002).

Lapsi itse hakeutuu harvoin oma-aloitteisesti lastensuojelun piiriin. Lastensuojelun asiakkuus käynnistyy yleensä viranomaisen tekemän lastensuojeluilmoituksen kautta. Varsin usein apua hakevat myös äidit, jotka ovat huolissaan lastensa tilanteesta. (Heino 2007.)

Vastuun tunnistaminen saattaa ainakin aikuisille olla joskus vaikeaa. Lastensuojelun asiakkaina olleille lapsille ei viinan hinnan ja juomisen välinen yhteys ole lainkaan hämärä.

Varsinkin nuorempien lasten on vaikea itse vaikuttaa niihin tekijöihin, joiden vuoksi he päätyvät lastensuojelun asiakkaiksi. Syyt löytyvät useimmiten aikuisten käyttäytymisestä. Asiakkuuden taustalla ovat yleensä vanhemmuuteen liittyvät ongelmat: vanhempien jaksamattomuus, avuttomuus ja osamattomuus sekä päihde- ja mielenterveysongelmat. Lapsiin ja nuoriin itseensä liittyviä asiakkuuden taustatekijöitä ovat usein ongelmat ja ristiriidat suhteessa vanhempiin sekä kouluvaikeudet. Osalla lapsista ja nuorista on myös psyykkisen terveyden ongelmia, somaattisia sairauksia tai kehityksen viivästyksiä. (Heino 2007.)

Voiko lapsi vapaasti muodostaa ja ilmaista mielipiteensä, jos hän ei koe oloansa turvalliseksi?

Huostaan otettujen lasten perheissä sekä aikuisten että lasten ongelmat kasautuvat. Tuoreen selvityksen mukaan huostaan otetulla lapsella oli keskimäärin 6,4 kasvuolojen riskitekijää samanaikaisesti. Lapselle tämä tarkoittaa arkielämän arvaamattomuutta, turvattomuutta, vaille jäämistä ja aikuisen erilaisten tilojen armoilla olemista. Yleisin yksittäinen tekijä huostaanoton taustalla oli vanhemman, yleensä äidin, päihdeongelma. Päihdeongelmien lisäksi vanhemmilla oli mielenterveysongelmia, uupumusta, vuorovaikutuksen pulmia ja ristiriitoja sekä perheen sisällä että suhteessa ympäristöön. Nuoren huostaanoton taustalla oli tavallisimmin nuoren oma rajaton ja sopeutumaton käytös. (Mylläriemi 2006.)

Lapsi on siis lastensuojelun asiakkaana yleensä jonkun muun aloitteesta ja syistä, jotka liittyvät muiden toimintaan. Myös nuorten kohdalla lastensuojelun tarpeen ovat usein tulkinneet ympärillä olevat aikuiset, vaikka synnä olisi nuoren oma käytös. Tässä asetelmassa työntekijöiden katse kääntyy aikuisiin ja lapset jäävät herkästi sivuun. Tuloksena on paljon puhetta lapsista mutta vähän puhetta lasten kanssa.

Pakon potentiaali tekee lastensuojelusta lasten osallisuuden näkökulmasta hyvin erityisen kentän. Voiko lapselle syntyä kokemusta osallistumisesta ja vaikuttamisesta tilanteissa, joissa lopulta voidaan

toimia vastoin hänen tahtoaan tai jossa esimerkiksi lastensuojelulaitoksen toimintasäännöt asettavat tiukat rajat lapsen omille valinnoille?

”Erityiset lapset” toimijoina

Perinteisesti lastensuojelu on korostanut uhreina nähtyjen lasten suojelemista tai toisaalta vahingollisesti käyttäytyvien tai uhkaavien lasten kontrollointia. Asiakkaina olevat lapset on myös nähty monella tavalla erityisinä. He ovat ”päihdeperheiden lapsia”, ”väkivaltaa kokeneita”, ”traumatisoituneita”, ”masentuneita”, ”sopeutumishäiriöisiä” ja ”syrjäytymisriskissä”. He ovat edustaneet haavoittuvan ryhmän haavoittuneita yksilöitä.

Lasten yleinen määrittäminen haavoittuvaksi ryhmäksi ja lastensuojelun asiakkaana olevien lasten näkeminen erityisen haavoittuneina on vaikuttanut siihen, minkälaisina toimijoina nämä lapset on nähty. Paradoksaalisesti haavoittuvuuden korostaminen on itse asiassa vahvistanut näiden lasten joutumista marginaaliin oman elämänsä suhteen. Suojelun nimissä heidät on herkästi suljettu heitä koskevien asioiden käsittelyn ulkopuolelle. On ollut jopa ajattelua, jonka mukaan vaikeat asiat lakkaavat olemasta, jos niistä ei puhuta lapsen kanssa ääneen. Ikään kuin asioista puhuminen olisi vaarallisempaa kuin se, että lapsi kokee ne todellisuudessa.

Lastensuojelussa, kuten muissa lasten ja nuorten palveluissa, erilaiset aikuiset kehityksen ja lapsuuden asiantuntijat ovat usein käyttäneet lasten ääntä. Oman asiantuntemuksensa perusteella he ovat määritelleet, mitä lasten kokemukset merkitsevät ja mikä heille olisi parasta. Asiantuntijoiden määrittelyvallan korostuminen on voinut johtaa siihen, että mitä ”erityisempi” lapsi on, sitä enemmän hänen mielipiteitään on tulkittu ja arvotettu vain suhteessa hänen ongelmiinsa, eikä niitä ole pidetty vakavasti otettavana kannanottona.

Vaikka lastensuojelun johtavana periaatteena on lapsen edun ensisijaisuus, lapsilla itsellään ei juuri ole ollut mahdollisuutta osallistua oman etunsa määrittelyyn. 1990-luvulla aktivoitunut lastensuojelututkimus on piirtänyt kuvaa näkymättömistä lapsista ja kritisoinut työkäytäntöjä lasten ohittamisesta ja unohtamisesta. Lastensuojelun asiakirjojen

ja käytäntöjen tarkastelun perusteella on näyttänyt siltä, että työskentely on ollut aikuisten keskustelua aikuisten kanssa.

Viimeisen vuosikymmenen aikana tilanne on alkanut muuttua. Tutkimusten taustalla ollut käsitys lapsista aktiivisina toimijoina on haastanut edellä kuvatun perinteisen kuvan lapsista. Samaan suuntaan on ohjannut voimistunut tietoisuus lasten oikeuksista. Suojelun rinnalla on alettu puhua myös osallisuudesta. (Ks. Forsberg, Ritala-Koskinen ja Törrönen 2006.)

Vastauksena tutkimusten esittämään kritiikkiin on käynnistetty paljon aktiivista kehittämistyötä, jonka tavoitteena on lapsilähtöinen ja -keskeinen lastensuojelutyö. Sen aineksia ovat erilaiset lasten osallistumista tukevat uudet työkäytännöt, välineet ja menetelmät, jotka ovat levinneet varsin laajasti lastensuojelun kentälle. On vielä aikaista sanoa, kuinka paljon on kyse menetelmäinnostuksesta ja kuinka paljon todellisesta lasten toimijaroolin vahvistumisesta. Tämän selvittämiseen tarvittaisiin pitkäjänteistä ja kattavaa lastensuojelun tutkimusta, joka Suomesta vielä puuttuu.

Osallisuuden ja suojelun jännite

Lastensuojelussa on paljon lasten osallisuuden edellytysten luomiseen ja sen käytännön toteuttamiseen velvoittavia rakenteita. Nykyinen lastensuojelulaki korostaa voimakkaasti lapsen oikeutta osallistua häntä koskevien asioiden käsittelyyn. Kaikissa lastensuojeluprosessin vaiheissa työntekijöiden on annettava lapselle hänen tarvitsemansa tieto tilanteesta ja suunnitelmista sekä selvitettävä, mitä lapsi itse niistä ajattelee. Lapsen asianosaisuudella ei ole ikärajoja, vaan osallisuuden oikeus koskee kaikkia lastensuojelun asiakkaana olevia lapsia.

Osallisuuden ohella laki korostaa lapsen oikeutta suojeluun. Sekä laissa että lastensuojelun käytännössä nämä kaksi lasten perusoikeutta asettuvat jännitteeseen ja joskus jopa ristiriitaiseen suhteeseen. Jännite tulee hyvin näkyviin lain 20 §:ssä, jonka otsikkona on ”Lapsen mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen”. Pykälän mukaan lastensuojelua toteutettaessa on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide (oikeus osallisuuteen), mutta mielipiteen

selvittäminen on tehtävä hienovaraisesti ja niin, että siitä ei aiheudu tarpeetonta haittaa lapsen suhteille läheisiin ihmisiin (suojelu). Samassa pykälässä määritellään 12 vuotta täyttäneen lapsen oikeus tulla virallisesti kuulluksi hallintolain mukaisesti (osallisuus). Kuulemisen yhteydessä lapselle ei saa kuitenkaan antaa sellaisia tietoja, jotka vaarantavat lapsen kehityksen (suojelu).

Varsinkin nuorempien lasten on vaikea itse vaikuttaa niihin tekijöihin, joiden vuoksi he päätyvät lastensuojelun asiakkaiksi. Vaikeat asiat lakkaavat mukana olemasta, jos niistä ei puhuta lapsen kanssa ääneen.

Osallisuus näyttää pykälän mukaan lähtökohdaksi, joka kuitenkin käytännössä toteutuu ehdollisena suojelun tarpeen asettamisrajoissa. Toisaalta molemmat oikeudet ovat perustavanlaatuisia ihmisoikeuksia, joita ei voi asettaa toistensa vaihtoehdoksi tai hierarkkiseen järjestykseen. Voiko kumpikaan oikeus toteutua ilman toista? Voiko lapsi kokea olonsa turvalliseksi, jos hän on täysin ulkopuolinen omien asioidensa hoidossa? Lastensuojelun asiakkaana olevilla lapsilla on usein paljon kokemusta arjesta, jossa mitä vain voi tapahtua milloin vain. Tuoko yhtä arvaamaton työskentely heille suojaa vai lisääkö se turvattomuutta?

Entä voiko lapsi vapaasti muodostaa mielipiteensä tilanteesta ja ilmaista sen, jos hän ei koe oloansa turvalliseksi? Lastensuojelussa käsiteltävät asiat ovat usein hyvin henkilökohtaisia ja kipeitä. Niistä on vaikea puhua, jos ei voi luottaa kuulijoihin ja siihen, ettei puhumisesta seuraa jotakin vielä pahempaa. Väitän, että aito kokemus osallisuudesta ja kuulluksi tulemisesta edellyttää myös kokemusta turvallisuudesta.

Koska lastensuojelun asiakkaana olevilla lapsilla on usein kokemuksia siitä, että heidät ja heidän tarpeensa on ohitettu, heillä tulisi olla erityinen oikeus tulla kuulluiksi ja huomioonotetuiksi. Lain tasol-

LASTEN JA NUORTEN OHJEITA TYÖNTEKIJÄLLE

TUTUSTU
RAUHASSA

Tutustu rauhassa asiakkaanasi olevaan lapseen tai nuoreen. Anna aikaa. Muista, että kyse on lapsen tai nuoren henkilökohtaisesta elämästä. Älä tee ke skustelusta puolen tunnin tietovisaa, jossa pommitat häntä kysymyksillä. Anna lapselle tai nuorelle myös mahdollisuus tutustua sinuun.

LUOTA LAPSEEN,
NIIN HÄN ALKAA
LUOTTAA SINUUN

Tutustuminen on välttämätöntä, jotta luottamus voisi syntyä. Luottamus on välttämätöntä, jotta voisi kertoa kipeistäkin asioista ja kokea silti olonsa turvallisiksi. Kerro lapselle tai nuorelle, mitä ajattelet ja aiot tehdä. Kuuntele, mitä hänellä on sanottavana.

MUISTA
YKSILÖLLISYYSTÄ

Jokainen lapsi ja nuori on erilainen. Älä oletta, että iän, sukupuolen, ulkonäön, diagnoosin tai muiden ihmisten puheiden perusteella tiedät, minkälainen hän on. Ota itse selvää!

TURVALLISUUS
ON TÄRKEÄÄ

Kun järjestät tapaamisia ja neuvotteluita, ajattele niitä lapsen ja nuoren kannalta. Kymmenen viranomaisen rintama voi saada lapsen tai nuoren lukkoon. Mieti, onko isoille kokouksille vaihtoehtoja. Pohdi asiaa lapsen tai nuoren kanssa: Mikä olisi hänestä hyvä tapa toimia? Mikä saa olon tuntumaan turvalliselta?

ÄLÄ PETÄ

Pidä lupauksesi äläkä lupaa asioita, joista et voi itse vastata. Kerro lapselle tai nuorelle, jos sinun pitää puhua hänen asioistaan toiselle työntekijälle. Perustelee, jos sinun pitää tehdä asioita vastoin lapsen tai nuoren toiveita. Älä riko luottamusta.

la asiassa ei ole epäselvää. Ongelmat liittyvätkin lastensuojelun rakenteisiin, joissa aikuisten kanssa työskentelyyn löytyy aikaa mutta lapsille ei, sekä työntekijöiden valmiuksiin kohdella lapsia aidosti asianosaisina.

On hyvä pysähtyä kuuntelemaan, minkälaisia ohjeita lastensuojelun asiakkaina olleet lapset ja nuoret

antavat työntekijöille lasten kanssa työskentelystä. Oheisessa taulukossa on koottuna heidän ajatuksiin siitä, miten luoda edellytyksiä aidolle kuulluksi tulemiselle. Niissä näkyy hyvin luottamuksen ja turvallisuuden tärkeys. Ohjeet on koottu Lastensuojelun kehittämissuunnitelmassa kerätyn ryhmäkeskusteluaineiston pohjalta (Oranen 2008).

Asiantuntijat
lastensuojelua kehittämään!

Lastensuojelulaki velvoittaa kuulemaan lapsia ja nuoria paitsi heidän omien asioidensa käsittelyssä myös lastensuojelun palveluja järjestettäessä ja kehitettäessä (8 §) samansuuntaisesti kuin nuorisolaki (72/2006, 8 §). Lapsi- ja perhekohtaisen työn osalta lastensuojelulaki ohjeistaa hyvin yksityiskohtaisesti, miten lasten ja nuorten osallistuminen tulee toteuttaa. Palvelujen kehittämistä eli niiden suunnittelua, toteuttamista ja arviointia laki käsittelee huomattavasti niukemmin.

Vaikka samansuuntainen säädös oli myös edellisessä lastensuojelulaissa, sen käytännön toteutuksesta ei ole juuri kokemusta. Yleensä asiakkaat, niin lapset kuin aikuiset, ovat päässeet kommentoimaan tehtyä kehittämistyötä vasta toiminnan toteuttamisvaiheessa tai toiminnan jo päättyttyä.

Asiakkaina olleilla lapsilla ja
nuorilla oli paljon ajatuksia ja
mielipiteitä lastensuojelusta ja sen
toimintatavoista.

Voisiko niillä lapsilla ja nuorilla, joilla on kokemusta lastensuojelusta, olla annettavaa työn kehittämisessä? Vastausta tähän haettiin Lastensuojelun kehittämissuunnitelman *Mitä mieltä? Mitä Mieltä!* -osahankkeessa (Oranen 2008). Hankkeelle asetettiin kaksi pääavoitetta. Ensinnäkin pyrkimyksenä oli kokeilla, miten lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja nuorten osallisuutta työn ja palvelujen kehittämisessä voidaan vahvistaa. Toiseksi tavoitteena oli selvittää, mitä lapset ja nuoret ajattelevat nykyisistä lastensuojelun käytännöistä. Menetelmänä kokeiltiin fokusryhmäkeskustelua, jossa käsiteltiin lastensuojelun avoimuuden työskentelytapoja ja osallistujien kokemuksia niistä väljän kehyskertomuksen avulla.

Hankkeen kokemukset osoittivat, että lastensuojelusta voidaan keskustella lasten ja nuorten kanssa myös yleisellä tasolla ja tarkastella sen käytäntöjä ja ilmiöitä. Asiakkaina olleilla lapsilla ja nuorilla oli paljon kokemuksia, ajatuksia ja mielipiteitä lastensuoje-

lusta ja sen toimintatavoista. He olivat myös valmiita jakamaan niitä, kun jakamiselle löytyy kiinnostunut kuuntelija, aikaa ja sopivat puitteet.

Uusi laki osoittaa tämäläiselle lasten ja nuorten osallisuudelle myös hyvän paikan määrittelyssä kunnan velvollisuutta tehdä suunnitelma lastensuojelun järjestämisestä ja kehittämisestä (12 §). Suunnitelman tulee sisältää mm. tiedot lasten ja nuorten kasvuoloista sekä hyvinvointia edistävästä ja ongelmia ehkäisevästä toimista ja palveluista kunnassa. Ketkä voisivat olla siinä parempia asiantuntijoita kuin lastensuojelun asiakkaina olevat lapset ja nuoret? Heillä on ensi käden kokemuksellista tietoa siitä, minkälaisissa oloissa lapset ja nuoret kasvavat, ajatuksia siitä, miten noihin oloihin voisi vaikuttaa ja ideoita uusista keinoista auttaa ja tukea heitä. Monet heistä tuntevat palvelujärjestelmän sudenkuopat ja eri toimijoiden yhteistyön ongelmat asiakkaan näkökulmasta. Mikä tieto voisi olla tärkeämpää, kun palvelujen rakenteita arvioidaan ja kehitetään?

Mielestäni tämä on eräs uuden lain täytäntöönpanon haasteista. Yksilötasolla on jo paljon kokemusta lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen menetelmistä, välineistä ja käytännöistä. Käynnissä on paljon kehittämishankkeita, joissa tarkastellaan osallisuutta lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelutyössä. Nyt olisi aika ottaa työn todelliset asiantuntijat mukaan myös lastensuojelun kehittämisen ja suunnittelun rakenteisiin. •

Lapsen auttaminen vanhempien erossa

SIRKKU NIEMELÄ

PSYKOLOGIAN LISENSIAATTI SIRKKU NIEMELÄ ON JYVÄSKYLÄLÄINEN LASTEN JA NUORTEN PSYKOLOGI. ASIAKASTYÖN LISÄKSI HÄN ON OLLUT MUKANA USEISSA ERI PROJEKTEISSA KEHITTELEMÄSSÄ TYÖVÄLINEITÄ LASTEN AUTTAMISEKSI.

Lapsella on oikeus olla lapsi ja elää ikätasoistaan elämää, vaikka perheellä olisi vaikeuksia. Huoltakin voi lähestyä kielellä, jota lapsi ymmärtää. Onko huoli tällä hetkellä huoneen, pöydän kannen vai pikkurillin kynnen kokoinen? Sirkku Niemelä on kerännyt artikkeliinsa asioita, tapoja, keinoja ja tilanteita, jotka suojaavat lasta vanhempien erotilanteessa.

Krista 11 v.
”Lapsella on oikeus olla vanhempien kanssa. Soittaa niille, kun ne ovat eronneet ja tavata heitä. Kuvassa lapsi soittaa isälleen ja äidilleen.”

Työskentely lasten ja nuorten parissa yli kahdenkymmenen vuoden ajan on tehnyt minut hyvin nöyräksi. Lasten niin kehitykselliset kuin tunne-elämän ongelmat ovat usein monisyisiä ja niihin on valitettavan vaikea saada apua. Aikuiset tuovat hätänsä paremmin julki, heidän ongelmiinsa on helpompaa samaistua. Koko lasten ajatusmaailma tuntuu niin mystiseltä tavoittaa.

Työikäiset ihmiset kohtaavat sosiaali- ja terveystoimen palvelut usein silloin, kun he ovat harkitsemassa avioeroa tai kun eropäätös on jo tehty. On iso asia, kun lapsiperhe eroaa. Muuttuva tilanne koskettaa kaikkia perheenjäseniä. Lasten auttaminen on aina osa muuta hoitokaarta.

Ensin ajattelin, että puhun ja käsittelen asioita lasten kanssa samalla tavalla kuin aikuistenkin kanssa. Auttamisesta tuli eräänlainen miniatyyri, mutta se ei toiminut. Sain vastaukseksi vain ”ihan sama” tai ”en mä tiedä”. Lasten haastattelu meni nyhtämiseksi, jossa kummatkin osapuolet turhautuivat. Avioerotilanteissa päällimmäinen tunne onkin usein hämmennys, joka vaikeuttaa asioiden verbalisointia entisestään. Emme saaneet asioita kielen merkittämiksi. Siis jotain oli tehtävä toisin.

Ihastuin yksinkertaisuuden voimaan. Lapset ja myös aikuiset rakastavat yksinkertaisuutta. Etenkään elämän kriisitilanteissa kukaan ei jaksa analysoida ja vatkata asioita määräänsä enempää. Löysin vertauskuvat ja metaforat. Tässä artikkelissa käyttämäni vertauskuvat olen muokannut asiakkailtani, kaunokirjallisuudesta ja Suomen historiasta. Vertauskuvien hoitava merkitys perustuu siihen, että ne ovat ymmärtämisen äidinkieltä. Lisäksi ne luovat symbolisen etäisyyden asioihin. Hankalista asioista on helpompaa puhua symbolisen etäisyyden läpi. Kriisitilanteissa ja pahassa olossa auttaa selkiennyttävä puhe. Sitä voi lasten kanssa harjoittaa, se auttaa aina eikä koskaan tee väärää. Usein me vain puhumme toistemme ohi ja liiat sanat jopa estävät sanoman perillemeno. Tarvitsemme ymmärtämisen äidinkieltä päästäksemme toistemme ja lasten kartalle.

Joskus vanhempien eroprosessi hoidetaan pelkäämällä lasten sanelemilla ehdoilla jopa niin, että van-

hempien tarpeet ja toiveet jäävät taka-alalle. Sellaista en pidä hyvänä. Olen kuitenkin korostanut lapsen näkökulmaa vanhempien erossa. Lasten auttaminen on aina osa muuta hoitokaarta.

On iso asia, kun lapsiperhe hajoaa. Tilanne vaatii usein monenlaista tukea ja apua. Lasta ei voi koskaan auttaa ilman vanhempien lupaa. Jos lapsi käy koulukuraattorin tai jonkun muun henkilön luona puhumassa asioistaan, hänelle pitää antaa lupa siihen. Perheasiat ovat kaikille iästä riippumatta melko henkilökohtaisia eikä niiden julkistaminen ole helppoa.

Yhteiskunnan ongelmat ovat käyneet monella tapaa henkemmiksi. Perheissä kilpailaan ajasta. Väsymystä, uupumusta ja niistä johtuvaa ärtymystä on avioerotilanteessa erityisen paljon. Miten tällaisessa arjessa elävää lasta voitaisiin auttaa? Peruseriaatteeni lasten ja nuorten psykologina toimiessani on: Mitä isommat ongelmat, sen pienemmin askelin. Ole armahtavainen niin itseäsi kuin lastasi kohtaan. Isoissa elämänmuutoksissa on kestettävä hämmennystä ja epävarmuutta. Avunhan ei suinkaan aina tarvitse olla ammattiapua. Lasten auttamisessa keinojen pitää olla hyvin yksinkertaisia ja selviä.

Mitä isommat ongelmat, sen pienemmin askelin.

Kaksi keskeisintä kehityspsykologian peruseriaatetta ovat arjen eheyttäminen ja lapsen saattaminen omalle ikätasolleen. Miten lapsen arjesta saisi mahdollisimman ehyttä? Yksi keino, jolla lapsi voi eheyttää arkeaan, on yrittää mahdollisimman paljon keskittyä siihen mitä tekee ja yrittää saada tilanteisiin alku ja loppu, jotta kaikki ei jäisi aina kesken.

Tämä aika raastaa ihmisen keskittymiskykyä. Lyhyenkin tuokion voi käyttää rakentavasti, kunhan toiminta on ristiriidatonta ja siihen keskitytään. Hörsötys ei ole tehokkuutta. Lapsethan pitävät aina siitä, että asioilla on alku ja loppu. Myöskään erilaisten riitatilanteiden selvittely ei saisi olla jatkuvaa ”vatkaamista” päivästä toiseen.

LASTA SUOJAAVAT TEKIJÄT

Seuraavaan listaan olen koonnut niitä asioita, tapoja, keinoja ja tilanteita, jotka suojaavat lasta, kun vanhemmat ovat eronneet.

1. MAHDOLLISIMMAN TAVALLI- NEN, IKÄTASOINEN ARKI

Kaikessa yksinkertaisuudessaan ehjä ja ikätasoinen arki voi toimia suojaavana tekijänä. Arjen palautuminen ennustettavaksi ja ennakoitaviksi olevaksi eheyttää. Jos lapsi lakkaa kantamasta huolta vanhempiensa selviytymisestä ja palaa elämään tavallista 10-vuotiaan elämään, eroprosessi on voitonpuolella.

2. SELKEÄ VUOROVAIKUTUS

Mitä selvempää ja suorempaa lapsen ympärillä elävien aikuisten vuorovaikutus on, sen parempi. Lapsen itsensä kanssa käytävän selkeän vuorovaikutuksen atomiksi kutsutaan yksinkertaistettuna: sano lause loppuun – odota vastaus – aloita uusi. Mitä vähemmän ihmissuhteessa on ”peliä”, sen enemmän se hoitaa.

3. LAPSEN JA VANHEMMAN KUNNIOITUS

Myös lapsi vaistoaa, suhtautuvatko ympäristön ihmiset häneen ja koko perheeseen kunnioittavasti vaikeuksista huolimatta. Hänellä on oikeus säilyttää vanhemmistaan kaunis kuva. Suhtaudu lapsen kommentteihin ja ajatuksiin kunnioittavasti.

4. TERVE OMANARVONTUNNE

Omanarvontunne määritellään tunteeksi, jolloin ihminen on arvokas itsessään (sense of self-worthiness) eikä anna kohdella itseään miten tahansa. Älä ota uhrin roolia! Kosketus lisää omanarvontuntoa, tuntoa siitä, että on arvokas jo itsessään. Useat lapset hakeutuvatkin aikuisten syliin ja läheisyyteen perheen erotilanteessa tavallista enemmän.

5. ÄLÄ JÄÄ SEN VANGIKSI, MILLAISENA SINUT ON NÄHTY

Yksi suojaava tekijä lapsella on kyky muutokseen ja sopeutumiskyky. Mikään ei kohota itsetuntoa niin kuin hankalista elämäntilanteista selviytyminen. Lapset ovat kertoneet oppineensa tekemään esimerkiksi enemmän kotitöitä. Suojaava tekijä voi olla myös se, että lapsikin oivaltaa, että hänellä on oikeus elää tavallista 10-vuotiaan elämää ja saada siihen apua aikuisilta. Tämä ei suinkaan tarkoita rajattomuutta, vaan oikeutta kasvaa lapsen asemassa.

6. VAHVISTA LAPSEN SOSIAALISIA TAITOJA

Karkeasti arvioituna 1950-luvulla kasvaneista lapsista koko Suomessa 70 prosentilla oli agraaritausta, nyt se on seitsemällä prosentilla. Agraaritausta oli perhelapsuutta. Nykyisessä postmodernissa yhteiskunnassa lapsi voi olla osallisena päiväkodin vertaisryhmää jo 1-vuotiaasta lähtien. Yksi suojaava tekijä on oman paikan löytäminen vertaisryhmässä. Kaikessa yksinkertaisuudessaan se sanotaan näin yksinkertaisesti: tulla siksi, miksi voi tulla.

7. SURUSSA EI OLE MITÄÄN HOIDETTAVAA

Menetyksiin liittyy aina surua. Ei surussa ole mitään hoidettavaa. Terveessä surussa on aina kaiku jostain hyvästä. Muistele myös iloisia ja onnellisia aikoja yhdessä lapsen kanssa. Kerro ajoista, jolloin kaikki oli hyvin. Suru puhdistaa likaisetkin muistot.

8. ERILLISYDEN SIETO

Perheen voimavara on siinä, kuinka paljon se sallii erillisyyttä Erillisyyden yksinkertaistettuna tarkoittaa sitä, onko tilaa kasvaa. Erillisyyden hallinta on itsen ja toisen rajojen vahvistumista. Hyvät aidat tekevät hyvät naapurit! Ihminen uupuu, jos hän ei erota mikä on itseä ja mikä toista.

9. VERKOSTO ESTÄÄ SYRJÄYTYMISEN

Toimiva ihmissuhdeverkosto on silta perheen intiimiydestä yhteiskuntaan ja se voi estää syrjäytymisen. Se ei ole minulta pois, jos lapsi kiintyy johonkin perheen ulkopuoliseen aikuiseen. Taikurikin saa voimansa yleisöltään!

10. MIELIKUVITUKSEN JA LEIKIN KÄYTTÖ

Leikki on lapsen ihmeellinen ja uutta luova kyky sulatella ja käsitellä asioita. Kyllä leikissä voi sattuua mitä vaan. Mielikuvitus on yksi lasta suojaava tekijä. Sadut ja tarinat lisäävät lapsen mielikuvitusta ja rikastuttavat sisäistä maailmaa. Lapset ovat tänä päivänä liiaksi visuaalisen kulttuurin vallassa. Lukeminen ja piirtäminen ovat esittämisen ja näyttelemisen lisäksi lapselle luontevia kanavia asian käsittelyyn.

Lapsen elämä on erilaista kuin aikuisten, eikä hänen tarvitse ottaa aikuisten murheita kannettavakseen. Lapsi voi kokea erossa eri asiat ongelmiksi kuin aikuiset. Vaikka perheessä on esimerkiksi sairautta tai avioero, kyllä siitä huolimatta voi elää tavallista 10-vuotiaan elämää. Lasta suojaava tärkeä tekijä on, että lapsi saa elää lapsen elämää.

Olen tavannut työssäni liian paljon aikuisten murheita hartioillaan kantavia, vastuullisia ”pikku aikuisia” vanhemmilta tai ammattilaisilta lainattuine repliikkeineen. Jos perheessä on psykososiaalisia vaikeuksia, lapsi herkästi käyttäytyy joko pienemmän lapsen oloisesti tai sitten ottaa ikätasoonsa kuulumatonta vastuuta. Sanoitan lapselle ääneen usein: ”Kyllä siitä huolimatta, että isä ja äiti ovat eronneet tai perheessä on sairautta, voi elää ihan tavallista 10-vuotiaan elämää.”

Tämän päivän lapset haastetaan samanlaiseen ihmissuhteiden käsittelyyn kuin meidät aikuiset. Lapset eivät pidä siitä, kun hankalaista asioista puhutaan ääneen. Kun ne sanotaan ääneen, ne kuulostavat niin tosilta. ”Mä en uskalla kysyä ja ne ei halua vastata”, eräs pieni asiakkaani sanoi perheen vaikeuksista erotilanteessa. Itse asiassa ollaan jo aika pitkällä, kun lapsi kykenee puhumaan ääneen itseään harmittavista asioista. Innostan lapsia asioiden käsittelyyn ja kuvailuun erilaisten vertauskuvien kautta.

Surulla on myös puhdistava vaikutus.

Vältän lasten kanssa työskennellessäni diagnosi-kieltä. Puhekieleemme yleistyneet aineettomat käsitteet, kuten mieliala, uupumus, stressi, parisuhde ja masennus, eivät kerro lapselle mitään konkreettista. Vaikeinta onkin ollut löytää kieli, jota lapsi ymmärtää. Miten nämä hämmäntävän vaikeat asiat saataisiin kielen merkitsemiksi? Puhun usein huolesta. Se on perussana kuvaamaan kaikkinaista pahaa oloa. Masennuksen korvaan sanalla elämänilon puute. Lapsillahan elämänilo on ihan eri tavalla tallella kuin meillä aikuisilla, ja niin pitääkin olla. Heillä väsymys menee nukkumalla ohi. Aikuisten uupumusta olen kuvannut lapsille usein seuraavalla

vertauskuvalla: Väsyneenä lintukin laskee sulkinsa, panee päänsä kainaloon ja antaa siipiensä levätä. Äidillä tai isällä saattaa olla sellaista väsymystä, joka ei mene nukkumalla ohi. Aikuisia voi väsyttää sekin, että he ovat jo eläneet kauemmin. Pysähtyminen jatkuvasta lentämisestä ja seisahtuminen tärkeiden asioiden äärelle on tärkeää. Lapset puhuvatkin joskus pesäpäivistä. ”Tarviiko sitä aina olla menossa?” Joskus voi olla terveellistä olla vain kotona ja viettää pesäpäiviä. Jatkuva väsymys jo sinällään tappaa aikuisen elämänilon. Sellaisesta lapsesta pitäisikin olla huolissaan, jolla elämäniloa ei ole.

Huoltoriitojen ratkaisussa ensisijaista on lapsen etu.

Lapset saattavat kuulla puhuttavan erokriisistä. Mikä se erotilanteeseen liittyvä kriisi sitten on? Kuvaan sitä usein näin: Tiedäthän pihassa olevan vesilätäkön. Kun sataa ja tuulee, vesi lätäkössä liikkuu. Mitäs tapahtuu kun tulee ensimmäinen pakkasyö? Sen lätäkön pinnalle tulee sellainen ohut jääriitekalvo, joka peittää kaiken alleen. Näet siitä lätäköstä vain sen ja unohdat, että siellä on paljon vettä ja elämää, siellä riitekalvon allakin. Kriisistä selviytymisen ratkaisee se, millaista elämää riitekalvon alla on. Hankalassa elämänvaiheessa hyvät ajat unohtuvat ja kuitenkin ne ovat aivan yhtä totta. Riitekalvon alle ei saisi jäädä, se ei saisi peittää kaikkea alleen.

Elämän kriiseihin liittyy usein menetyksiä, joita on surtava. Surussa ei ole mitään hoidettavaa. Se on normaali reaktio elämän menetyksiin. Surulla on myös puhdistava vaikutus. On surtava kauniiksi se mikä on ollut likaista. Suru on kulkemista lopusta alkuun. Se on saman reitin kulkemista toisinpäin kuin lasten labyrinttipeleissä. Suru vie elämänilon. Se voi viedä sen pitkäksi aikaa. Terveessä surussa on aina kaiku jostain hyvästä. Valitettavasti tämän päivän lasten kaikki muistot eivät ole kovin kauniita. Olen tavannut lapsia, jotka ovat menetyksissä sanoneet, ettei ole mitään surtavaa, että näin on parempi.

Helpoin tapa lähestyä lapsen huolta on kysyä sen kokoa. Onko huoli sinulle tällä hetkellä huoneen, pöydän kannen vai pikkurillin kynnen kokoinen?

Kuinka suuri se on isälle? Entä äidille? Jos huoli on nyt huoneen kokoinen, otetaan tavoitteeksi, että se jouluun mennessä olisi enää pöydänkannen kokoinen. Näillä luokittelevilla kysymyksillä voi huolta lähestyä kielellä, jota lapsi ymmärtää. Niihin saa aina vastauksen eikä kohtaamistilanne mene nyhtämiseksi. Aikuisten tapana on usein lähestyä lapsia lukuisilla kysymyksillä. Asia, jolle lapsi saa muodon, muuttuu hänen pääomakseen. Hämmennys helpottaa jo vähän, kun se saa jonkinlaista muotoa. Luokittelevat kysymykset sekä keskustelun selkeät alku ja loppu ovat selkeitä ja helppoja tapoja saada asioita kielen merkitykseksi ja eheyttää lapsen arkea.

Lapset voivat tukea toisiaan erosta selviytymisessä.

Olen työssäni huomannut, että etenkin päihdeperheissä kasvaneet lapset ja nuoret ovat vuorovaikutuksessaan oppineet eräänlaisiksi pelureiksi. Kun

minä teen näin, niin sinä teet noin, ja päinvastoin. Mitä vähemmän ihmissuhteessa on peliä, sen enemmän siitä saa tukea. Lasta auttaa jo se, että jättää menemättä näihin peleihin mukaan. Vähän isompien kanssa voi yrittää kysymyksien avulla tehdä näkyväksi, ”huomaatko mikä peli tässä on käynnissä?”. Mitä suurempaa ja selvempää lasten kanssa käytävä vuorovaikutus on, sen parempi. Selkiinnyttävä puhe helpottaa pahassa olossa. Lapsille riittävät asioista useimmiten tunteiden päävärit, olennaisimmat asiat – iloiset ja surulliset, hyvät ja huonot, isot ja pienet.

Me pystymme auttamaan toisiamme, eikä avun aina tarvitse olla ammattiapua. Lapset pystyvät tukemaan toisiaan erosta selviytymisessä. Ryhmässä toimiminen ei ole vierasta tämän päivän lapselle. Lapset ovat jo pienestä pitäen päiväkodissa vertaisryhmässä toisin kuin agraaritaloudessa eläneet isovanhempansa. Taikurikin saa voimansa yleisöltään. Yhdessä pohtien voi löytää uusia näkökulmia ja selviytymisen keinoja omaan tilanteeseensa. •

Lasten huoltoriidat tuomioistuimissa

MARJUKKA LASOLA

KULUTTAJAEKONOMIAN
DOSENTTI MARJUKKA LASOLA
TOIMII OIKEUSPOLIITTISEN
TUTKIMUSLAITOKSEN YLEISEN
YKSIKÖN TUTKIMUSJOHTAJANA.

Käräjäoikeuksissa ratkotaan vuosittain noin 2 000 lapsen huoltoa koskevaa riitaa. Näistä vaikeiksi luokiteltavia huoltoriitakierteitä on noin neljännes. Enemmistö näistä perheistä on ollut myös lastensuojelun asiakkaita. Tehostetun sosiaalityön ja sovittelun ohella tarvitaan myös uusia oikeudellisia keinoja katkaista huoltoriitakierteitä.

Helmi 11 v.
”Lapsi nukkuu
onnellisena ja
hänen vanhemmat
ovat onnellisia.”

Avoliittojen ja eronneisuuden yleistyminen on johtanut siihen, että lapsen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevien asioiden vuotuinen kokonaisuus on jatkuvasti lisääntynyt. Määrä on yli kolminkertaistunut viimeisten 15 vuoden kuluessa. Suurin osa lapsen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevista asioista saa ratkaisunsa kuntien sosiaalitoimissa. Näitä asioita ratkotaan nykyisin kaikkiaan noin 43 000 tapausta vuosittain, joista noin joka yhdeksäs tuomioistuimissa.

Huoltoriidat ja huoltoriitakierteet

Suurin osa vuosittain tehdyistä lapsen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevista ratkaisuista on käytännössä toimivia. Tätä käsitystä tukee tuomioistuimissa ratkaistavien asioiden ja toisaalta aiempien sopimusten ja päätösten muutosten suhteellisen vähäinen määrä. Huoltoriidat ovat kuitenkin valitettavan yleisiä. Riitaisten huoltajuustapausten osuus on noin viisi prosenttia kaikista sosiaalitoimissa ja tuomioistuimissa vuosittain tehdyistä ratkaisuista.

Tuomioistuimissa käsitellyistä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevista varsinaisasioista noin 70 prosenttia on riitaisia. Avioeron lasta koskevissa liitännäisvaatimuksissa riitaisten tapausten osuus on noin 20 prosenttia. Tämä tarkoittaa, että maamme kärjäoikeuksissa ratkotaan nykyisin vuosittain noin 2 000 lapsen huoltoa koskevaa riitaa. Näistä huoltoriidoista 13 prosenttia eli noin 250 tapausta voidaan luokitella monikulttuurisiksi eli tapauksiksi, joissa lapsen toinen tai molemmat vanhemmat ovat taustaltaan ulkomaalaisia.

Loppuun asti riitaisina säilyvien tapausten määrä kärjäoikeuksissa on pienempi kuin 2 000, koska lähes puolet kärjäoikeuksissa käsitellyistä riitatapauksista päättyy sovintoon prosessin aikana. Toisaalta riidat ovat kokonaisuutena ottaen vaikeutuneet ja osa tapauksista muuttuu krooniseksi. Päätöksen saamaan vanhemmat tai jompikumpi vanhemmista jatkaa riitaa kääntymällä tuomioistuimen puoleen yhdelle uudelle ja uudelleen aiemman/aiempien päätösten muuttamiseksi ehkä peräti siihen asti kun lapsi on täysi-ikäinen. Peräti joka neljännessä kärjäoikeuksissa käsitellyssä huoltoriidassa taustalla oli jo aiem-

pia lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyviä oikeudenkäyntejä. Näiden krooniseksi luokiteltavien tapausten, ns. huoltoriitakierteiden, vuotuinen määrä on siis noin 500.

Vanhempien monimuotoiset psykososiaaliset ongelmat ovat huoltoriitakierteissä yleisiä. Peräti seitsemässä tapauksessa kymmenestä näihin perheisiin oli kohdennettu lastensuojelullisia toimenpiteitä. Noin puolessa näistä lastensuojelun asiakasperheistä oli päädytty jossain vaiheessa lasten huostaanottoon. Tutkimusaineistosta ilmenee, että pitkittyneissä ja vaikeissa huoltoriidoissa taustalla on usein vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmia, vanhempien jatkuvia ja ratkaisemattomia eri asioihin liittyviä riitoja sekä molemminpuolista syyttelyä. Useassa tapauksessa vanhemmat ovat tehneet toisistaan perättömiäkin lastensuojeluilmoituksia vedoten esimerkiksi lapsen pahoinpitelyyn tai lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön.

Huoltoriitojen ratkaisussa ensisijaista on lapsen etu.

Voidaan todeta, että huoltoriidat ovat yleistyneet, vaikeutuneet ja johtavat useissa tapauksissa pitkään jatkuviin huoltoriitakierteisiin. Tutkimustulokset muodostavat osin varsin tumman kuvan huoltoriidoista ja etenkin pitkään jatkuvista ja krooniseksi muodostuneista tapauksista. Monet vaikeiden huoltoriitojen kohteeksi joutuneet lapset näyttävät olevan erityisen avun tarpeessa. Olisikin entistä tärkeämpää pohtia todella perusteellisesti ja monipuolisesti sitä, miten riitoja voitaisiin ehkäistä ja miten huoltoriitakierteet saataisiin katkaistua.

Kärjäoikeudesta hovioikeuteen

Valtaosassa huoltoriitatapauksia vanhemmat tyytyvät kärjäoikeuden ratkaisuun, mutta osassa riitoja asian käsittely jatkuu valituksen kautta hovioikeudessa. Vuonna 2006 hovioikeudet ratkaisivat kaikkiaan 267 lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa. Tyytymättömyyttä kärjäoikeuden päätökseen ilmaisivat useimmiten ne vanhemmat, jotka eivät asuneet lapsen kanssa. Noin kahdeksassa tapauksessa kym-

menestä muutoksenhakijana oli lapsen etävänhempi ja viidesosassa tapauksia lähivanhempi. Valituksen hovioikeuteen oli laatinut 55 prosentissa tapauksia lapsen isä.

Muutoksenhaku kohdistui jokseenkin yhtä usein niin lapsen huoltomuotoon, asumiseen kuin tapaamisoikeuteenkin. Lähes puolessa valituksia muutoksenhakija oli tyytymätön ratkaisuun lapsen asumisesta. Melkein yhtä moni oli tyytymätön lapsen huoltomuotoa koskevaan ratkaisuun. Niin ikään neljässä tapauksessa kymmenestä vaadittiin muutosta lapsen tapaamisoikeuteen. Puolessa tapauksia muutosta haettiin ainoastaan osaan kärjäoikeuden päätöstä, kuten esimerkiksi päätökseen lapsen tapaamisoikeudesta tai asumisesta.

Tyytymättömyys kärjäoikeuden ratkaisuun liittyi pääasiassa seuraaviin seikkoihin:

- 1) Lapsen mielipiteen selvittäminen ja sen painoarvo alioikeuden ratkaisussa. Muutoksenhakijoista osa oli sitä mieltä, että lapsen mielipidettä ei ollut selvitetty tarpeeksi tai se oli jätetty kärjäoikeuden lopullisessa päätöksessä huomioimatta.
- 2) Lapsen edun ja vanhemmuuden arviointi. Osa muutosta hakeneista koki, että kärjäoikeus oli arvioinut esitetyn näytön väärin; heidän huoltajasopivuuttaan olivat heikentäneet perusteetta esimerkiksi väitteet päihde- tai mielenterveysongelmista tai väkivaltaisuuksista.
- 3) Sosiaalitoimen olosuhdeselvityksen painoarvo ratkaisussa. Hakijoista osa arvioi, että tuomioistuimissa oli antanut ratkaisussaan selvitykselle joko liikaa tai liian vähän painoarvoa.

Hovioikeuskäsittelyn pituus oli vuonna 2006 keskimäärin kuusi kuukautta. Alioikeudessa lapsiasiat ratkaistaan vastaavasti keskimäärin kahdeksassa kuukaudessa. Voidaan siis arvioida, että lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan oikeudenkäynnin kokonaisuus, kärjä- ja hovioikeuskäsittelyineen, on noin puolitoista vuotta. Vaikeissa riitatapauksissa oikeudenkäynnin kesto voi olla huomattavasti tätäkin pidempi. Oikeudenkäynnin pituuteen vaikuttavat toki myös asetetut määräajat ja tuomioistuinten työtilanne. Päätöksen lapsen huollosta tulisi valmis-

tua kohtuuaajassa; oikeusprosessin pitkittyminen voi olla haitallista paitsi jutun osapuolille myös lapselle haitallista. Asian ratkaisuaika ei voine olla itseisarvo sinänsä; kyseessä on monissa tapauksissa vaikea ja monimuotoinen asia, jolla on vaikutuksensa pitkälle lapsen tulevaisuuteen. Vaikka kohtuullisen käsittelyajan täsmentäminen saattaa olla hankalaa, asian ratkaiseminen mahdollisimman joutuisasti esimerkiksi ilman erilaisista resurssisivistä johtuvia viivytyksiä lienee kuitenkin itsestään selvää.

Hovioikeusratkaisuista lasten huoltoriidoissa

Muutoksenhaku kärjäoikeuden päätökseen lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta johtaa melko usein muutoksenhakijan kannalta edulliseen lopputulokseen. Vuotta 2006 koskevassa tutkimusaineistossa hovioikeus oli muuttanut kärjäoikeuden ratkaisua 40 prosentissa kaikista loppuun käsitellyistä valituksista. Useimmiten muuttuivat päätökset lapsen tapaamisoikeudesta. Kaikista hovioikeuden ratkaisuista noin 60 prosentissa muutos oli kohdistunut päätökseen lapsen tapaamisoikeudesta. Päätöstä lapsen huoltomuodosta oli muutettu joka kolmannessa hovioikeuden ratkaisussa. Ainoastaan joka kuudennessa tapauksessa muutos oli kohdistunut lapsen asumisratkaisuun.

Huolimatta siitä, että kärjäoikeuksien päätöksiä muutetaan hovioikeuksissa melko usein, muutokset kohdistuvat melko harvoin lapsen vakiintuneisiin olosuhteisiin, kuten asuinpaikkaan. Lienee tavallista, että lapsen arkielämä ja ihmissuhteet vakiintuvat ainakin jossain määrin oikeusprosessin aikana. Näyttää siltä, että näiden olosuhteiden muuttamista ei pidetä lapsen edun mukaisena, ellei muutokseen ole painavia perusteita.

Hovioikeuksissa päädytään kärjäoikeutta harvemmin lapsen yksinhuoltoon.

Lapsen huoltomuotoa koskevista hovioikeuden ratkaisuista yli kolmasosassa oli tehty päätös lapsen yhteishuollosta. Niin ikään joka kolmannessa ratkaisussa lapsen huolto oli uskottu molemmille van-

hemmille yhteisesti, mutta täydennettynä työnjakomääräyksiin. Lapsen huolto oli uskottu yksin äidille neljäosassa ratkaisuja ja yksin isälle kymmenessä prosentissa tapauksia. Käräjäoikeuden ratkaisu äidin tai isän yksinhuollosta oli muutettu hovioikeudessa yleisimmin joko molempien vanhempien yhteishuoloksi tai yhteishuoloksi työnjakomääräyksiin.

Yhteishuoltopäätökset työnjakomääräyksiin olivat yleisempiä hovioikeuden ratkaisuihin kuin käräjäoikeuksissa päätös lapsen yhteishuollosta työnjakomääräyksiin tehdään alle kymmenesosassa huoltopäätöksiä, näiden päätösten osuus hovioikeuksissa on peräti nelinkertainen. Vaikeissa riitatilanteissa yhteishuoltopäätös työnjakomääräyksiin voikin toimia eräänlaisena kompromissina vanhempien välisessä riidassa. Tuomioistuin voi siis ratkaista asian ikään kuin yhteishuolto- ja yksinhuoltomallien välimaastosta, täydentäen yhteishuoltopäätöstä tarkemmilla

määrittelyillä huoltajien tehtävistä ja vastuunjaosta.

Lapsen asumista koskevasta hovioikeuden ratkaisuista neljässä tapauksessa kymmenestä oli tehty päätös lapsen asumisesta äidin luona ja kolmasosassa tapauksia lapsi oli määrätty asumaan isän luokse. Hovioikeusratkaisuihin äitien osuus lapsen lähivanhempana on pienempi kuin käräjäoikeusratkaisuihin.

Oikeusprosessin pitkittyminen on haitallista myös lapselle.

Lapsen tapaamisoikeutta koskevasta hovioikeuden ratkaisuista neljässä tapauksessa kymmenestä tapaamisoikeus oli määritelty siten, että lapsi tapasi muualla asuvaa vanhempaansa joka toinen viikonloppu perjantaita sunnuntaihin. Noin puolessa tapaamisratkaisuja päätös oli tehty tapauskohtaisesti harkiten. Hovioikeus oli muuttanut alioikeuden ratkaisua lapsen tapaamis-

oikeudesta yleensä lisäämällä tapaamisten määrää.

Kaikkiaan vaikuttaa siltä, että hovioikeuden käsitelyyn edenneet lasten huoltoriidat ovat vaikeampia ja monimutkaisempia kuin mitä riidat ovat käräjäoikeuksissa. Huoltoriidan konfliktitasosta kertoo ensinnäkin se, että riidat päättyvät hovioikeudessa harvoin vanhempien sovintoon. Edelleen hovioikeuksissa käsitellyistä riidoista kolmasosa on niin sanottuja kroonisia huoltoriitoja eli tapauksia, joissa saman lapsen asioista on käsitelty oikeudessa kerta toisensa jälkeen. Myös perheen monimuotoiset psykososiaaliset ongelmat ovat hovioikeuksissa käsitellyissä huoltoriidoissa huomattavan yleisiä: 40 prosentissa tapauksia perheet olivat lastensuojelun asiakkaita. Käräjäoikeuksissa lastensuojelun asiakkaita oli noin kolmasosa kaikista huoltoriitaperheistä.

On kiinnostavaa, että vanhempien välisistä vaikeista konflikteista huolimatta hovioikeuksissa pää-

dytään käräjäoikeutta harvemmin päätöksiin lapsen yksinhuollosta. Kun käräjäoikeuden ratkaisuista 45 prosenttia on päätöksiä lapsen yksinhuollosta, näiden huoltopäätösten osuus on hovioikeuksissa siis noin kolmannes.

Oikeudellisen avustajan tarve huoltoriidoissa

Käräjäoikeuksista kootussa tutkimusaineistossa lähes kaikki hakijat olivat käyttäneet asiansa hoitamiseksi oikeudellista avustajaa. Vain muutamassa prosentissa tapauksia hakija oli hoitanut asiaansa itse, ilman asian-tuntija-apua. Puolessa tapauksista hakijan avustajana oli toiminut käräjäoikeudessa asianajaja ja noin 40 prosentissa tapauksista julkinen oikeusavustaja. Noin kymmenessä prosentissa oikeudellinen avustaja oli ollut muu lakimies.

Huoltoriitojen ratkaiseminen Suomessa

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta sääntelevä laki (361/1983) on ollut voimassa vuodesta 1984 lähtien. Lapsen huollon tarkoituksena on lain mukaan turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee myös turvata lapselle myönteiset ja läheiset ihmissuhteet, erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä. Tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapselle oikeus pitää yhteyttä ja tavata sitä vanhempaansa, jonka luona hän ei asu.

Kysymys lapsen huollosta nousee esiin, kun perhe hajoaa tai kun vanhemmat eivät alun alkaenkaan asu yhdessä. Huoltoa koskevat kysymykset pyritään ratkaisemaan ensisijaisesti vanhempien välisiin sopimuksiin. Sopimus vahvistetaan kunnan sosiaalitoimissa. Ennen sopimuksen vahvistamista sosiaaliviranomaisen on varmistettava se, että sopimus on lapsen edun mukainen, sekä tarkistettava, että lapsen oma mielipide on otettu asianmukaisesti huomioon.

Sosiaalitoimi voi vahvistaa sopimuksen tai jättää sen vahvistamatta, mutta sopimuksen muuttamiseen

sosiaaliviranomaisella ei ole oikeutta. Jos vanhemmat ovat lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevasta asiasta erimielisiä, asian ratkaisee hakemuksesta käräjäoikeus.

Käräjäoikeus voi tehdä päätöksen lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta myös yksimielisyytilanteissa niin sanottuna varsinaisiasiana hakemuksella tai avioeron yhteydessä käsiteltävänä niin sanottuna liitännäisiasiana.

Huoltoratkaisut eivät välttämättä ole lopullisia. Sosiaalitoimen vahvistamaa sopimusta tai tuomioistuimen päätöstä voidaan muuttaa, jos olosuhteet ovat muuttuneet tai muutokseen on muutoin aihetta. Aiemman ratkaisun muutostapa ei ole sidoksissa siihen, miten aiempi järjestely on vahvistettu.

Tuomioistuimen päätöstä voidaan siis muuttaa sosiaalitoimen vahvistamalla sopimuksella tai päinvastoin. Jos huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen muutoksesta syntyy edelleen erimielisyyttä, asia on mahdollista ratkaista ainoastaan tuomioistuimessa.

Huoltoriidoista ei aiemmin ole ollut saatavilla yksilöityjä tilastotietoja, ja perustilastotuotantokin näistä kysymyksistä on ollut varsin puutteellista. Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa on viimeisten parin vuoden aikana toteutettu kaksi tutkimusta, joissa on tarkasteltu paitsi lasten huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevaa oikeuskäytäntöä kokonaisuutena, erityisesti tuomioistuinten käsittelemiä riitaisia lasten huoltotapauksia.

Ensimmäinen käräjäoikeustapauksia käsittelevä tutkimus toteutettiin vuonna 2006. Hankkeen toisessa vaiheessa keskityttiin lasten huoltoriitoihin hovioikeuksissa. Tätä teemaa koskeva raportti julkaistiin alkuvuodesta 2008. Tässä artikkelissa tarkastellaan näiden kahden tutkimuksen keskeisimpiä tuloksia. ●

Elisa Valkama & Marjukka Litmala:
Lasten huoltoriidat käräjäoikeuksissa.
OPTL:n julkaisu 224. Helsinki 2006.

Elisa Valkama & Marjukka Lasola:
Lasten huoltoriidat hovioikeuksissa.
OPTL:n julkaisu 234. Helsinki 2008.

Hovioikeuksista kootussa tutkimusaineistossa niin ikään valtaosa muutoksenhakijoista oli käyttänyt oikeudenkäynnissä lainoppinutta avustajaa. Hovioikeuksissa noin kahdeksan prosenttia hakijoista oli hoitanut asiansa itse hovioikeudessa. Huomiota kiinnittää toisaalta se, että vaikka pääosassa huoltoriitaoikeudenkäyntejä turvautetaan asiantuntija-apuun, asiointi ilman lakimiesapua näyttää olevan hovioikeuksissa yleisempää kuin alioikeuksissa. Yli puolessa hovioikeustapauksia avustaja oli ollut asianajaja. Joka kuudes muutoksenhakija oli hakenut oikeudellista apua oikeusaputoimistosta julkiselta oikeusavustajalta. Muuta lakimiesapua oli saanut vajaa viidennes muutoksenhakijoista.

Kun oikeudellisten palvelujen käyttöä tarkasteltiin eri tuomioistuinausteiden välillä, havaittiin että asianajajien ja muiden lakimiesten osuus avustajista oli suurempi hovioikeuksissa kuin käräjäoikeuksissa. Julkisen oikeusavustajan käyttäminen oli sen sijaan käräjäoikeuksissa käsitellyissä riidoissa selvästi yleisempää kuin hovioikeuksissa. Näyttää siltä, että käräjäoikeuden päätöstä koskevan valituksen ollessa ajankohtainen pyritään mahdollisesti oikeusapuasiainakin hoidettavissa tapauksissa saamaan avustajaksi yksityinen asianajaja tai muu lakimies mieluummin kuin oikeusaputoimiston julkinen oikeusavustaja.

Julkisen oikeusavun rooli huoltoriidoissa

Tuomioistuimissa asianosainen kustantaa oikeudenkäynnistä koituvat kulut pääsääntöisesti itse. Oikeudenkäynti voidaan tosiasiallisesti rahoittaa myös esimerkiksi julkisista varoista julkisena oikeusapuna tai asianajo- ja oikeudenkäyntikulujen turvaamiseksi otetulla oikeusturvavakuutuksella. Julkista oikeusapua myönnetään tiettyjen, avun hakijoiden käyttövarojen koskevien rajojen mukaisesti joko täysin korvauksetta tai osakorvausta vastaan. Julkista oikeusapua ei anneta, jos hakijalla on asian käsittelyn kattava oikeusturvavakuutus.

Käräjäoikeuksissa käsitellyissä huoltoriidoissa kuusi hakijaa kymmenestä oli saanut asiansa hoitamiseen julkista oikeusapua. Loppuosassa tapauksia oikeudenkäynti oli rahoitettu jollakin muulla tavoin. Yli kolmasosassa kaikista käräjäoikeuksien käsittelemis-

tä huoltoriidoista hakijalle oli myönnetty oikeusapua täysin korvauksetta eli asian oikeudenkäyntikulut oli suoritettu kokonaisuudessaan julkisin varoin. Neljäsosassa tapauksia hakijalle oli myönnetty julkista oikeusapua osakorvauksella eli tiettyä omavastuusuutta vastaan.

Kun julkisen oikeusavun käyttöä tarkasteltiin hovioikeuksissa, havaittiin, että noin 70 prosentille muutoksenhakijoista oli myönnetty julkista oikeusapua. Omilla varoilla tai muulla rahoituksella oli kustannettu noin kolmasosa oikeudenkäynneistä. Yli puolet hakijoista oli saanut julkista oikeusapua täysin korvauksetta ja joka seitsemäs oli saanut oikeusapua osakorvauksella. Huomiota herättävää onkin julkisen oikeusavun huomattavan suuri osuus paitsi käräjäoikeustapausten myös erityisesti hovioikeuskäsittelyjen kustannuksissa.

Aiempien tutkimushavaintojen mukaan julkisen oikeusavun käyttö yleisissä tuomioistuimissa on sitä yleisempää mitä pidemmälle juttu etenee. Tämä on tiettyssä mielessä ymmärrettävää; jutun pitkittyessä kulut ja asianhoidon taloudellinen merkitys asianosaiselle kasvavat. Voidaan hyvin olettaa, että oikeudenkäynnin rahoitus vaikuttaakin päätökseen siitä, haetaanko käräjäoikeuden päätökseen muutosta hovioikeudesta vai ei. Jos osapuolen tiedossa on, että muutoksenhaku hoituu koko prosessin kattavana julkisena oikeusapuna ilman henkilökohtaista taloudellista riskiä, saattaa päätös valituksen tekemisestä olla helpompaa.

Suuri osa huoltoriitaoikeudenkäynneistä kustannetaan käytännössä valtion varoin.

Suuri osa huoltoriitaoikeudenkäynneistä mukaan lukien jatkuvat huoltoriitakierteet kustannetaan käytännössä siis valtion varoin. Asia on herättänyt viime kuukausina jonkin verran keskustelua. Teemaan liittyy myös suhteellisen tuore tutkimustulos, jonka mukaan Suomen käräjäoikeustuomarit suhtautuvat julkisin varoin käytäviin toistuviin huoltoriitaoikeudenkäynteihin varsin kielteisesti (Litmala, Alasaari & Salovaara-Karstu 2007, 47–48).

Kaikilta Suomen käräjäoikeustuomareilta kysyttiin keväällä 2005, pitäisikö heidän mielestään harkita jotain rajoitusta, jotta samat asianosaiset eivät voisi oikeusapuasiain julkisin varoin toistuvasti riidellä samoista asioista. Vastaajat olivat pääasiassa sitä mieltä, että tällaisia rajoituksia olisi syytä harkita esimerkiksi lasten huolto- ja tapaamisoikeusasioissa. Tätä mieltä oli noin kaksi kolmannesta vastanneista tuomareista. (Kysely lähetettiin 475 käräjäoikeustuomarille, joista 61 oli laamaneja. Kyselyn vastausprosentti oli 58 %.)

Vaikeiden huoltoriitojen kohteeksi joutuneet lapset ovat erityisen avun tarpeessa.

Sääntelyn keinoin asetettavat rajoitukset uusille oikeudenkäynneille merkitsivät puuttumista kansalaisten perusoikeuksiin eli puuttumista yhdenvertaisuuteen ja oikeusturvaan. Kansalaisten perusoikeuksiin lukeutuu ensinnäkin se, että mahdollisuudet oikeuden saantiin toteutuvat yhdenvertaisesti. Tämä edellyttää esimerkiksi sitä, että yksityisillä henkilöillä on tarvittaessa varallisuusasemastaan riippumaton mahdollisuus turvautua pätevään oikeudelliseen asiantuntija-apuun. Toisaalta oikeusturvaan sisältyy se, että henkilö saa asiansa tarvittaessa tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen

käsittelyyn. Jotta tähän perusoikeuteen voitaisiin puuttua vaikka tietyin oikeudenkäyntejä koskevin rajoituksin, siihen tarvittaisiin varsin vahvat ja vankat perusteet.

Huoltoriidoissa ratkaisutoiminnan ensisijaisena ja keskeisenä elementtinä on lapsen etu. Mahdollisia rajoituksia koskevassa keskustelussa voidaan esimerkiksi ajatella, että muutosta aiempaan lapsen huoltoa koskevaan ratkaisuun täytyy aina voida hakea, jos lapsen etu sitä edellyttää. Voi esimerkiksi olla, että olosuhteet ovat muuttuneet tai aiempi huoltopäätös ei toimi käytännössä, jolloin lapsen edun mukaista saattaa olla hakea muutosta aiempaan ratkaisuun. Voidaan kuitenkin myös ajatella, että joissakin tapauksissa lapsen etu edellyttäisi – tehostetun sosiaalityön ja sovittelun ohella – jonkinasteisten rajoitusten asettamista, jotta esimerkiksi vuosikausia kestänyt, mahdollisesti pelkästään vanhempien keskinäisen eripurun ilmentymänä jatkuva huoltoriitakierre saadaan katkaistua.

Mahdollisia rajoituksia koskeva kysymys on varsin monisyinen ja vaikea. Nyt käsillä olevien tutkimushavaintojen ja aiempien, ammattitoimijoiden käsityksiä koskevien tutkimustulosten valossa on ilmeistä, että perusteet tämänkin asian monipuoliselle ja perusteelliselle pohdinnalle ovat olemassa – ei vähiten sen vuoksi, että tutkimusten valossa huoltoriidat näyttävät yleistyneen, vaikeutuneen ja johtavan useissa tapauksissa pitkään jatkuviin huoltoriitakierteisiin. •

Lapsille paras fyysinen ympäristö

MARKETTA KYTTÄ

FILOSOFIAN TOHTORI MARKETTA KYTTÄ TYÖSKENTELEE TEKNILLISEN KORKEAKOULUN YHDYSKUNTASUUNNITTELUN TUTKIMUS- JA KOULUTUSKESKUKSESSÄ ERIKOISTUTKIJANA. HÄNEN ERIKOISALANAAN ON YMPÄRISTÖPSYKOLOGIA.

Lapsille hyvässä elinympäristössä on mahdollisuuksia itsenäiseen liikkumiseen ja paljon toimintamahdollisuuksia. Liikkumisen kannalta olennaista on koulujen, päiväkotien ja leikkipuistojen sijoittelu sekä kevyen liikenteen väylät. Toimintamahdollisuuksia tarjoavat erityisesti asuntojen läheisyydessä sijaitsevat vihheralueet, metsät ja puistot.

Suvi 10 v.

Lapsen oman ympäristön tulee tuntua maailman parhaalta paikalta. Leikkiessään sisällä ja ulkona lapsi rakentaa jatkuvasti omaa, henkilökohtaista suhdettaan elinympäristöönsä.

Lapsi ja hänen ympäristönsä kietoutuvat erottamattomaksi kokonaisuudeksi toiminnallisesti aktiivisessa vuorovaikutuksessa. Asuintalon pihasta tulee kotipiha, kadusta kotikatu, asuinalueesta oma alue ja kylästä tai kaupungista kotipaikka. Ajallisesti ja paikallisesti ainutkertainen fyysinen, sosiaalinen ja kulttuurinen ympäristö luo reunaehdot tälle kehitykselle. Vähänkään suotuisissa olosuhteissa lapsi kokee oman kotipaikkansa olevan paras mahdollinen ympäristö juuri hänelle.

Melukylä – lasten paras paikka?

Vaikka lähes kaikista erilaisista ympäristöistä on löydettävissä lasten kehityksen kannalta suotuisia piirteitä, on tutkijoiden kuitenkin pyrittävä kriittisesti tunnistamaan ja arvioimaan olennaisimpia lapsiystävällisen elinympäristön tunnusmerkkejä. Ympäristöpsykologista tutkimusotetta hyödyntävässä väitöskirjassani (Kyttä, 2003) kiteytin lapsiystävällisen ympäristön keskeisiksi piirteiksi:

- lasten itsenäisen liikkumisen mahdollisuudet omassa lähiympäristössään
- lasten ympäristöstä löytämät tarjoumat eli toimintamahdollisuudet.

Näistä kahdesta tekijästä liikkumismahdollisuudet ovat avainasemassa, koska ilman niitä lapsi ei voi tehdä havaintoja ympäristöstä ja ympäristön kiehtovien mahdollisuuksien löytäminen on mahdotonta. Lasten itsenäisen liikkumisen ja toiminnan mahdollisuudet ovat kuitenkin radikaalisti kaventuneet viimeisten vuosikymmenien aikana sekä Suomessa että etenkin Keski- ja Etelä-Euroopassa, Yhdysvalloissa ja Australiassa. Suomessa ja muissa Pohjoismaissa lasten liikkumisen vapaudet ovat edelleen selvästi suuremmat kuin muualla Euroopassa, kuten Italiassa, jossa lasten kulkeminen kävellen kouluun on lähestulkoon mahdotonta.

Lasten ympäristöjen kannalta keskeisten ulottu-

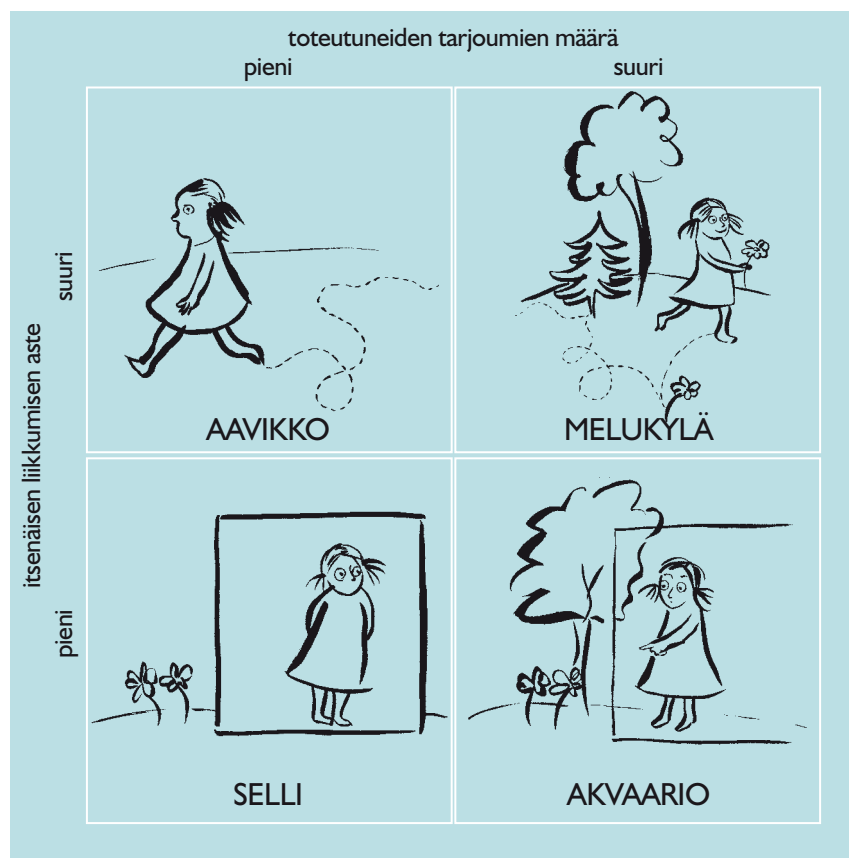
vuuksien – liikkumisen vapauksien ja monipuolisten tarjoumien löytymisen – varassa loin mallin elinympäristön lapsiystävällisyyden arvioimiseksi (Kuva 1.). Mallin neljästä eri ympäristötyypistä, aavikosta, melukylästä, sellistä ja akvaariosta ainoastaan melukylä edustaa varsinaisesti lapsiystävällistä ympäristöä, jossa riittävän suuret mahdollisuudet itsenäiseen liikkumiseen auttavat lasta löytämään itseään kiehtovia toiminnan mahdollisuuksia (tarjoumia).

Melukylässä ympäristö houkuttelee lasta toimimaan ja liikkumaan ulkona, mikä puolestaan vahvistaa yhä uusien, lasta kiinnostavien toimintamahdollisuuksien löytymistä. Muissa tapauksissa joko monipuolisten tarjoumien puute tai liikkumisen rajoitukset vaikeuttavat lapsen omaehtoisen ympäristösuhteen rakentamista.

Erityyppisten suomalaisten ja valkovenäläisten paikkakuntien lapsiystävällisyyden vertailu osoitti, että tutkituista suomalaisista lapsista suurin osa eli melukyläympäristössä (79 %), kaupunkilaisista lapsista kuitenkin selvästi harvempi kuin maaseudulla asuvista. Valkovenäläisistä lapsista ainoastaan kahdeksan prosenttia asui lapsiystävällisessä ympäristössä, useimmin pikkukaupungissa ja maalaiskylässä asuvat lapset. Lisääntyvä urbanisaation aste näytti vähentävän sekä lasten liikkumisen vapauksia että tarjoumien löytymistä.

Lasten liikkumisen vapaus ja monipuolisten tarjoumien löytyminen ovat uhanalaisia asioita, joita eri puolilla maailmaa asuvat lapset itse osaavat kuitenkin arvostaa (Chawla, 2002). Pelottava visio on, että yhä useampi lapsi elää akvaarioelämää, jossa ympäristöön tutustutaan pikemmin television tai internetin välityksellä kuin itsenäisesti tutkimalla ja löytöretkeilemällä lähiympäristössä.

Akvaario viittaa siis ympäristöön, jossa lapset eivät voi liikkua vapaasti, mutta jossa kuitenkin havaitaan runsaasti houkuttelevia mahdollisuuksia. Lapset voivat tulla tietoisiksi näistä mahdollisuuksista toisen käden tiedon kautta, median välityksellä tai vaikkapa katselemalla ympäristöä auton turvaistuimesta käsin. Omaehtoinen tutustumismahdollisuus ympäristöön kuitenkin puuttuu.

Kuva 1. Melukylämalli ympäristön lapsiystävällisyyden arvioimiseksi.

Vaikka väitöskirjassani 1990-luvun lopussa tutkimani lapset eivät kovin usein eläneetkään akvaarioelämää, pelkään, että juuri tämä ympäristötyyppi on yleistymässä nykymaailmassa. Esimerkiksi monet Keski- ja Etelä-Euroopan vanhat kaupungit voivat olla potentiaalisesti hyvin kiehtovia lasten ympäristöinä, mutta ympäristön mahdollisuudet jäävät suureksi osaksi käyttämättä liikkumisrajoitusten takia.

Elinympäristön turvallisuus lapsiystävällisyyden mittarina

Väitöskirjani tutkimustulokset viittasivat siihen, että lapsiystävällisin ympäristö löytyy maaseudulta tai pikkukaupungista. Sen sijaan suurkaupungin keskusta-alueella, tässä tapauksessa Helsingin Töölöä ei voinut pitää aivan yhtä lapsiystävällisenä, vaikkakin verrattuna kaikkiin valkovenäläisiin ympäristöihin, Töölökin peittosi ne selvästi lapsiystävällisyydellään. Tässä tutkimuksessa oli mukana ainoastaan 8-vuotiaita

aita lapsia. Ympäristön lapsiystävällisyyden arviointi saattaa antaa hieman erilaisia tuloksia muita ikäryhmiä tutkittaessa.

Pikkukaupungin lapsiystävällisyyttä näyttivät arvostavan myös tuoreeseen tutkimukseemme osallistuneet vastaajat niin sanotuissa Kuuma-kunnissa (Nurmijärvi, Kerava, Mäntsälä). Kyselyymme vastanneiden noin 1 300 aikuisen asukkaan mielestä ympäristön lapsiystävällisyys oli toiseksi tärkein elinympäristön laatutekijä heti kodin rauhan jälkeen. (Kyttä & Kahila, 2008). Kuuma-kunnat, kuten muutkin Helsingin kehyskunnat ovat viime vuosina olleet nimenomaan lapsiperheiden suosikkialueita, joihin ei muuteta ainoastaan halvempien neliöhintojen takia, vaan myös ympäristön koetun laadun vuoksi. Lapsiystävällisyyden erääksi tärkeäksi kriteeriksi nousee elinympäristön koettu turvallisuus (Kahila, 2005). Kokemuksellinen turvattomuus puolestaan on osoittautunut erityisesti urbaanien ympäristöjen ongelmaksi (Kyttä ym. 2008).

Lapsiperheiden hakeutuminen metropolialueita ympäröiviin pienempiin kuntiin ei ole vain suomalainen ilmiö vaan tuttu kehityssuunta lähes kaikissa Euroopan suurkaupungeissa. Kehyskunnissa voi toteuttaa kohtuuhintaan monen lapsiperheen unelman, omakotitalon viihtyisässä ympäristössä. Samalla kuitenkin yksityisautoiluun tukeutuva liikkuminen saastuttaa ympäristöä ja työ- ja harrastusmatkoihin käytetty aika kasvaa. Lapsiystävälliseen idylliin muuttanut perhe voikin huomata joutuvansa viettämään yllättävän pitkiä aikoja autossa, naapureista ei löydykään lapsille kavereita ja eikä kiireinen elämänrytmi välttämättä ole jäänyt kaupunkiin.

Urbaniin ympäristön lapsiystävällisyys

Maailmanlaajuisesti katsottuna yhä useampi lapsi varttuu urbaanissa ympäristössä. Tässä tilanteessa on kysyttävä, millä ehdoilla kaupunkimainen ympäristö voi olla lapsiystävällinen. Globaali kaupungistuminen on ollut nopeaa: sata vuotta sitten kymmenesosa, 1950-luvulla kolmasosa ja nyt jo yli puolet maapallon väestöstä asuu kaupungeissa. Urbanisaatio jatkuu edelleen kiihtyvällä tempolla: vuoteen 2025 mennessä 58 prosenttia koko maailman väestöstä ja 82 prosenttia kehittyneiden maiden asukkaista odotetaan asuvan kaupungeissa. Suomessakin on meneillään suurempi maaltamuutto kuin 60- ja 70-luvuilla. Urbani lapsuus ei siis ole enää poikkeus, vaan yhä useammin sääntö. Ei ole samantekevää, minkälaisia erilaiset kaupungit ovat lasten ja nuorten kasvuympäristöinä.

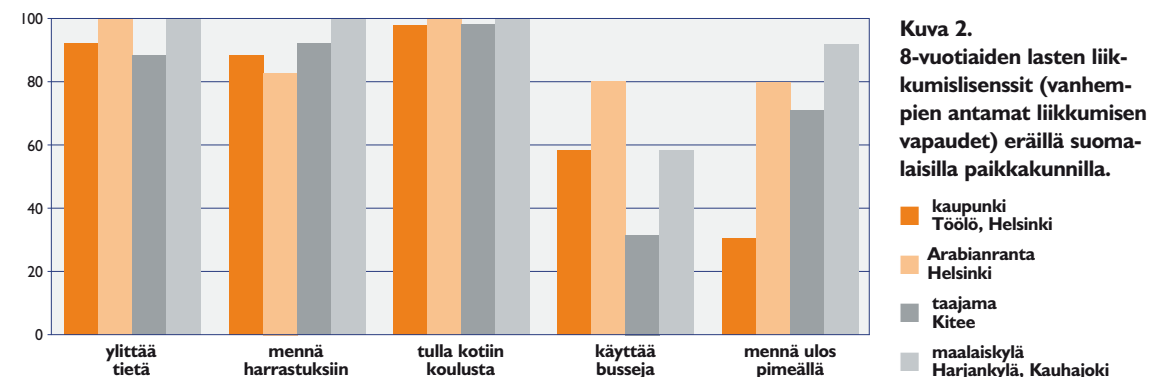
Helsingin Arabianranta, varsin kaupunkimainen asuinalue kerrostaloineen ja melko keskeisen sijain-

tinsa puolesta, houkuttelee nuoria lapsiperheitä kuten uudet asuinalueet yleensäkin. Arabianrannassa asuu lähes kaksinkertainen määrä (10 %) alle 6-vuotiaita lapsia kuin Helsingissä keskimäärin. Tästä syystä lapset ja nuoret ovat erityisen keskeinen Arabianrannan asukasryhmänä. Oli siis mielekästä tutkia Arabianrannan lapsiystävällisyyttä, kuten teimme yhdessä Jaana Tynnin kanssa (Kyttä & Tynnin, 2007).

Arvioimme Arabianrannan lapsiystävällisyyttä melukylämallin avulla ja tutkimme Arabianrantaan kouluikäisten lasten ja nuorten kokemana lasten liikkumisympäristön laadun ja ympäristön lapselle avautuvien mahdollisuuksien rikkauden suhteen. Laajensimme samalla lasten ikähaitaria ja tutkimme lähes kaikkia alueella asuvia ala- ja yläkoulua käyviä 7–15-vuotiaita lapsia ja nuoria kyselylomakkeiden, karttatehtävien ja kävelykierroksilla tapahtuneiden haastatteluiden avulla.

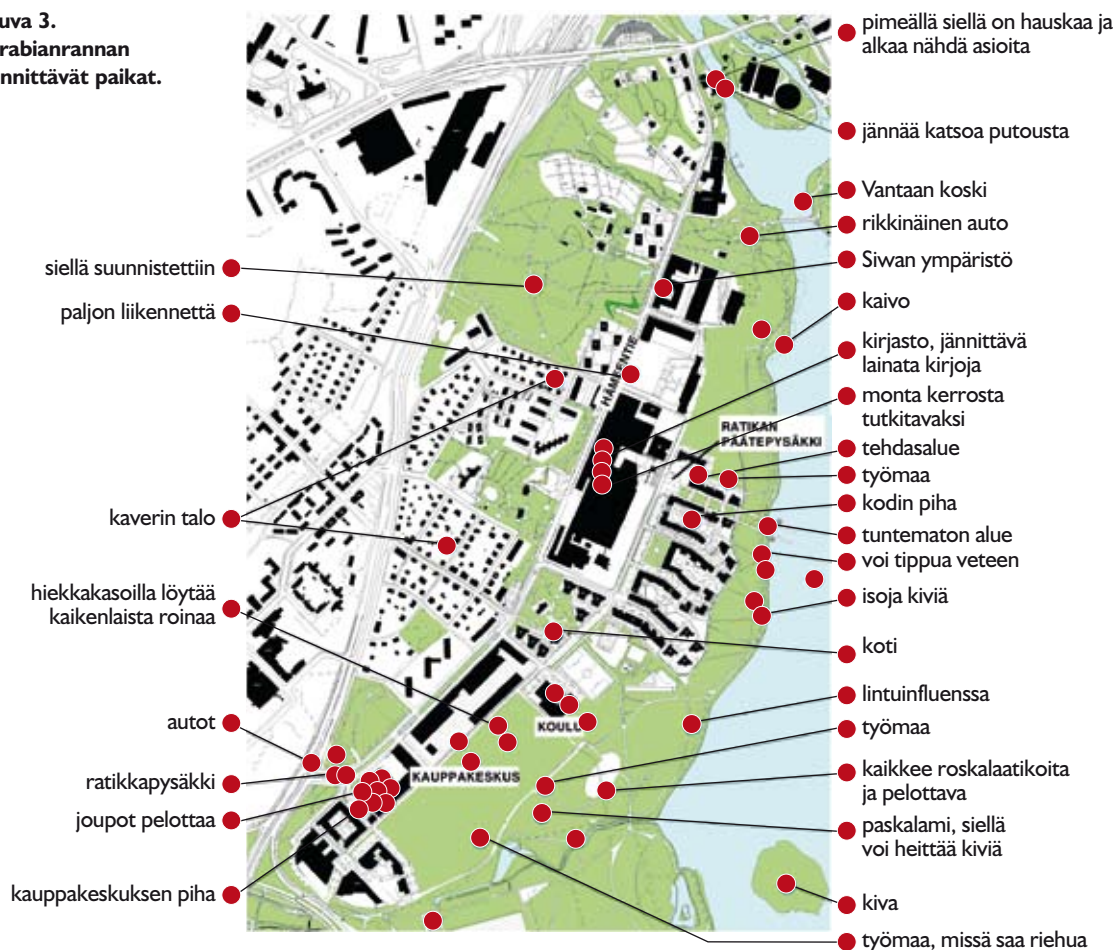
Tutkimuksen tulokset puhuvat sen puolesta, että myös kaupunkiympäristö voi olla – riittävän – lapsiystävällinen. Tutkimuksemme osoitti, että Arabianrannan lapsista valtaosa pääsee liikkumaan alueella hyvin vapaasti ja ikäluokalleen ominaisella tavalla. Alueen liikennejärjestelyt näyttivät tukevan erittäin hyvin lasten liikkumisreviiriin vähittäistä laajenemista ja itsenäistä liikkumista. Julkisen liikenteen hyvät palvelut ja onnistuneet pyöräilyverkostot antavat isommille lapsille (viimeistään noin 11 vuoden iässä) mahdollisuuden laajentaa reviiriään muihin kaupunginosiin.

Verrattuna Helsingin Töölössä aikaisemmin tutkimiini lapsiin Arabianrannan lapset olivat vapaampia muun muassa käyttämään busseja itsenäisesti ja liikkumaan alueella myös pimeään aikaan (kuva 2.). Nämä

Kuva 2. 8-vuotiaiden lasten liikkumislisenssit (vanhempien antamat liikkumisen vapaudet) erällä suomalaisilla paikkakunnilla.

Kuva 3.
Arabianrannan
jännittävät paikat.

”Tää on kyl hyvä asuinpaikka, kun tääl on kaikki lähellä: pääsee Viikkiin metsään, kaupungille pääsee. Ei o niinkun kaupungissa, mut kuitenkin on. Helposti pääsee ja sit on kaikki mahdollisuudet opiskella. Mäkin oon Pop ja Jazz Konservatoriossa.”

”Jos ei oo muutakaa tekemistä, niin lähtee vaan pyöräl ajelemaa pitkin Arabianrantaa ja Kumpulaa. Enemmän mä oon...mä en oo hirveesti Arabianrannassa, siis mä oon aina Kumpulassa ja etenkin kun se Kumpulaa maauimala avattiin. Niin sit sinne on mukava mennä.”

tulokset kertovat luottamuksesta alueen turvallisuuden ja kenties myös jaettuun vastuuntunteeseen, joka kertoo hyvin toimivasta yhteisöllisyydestä. Jos vanhemmat voivat luottaa myös muiden aikuisten itsensä lisäksi pitävän lapsia silmällä ja puuttuvan asiaan jos jotakin huolestuttavaa on meneillään, tämä on omiaan lisäämään lasten liikkumisen ja toiminnan vapauksia.

Arabianrannan suunnittelun eräs keskeinen periaate – suurten korttelipihojen yhtenäisyys ja suora yhteys viheralueille – näyttää olevan lasten ja nuorten kannalta hyvin merkityksellinen ratkaisu. Yksittäisistä paikoista korttelipihat olivat nimittäin suurimpia lasten tarjoumakeskittyymiä eli paikkoja, joista lapset löysivät kiehtovia toimintamahdollisuuksia. Isommat lapset eivät löytäneet yhtä paljon

toimintamahdollisuuksia Arabianrannasta kuin nuoremmat, mutta toisaalta heidän suuri liikkumisreviirinsä mahdollisti myös muiden lähialueiden mahdollisuuksien hyödyntämisen.

Arabianrannan tutkimuksessa kartoitettiin sekä positiivisia että negatiivisia tarjoumia, joita lapset ja nuoret merkitsivät kartalle (ks. Kuva 3.). Mielestäni lasten todellinen ympäristökompetenssi vaatiikin näkemystä sekä ympäristön mahdollisuuksista että rajoituksista ja vaaroista (vrt. Kyttä, 2003). Ympäristökompetenssin kehittymiseen liittyy olennaisesti myös ympäristön riskien ja vaarojen arvioimiskyvyn vahvistuminen. Liian suojattua elämää viettäneellä lapsella tai nuorella tämä kyky ei voi kehittyä. Toiminnallisesti aktiivinen kaupunkilaislapsi oppii katuosaajaksi: hän tunnistaa vaarat mutta pelko ei rajoita hänen elämäänsä. Koska on mahdotonta puhdistaa lasten ympäristöjä kokonaan riskeistä, lasta suojelee parhaiten se, että hän oppii elämään riskien keskellä, välttämään vaaroja ja oppimaan turvallisen toiminnan rajat.

Terveyttä ja hyvinvointia edistävä ympäristö

Melukylämalli ei luonnollisestikaan voi olla täysin kattava tapa arvioida ympäristön lapsiystävällisyyttä. Esimerkkejä muista tärkeistä lapsiystävällisen ympäristön kriteereistä ovat muun muassa peruspalvelujen saatavuus, ympäristön puhtaus ja turvallisuus, asumisen pysyvyys ja jatkuvuus sekä lasten ja nuorten osallistumismahdollisuudet (ks. Horelli, 2007). Erittäin tärkeää on myös arvioida lasten toteutunutta terveyttä ja hyvinvointia erilaisissa ympäristöissä.

Lasten liikkumisrajoitusten lisääntymisellä on todettu olevan kielteisiä vaikutuksia lasten fyysiseen kuntoon ja motoriseen, sosiaaliseen ja kognitiiviseen kehitykseen. Myös lasten emotionaalisten siteiden kehittyminen ympäristöön saattaa vaarantua ilman mahdollisuutta löytöretkeillä vapaasti ympäristössä. Vaikutukset ulottuvat myös yhteiskunnalliselle tasolle: jos lasten itsenäisen liikkumisen mahdollisuudet vähenevät, vanhempien vapaa-aika kuluu yhä enemmän lasten kuljettamisessa ja liikenne lisääntyy. Lasten liikkumisella lähiympäristössä ja

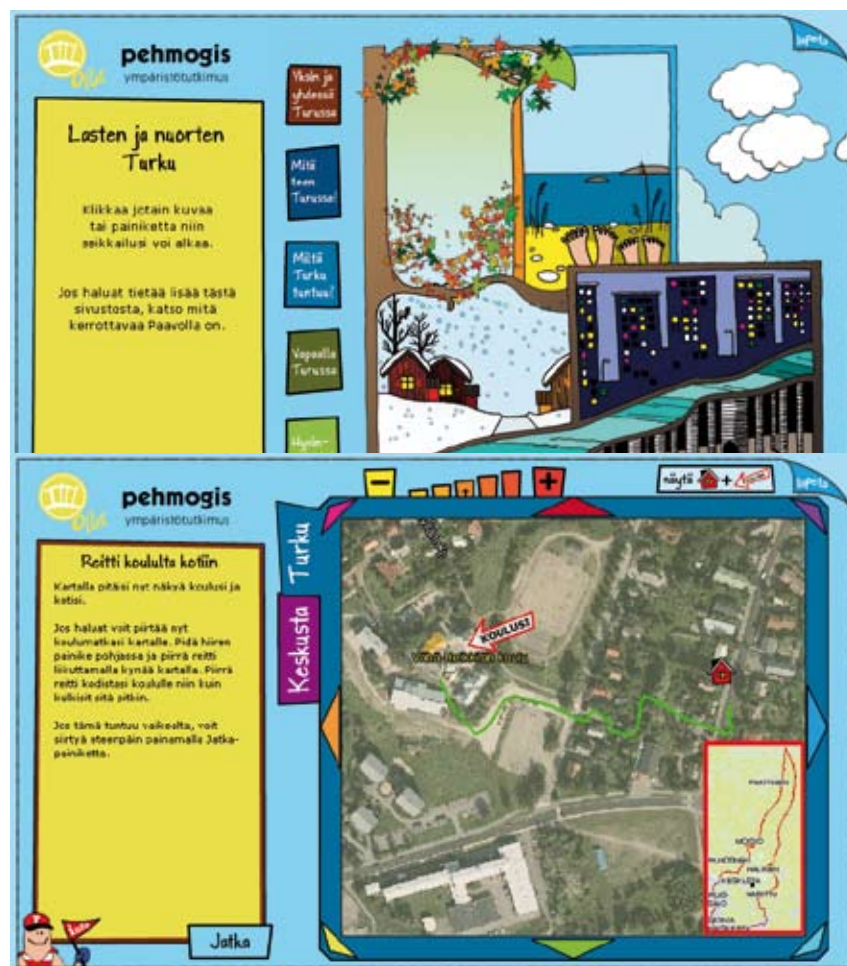
ulkotilojen houkuttelevuudella toimintaan voi siis olla myös terveys- ja hyvinvointivaikutuksia. Melukylämallia on siis laajennettava uudella, kolmannelle ulottuvuudella: lasten terveyden ja hyvinvoinnin arvioimisella.

Vaikka lasten organisoitu liikkuminen urheiluseuroissa on viime vuosina lisääntynyt, lasten arkiliikunta näyttää jatkuvasti vähentyvän. Tähän ilmiöön on monentasoisia syitä, jotka voidaan jakaa kahteen päätyyppiin. Kyse on yhtäältä elämäntapojen muutoksista ja toisaalta muutoksista fyysisessä ympäristössä.

Kiinnostus yhdyskuntarakenteen yhteydestä kansanterveyteen on lisääntynyt viime vuosina voimakkaasti siksi, että sekä lasten että aikuisten elämäntapasairauksiin liittyvät terveysongelmat ovat lisääntyneet jatkuvasti eivätkä perinteiset keinot esim. ruokavalion tervehdyttämiseksi ja harrastusliikunnan lisäämiseksi näytä riittävän. Arkinen liikkuminen, kuten lasten kävelen kulkemat koulumatkat ja organisoimattomat ulkoleikit, saattavat olla yllättävän tärkeitä sekä terveellisten elämäntapojen omaksumisen että terveyden ylläpidon ja sairauksien ennaltaehkäisemisen kannalta. Ympäristöterveys tutkimus onkin suunnannut huomion aivan uudella tavalla myös terveyttä ja hyvinvointia tuottaviin ja sairauksia ennaltaehkäiseviin prosesseihin, ei ainoastaan ympäristöön liittyviin, jo ilmenneisiin terveysongelmiin.

Hajanainen, väljästi rakennettu yhdyskuntarakente saattaa ulkomaisten tutkimusten mukaan liittyä vähäiseen kävelemiseen, liikalihavuuteen ja korkeaan verenpaineeseen. Kompaktin, eri toimintoja yhdistävän, tiiviisti rakennetun yhdyskuntarakenteen on puolestaan osoitettu edistävän ainakin aikuisten arkiliikkumista töihin, kouluun, ostoksille ym. ja sitä kautta edistävän terveyttä. Järvenpäässä tekemämme tutkimus aikuisille kuitenkin osoitti, että tiivis rakentaminen heikensi asukkaille tärkeiden ympäristön laatutekijöiden toteutumista ja välillisesti myös koettua terveyttä, hyvinvointia ja elämänlaatua. Kodin lähelle sijoittuneet laatutekijät taas ennustivat hyvää koettua terveyttä. (Kyttä & Kahila, 2006.) Myös väitöskirjatutkimukseni tulokset viittasivat siihen, että ainakin Suomessa myös väljästi rakennettu alue voi tukea lasten liikkuvaa arkea.

Kuva 4.
Turun lasten ja nuorten pehmoGIS-sovellus.
www.pehmoGIS.fi/turku

Kokemuksellinen tieto yhdistyy paikkaan

Lasten arkiliikkumisen vähäisyys voi johtaa vakaviin terveyshaittoihin: lasten hälyttävästi lisääntynyt ylipaino ja II tyypin diabetes huolestuttavat kaikkialla länsimaissa. Turussa käynnissä olevassa tutkimushankkeessamme pyrimme kartoittamaan erityyppisten urbaanien ympäristöjen, arkiliikkumisen sekä koetun terveyden ja hyvinvoinnin välisiä yhteyksiä.

Ulkoleikkien on nyky maailmassa vaikea kilpailla tv:n tai pelien kanssa. Lapset eivät ole motivoituneita liikkumaan ulkona, jos ympäristö ei näyttäydä heille kiinnostavana ja inspiroi liikkumiseen ja toimintaan. Tutkimme siis Turussa samalla jällen

ympäristön tarjoumia eli liikkumiseen houkuttelevia ympäristön mahdollisuuksia. Tällä kertaa haluamme kuitenkin paikantaa näitä paikkoja kartalle. Olemme kehittäneet tätä varten uudentyyppisen, internetissä toimivan tutkimusmetodin, niin sanotun pehmoGIS-kyselyn. Tämän menetelmän avulla on mahdollista kysyä: Mistä löytyvät parhaat paikat kiipeilemiseen, juoksemiseen tai kavereiden tapamiseen? Missä pelottaa? Missä voi nauttia kauniista maisemista tai olla vaan itseksensä?

PehmoGIS-metodit mahdollistavat asukkaiden itse tuottaman kokemuksellisen 'pehmeän' tiedon kiinnittämisen paikkatietoon (Kahila & Kyttä, 2008). Lapset voivat esimerkiksi merkitä internetissä omaa elinympäristöään kuvaavalle kartalle oman koulumatkareittinsä ja kertoa mieluisimmista

liikuntapaikoistaan tai pelottavimmista risteyksistä. (Ks. Kuva 4.) Asukkaiden kokemuksellinen tieto saadaan osoitteen, se kytetään tiiviisti fyysiseen ympäristöön ja sitä voidaan tutkia yhtäaikaisesti paikkatietojärjestelmän sisältävän rikkaan, yhdyskuntien fyysiseen ja sosiaaliseen rakenteeseen liittyvän tiedon kanssa. (Kyttä & Kahila, 2006).

Yhdyskunnan rakenne, esim. se miten koulut on sijoitettu suhteessa asumiseen, alueen liikennejärjestelyt, lasten ja nuorten kokoontumiseen tarkoitettujen paikkojen sijainti, alueiden koettu turvallisuus ja yhteisöllisyyden aste ovat mahdollisia tekijöitä, jotka saattavat liittyä lasten ja nuorten arkiliikkumiseen. Erittäin kiinnostava kysymys on myös se, onko yhdyskunnan rakentamisen tiivyydellä yhteyttä lasten arkiliikkumiseen ja sitä kautta hyvinvointiin.

Sellaisen asuinympäristön suunnittelu, kehittäminen ja ylläpito, joka tukee kaikkien asukkaiden ja erityisesti lasten ja nuorten kokonaisvaltaista terveyttä ja hyvinvointia on keskeinen haaste yhdyskuntasuunnittelulle lähitulevaisuudessa. Tämä ei kuitenkaan vielä riitä. Jotta myös tulevat lapsisukupolvet voisivat elää terveellistä elämää, on meidän kyettävä samalla pitämään huolta koko maapallon hyvinvoinnista. Kestävän yhdyskunnan ajatus on laajennettava ekososiaalisesti kestäväksi yhdyskunnaksi, joka huomioi sekä asukkaiden että ympäristön hyvinvoinnin.

Suomalaiset melukylät – tulevaisuuden kilpailuvalttimme?

Tutkimuksissa jo esiin tulleet, suomalaisten elinympäristöjen lapsiystävällisyys on säilyttämisen ja vaalimisen arvoinen asia, jopa kilpailuvaltti kaupungeillemme, jotka pian joutuvat kilpailemaan osaan työvoiman saamisesta. Emme ehkä voi kilpailla maailman metropolien kanssa niinkään klubielämän rikkauksella tai museoiden määrällä kuin lapsi- ja perheystävällisyydellä. Suomessa alakoululaisetkin lapset voivat vielä kävellä kouluun – tämä meidän itsestään selvänä pitämämme asia ihmetyttää esimerkiksi vastikään EU:n kemikaaliviraston palvelukseen Helsinkiin muuttanutta brysseliläisperhettä:

Hugh Macphailin ensimmäinen koulupäivä Helsingissä päättyi jännittävästi. Opettaja sanoi hänelle, että nyt voit lähteä kotiin. "Hän ei ollut koskaan aiemmin kävellyt yksin koulusta kotiin. Brysselissä lapset haetaan koulusta 14-vuotiaiksi asti", äiti Jane kertoo. "Mutta kun hän teki sen, hän oli valtavan tyytyväinen."

Vaikka äitiäkin jännitti, hän rauhoittui pian. "Helsingissä autot ajavat hiljempaa. Kadun ylittämisen on helppoa. Ja autoja on paljon vähemmän kuin Brysselissä." – Helsingin Sanomat 21.1.2008 –

Tämäntyyppisten arkisten asioiden huomaaminen, suojeleminen ja toivottavasti myös vahvistaminen on suomalaisen elinympäristön lapsiystävällisyyden säilymisen kannalta ratkaisevan tärkeää.

Lapsiystävällisen elinympäristön reseptin ainekset ovat meille tuttuja:

- asuinalueen mahdollisimman monipuolinen asuntokanta edistää perheiden toivetta pysyvistä asuinympäristöstä
- lapsiystävällisen rakentamisen tehokkuuden yläraja on noin neljä kerrosta
- aivan asuntojen läheisyydessä sijaitsevien vihersaarekoiden olemassaolo on tärkeää lapsille ja nuorille
- koulujen, päiväkotien ja leikkipuistojen tulee sijaita asuinalueen sisällä, ei vilkasliikenteisten teiden takana
- lasten liikkumisen reittiin vähittäistä laajenemista voi tukea yhdyskunnan suunnitteluratkaisuilla
- lasten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien tukeminen on tärkeää yhdyskuntien ja asuntojen suunnittelussa

Lapsillemme paras fyysinen ympäristö voi olla monenlainen. Lasten melukylä voi löytyä maaseudulta, pikkukaupungista tai vaikka läheltä Helsingin keskustaa. Ekososiaalisesti kestävien, lapsi- ja perheystävällisten yhdyskuntien rakentaminen ja kehittäminen on lähitulevaisuuden suuri haaste. Kaikkein paras lasten ympäristö ei huomioi ainoastaan monia, erilaisia lasten ja nuorten toiveita, vaan myös tulevien lapsisukupolvien hyvinvoinnin. •

Miten toteutuvat maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten oikeudet?

ANNE ALITOLPPA-NIITAMO

ANNE ALITOLPPA-NIITAMO ON KOULUTUKSELTAAN PSYKOLOGI JA ANTROPOLOGI. HÄNEN ANTROPOLOGIAN ALAN VÄITÖSKIRJANSA KÄSITTELI SOMALINUORIA KOULUTUKSEN KONTEKSTISSA. HÄN TOIMII MONIKULTTUURISUUSASIOIDEN PÄÄLLIKKÖNÄ VÄESTÖLIITOSSA.

Maahanmuuttajilla ei ole useinkaan tarpeellisia verkostoja tai kieltä osallistumiseen ja vaikuttamiseen Suomessa. Päätäjillä tai palveluiden järjestäjillä ei myöskään aina ole tarpeeksi tietoa maahanmuuttajien tarpeista. On lisättävä tiedonhankintaa, tutkimusta sekä palveluissa toimivien ammattilaisten vuorovaikutusta maahanmuuttajalasten ja heidän perheidensä kanssa.

Anna 13 v.
"Kaikilla ihmisillä on oikeus olla omansalainen – ystävyys on tärkeää!"

Maahanmuuttajataustainen lapsi – kuka ja millainen hän on? Turvapaikanhakijana saapunut huntupäinen koulutyttö Itä-Afrikasta? Kansainvälistä lukiota käyvä länsimaisten diplomaattivanhempien poika? Suomalais-venäläisen avioparin Suomessa syntynyt vauva? Koska maahanmuuttajataustaisia lapsia yhdistävät vain maahanmuutto ja kotoutumisprosessi omana tai ainakin toisen vanhemman kokemuksena, kattavan luonnehdinnan esittäminen on vaikeaa.

Maahanmuuttajien moninaisuus ei kuitenkaan estä tarkastelemasta lasten ja nuorten maahanmuuttotilasta vaikutuksia. Suomeen saapuu alaikäisiä maahanmuuttajia monista eri maista, eri syistä, eri-ikäisinä ja hyvin erilaisin resurssein. Joukkoon kuuluu myös Suomessa syntyneitä lapsia ja nuoria, joiden toinen tai kummatkin vanhemmat ovat syntyneet ja kasvaneet toisessa maassa.

Maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten lukumäärä on tulkinnanvarainen, koska maahanmuuttaja-kategoriaa ei esimerkiksi Tilastokeskuksen väestötilastoissa ole. Mitä tilastollista luokitusta siis käytämme? Määritelläänkö maahanmuuttaja sen mukaan, että hän on ulkomaan kansalainen, ulkomailla syntynyt, vai henkilö, joka puhuu äidinkielenään muuta kuin kotimaisia kieliä? Kaikissa näissä luokittelun perusteissa on ongelmansa, mutta luokitus äidinkielen mukaan vie meidät lähimmäksi sitä joukkoa, jota yleisesti tarkoitamme maahanmuuttajista puhuttaessa (Kartovaara 2007).

Vieraskielisiksi rekisteröityjä alle 18-vuotiaita lapsia asui Suomessa vuonna 2005 noin 34 000, eli runsas kolme prosenttia kaikista lapsista. Selvästi suurimman kieliryhmän muodostivat venäjänkieliset lapset (8 000), seuraavaksi tulevat somalinkieliset (4 500), vironkieliset (3 000), arabiankieliset (2 200), albaniankieliset (2 200) ja kurdinkieliset (2 000). Yhteensä Suomen lapset puhuvat 110:tä viralliseksi luokiteltua kieltä. (Tilastokeskus 2007.)

Niiden lasten, joiden vanhemmista ainakin toinen puhuu muuta kuin suomea, ruotsia tai saamea, luku-

määrä on kasvanut kymmenenkertaiseksi vuodesta 1990. Lasten puhumien kielten moninaisuus on merkittävä suomalaisen kulttuurin ja yhteiskunnan rikkaus globaalissa maailmassa, mutta äidinkielen säilyttäminen ja kaksikielisyyden saavuttaminen on myös lapselle haasteellista. Maahanmuuton ja kotoutumisen kokemukset ovat lapselle ja perheelle merkittävä elämän taitekohta, johon liittyy nopeita muutosprosesseja. Joillekin tämä muutos voi olla todellinen myllerrys, jossa elämänhallinta on koetuksella.

Eri lähtömaiden ja eri kieliryhmiin kuulumisen lisäksi lapsia erottaa muun muassa heidän ja heidän vanhempiensa oleskeluluvan peruste. Lapsen kotoutumisen lähtökohdat määrittyvät paljolti sen mukaan, onko Suomessa olon perusteena esimerkiksi vanhempien työpaikka tai opiskelu, paluumuutto, aiemmin tulleen perheenjäsenen asuminen maassa vai pakolaisuus tai turvapaikan hakeminen. Myös eri-ikäisinä maahan muuttaneilla lapsilla ja nuorilla on keskenään erilaiset haasteet.

Monikulttuuristen lasten ja nuorten osuus jakautuu alueellisesti epätasaisesti. Joissakin pääkaupunkiseudun kouluissa muunkielisten lasten osuus on jo noin kolmasosa kaikista oppilaista. Esimerkiksi Helsingissä 7–18-vuotiaat muodostavat kymmenesosan ikäluokastaan, ja alle kouluikäisten ikäluokassa heidän osuutensa on jo 12 prosenttia. Kaupungin väestöennusteen mukaan muunkielisten lasten osuus kaksinkertaistuu Helsingissä vuoteen 2025 mennessä. (Ranto 2008.)

Lapsen oikeudet mittatikkuna

Maahanmuuttajia vastaanottavat maat ovat keskenään erilaisia. Ei voida määritellä, millainen on rakenteeltaan ja toiminnaltaan sellainen monikulttuurinen yhteiskunta, jossa maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten tarpeet parhaiten toteutuisivat. YK:n lapsen oikeuksien sopimus voi toimia yleisenä mittatikkuna myös maahanmuuttajataustaisen lapsen ja nuoren oikeuksien toteutumiseksi.

Suomen osalta YK:n lapsen oikeuksien yleis-sopimus tuli voimaan vuonna 1991 ja se on siis osa Suomen oikeusjärjestelmää. Sopimuksen tärkeänä lähtökohdana on se, että lapselle kuuluvat pääosin samat oikeudet kuin aikuisellekin, mutta häntä suojelevat lisäksi erityiset lapselle kuuluvat oikeudet. Kesällä 2008 Suomi antaa YK:n lapsen oikeuksien komitealle neljännen määräaikaisraportin sopimuksen täytäntönpäntöä ja komitea puolestaan julkistaa sen pohjalta päätelmänsä Suomen lapsen oikeuksien tilasta.

Lasta ei saa syrjiä esimerkiksi hänen vanhempiansa alkuperän takia.

Sopimuksessa on artikloja, joiden voidaan erityisesti katsoa liittyvän maahanmuuttajataustaisen lapsen ja nuoren edun valvontaan, vaikka termiä maahanmuuttaja ei sopimuksessa käytetä. Keskeisenä periaatteena (artikla 2) on, että lapsen oikeudet kuuluvat jokaiselle lapselle eikä häntä saa syrjiä esimerkiksi hänen vanhempiansa alkuperän takia. Lapsen oikeuksien komitea pahoitteli vuonna 2005 antamassaan kolmannen raportin päätelmässä, että muun muassa etnisiin vähemmistöihin kuuluvia lapsia oli toisessa raportoinnissa käsitelty riittämättömästi tai vain osittain.

Monikulttuurisuus rakenteissa

Lapsen oikeuksien komitea oli vuoden 2005 päätelmissään myös huolissaan maahanmuuttajien ja muiden vähemmistöryhmien, etenkin nuorten, kohtaamasta syrjinnästä ja kehotti Suomea toimimaan rasismia, syrjintää ja suvaitsemattomuutta vastaan. Komitea kiinnitti huomiota etenkin internetin ja muun sähköisen teknologian välittämiin vaikutteisiin. Muutosta tarvitaan lisäksi paitsi arjisissa asuin-, koulu- ja työympäristöissä myös yhteiskunnan päätöksenteko- ja palvelurakenteissa.

Suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan palvelut ovat tietyn yhteiskunnallisen historian ja kehityksen tuote. Päätöksenteon ja palveluiden rakenteet ovat perustuneet näkemykselle 'suomalaisesta' väestös-

tä, sen tarpeista ja tarpeita tyydyttävistä palveluista. Ajankohtainen kysymys on, miten lisääntyneen maahanmuuton aikaansaama väestön nopea moninaistuminen olisi otettava huomioon yhteiskunnan palvelurakenteissa.

Rakenteellinen syrjintä on syrjinnän vakavin muoto, sillä se voi jättää kokonaisia väestöryhmiä vaille tarvitsemiaan palveluita. Rakenteellinen syrjintä on salakavalaa etenkin siksi, että se ei useinkaan ole tarkoituksellista; asioita vain hoidetaan niin kuin aina ennenkin. Tästä syystä toimintamallien, päätöksenteon, kyseenalaistamattomien totuttujen normien ja säännösten syrjäyttäviä vaikutuksia ei havaita. Monilla maahanmuuttajilla ei ole ääntä (eikä kieltä) omien tarpeidensa esiin tuomiseen. Heiltä puuttuvat usein myös verkostot sinne, missä päätöksiä tehdään. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti lapsen mielipide tulee ottaa huomioon. Maahanmuuttajataustaiset lapset ja nuoret ovat tässä suhteessa erityisen haavoittuvassa asemassa.

Suomessa tasa-arvo, syrjimättömyys ja yhdenvertaisuus on taattu lainsäädännöllä. Varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen liittyvissä laeissa, perusteissa ja linjauksissa todetaan muun muassa lapsen oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin. Ulkomaalaislaissa (2004) ja maahanmuuttoliittisessa ohjelmassa (2006) korostetaan lapsen edun periaatetta. Etnisen tasa-arvon toteutumisen ongelmana suomalaisessa yhteiskunnassa on pikemminkin se, miten ammattikäytännöissä osataan ja halutaan hahmottaa maahanmuuttajataustaisen lapsen ja nuoren erityiset tarpeet. Taustalla on myös kysymys siitä, miten poliittinen päätöksenteko joko edistää tai rajoittaa rakenteiden ja toimintamallien mukautumista vähemmistöjen ja uusien tulokkaiden tarpeisiin.

Tiedon keruu tarpeenmukaisten palvelujen perustana

Maahanmuuttoon, kotoutumisprosessiin, erilaisiin kulttuuriin, sosiaaliin ja muihin taustoihin liittyviä tarpeita, joista päätöksentekijät eivät ole riittävän tietoisia. Tarvitaan lisää tutkimuksia, selvityksiä ja indikaattoreita sekä dialogia maahanmuuttajataus-

taisten lasten, nuorten ja heidän vanhempiansa kanssa ymmärryksen lisäämiseksi.

Maahanmuuttajan kotoutuminen on aina kaksisuuntainen prosessi. Muutosta ja mukautumista ei pidä odottaa vain tänne tulijoilta, vaan myös vastaanottavan yhteiskunnan tulee muokata toimintojaan niin, että ne vastaavat uusien tulokkaiden tarpeita ja edistävät tasapuolisesti heidän hyvinvointiaan. Aktiivinen maahanmuuttopolitiikka edellyttää aktiivista kotouttamispolitiikkaa. Uudet tulokkaat ovat kuitenkin eriarvoisessa asemassa, sillä kotouttamiseen tarkoitettujen voimavarat ja palvelujen saatavuus vaihtelee paljon kunnittain.

Integraatio on aina kaksisuuntainen prosessi.

YK:n lapsen oikeuksien komitea (2005) suosittelee, että Suomessa pitäisi arvioida ja analysoida lapsiin kohdistettuja voimavaroja niin, että asuinkunnasta johtuvaan epätasa-arvoon voitaisiin puuttua. Komitea toteaa myös, että Suomessa tulisi kehittää järjestelmä lapsia koskevan tiedon kokoamiseksi ja tietoaikojen peittämiseksi. Järjestelmän kehittämisessä tulee ottaa huomioon erityisesti kaikkein haavoittuvimmat lapsiryhmät, mm. vähemmistöryhmiin kuuluvat lapset.

Lapsiasianeuvottelukunnan Lapsitieto-työryhmä tarkastelee ja kehittää lapsiin liittyvän tiedon keruujärjestelmää. Tässä työssä tulee pohtia tarkasti myös sitä, miten etnisiin vähemmistöihin kuuluvien lasten ja nuorten hyvinvoinnista saadaan paikkansa pitävää, ajanmukaista tietoa. Samaan aikaan sisäasiainministeriön maahanmuutto-osaston kotouttamisyksikössä valmistellaan maahanmuuttajien kotoutumisen seuranta- ja arviointimallia. Mallia varten luodaan indikaattoreita, joiden avulla kotoutumista ja tasa-arvon toteutumista voidaan mitata. Myös tässä työssä tulisi kiinnittää huomiota niiden indikaattoreiden määrittelyyn, joiden avulla voidaan seurata lasten ja nuorten kotoutumista niin, että varhainen puuttuminen epätasa-arvoa ja syrjäytymistä tuottaviin tekijöihin olisi mahdollista. Indikaattoreiden

määrittelyssä on otettava huomioon, että lasten ja nuorten kotoutumisen, hyvinvoinnin ja tasa-arvon suhteen varhaiskasvatuksella, koululla ja vanhemmuudella on keskeinen rooli.

Kielen ja kulttuurin säilyttäminen sekä kouluttautuminen keskiössä

Lapsen oikeuksien sopimuksen artiklan 30 mukaan vähemmistöryhmään kuuluvalla lapsella on oikeus omaan kulttuuriinsa, uskontoonsa ja kieleensä. Suomessa erikielillä lapsilla onkin tietyin edellytyksin mahdollisuus opiskella äidinkieltään. Joihinkin kieliryhmiin kuuluvilla on paikkakunnasta riippuen myös mahdollisuus opiskella äidinkielellään. Siinä, miten äidinkielen opiskelu on kouluissa järjestetty, on kuitenkin toivomisen varaa: tunnit ovat usein koulupäivän jälkeen eikä oppiaineesta saa numeroa todistukseen. Nämä seikat eivät rohkaise lapsia osallistumaan tunneille.

Kielenkehityksen herkkyyskausi on jo ennen kouluikää. Vähemmistökieltä puhuvalla lapsella olisi oltava mahdollisuus tavoitteelliseen kielenopetukseen jo varhaiskasvatuksessa. Vahva äidinkielen osaaminen tukee identiteetin kehitystä ja itsetuntoa ja on perusta muiden kielten oppimiselle. (Ks. myös Varhaiskasvatuksen maahanmuuttajatyön kehittämisjaosto 2007.)

Vähemmistökieltä puhuvan lapsen on saatava tavoitteellista oman äidinkielen opetusta jo varhaiskasvatuksessa.

Artiklan 28 mukaan lapsella on oikeus saada maksetonta perusopetusta. On kaikkien etu, että hyvinvointi jakautuu tasaisesti yli etnisten rajojen ja että maahanmuuttajataustaiset lapset ja nuoret voivat tulla täysivaltaisiksi yhteiskunnan jäseniksi ja siirtyä työmarkkinoille. Huolestuttavia merkkejä koulutuksellisen tasa-arvon puutteista on jo kuitenkin olemassa: Vuonna 2005 Helsingissä 85 prosenttia suomen- ja ruotsinkielisistä nuorista osallistui toisen asteen koulutukseen, mutta muunkielisistä vain 55 prosenttia. Samaan aikaan lukioissa oli muunkielisiä

nuoria osuuteensa nähden puolet vähemmän kuin suomen- ja ruotsinkielisiä. (Ranto 2008.)

Yksi koulupudokkaiden ja ilman ammatillista koulutusta jäävien riskiryhmä näyttää olevan teini-iässä muuttaneet nuoret. Varsinkin niiden nuorten, joilla on heikko tai kokonaan puuttuva koulutausta, oikeus perusopetuksen tieto- ja osaamismäärään ei toteudu (ks. Alitolppa-Niitamo 2002). Tällä muuttajaryhmällä ei usein ole realistisia mahdollisuuksia päästä perusopetuksen jälkeiseen koulutukseen tai menestyä siinä elleivät opetustoimen rakenteet tue siirtymää toisen asteen opintoihin. Koulutuksellisen tasa-arvon toteutumiselle tulisi luoda selkeät indikaattorit ja niitä olisi seurattava tarkasti joka kunnassa.

Koulutuksen kehittämiseen liittyy myös artikla 29, jonka mukaan koulutuksen on kehitettävä lapsen oman kielen ja kulttuurin kunnioitusta, vastuullista kansalaisuutta ja suvaitsevaisuutta. Kansainvälisyys- ja monikulttuurisuuskasvatus on keskeinen osa tulevaisuuden monikulttuurisen yhteiskunnan rakentamista kaikilla opetustasoilla ja omana kokonaisuutenaan varhaiskasvatuksen opinnoissa sekä opettajakoulutuksessa. (Ks. myös Varhaiskasvatuksen maahanmuuttajatyön kehittämisjaosto 2007.)

Miten suojella vanhemmuutta?

Lapsi ei kasva ja kehity vain viranomaisten ja ammattikasvattajien ohjauksessa. Sopimuksen artikla 5 tähdentää, että valtion on kunnioitettava vanhempien tai muiden lapsen huoltajien vastuuta, oikeuksia ja velvollisuuksia lapsen kasvatuksesta. Artiklan 18 mukaan vanhemmilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta, mutta heillä on myös oikeus saada tukea tehtävänsä.

Maahanmuuttajataustaisten lasten hyvinvoinnin yleisenä lähtökohtana on oltava, että tarpeiden mukaan riittävästi eriytetty ja koko perheen hyvinvointia huomioiva kotouttaminen on parasta syrjäytymistä ennaltaehkäisevää toimintaa. Perhe ja vanhemmat ovat myös maahanmuuttajataustaisen lapsen tärkein kehitysympäristö. Perheellisen aikuisen kotoutumisen tukeminen ei siis saisi rajoittua vain kielen oppimiseen ja työllistymiseen, vaan myös vanhemmuuden vahvistamiseen tulee olla tarjolla tukea.

Maahanmuutto koetaan monessa perheessä suurena muutoksena ja elämän murrosvaiheena. Maahanmuuttoon liittyvät keskeiset haasteet ovat vanhempien kielitaidon ja yhteiskunnan rakenteiden tuntemuksen puute sekä sosiaalisten verkostojen vähäisyys. Kaikki nämä tekijät ovat omiaan heikentämään vanhemmuutta. Kotoutumisvaiheessa olevan vanhemman keskeinen huoli on, miten toimia ohjaavana ja vahvana vanhempana ympäristössä, jota ei tunne.

Vaikka kotoutumisen alkuaika voi olla perheen ja vanhempien jaksamista koetteleva elämänvaihe, useimmat pääsevät kuitenkin melko pian ”takaisin jaloilleen”. Lapsen ja nuoren elämässä jo vuosi on kuitenkin pitkä aika. Muutos on varmasti vaikein niille tulijoille, jotka joutuvat heikkoon sosio-ekonomiseen asemaan. Suuri syrjäytymisen riski on varsinkin pakolaisina ja turvapaikanhakijoina tulleilla, joiden työllistyminen on vaikeaa ja jotka kohtaavat torjuntaa ja syrjintää uudessa yhteiskunnassa.

Perheissä, joissa vanhemmat jäävät yhteiskunnan marginaaliin ilman työtä, kielitaitoa ja valtaväestöön ulottuvia verkostoja, voi käydä niin, että lapset ja etenkin nuoret ottavat ohjaket omiin käsiinsä. He oppivat kieltä nopeammin koulussa ja tuntevat suomalaisten instituutioiden toimintaa paremmin kuin vanhempansa. Tätä ilmiötä, joka kääntää vanhempien ja lasten roolit ja vastuut ylösalaisin, kutsutaan eritahtiseksi kotoutumiseksi.

Äärimmäisenä reaktiona eritahtiseen kotoutumiseen vanhemmat voivat kiristää otettaan lapsista, jotta eivät – kuten he itse sanovat – ”menettäisi lapsiaan suomalaiselle kulttuurille”. On myös mahdollista, että he voimattomina luovuttavat ja että lapset jäävät pitkälti oman onnensa nojaan. Ennen kuin pohditaan, millaisia lastensuojelun toimenpiteitä maahanmuuttajataustaisille lapsille olisi kehitettävä, olisi syytä arvioida, millaisia ”vanhemmuudensuojelun” toimenpiteitä kotouttamistoimintaan on tarpeen liittää.

Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan vanhemmilla on oikeus kasvatukselliseen tukeen. Eritah-tisen kotoutumisen prosessia ehkäisee vanhempien mahdollisuus luoda kiinnikepintaa vastaanottavaan yhteiskuntaan kielikurssien, työn, harrastusten ja

sosiaalisten verkostojen kautta. Myös tehostettu varhaiskasvatuksen kasvatuskumppanuus ja kodin ja koulun yhteistyö tukevat vanhemmuutta.

Tehostettu kasvatuskumppanuus ja yhteistyö kotien kanssa edellyttävät usein uusien toimintamallien omaksumista. Väestöliitossa on luotu kaksi vertaisryhmätoimintaan perustuvaa mallia, jotka on tarkoitettu lastenneuvoloiden, varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen tarpeisiin. Näiden tahojen tulisikin ottaa perheiden kotouttaminen vanhemmuutta vahvistamalla omaksi tehtäväkseen. Aktiivinen kotouttaminen ja esimerkiksi vanhemmille järjestetyt vertaisryhmät vaativat kuitenkin jonkin verran ylimääräistä aikaa työntekijöiltä. Kotoutumisen alkuvaiheessa olevat lapset, nuoret ja perheet tulisikin voida laskea kahden paikalle esimerkiksi lastenneuvolassa, varhaiskasvatuksessa ja koulussa, jotta riittävä tuki ja informaation välittäminen mahdollistuisi.

Erityisen haavoittuvaiset lapset ja nuoret

Joidenkin maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten elämää voi varjostaa keskimääräistä suurempi väkivallan riski omassa perheessä (ks. Barnombudsmannen 2007). Lapsen kohdistuva kuritusväkivalta voi olla osa vanhempien kasvatustraditiota. Maahanmuuttoon ja kotoutumiseen liittyvä stressin kokemus todennäköisesti vielä lisää väkivallan riskiä. Joissakin etnisissä ryhmissä esiintyy myös kunniaan liittyvää väkivaltaa, eristämistä ja avioliittoon pakottamista (*”honor related violence”*) sekä tyttöjen sukuelinten silpomista.

Lapsen oikeuksien sopimuksen artiklan 19 mukaan lasta on suojeltava kaikelta väkivallalta. Näiden vakavien ilmiöiden ehkäisemiseksi vanhempia, lapsia ja nuoria on syytä valistaa heidän omilla kielillään lapsen oikeuksista, suomalaisesta lainsäädännöstä ja lapsen psyykkistä kehitystä tukevasta kasvatuksesta. Siirtyminen kuritukseen tukeutuvasta kasvatuksesta neuvottelevaan ja ohjaavaan kasvatukseen ei tapahdu hetkessä eikä itsestään, vaan vanhemmat voivat tarvita ohjausta uusien kasvatustapojen löytämiseen ja omaksumiseen.

Pakolaislapsella on artiklan 22 mukaan oikeus saada tarvitsemansa erityinen huolenpito. Turvapaikanhakuprosessissa olevien lasten ja nuorten elinoloista tai hyvinvoinnista Suomessa ei ole riittävästi tietopohjaa eikä seuranta. Tiedetään kuitenkin, että pakolaisilla ja turvapaikanhakijoina tulleilla aikuisilla ja lapsilla on kostonnut mielenterveysongelmien riski (Rauta 2005; ks. myös Valtiontalouden tarkastusvirasto 2006).

Monilla maahanmuuttajilla ei ole ääntä eikä kieltä omien tarpeiden esiin tuomiseen.

Lapsen hyvinvointia edistää se, että hänen vanhempiensa voivat hyvin. Vanhempien mielenterveyttä on syytä tukea tarpeen mukaan turvapaikkaprosessissa ja kotoutumisvaiheessa. Osaamista ja palvelujen tarjontaa pakolais- ja turvapaikanhakijalasten hyvinvoinnin ja mielenterveyden tukemiseksi on kehitettävä muun muassa koulujen oppilashuollossa ja perheneuvoloissa.

Erityisen haavoittuvainen ryhmä ovat ilman huoltajaa tulleet alaikäiset. Suomeen on työministeriön Maahanmuuttoviraston tietoihin perustuvan kirjanpidon mukaan tullut 90-luvun alusta lähtien hieman alle 2 000 lasta ja nuorta ilman huoltajaa (Qvist 2008). Suurin osa heistä on jossain vaiheessa saanut huoltajansa ja/tai alaikäiset sisaruksensa maahan.

Lapsen oikeuksien sopimus käsittelee useassa eri artiklassa ilman vanhempiaan kasvavan lapsen oikeuksia. Artikla 7 toteaa, että lapsella on oikeus tuntea vanhempiensa ja olla heidän hoidettavanaan. Artikla numero 16 korostaa lapsen oikeutta perheen suojaan. Artikla 10 velvoittaa valtion käsittelemään perheen jälleenyhdistämishakemuksen myönteisesti ja viivytyksettä, jos lapsi ja hänen vanhempiensa ovat joutuneet eri valtioihin. Ilman perheen turvaa olevalla lapsella on oikeus erityiseen valtion suojeluun ja tukeen artiklan 20 mukaan.

Suomeen yksin saapuvien lasten turvapaikan hakemusaika on lyhentynyt, mutta lapsen oikeuksien komitea on huolissaan siitä, että perheiden yhdistämiseen kuluu liian paljon aikaa. Vuosien ero

vanhemmista ja huoli perheestä eivät tue lapsen tasapainoista kehitystä. Pitkä ero aiheuttaa usein myös vaikeuksia lapsen ja perheen uuden yhteisen elämän alkaessa. Yhteiskunnan ei ole myöskään viisasta irtisanoutua vastuustaan niiden 18 vuotta täyttäneiden nuorten tapauksissa, jotka eivät ole saaneet vanhempiaan maahan. Täysi-ikäisyydestä huolimatta heidän elämänsä on vielä heikoissa kantimissa, jos heille ei myönnetä oikeutta jälkihuoltoon.

Vanhemmilla on oikeus kasvatukselliseen tukeen.

Muuttoliikkeeseen liittyy erittäin julmia, ihmisarvoa vakavasti halventavia ilmiöitä. Niistä ollaan selvillä, mutta koska ne ovat laitonta ja piilossa tapahtuvaa toimintaa, tarkkoja lukuja ei ole tiedossa. Kyse on muun muassa ihmissalakuljetuksen ja lapsikaupan uhreista sekä dokumentoimattomista alaikäisistä. Nämä lapset ja nuoret ovat täysin vailla yhteiskunnan turvaa ja palveluita, jos heitä ei tavoiteta. Myös pieni määrä maahanmuuttajataustaisia lapsia, joiden vanhemmat ovat lähettäneet heidät pois Suomes-

ta esimerkiksi kasvatusongelmien takia, voivat olla hyvin haavoittuvassa asemassa ilman perheen tai suvun turvaa. Lapsikaupan uhrien suojeluun pureutuu artikla 11, joka velvoittaa valtiota estämään lasten laittoman kuljettamisen maasta toiseen. Artikla 35 velvoittaa sopimusvaltioita estämään lapsikauppa ja artiklan 36 suojelemaan lasta kaikelta hänen hyvinvointiaan uhkaavalta hyväksikäytöltä. Nämä ilmiöt vaativat viranomaisilta yhä tarkempaa huomiota ja riittävän herkkää puuttumista epäilyttäviin tapauksiin kohdemaissa.

Jotta YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumista voidaan seurata, tarvitaan lisää tutkimusta maahanmuuttajista ja muuttoliikkeen ilmiöiden moninaisuudesta. Tarvitaan myös tietojen keruun kehittämistä erityisesti kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien lasten ja nuorten osalta sekä seuranta tutkimusta maahanmuuttajalasten ja nuorten hyvinvoinnista ja kehityksestä yleensä. Alaikäisten muuttajien hyvinvointia tukee aktiivinen, perhelähtöinen kotouttamispolitiikka, joka on tarpeiden mukaan eritytettyä ja jossa ei unohdeta tarjota tukea myös vanhemmuudelle. •

Liitteet

Lapsiasiavaltuutetun vuosikirjan 2008 ovat kuvittaneet Espoon kuvataidekoulun oppilaat. Lasten työskentelyn pohjana oli YK:n lapsen oikeuksien sopimus, jota lapset työstivät ryhmissään kohopainotekniikalla pressprint-levyjen avulla. Kuvitustyön tarkoituksena on tuoda esiin lasten omia näkemyksiä heidän oikeuksistaan ja YK-sopimuksen sisällöstä.

Espoon kuvataidekoulussa opiskelee 1 200 lasta ja nuorta suomen ja ruotsin kielillä. 5–20-vuotiaat oppilaat saavat kuvataiteen laajan oppimäärän mukaista perusopetusta iltapäivisin ja iltaisin yhdeksässä opetuspisteessä.

Opettajat ovat kuvataideopettajia ja ammattitaiteilijoita. Koulun rehtorina toimii Kaiju Haanpää.

Kiitämme kaikkia työskentelyyn osallistuneita nuoria taitelijoita!

Oona 11 v.,
Espoon kuvataidekoulu

Lapsiasiavaltuutetun työn perustana olevat säädökset

Lapsiasiavaltuutetun perustehtävät on linjattu laissa lapsiasiavaltuutetusta (1221/2004). Lain mukaan lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on lapsen edun, oikeuksien ja hyvinvoinnin edistäminen yleisellä yhteiskuntapolitiikan ja lainsäädännön tasolla sekä YK:n lapsen oikeuksien koskevan yleissopimuksen toteutumisen edistäminen. Lapsiasiavaltuutettu toimii yhteistyössä muiden viranomaisten, asiantuntijoiden, järjestöjen ja muiden lapsipolitiikan toimijoiden kanssa.

Lapsiasiavaltuutetun työn perusta on YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa, jonka Suomen valtio ratifioi vuonna 1991 (SopS 59–60/1991). Valtuutetun taustaa ja tehtäviä on kuvattu perusteellisesti myös hallituksen eduskunnalle antaman esityksen perusteluissa (HE 163/2004). Laissa määritelty tehtävä on perusteeltaan samanlainen kuin Norjan ja Ruotsin lapsiasiavaltuutetuilla.

Lapsiasiavaltuutetun tehtävää pohjusti sosiaali- ja terveysministeriön asettama Suomen lapsiasiain toimikunta (STM:n työryhmämuistioita 2004:7). Toimikunnan loppuraportti Lapsille Sopiva Suomi (STM:n julkaisuja 2005:6) antoi erinomaiset peruslinjaukset myös lapsiasiavaltuutetun työlle.

Lapsiasiavaltuutettu toimii itsenäisenä viranomaisena sosiaali- ja terveysministeriön perhe- ja sosiaaliosaston yhteydessä toimipaikkanaan Jyväskylä.

Lapsiasiavaltuutettu voi tehtävänsä toteuttamiseksi antaa aloitteellisesti sekä pyynnöstä lausuntoja, suosituksia, ohjeita ja neuvoja yhteiskunnallisen päätöksenteon kehittämiseksi. Valtuutettu voi myös teettää tutkimuksia ja selvityksiä. Julkinen vaikuttaminen ja osallistuminen yhteiskunnalliseen keskusteluun kuuluvat myös valtuutetun toimintamuotoihin. Vaikuttaminen voi suuntautua julkisen vallan ohella myös esimerkiksi elinkeinoelämään, työmarkkinajärjestöihin sekä joukkotiedotusvälineisiin.

Vuosittain lapsiasiavaltuutettu antaa toimintakertomuksen omasta toiminnastaan. Toimintakertomukseen tulee sisällyttää arvio lasten oikeuksien toteutumisesta sekä lasten hyvinvoinnin kehityksestä ja lainsäädännössä havaituista puutteista. Valtuutetun toimintasuunnitelmaan tulee sisältyä kunkin vuoden tehtävien painopistealueet ja niiden liittyminen eri hallinnonalojen toimintaan.

Lapsiasiavaltuutettu ei anna ratkaisuja yksittäisen lapsen tai perheen tapauksiin eikä suorita jälkikäteistä yksittäistapauksellista lainvalvontaa. ●

Laki lapsiasiavaltuutetusta 1221/2004

EDUSKUNNAN PÄÄTÖKSEN MUKAISESTI SÄÄDETTÄÄN:

1 § TOIMIALA

Lasten aseman ja oikeuksien huomioon ottamisen varmistamiseksi lainsäädännössä ja yhteiskunnallisessa päätöksenteossa on sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä lapsiasiavaltuutettu.

Lapsiasiavaltuutetun kelpoisuusvaatimuksista ja nimitämisestä säädetään valtioneuvoston asetuksella.

2 § TEHTÄVÄT

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on yhteistyössä muiden viranomaisten sekä toimialansa järjestöjen ja vastaavien muiden toimijoiden kanssa edistää lapsen edun ja oikeuksien toteutumista.

Tehtävässään lapsiasiavaltuutetun tulee:

- 1) arvioida lapsen edun ja oikeuksien toteutumista ja seurata lasten ja nuorten elinolosuhteita;
- 2) seurata lainsäädäntöä ja yhteiskunnallista päätöksentekoa sekä arvioida niiden vaikutuksia lasten hyvinvointiin;
- 3) aloittein, neuvoin ja ohjein kehittää yhteiskunnallista päätöksentekoa lasta koskevissa asioissa ja edistää lapsen edun toteutumista yhteiskunnassa;
- 4) pitää yhteyksiä lapsiin ja nuoriin ja välittää heiltä saamaansa tietoa päätöksentekoon;
- 5) kehittää yhteistyömuotoja eri toimijoiden välille;
- 6) välittää lapsia koskevaa tietoa lapsille, lasten parissa työskenteleville, viranomaisille sekä muulle väestölle; sekä
- 7) edistää eri tavoin Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen hyväksymän lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 59 § 60/1991) toteutumista.

3 § TOIMINTAKERTOMUS JA TOIMINTASUUNNITELMA

Lapsiasiavaltuutetun on vuosittain annettava valtioneuvostolle kertomus toimialaltaan sekä laadittava toimintasuunnitelma.

Toimintakertomuksesta ja toimintasuunnitelmasta säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksella.

4 § NEUVOTTELUKUNTA

Lasten aseman ja oikeuksien sekä niitä koskevan viranomaisten yhteistyön edistämistä varten lapsiasiavaltuutetun apuna toimii neuvottelukunta, jonka asettamisesta ja kokoonpanosta, tehtävistä sekä työskentelystä säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksella.

5 § TOIMISTO

Lapsiasiavaltuutetulla on toimisto. Toimistossa on talousarvion rajoissa tarpeellinen määrä esittelijöinä toimivia virkamiehiä ja muuta henkilökuntaa.

6 § OIKEUS SAADA TIETOJA

Lapsiasiavaltuutetulla on oikeus saada muilta viranomaisilta maksutta tehtäviensä hoidon kannalta tarpeellisia tietoja, jollei salassapitosäännöksistä muuta johdu.

7 § TARKEMMAT SÄÄNNÖKSET

Tarkempia säännöksiä tämän lain täytäntöönpanosta annetaan tarvittaessa valtioneuvoston asetuksella.

8 § VOIMAANTULO

Tämä laki tulee voimaan 1. päivänä syyskuuta 2005. Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin. HE 163/2004, StVM 32/2004, EV 183/2004

Valtioneuvoston asetus lapsiasiavaltuutetusta 274/2005

VALTIONEUVOSTON PÄÄTÖKSEN MUKAISESTI, JOKA ON TEHTY SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖN ESITTELYSTÄ, SÄÄDETTÄÄN LAPSIASIAVALTUUTETUSTA 21 PÄIVÄNÄ JOULUKUUTA 2004 ANNETUN LAIN (1221/2004) NOJALLA:

1 § LAPSIASIAVALTUUTETUN KELPOISUUSVAATIMUKSET

Lapsiasiavaltuutetun kelpoisuusvaatimuksena on virkaan soveltuva ylempi korkeakoulututkinto ja hyvä perehtyneisyys viran tehtävälleen.

2 § LAPSIASIAVALTUUTETUN NIMITTÄMINEN

Lapsiasiavaltuutetun nimittää valtioneuvosto viideksi vuodeksi kerrallaan. Sama henkilö voidaan nimittää enintään kahdeksi kaudeksi.

3 § MUUN HENKILÖKUNNAN NIMITTÄMINEN TAI OTTAMINEN

Lapsiasiavaltuutetun toimiston muun henkilökunnan nimittää tai ottaa sosiaali- ja terveysministeriö lapsiasiavaltuutetun ehdotuksesta.

4 § TOIMINTAKERTOMUS JA TOIMINTASUUNNITELMA

Vuosittainen kalenterivuotta koskeva toimintakertomus on annettava valtioneuvostolle seuraavan kalenterivuoden maaliskuun loppuun mennessä. Kertomukseen on sisällytettävä arvio lasten oikeuksien toteutumisesta, lasten hyvinvoinnin ja elinolojen kehityksestä sekä lainsäädännössä havaituista puutteista. Vuosittaisessa toimintasuunnitelmassa on kuvattava kunkin vuoden tehtävien painopistealueet ja niiden liittyminen eri hallinnonalojen toimintaan. Suunnitelma on annettava tiedoksi valtioneuvostolle.

5 § NEUVOTTELUKUNNAN ASETTAMINEN JA KOKOONPANO

Valtioneuvosto asettaa lapsiasiavaltuutetun ehdotuksesta enintään viideksi vuodeksi kerrallaan lapsiasiavaltuutetun. Neuvottelukunnassa on puheenjohtaja, varapuheenjohtaja ja enintään 14 muuta jäsentä, joista kullakin on henkilökohtainen varajäsen. Neuvottelukunnan puheenjohtajana toimii lapsiasiavaltuutettu. Neuvottelukunnassa tulee olla edustettuina eri hallinnonalojen asiantuntemus, alue- ja paikallistason asiantuntemus sekä neuvottelukunnan toimialaan liittyvien järjestöjen ja muiden vastaavien tahojen asiantuntemus.

Jos neuvottelukunnan varapuheenjohtaja, muu jäsen tai varajäsen eroaa kesken toimikauden, sosiaali- ja terveysministeriö määrää hänen tilalleen jäljellä olevaksi toimikaudeksi samaa tahoja edustavan henkilön.

6 § NEUVOTTELUKUNNAN TEHTÄVÄT

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on lapsiasiavaltuutetun apuna:

- 1) tehdä ehdotuksia ja antaa lausuntoja lasten aseman ja oikeuksien edistämisestä;
- 2) edistää kansallisten ja kansainvälisten eri toimijoiden välistä yhteistyötä lasten asemaan ja oikeuksiin liittyvissä kysymyksissä;
- 3) seurata ja arvioida kansallista ja kansainvälistä kehitystä lasta koskevissa asioissa;
- 4) toimia lasten aseman vahvistamiseksi yhteiskunnassa sekä vaikuttaa siihen, että asenteita yhteiskunnassa kehitetään lapsimyönteisemmiksi ja että edistetään tietojen saamista lasten asemasta ja oikeuksista;
- 5) hoitaa muita mahdollisia toimialaansa kuuluvia asioita, jotka lapsiasiavaltuutettu tuo sen käsiteltäväksi.

7 § NEUVOTTELUKUNNAN TYÖSKENTELY

Neuvottelukunta voi ottaa itselleen sivutoimisen sihteerin.

Neuvottelukunta kokoontuu puheenjohtajan kutsusta.

Neuvottelukunta voi asettaa selvitys- ja työryhmiä sekä kuulla asiantuntijoita.

Neuvottelukunnan puheenjohtajalle, varapuheenjohtajalle, jäsenille, sihteerille ja asiantuntijoille maksetaan palkkioita ja korvauksia sosiaali- ja terveysministeriön komiteatyötä koskevien määräysten ja ohjeiden mukaisesti.

8 § TYÖJÄRJESTYS

Lapsiasiavaltuutettu voi tarvittaessa vahvistaa toimintotoimen työjärjestyksen.

9 § VOIMAANTULO

Tämä asetus tulee voimaan 1 päivänä syyskuuta 2005.

Ennen asetuksen voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

Helsingissä 21 päivänä huhtikuuta 2005

Peruspalveluministeri
Liisa Hyssälä

Lakimies
Virpi Kõlhi

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen keskeinen sisältö

Ihmisoikeudet kuuluvat jokaiselle iästä riippumatta. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus on tehty turvaamaan lapsen erityisiä tarpeita ja etua. Sopimus koskee jokaista alle 18-vuotiasta.

Lapsen oikeuksien yleissopimus hyväksyttiin Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksessa vuonna 1989. Kaikki maailman maat kahta lukuun ottamatta ovat sopimuksen osapuolia. Suomi liittyi sopimukseen 1991 (SopS 59–60/1991). Sopimus velvoittaa Suomessa erityisesti valtiota ja kuntia. Lisäksi se velvoittaa lasten vanhempia ja muita aikuisia.

Lapsen oikeudet ovat aikuisten velvollisuuksia. Viranomaisten on kaikissa lasta koskevissa toimenpiteissään ja päätöksissään arvioitava niiden vaikutukset lapseen, otettava huomioon lapsen etu ja kuunneltava lapsen mielipidettä.

Vanhemmilla ja huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsensa huolenpidosta ja kasvatuksesta. Tähän tehtävään heillä on oikeus saada tukea, ohjausta ja neuvontaa. Jos vanhemmat tai huoltajat eivät tuesta huolimatta pysty huolehtimaan lapsensa hyvinvoinnista, valtion on turvattava lapselle hyvä hoito sijaisperheen, laitoshoidon tai adoptioon kautta.

Sopimuksen noudattamista ja lapsen oikeuksien toteutumista seuraa YK:n lapsen oikeuksien komitea. Sopimukseen liittyneiden maiden tulee raportoida edistymisestään komitealle viiden vuoden välein. Komitea esittää saamiensa määräaikaisselostusten pohjalta kunkin maan tilanteesta omat huolenaiheensa ja suosituksensa. Suomessa raportoinnista vastaa ulkoministeriö.

Sopimuksen sisältö voidaan tiivistää kolmeen eri teemaan: lapsella on oikeus erityiseen suojeluun ja hoivaan (*protection*), riittävään osuuteen yhteiskunnan voimavaroista (*provision*) sekä osallistua ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti itseään koskevaan päätöksentekoon (*participation*).

SOPIMUKSEEN LIITTYY NELJÄ YLEISTÄ PERIAATETTA:

- Kaikki lapset ovat tasa-arvoisia.
- Lapsen etu on ensisijainen kaikessa päätöksenteossa.
- Lapsella on oikeus hyvään elämään.
- Lapsen näkemykset on otettava huomioon.

LYHENTEITÄ

Allianssi	Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi	Stakes	Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus
ITLA	Itsenäisyyden juhluvuoden lastenrahaston säätiö	STM	sosiaali- ja terveysministeriö
LSKL	Lastensuojelun Keskusliitto	UM	ulkoasiainministeriö
LVM	liikenne- ja viestintäministeriö	VM	valtiovarainministeriö
MLL	Mannerheimin Lastensuojeluliitto	YK	Yhdistyneet kansakunnat
OM	oikeusministeriö		
OPM	opetusministeriö		
SM	sisäasiainministeriö		

**YK:n lapsen
oikeuksien
sopimus koskee
jokaista
alle 18-vuotiasta**

**JOS HAVAITSET, ETTÄ
OIKEUKSIASI LAIMINLYÖ-
DÄÄN, VOIT KESKUSTELLA
ASIASTA ESIMERKIKSI
VANHEMPIEN, OPETTAJAN,
TERVEYDENHOITAJAN, KOU-
LUKURAATTORIN TAI
MUUN LUOTETTAVAN
AIKUISEN KANSSA.**

Lapsen oikeuksien sopimus lyhyesti

- Jokainen alle 18-vuotias on lapsi.
- Lapsen oikeudet kuuluvat jokaiselle lapselle. Ketään lasta ei saa syrjiä hänen tai hänen vanhempiensa ominaisuuksien, mielipiteiden tai alkuperän vuoksi.
- Lapsia koskevia päätöksiä tehtäessä on aina ensimmäiseksi otettava huomioon lapsen etu.
- Valtion on toteutettava Lapsen oikeuksien sopimuksen määräämät oikeudet.
- Valtion on kunnioitettava vanhempien tai muiden lapsen huoltajien vastuuta, oikeuksia ja velvollisuuksia lapsen kasvatuksessa.
- Lapsella on oikeus elämään. Valtion on taattava mahdollisimman hyvät edellytykset lapsen henkiinjäämiselle ja kehitykselle omaan tahtiin.
- Lapsi on rekisteröitävä heti syntymän jälkeen. Syntyneellä lapsella on oikeus nimeen ja kansalaisuuteen. Lapsella on oikeus tuntea vanhempansa ja olla ensisijaisesti heidän hoidettavanaan.
- Lapsella on oikeus säilyttää henkilöllisyytensä, kansalaisuutensa, nimensä ja sukulaisuhteensa.
- Lapsella on lähtökohtaisesti oikeus elää vanhempiensa kanssa, jos hänellä on hyvä ja turvallista olla heidän kanssaan. Vanhemmistaan erossa asuvalla lapsella on oikeus tavata ja pitää säännöllisesti yhteyttä kumpaankin vanhempansa. Tapaaminen voidaan estää, jos se on lapsen edun vastaista.
- Jos lapsi ja hänen vanhempansa joutuvat eri valtioihin, on valtion velvollisuus käsitellä hakemus perheen jälleenyhdistämiseksi myönteisesti ja viivyttelemättä.
- Valtion pitää estää lasten laitton kuljettaminen maasta toiseen.
- Lapsella on oikeus vapaasti ilmaista mielipiteensä kaikissa itseään koskevissa asioissa. Lapsen mielipide on otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti.
- Lapsella on mielipiteidensä ilmaisemiseksi oikeus hakea, vastaanottaa ja levittää tietoa ja ajatuksia vapaasti, kunhan se ei loukkaa muiden oikeuksia.
- Lapsella on oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen. Vanhempien lapselle antamaa ohjausta tämän oikeuden käyttämisessä on kunnioitettava.
- Lapsella on oikeus liittyä yhdistyksiin ja toimia niissä.
- Lapsella on oikeus yksityisyyteen, kotirauhaan ja kirjesalaisuuteen. Hänen kunniaansa tai mainettaan ei saa halventaa.
- Lapsella on oikeus saada tiedotusvälineiden kautta sellaista tietoa, joka on tärkeää hänen kehityksensä ja hyvinvointinsa kannalta. Lasta tulee suojella hänen hyvinvointinsa kannalta vahingolliselta tiedolta ja aineistolta.
- Vanhemmilla on ensisijainen ja yhteinen vastuu lapsen kasvatuksesta. Heillä on oikeus saada tukea tehtävänsä. Vanhempien tulee toimia lapsen edun mukaisesti. Valtion on turvattava päivähoito- ja lastensuojelupalvelut.
- Lasta on suojeltava kaikelta väkivallalta, välinpitämättömältä kohtelulta ja hyväksikäytöltä.
- Lapsella, joka ei voi elää perheensä kanssa, on oikeus saada erityistä suojelua ja tukea. Tällöin on kiinnitettävä huomiota lapsen kasvatuksen jatkuvuuteen sekä lapsen etniseen, uskonnolliseen ja kielelliseen taustaan.
- Lapsi voidaan adoptoida, jos se on hänen kannaltaan paras vaihtoehto.
- Pakolaislapsella on oikeus saada tarvitsemansa erityinen huolenpito.
- Vammaisen lapsen pitää saada parasta mahdollista hoitoa ja apua, joka edistää hänen itseluottamustaan ja osallistumistaan.
- Lapsella on oikeus elää mahdollisimman terveenä ja saada tarvitsemansa terveyden- ja sairaudenhoito. Äideille on taattava asianmukainen terveydenhoito.
- Syntymäkotinsa ulkopuolelle sijoitetulla lapsella on oikeus hänelle annetun hoidon ja hänen sijoituksensa perusteiden ajoittaiseen tarkistamiseen.
- Lapsella on oikeus sosiaaliturvaan.
- Lapsella on oikeus hänen kehityksensä kannalta riittävään elintasoon.
- Lapsella on oikeus saada maksuttomasti perusopetusta. Valtion on edistettävä toisen asteen koulutusta ja opinto-ohjausta sekä ehkäistävä koulunkäynnin keskeyttämistä. Kurinpidon koulussa tulee kunnioittaa lapsen ihmisarvoa.
- Koulutuksen on kehitettävä lapsen yksilöllisiä taitoja, ihmisoikeuksien sekä lapsen oman kielen ja kulttuurin kunnioitusta, vastuullista kansalaisuutta, suvaitsevaisuutta, sukupuolten tasa-arvoa sekä ympäristön suojelua.
- Vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaan kuuluvalla lapsella on oikeus omaan kulttuuriinsa, uskontoonsa ja kieleensä.
- Lapsella on oikeus lepoon, leikkiin ja vapaa-aikaan sekä taide- ja kulttuurielämään.
- Lapsella ei saa teettää työtä, joka haittaa hänen opintojaan tai vahingoittaa hänen terveyttään tai kehitystään.
- Lasta on suojeltava huumeilta ja laittomalta huumeakaupalta.
- Lasta on suojeltava kaikenlaiselta seksuaaliselta hyväksikäytöltä.
- Valtioiden on estettävä lapsikauppa.
- Lasta on suojeltava kaikelta hänen hyvinvointiaan uhkaavalta hyväksikäytöltä.
- Lasta ei saa kiduttaa. Lasta ei saa rankaista julmalla tai halventavalla tavalla. Lapsen vangitsemisen tulee olla viimesijainen keino ja silloinkin on huomioitava hänen ikänsä mukaiset tarpeet.
- Alle 18-vuotiasta ei saa värvätä armeijaan eikä hän saa osallistua sodankäyntiin. Aseellisissa selkkauksissa on suojeltava lapsia.*
- Väärinkäytösten uhriksi joutunutta lasta on autettava toipumaan ja hänen sopeutumistaan yhteiskuntaan on edistettävä.
- Lakia rikkonutta lasta on suojeltava ja hänen oikeuksiaan on kunnioitettava. Oikeudenkäynnissä tulee huomioida erikseen lapsen ikä- ja kehitystaso.
- Jos valtion kansallinen lainsäädäntö turvaa lapselle paremmat oikeudet kuin tämä sopimus, sitä on noudatettava.
- Valtion on huolehdittava, että kaikki kansalaiset tietävät lapsen oikeudet.
- Tämän sopimuksen noudattamista valvoo YK:n lapsen oikeuksien komitea.
- 44–54.** Nämä artikkelit ovat päätöksiä sopimukseen liittymisestä, muuttamisesta, siitä raportoimisesta ja sopimuksen muusta voimassaolosta.
* Lisäpöytäkirjassa ikäraja on nostettu 15:sta 18 ikävuoteen.

**VARSINAISEN SOPIMUSTEKSTIN LÖYDÄT
LYHENTÄMÄTTÖMÄNÄ VERKKOSIVUILTA
WWW.LAPSIASIA.FI**

Lapsiasianeuvottelukunta toimikaudella 1.9.2006 – 31.5.2011

Puheenjohtaja

Maria Kaisa Aula, lapsiasiavaltuutettu, STM

Varapuheenjohtaja

Kari Ilmonen, johtaja, STM

Jäsenet (varajäsenet suluissa)

Pekka Järvinen, hallitusneuvos, STM

(Olli Kerola, apulaisosastopäällikkö, STM)

Sofie From-Emmesberger, yksikön päällikkö, UM
(Camilla Busck-Nielsen, lainsäädäntösihteeri, UM)

Markku Helin, lainsäädäntöneuvos, OM
(Maarit Leppänen, erityisasiantuntija, OM)

Mikko Lampikoski, poliisitarkastaja, SM
(Anne-Marie Välikangas, neuvotteleva virkamies, VM)

Olli Saarela, johtaja, OPM
(Hannu Tolonen, ylitarkastaja, OPM)

Eeva-Riitta Pirhonen, johtaja, OPM
(Anne Mikander, ylitarkastaja, OPM)

Anna-Liisa Tarvainen, hallitusneuvos, LVM
(Juha Valtonen, yli-insinööri, LVM)

Leena Alanen, professori, Jyväskylän yliopisto
(Anja Riitta Lahikainen, professori, Tampereen yliopisto)

Eeva Kuuskoski, pääsihteeri,
sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY
(Hanna Markkula-Kivisilta,
pääsihteeri, Pelastakaa Lapset ry)

Jukka Tahvanainen, pääsihteeri, Alianssi
(Teemu Japissan, pääsihteeri, Nuori Suomi ry)

Marja-Leena Toivanen, johtaja, Kirkkohallitus
(Kalevi Virtanen, pääsihteeri, Ev.lut. lapsityön keskus)

Kari-Pekka Mäki-Lohiluoma,
varatoimitusjohtaja, Suomen Kuntaliitto
(Taru Kuosmanen,
tilaajapäällikkö, Tampereen kaupunki)

Anneli Taina, maaherra, Etelä-Suomen lääninhallitus
(Matti Kaivosoja, LT, ylilääkäri,
Keski-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri)

Pentti Arajärvi, tohtori, LSKL
(Elisabet Hakkola, toiminnanjohtaja,
Barnavårdsföreningen i Finland, LSKL)

Pysyvät asiantuntijat

Riitta Haverinen, tulosaluejohtaja, Stakes

Anneli Pouta, ylilääkäri, Kansanterveyslaitos

Matti Paloheimo, johtaja, Valtion elokuvatarkastamo

Anja Peltonen, johtaja, Kuluttajavirasto

Marjukka Lasola, tutkimusjohtaja,

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos

Esa Rantanen, taidesihteeri, Taiteen keskustoimikunta

Irmeli Halinen, opetusneuvos, Opetushallitus

Anne Alitolppa-Niitamo,
monikulttuuriasioiden päällikkö, Väestöliitto

Sirkka Rousu, johtava projektipäällikkö,

Suomen Kuntaliitto

Mirjam Kalland, pääsihteeri, MLL

Inka Hetemäki, ohjelmajohtaja, Suomen UNICEF

Marjatta Lanning, professori,

Suomen Lastenlääkäriyhdistys

Hannele Sauli, erikoistutkija, Tilastokeskus

Johanna Suurpää, vähemmistövaltuutettu

Marjaana Pelkonen, ylitarkastaja, STM

Sihteerit

Johanna Aalto, lakimies, Lapsiasiavaltuutetun toimisto
(1.8.–31.12.2007 vs. lakimies Päivi Gynther)

Auli Paavola, projektipäällikkö, LSKL

Pirkko-Liisa Rautio, osastosihteeri,
Lapsiasiavaltuutetun toimisto

Vuonna 2008 neuvottelukunnan kokoonpanoon on tullut muutoksia. Vuonna 2007 neuvottelukunnan varapuheenjohtajana toimi kansliapäällikkö Kari Välimäki (STM) ja varsinaisina jäseninä lääkintöneuvos Risto Pomoell (STM), yksikönpäällikkö Johanna Suurpää (UM) ja neuvotteleva virkamies Anne-Marie Välikangas (SM). Varajäseninä toimivat hallitusneuvos Leena Lehtonen (SM) ja erityisneuvonantaja Satu Heikkinen (OPM).

Lähteet

Maria Kaisa Aula:

Lapsiasiavaltuutetun katsaus lasten osallistumisen tilaan Suomessa

Arponen, Anu (2007) Miten nuo pienet osaa ajatella kuin fikstusti? Lasten mielipiteitä arkiympäristöstään. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 1: 2007. <http://www.lapsiasia.fi/Resource.phx/lapsiasia/aineistot/julkaisut/index.htm> | 500.pdf

Kiili, Johanna (2006) Lasten osallistumisen voimavarat. Tutkimus Ipanoiden osallistumisesta. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 283. Jyväskylän yliopisto.

Manninen, Jyri (2007) Oppilaiden osallisuus koulussa – oppilaskuntatoiminnan uusi tuleminen? Teoksessa Gretsches A ja Kiilakoski T (toim.) Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 77.

Oranen, Mikko (2007) Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriö. Lastensuojelun kehittämisohjelman osahankkeen raportti. 31.1.2007.

Pietikäinen, Minna (2007) Kouluterveyskysely 1997–2006. Yläluokkalaisten ja lukiolaisten hyvinvoinnin ja pahoinvoinnin trendit. Artikkelit Lapsiasiavaltuutetun toimintakertomuksessa vuodelta 2006. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:33. www.lapsiasia.fi.

Suutarinen, Sakari (2002) Tietävillä nuorilla syrjäytyneiden asenteet. Suomalaisien nuorten yhteiskunnallinen ajattelu ja toiminta kansainvälisessä vertailussa. Teoksessa Brunell Viking ja Törmäkangas Kari (toim.). Tulevaisuuden yhteiskunnan rakentajat. Yhteiskunnallisen opetuksen kansainvälinen tutkimus Suomen näkökulmasta. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto.

Suutarinen ym:t (2000) Suomen peruskoulun päättövaiheessa olevien nuorten yhteiskunnalliset tiedot, taidot, käsitykset, asenteet ja toiminta 28 maan kansainvälisessä vertailussa. <http://ktl.jyu.fi/arkisto/civics>

Thomas, Nigel (2002) Children, Family and the State. Decision making and child participation. Bristol. Policy Press.

Liisa Karlsson:

Lasten osallisuus – Lapsinäkökulmainen toiminta, päätöksenteko ja tutkimus

Alanen, Leena (1992) Modern childhood? Exploring the 'child question' in sociology. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden tutkimuslaitos. Tutkimuksia A:50.

Bardy, Marjatta & Laukonsuo, Sirkka & Karjalainen Vappu & Sihto, Marita (toim.) (1992) Moniääninen laulu lapsuudesta. Helsinki: Sosiaali- ja terveyshallitus. Raportteja 66.

Bardy, Marjatta & Salmi, Minna & Heino, Tarja (2001) Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Raportteja; 263.

Brembeck, Helene (2008) Projektet Barn som medforskare om matlandskap (BAMM). <http://www.hgu.gu.se/Item.aspx?id=15341#barnsomedforskare>

Bruner, Jeromy (1996) The culture of education. Second ed. Cambridge: Harvard University Press.

Christensen, P. & James, A. (toim.) (2000) Research with Children. Perspectives and Practices. London: Falmer Press.

Corsaro, W. A. (1997) The sociology of childhood. California: Pine Forge Press.

Corsaro, W. A. (2003) We're Friends, Right? Inside Kids' Culture. Washington D.C.: Joseph Henry Press.

Gutiérrez, Kris (2008) Developing a Sociocritical Literacy in the Third Space. Reading Research Quarterly, 43(2), 148–164.

Gutiérrez, Kris & Rymes, Betsy & Larson, Joanne (1995) Script, Counterscript, and Underlife in the Classroom: James Brown versus Brown v. Board of Education. Harvard Educational Review, 65 (3), 445–471.

Deloache, J. S. & Brown A. L. (1990) The early emergence of planning skills in children. Teoksessa J. Bruner & H. Haste (toim.). Making sense. The child's construction of the world. Rev. ed. London: Routledge, 108–130.

Erkkola, M. & Fogelholm, M. & Huuskonen, M. & Komulainen, H. & Korhonen, M. & Leino, T. & Nevalainen, A. & Paile, W. & Pekkanen, J. & Sala, E. & Salonen, R. & Suni, J. & Taskinen, S. & Tuomisto, J. & Vartiainen, T. & Viluksela, M. (2007) Lasten ympäristö ja terveys. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja, B11/2007. Helsinki: Edita Prima.

Esiopetuksen suunnittelun lähtökohtia (1994). Stakesin ja Opetushallituksen esiopetuksen yhteinen linjaus. Stakes. Oppaita 24. Jyväskylä: Gummerus.

Eswaran, H., Preissl, H., Wilson, J. D., Murphy, P., Robinson, S. E., Rose, D., Vrba, J., & Lowery, C. L. (2002) Short-term serial magnetoencephalography recordings of fetal auditory evoked responses. Neurosci. Lett. 331, 128–32 (2002).

Hakomäki, Hanna (2007) Tarinasäveltämisen taito. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Hesan Nuorten Ääni -kampanja. 2008. <http://nk.hel.fi/hna/>
von Hofsten, Claes (2004) An action perspective on motor development. 272 Review TRENDS in Cognitive Sciences Vol.8 No.6 June 2004.

Huottilainen, M., Kujala, A., Hotakainen, M., Shestakova, A., Kushnerenko, E., Parkkonen, L., Fellman, V., & Näätänen, R. (2003) Auditory magnetic responses of healthy newborns. *NeuroReport*, 14, 1871–1875 (2003).

Karimäki, Reeli (2005) Kuvitellut ja todelliset leikkipaikat. Teoksessa Saarikoski (toim.) *Leikkikentiltä*. Lastenperinteen tutkimuksia 2000-luvulta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tietolipas 208. 106–129.

Karlsson, Liisa (1999) Saduttamalla lasten kulttuuriin. Verkostotyön tuloksia Kuperkeikkakyydyissä. *Stakes. Raportteja* 241.

Karlsson, Liisa (2000) (2. painos) Lapsille puheenvuoro. Ammattikäytännön perinteet murroksessa. Helsinki: Edita.

Karlsson, Liisa (2003) (2. painos 2005). Sadutus. Avain osallistavaan toimintakulttuuriin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Karlsson, Liisa (2005) Lapset tiedon ja kulttuurin tuottajina. Artikkelikirjassa *Toinen tieto – Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Toim. S. Hänninen, J. Karjalainen, T. Lahti. *Stakes. Saarijärvi*. 173–194.

Karlsson, Liisa (2007) Tutkimuspilotin alustavia tuloksia. Harriet Lonka (toim.) *Tapaturmatyö alueellisen innovaatiotoiminnan lähtökohtana*. Loppuraportti. Gaia Consulting Oy. 54–55.

Karlsson, Liisa (2008) (käsi kirjoitusversio 17.4.2008). Lasten ja aikuisten tavat käsitellä elämän ilmiöitä esimerkkinä syöminen ja ruoka. Teoksessa Karlsson (toim.) *Lapsinäkökulmainen tutkimus*.

Karlsson, Liisa & Riihelä, Monika (1991) Ajattelu alkaa ihmetyksestä. Ryhmätyöstä yhteistoiminnalliseen oppimiseen. Helsinki: Valtion Painatuskeskus.

Kauppinen, Riitta & Riihelä, Monika & Vesanen Riitta-Majja (toim.) (1995) *Esiopetuksen kuperkeikka*. Käyntikortteja lapsipedagogikasta. *Stakes. Raportteja* 168. Jyväskylä: Gummerus.

Keravuori, K. (1988) Ymmärräkö tarkoitukses. Tutkimus diskurssirooleista ja -funktioista. Tampereen yliopisto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Toimituksia 477. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Väitöskirja.

Key, Ellen (1900 alkuper. / 1996) *Barnets århundrade; omläst hundra år senare och kommentarer av Ola Stafseng*. Stockholm: Informationsförlaget.

Lasten satuja ja tarinoita 1995–2005 [elektroninen aineisto]. FSD2104, versio 2 (2006-08-30) (2006) Riihelä, Monika. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Lavinto, R. (1998) Kielellinen vuorovaikutus aikuisten ja lapsen välillä 3–5-vuotiaiden lasten päiväkotiryhmässä. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro gradu -tutkielma.

Leivo, M., Kuusinen, J., Nykänen, P. & Pöyhönen, M-R. (1987) Kielellinen vuorovaikutus opetuksessa ja oppimisessa II. Peruskoulun luokkakeskustelun määrällisiä ja laadullisia piirteitä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja A:3.

Harriet Lonka (toim.) *Tapaturmatyö alueellisen innovaatiotoiminnan lähtökohtana*. Loppuraportti. Gaia Consulting Oy. 54–55.

Metsomäki, Marjo (2006) ”Suu on syömistä varten”. Lasten ja aikuisten kohtaamia ryhmäperhepäiväkodin ruokailutilanteissa. Jyväskylä : Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä studies in education, psychology and social research; 291. Väitöskirja.

Myllylä, H. (1998) Lapsiryhmä sadun kertojana – toiminnan organisoitumisen tarkastelua. Oulun yliopisto. Käyttätymistieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.

Mäkinen, Seija (1996) Vuorovaikutus lapsen ja aikuisen välillä. Tapaustutkimus vuorovaikutuksesta päiväkodissa. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Pro gradu -tutkielma.

Palincsar, A.S. & Brown, A.L. & Campione, J.C. (1993) First-grade dialogues for knowledge acquisition and use. Teoksessa E.A. Forman, N. Minick & C. A. Stone (toim.). *Contexts for learning: Sociocultural dynamics in children's development*. New York: Oxford University Press, 43–57.

Riihelä, Monika (1996) Mitä teemme lasten kysymyksille? Lasten ja ammattilaisten kohtaamisten merkitysolottuvuuksia lapsi-instituutioissa. Helsingin yliopisto. Sosiologian laitos. *Stakes. Tutkimuksia* 66. Jyväskylä: Gummerus. Väitöskirja.

Riihelä, Monika (2000) *Leikkivät tutkijat*. Helsinki: Edita.

Rusanen, Erja (2008) Esiopetus lapsen silmin. Tutkimus kokemuksesta, tiedon transferoitumisesta ja metakognitiosta. Helsinki : Palmenia Helsinki University Press.

Rousseau, Jean-Jacques (1762) *Émile ou de l'éducation* (Émile eli kasvatukselta, suom. Jalmari Hahl 1905).

Schultz Jørgensen, Per & Kampmann, Jan (toim.) (2000) *København: Børnerådet*.

Strandell, Harriet (1994) *Sociala mötesplatser för barn. Aktivitetsprofiler och förhandlingskulturer på daghem*. Helsinki: Gaudeamus. Väitöskirja.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Trevarthen, C. (1979) Communication and cooperation in early infancy. A description of primary intersubjectivity. Teoksessa M. Bullowa (toim.). *Before speech. The beginning of interpersonal communication*. Cambridge: Cambridge University Press, 321–347.

Tizard, B. & Hughes, M. (1984) *Young children learning*. Massachusetts: Harvard University Press.

Wertsch, J. V. (1998). *Mind as action*. New York: Oxford University Press.

YK:n Lapsen oikeuksien sopimus (1989). Yleissopimus lapsen oikeuksista. http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/Lasten_oik_sopimus.pdf

Reeli Karimäki:

Leikki ja leikkiminen on kouluikäisille lapsille tärkeää

Corsaro, W. A. (1985) *Friendship and peer culture in the early years*. Ablex, Norwood, N.J.

Hänninen, R. (2003) Leikki ilmiö ja käsite. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 76. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi.

Höysniemi, J. (2004) *Tanssimattoja, satureinejä ja älykkäitä pehmoleluja*. Teoksessa *Leikin pikkujättiläinen*. Toimittanut Liisa Piironen. WSOY, Helsinki.

Julkunen, E. (1989) Lasten ja nuorten joukkotiedotusperinne. Teoksessa *Betoni kukkii*. Kirjoituksia nykyperinteestä. Toimittanut Jyrki Pöysä. Helsinki. SKS, 49–63.

Kalliala, M. (2001) Pienten lasten leikki. Teoksessa *Elämysten alkupoluilla*. Lähtökohtia alle 3-vuotiaiden taidekasvatukseen. Finn Lectura, Helsinki.

Kalliala, M. ja Tahkokallio, L. (2001) *Yhteinen leikki*. Teoksessa *Taiteen ja leikin lumous*. Finn Lectura, Helsinki.

Kalliala, M. (1999) *Enkeliprinsessa ja itsari liukumässä – leikkikulttuuri ja yhteiskunnan muutos*. Gaudeamus, Helsinki.

Kangas, S. (2002) *Tytöt bittien ja pikselien maailmassa*. Teoksessa *Tulkintoja tytöistä (toim.) Sanna Aaltonen ja Päivi Honkatukia*. Tietolipas 187. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.

Karimäki, R. (2008) *Leikki muuttaa muotoaan*. Teoksessa *Nuoret ja taide – lolla ja innolla, uhmalla ja uhollla – Kirjoituksia nuorten taito- ja taidekasvatuksesta*. Toimittaneet Seija Karppinen, Inkeri Ruokonen ja Kari Uusikylä. Finn Lectura, Helsinki.

Karimäki, R. (2007) *Media leikkiin innoittajana*. Teoksessa *Mediametkaa, osa 2 – Kasvattajan matkaopas lasten mediamaailmaan*. Toimittaneet Leena Pentikäinen, Anu Ruhala, Hanna Niinistö. *Mediakasvatus Metka ry*, Helsinki.

Karimäki, R. (2005) *Kuvitellut ja todelliset leikkipaikat*. Teoksessa *Leikkikentiltä*. Lastenperinteen tutkimuksia 2000-luvulta. Toimittanut Helena Saarikoski. Tietolipas 208. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Karimäki, R. (2005) *Leikkiä leikin vuoksi – kouluikäisten lasten leikkien tarkastelua*. Teoksessa *Taidon ja taiteen luova voima*. Kirjoituksia 9-12-vuotiaiden lasten taito- ja taidekasvatuksesta. Toimittaneet Seija Karppinen, Inkeri Ruokonen ja Kari Uusikylä. Finn Lectura, Helsinki.

Karimäki, R. (2004) *Leikki on lapsen maailma*. Teoksessa *Leikin pikkujättiläinen*. Toimittanut Liisa Piironen. WSOY, Helsinki.

Karimäki, R. (2003) *Lasten leikkejä tutkimassa*. Teoksessa *Tutkijat kentällä*. Toimittaneet Pekka Laaksonen, Seppo Knuutila ja Ulla Piela. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Karlsson, L. (2005) *Lapset tiedon ja kulttuurin tuottajina*. Teoksessa *Toinen tieto*. Toimittaneet Tuukka Lahti, Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen. *Stakes*.

Karlsson, L. (2000) *Lapsille puheenvuoro*. Ammattikäytännön perinteet murroksessa. Helsinki: Edita.

Lahtinen K & Höysniemi J. (2004) *Lasten teknologialeikki – kokeileva ja oivaltava suhde teknologiaan*. Teoksessa *Leikin pikkujättiläinen*. WSOY.

Lipponen, U. (2005) *Sairaala-roolileikki*. Havaintoja tyttöjen ja poikien yhteisleikin muotoutumisesta. Teoksessa *Leikkikentiltä*. Lastenperinteen tutkimuksia 2000-luvulta. Toimittanut Helena Saarikoski. Tietolipas 208. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lipponen, U. (1999) *Haigla-rollimäng – tähelepanekuid tudrukute ja poiste uhmängu kujunemise kohta*. Teoksessa *Kuuldust-nähtust*. Tänapäeva folkloorist IV toim. Eda Kalmre. Eesti Kirjandusmuuseum. Tartu.

Lähteenmaa, J & Näre, S. (1992) *Tyttötutkimuksen palmikkoja punomassa*. Teoksessa *Letit liehumaan*. Tyttökulttuuri murroksessa. (Toim.) Sari Näre ja Jaana Lähteenmaa. Tietolipas 124. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Mäyrä, F. (2003) *Muodonmuuttajien maat*. Moniolotteinen roolipelikulttuuri, Teoksessa *Kulttikirja – Tutkimuksia nykyajan kultti-ilmiöistä*. Toimittaneet urpo Kovalja ja Tuija Saresma. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. tietolipas 195.

Riihelä, M. (2004) *Elämä on ehkä sittenkin vain leikkiä*. Teoksessa *Leikin pikkujättiläinen*. Toimittanut Liisa Piironen. WSOY, Helsinki.

Riihelä, M. (2003) *Barnens sagobroar i Norden*. Pohjolan lasten satusiltoja. *Stakes – Nordiska Kulturfonden*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Saarikoski, H. (2001) *Mistä on huonot tytöt tehty? Tammi*.

Saarikoski, H. (2005) *Tyttöjen leikit Spice Girls -kertomuksen inspiraationa*. Teoksessa *Leikkikentiltä*. Lastenperinteen tutkimuksia 2000-luvulta. Toimittanut Helena Saarikoski. Helsinki: SKS.

Salokoski, T. (2005) *Tietokonepelit ja niiden pelaaminen*. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

Timonen, E. (2005) *Perinteestä mediavirtaan: kansanperinteen muuntuminen arkitomuistiinpanoista lastenkulttuuriin*. Helsinki. SKS.

Uusikylä, K. (1996) *Isät meidän*. Luovaksi lahjakkuudeksi kasvaminen. *Atena*.

Virtanen, L. (1972) *Antti, pantti pakana*. Kouluikäisten nykyperinne. *Porvoo: WSOY*.

Virtanen, L. (1972) *Tytöt, pojat ja tykkääminen*. *Porvoo: WSOY*.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET:

Aula, M.K. (2007) *Mannerheimin Lastensuojeluliiton lapsen oikeuksien päivän seminaari* 20.11.2007 klo 9.00.

Karimäki, Reeli (2000–2004): *Leikkikeruut Helsingissä*.

Anu Gretschel, Tomi Kiilakoski:**Lapset ja nuoret: kuntalaisia, subjekteja, toimijoita**

Andersson, Jari (2007) Vammala – lasten ja nuorten kunta? Lasten ja nuorten osallisuus päätöksenteossa. Teoksessa Anu Gretschel & Tomi Kiilakoski. Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusverkosto, Opetushallitus ja Humanistinen ammattikorkeakoulu. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 158–170.

Beauvoir, Simone de (2007) Eksistentialismi ja kansanviisaudet. Teoksessa Simone de Beauvoir Onko Sade poltettava? Suom. Erika Ruonankoski. Helsinki: WSOY, 67–92.

Dewey, John (1997) Democracy and Education. New York: Free Press.

Fatke, Reinhard (2007) Kinder- und Jugendpartizipation im wissenschaftlichen Diskurs. In Bertelsmann Stiftung (Hrsg.) Kinder- und Jugendbeteiligung in Deutschland. Entwicklungsstand und Handlungsansätze. Gütersloh: Verlag Bertelsmann Stiftung, 19–38.

Fatke, Reinhard & Schneider, Helmut (2007) Die Beteiligung junger Menschen in Familie, Schule und am Wohnort. In Bertelsmann Stiftung (Hrsg.) Kinder- und Jugendbeteiligung in Deutschland. Entwicklungsstand und Handlungsansätze. Gütersloh: Verlag Bertelsmann Stiftung, 59–84.

Gretschel, Anu (2002) Kunta nuorten osallisuusympäristönä. Nuorten ryhmän ja kunnan välisen vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadunarvioinnin keinoin. Jyväskylän yliopisto, Studies in Sport, Physical Education and Health 85. Julkaistu myös verkossa:

<http://selene.lib.jyu.fi:8080/vaitos/studies/studsport/9513912868.pdf> (viitattu 23.9.2007)

Gretschel, Anu (2007) Nuorisovaltuuston henki. Teoksessa Anu Gretschel & Tomi Kiilakoski. Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusverkosto, Opetushallitus ja Humanistinen ammattikorkeakoulu. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 105–116.

Griffin, Christine (1997) Representations of the Young. Teoksessa Jeremy Roche & Stanley Tucker (toim.) Youth in Society. Lontoo: Sage, 17–25.

Huotari, Anne (2007) Perhekokouksissa opitaan demokratian ja osallisuuden aakkoset. Teoksessa Anu Gretschel & Tomi Kiilakoski. Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusverkosto, Opetushallitus ja Humanistinen ammattikorkeakoulu. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 192.

Jokinen, Kimmo & Pohjola, Kirsi (2007) Lasten media ja toimijuus. Teoksessa Anu Gretschel & Tomi Kiilakoski. Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusverkosto, Opetushallitus ja Humanistinen ammattikorkeakoulu. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 177–190.

John, Mary (2003) Children's Rights and Power. Lontoo: Jessica Kingsley.

Karjula, Eeva (2006) Nuori kainuulainen – vastuullinen vaikuttaja. Kainuulainen uusi yhteiskuntaoppi. Esiselvitys 4.9.2006.

Kajaanin yliopistokeskus. 84 s.

http://www.kajaaninyliopistokeskus.oulu.fi/julkaisut/kokoy/Kainuulainen%20uusi%20yhteiskuntaoppi_esiselvitys.pdf (viitattu 12.4.2007)

Kiilakoski, Tomi (2007) Lapset ja nuoret kuntalaisina. Teoksessa Anu Gretschel & Tomi Kiilakoski. Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusverkosto, Opetushallitus ja Humanistinen ammattikorkeakoulu. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 8–20.

Koskinen, Sanna (2007) Lähiympäristöön vaikuttavaa ympäristökasvatusta. Teoksessa Anu Gretschel & Tomi Kiilakoski. Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusverkosto, Opetushallitus ja Humanistinen ammattikorkeakoulu. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 131–141.

Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2007–2011. Opetusministeriön julkaisuja 2007:41. Helsinki: Opetusministeriö. http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2007/Lapsi- ja_nuorisopolitiikan_kehittamisohjelma_2007-2011?lang=fi (viitattu 31.1.2007)

Manninen, Jyri (2007) Oppilaiden osallisuus koulussa – oppilaskuntatoiminnan uusi tuleminen? Teoksessa Anu Gretschel & Tomi Kiilakoski. Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusverkosto, Opetushallitus ja Humanistinen ammattikorkeakoulu. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 119–128.

Meinhold-Henschel, Sigrid (2007) Räume eröffnen im demokratischen Gemeinwesen. In Bertelsmann Stiftung (Hrsg.) Kinder- und Jugendbeteiligung in Deutschland. Entwicklungsstand und Handlungsansätze. Gütersloh: Verlag Bertelsmann Stiftung, 9–17.

Myllyniemi, Sami (2007) Perusarvot puntarissa. Nuorisobarometri 2007. Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosaainneuvottelukunta. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 79.

Niemi, Reetta (2007) Luokka, jossa saa ajatella. Teoksessa Anu Gretschel & Tomi Kiilakoski. Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusverkosto, Opetushallitus ja Humanistinen ammattikorkeakoulu. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 42–53.

Roche, Jeremy (1997) Children's Rights: Participation and Dialogue. Teoksessa Jeremy Roche & Stanley Tucker (toim.) Youth in Society. Lontoo: Sage, 47–56.

Suutarinen, Sakari (2006a) Tietopainotteisen kansalaiskasvatuksen aika ohi Suomessa – miten kansalaiskasvatus uudistetaan? In Suutarinen, Sakari (toim.) Aktiiviseksi kansalaiseksi. Kansalaisvaikuttamisen haaste. Opetus 2000. Jyväskylä: PS-kustannus, 99–124.

Suutarinen, Sakari (2006b) Oppilaskunnat ja nuoret vaikuttajat tulevat – oletko valmis? Teoksessa Sakari Suutarinen (toim.) Aktiiviseksi kansalaiseksi. Kansalaisvaikuttamisen haaste. Jyväskylä: PS-kustannus, 5–9.

Torney-Purta, Judith & Lehmann, Rainer & Oswald, Hans & Schulz, Wolfram (2001) Citizenship and Education in Twenty-eight Countries: Civic Knowledge and Engagement at Age Fourteen. Amsterdam: The International Association for the Evaluation of Educational Achievement. <http://www.wam.umd.edu/~jtpurta/interreport.htm> (viitattu 10.4.2007)

Virkki, Päivi (2007) Lapset laatua arvioimassa. Miten viisivuotiaat kokevat päivähoitoarjen? Teoksessa Anu Gretschel & Tomi Kiilakoski. Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusverkosto, Opetushallitus ja Humanistinen ammattikorkeakoulu. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 27–39.

Minna Rasmus:**Saamelaislasten oikeuksien toteutuminen Suomen saamelaisalueella**

Aikio, Marjut (1999) Saamelaiskulttuurin renessanssi ja ryöstöviljely. Toim. Marja Tuominen & Seija Tuulentie & Veli-Pekka Lehtola & Mervi Autti. Lapin yliopisto.

Osa I: Outamaalta tunturiin s. 159–174. Kustannus-Punssi, Inari.

Aikio-Puoskari, Ulla (2002) Kielten ja kulttuurien risteysasemalla – kysymyksiä saamen kielestä ja identiteetistä. Toim. Sirkka Laihala-Kankainen & Sari Pietikäinen & Hannele Dufva. Moniääninen Suomi. Kieli, kulttuuri ja identiteetti s. 90–108. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Kangasniemi, Ritva (2008) Puhelinahaastattelu koskien inarinsaamen tilannetta ja kielipesää. 7.2.2008.

Kvernmo, Siv (2004) Mental health of Sami youth. International journal of Circumpolar health vol. 63 (3) s. 221–234. University of Oulu, Oulu.

Laakso, Martta (2004) Enontekiön päihdetyön kehittämisprojekti "Väärit" 2000–2003.

Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Järvenpää.

Lehtola, Veli-Pekka (1997) Saamelaiset. Kustannus-Punssi, Inari.

Mosnikoff, Satu (2008) Puhelinahaastattelu koskien koltansaamen tilannetta. 10.2.2008.

Näkkäljärvi, Anne-Maria (2006) Se on tilanheen mukhaan.. – Itä-Enontekiön saamelaisten alkoholikulttuurin muuttuminen osana yhteiskunnallista ja yhteisöllistä muutosta. Lapin yliopisto, Rovaniemi.

Peltoniemi, Teuvo (2005) Suomalaisten lasinen lapsuus 1994 ja 2004. Tiimi 2/2005, A-klinikkasäätiö.

Sammallahti, Pekka (2008) Pohjoissaamen puhujat. Yksityinen sähköpostiviesti Minna Rasmukselle 14.2.2008.

Mikko Oranen:**Lapsi lastensuojelussa – ehdollista osallisuutta?**

Forsberg, H., Ritala & Koskinen, A. ja Törrönen, M. (2006) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus.

Heino, T. (2007) Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen taustalla. Stakesin työpapereita 30. Helsinki: Stakes.

Kivistö, J. (2006) "Missä mä olisin muuten?" Nuorten kokemukset lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista. Ammatillinen lisensiaattitutkimus. Turun yliopisto.

Lastensuojelu 2006. Stakesin tilastotiedote 13/2007.

Mylläniemi, A. (2006) Huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 7. Helsinki: SOCCA ja Heikki Waris -instituutti.

Oranen, M. (2008) Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 7. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.

Marjukka Lasola:**Lasten huoltoriidat tuomioistuimissa**

Valkama, Elisa & Litmala, Marjukka (2006) Lasten huoltoriidat käräjäoikeuksissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 224. Helsinki.

Valkama, Esa & Lasola, Marjukka (2008) Lasten huoltoriidat hovioikeuksissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 234. Helsinki.

Litmala, Marjukka & Alasaari, Kari & Salovaara-Karstu, Christa (2007) Oikeusapu-uudistuksen seurantatutkimuksen osaraportti II. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 77. Helsinki.

Marketta Kyttä:**Lapsille paras fyysinen ympäristö**

Chawla, L. (2002) *Growing Up in an Urbanising World*. London: Earthscan Publications Ltd.

Horelli, L. (2007) *Constructing a Theoretical Framework for Environmental Child-Friendliness*. *Children, Youth and Environments* 17(4), 267–292.

Kahila, M. (2005) Punaista tupaa etsimässä? Lapsiperheiden asumispreferenssit ja muuttotoiveet pääkaupunkiseudulla. *Julkaisematon pro gradu -työ*. Maantieteen laitos. Helsingin yliopisto.

Kahila, M. & Kyttä, M. (2008) SoftGIS method as a bridge builder in collaborative urban planning. Teoksessa Geertman, S. & Stillwell, J. (2008) *toim. Planning Support Systems: Best Practices and New Methods*. Springer. Painossa.

Kyttä, M. (2003) *Children in outdoor contexts. Affordances and independent mobility in the assessment of environmental child friendliness*. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus. Julkaisu A 28. <http://lib.hut.fi/Diss/2003/isbn9512268736/>

Kyttä, M. & Kahila, M. (2006) PehmoGIS elinympäristön koetun laadun kartoittajana. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus. Julkaisu B 90.

Kyttä, M. & Kahila, M. (2008) *Elinympäristön koettu laatu Kuumakunnissa*. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus. Tulossa oleva julkaisu.

Kyttä, M. & Tynnilä, J. (2007) *Lasten ja nuorten Arabianranta*. Teoksessa Kangasoja, J. & Schulman, H. (toim) *Arabianrantaan! Uuden kaupungin mairinnot*. Porvoo: WS Bookwell Oy. s. 208–229.

Anne Alitolppa-Niitamo:**Miten toteutuvat maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten oikeudet?**

Alitolppa-Niitamo, A. (2002) *The Generation In-Between: Somali Youth and Schooling in Metropolitan Helsinki*. *Intercultural Education*, Vol. 13, No. 3, 2002, 275–290.

Barnombudsmannen (2007) *Upp till 18 – fakta om barn och ungdom*. Barnombudsmannen rapporter 2007:04. Barnombudsmannen, Statistiska Centralbyrån.

Kartovaara, Leena (2007) *Kerro, kerro tilasto, ken on maahanmuuttajalapsi!* Hyvinvointikatsaus 1/2007, 17–25.

Qvist, Leena-Maija (2008) *Suullinen kommunikaatio 11.2.2008*. (Sisäasiainministeriö, Maahanmuutto-osasto).

Ranto, Sanna (2008) *Maahanmuuttajataustaiset koulutustilastoissa*. Helsingin kaupungin tietokeskus. *Tilastoja 2008:1*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Rauta, Asko (2005) *Selvitys maahanmuuttajien mielenterveyspalveluiden tarpeesta ja saatavuudesta*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2005:3. <http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/documents/4097/index.htm>

Tilastokeskus (2007) *Suomalainen lapsi 2007*. Väestö 2007. Helsinki: Tilastokeskus & Stakes.

Valtiontalouden tarkastusvirasto (2006) *Turvapaikkamenettely. Turvapaikkaprosessin, turvapaikanhakijoiden vastaanoton ja pakolaisten kotouttamisen toiminnallinen kokonaisuus*. Tarkastuskertomus 139/2006. Helsinki: Valtiontalouden tarkastusvirasto.

Varhaiskasvatuksen maahanmuuttajatyön kehittämisjaosto (2007) *Maahanmuuttajatyön kehittäminen varhaiskasvatuksessa*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:62. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

YK:n lapsen oikeuksien komitea (2005) *CRC/C/15/Add.272*. 30. syyskuuta 2005. 40. istunto. Sopimusvaltioiden yleissopimuksen 44 artiklan mukaisesti antamien raporttien käsittely. Päätelmät: Suomi.

Lapsiasiavaltuutettu antaa vuosittain valtioneuvostolle kertomuksen, jossa arvioidaan lasten hyvinvoinnin kehitystä ja oikeuksien toteutumista. Vuoden 2008 vuosikirjan pääteemana on lasten oikeus osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi. Vuosikirjan alkuosassa raportoidaan lapsiasiavaltuutetun toimiston toiminnasta vuonna 2007.

Lapsiasiavaltuutettu edistää lapsen edun ja oikeuksien toteutumista yhteistyössä eri sidosryhmien kanssa. Valtuutettu arvioi lasten ja nuorten hyvinvointia sekä vaikuttaa aloitteellisesti yhteiskuntapolitiikkaan. Tehtäviin kuuluu lasten ja nuorten mielipiteiden välittäminen päätöksentekoon. Työn perustana on YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. Lapsiasiavaltuutettu toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimipaikkanaan Jyväskylä.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto
PL 41 (Cygnaeuksenkatu 1)
40101 Jyväskylä
Faksi (014) 337 4248
Puhelin (09) 16001
lapsiasiavaltuutettu@stm.fi
www.lapsiasia.fi

Sosiaali- ja terveysministeriö
Meritullinkatu 8, Helsinki
PL 33
00023 Valtioneuvosto
Faksi (09) 160 74126
Puhelin (09) 16001
www.stm.fi/julkaisut

ISSN 1236-2115
ISBN 978-952-00-2598-4